Colecţie coordonată
de
Silviu Dragomir

Puterea mitului

Joseph Campbell
cu Bill Moyers

Editată de
Betty Sue Flowers

Traducere din engleză de
Adriana Trandafir

EDITURA TREI

2023

MISTERELE INCONŞTIENTULUI COLECTIV

Editori
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial
Magdalena Mărculescu

Redactare
Laurenţiu Dulman

Design copertă
Faber Studio

Foto copertă
Guliver/Getty Images/©whitemay

Director producţie
Cristian Claudiu Coban

DTP
Gabriela Anghel

Corectură
Lorina Chiţan
Irina Botezatu

Conţinutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consinţământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosinţă al lucrării nu este transferabil.
Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparţin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Titlul original: The Power of Myth

Autori: Joseph Campbell cu Bill Moyers

Copyright © 1988 by Apostrophe S Productions, Inc., and Alfred van der Marck Editions

This translation published by arrangement with Doubleday, an imprint of The Knopf Doubleday Group, a division of Penguin Random House, LLC.
Grateful acknowledgment is made to Barnes & Noble Books, Totowa, New Jersey, for permission to quote from „The Second Coming” by William Butler Yeats.

Copyright © Editura Trei, 2020 pentru prezenta ediţie

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
E-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-0702-5
ISBN (PDF): 978-606-40-0841-1

Lui Judith, care aude muzica de multă vreme.

Cuprins

Nota editorului.....9
Introducere.....11
I. Mitul şi lumea modernă.....25
II. Călătoria spre interior.....70
III. Primii povestitori.....113
IV. Sacrificiu şi fericire.....140
V. Aventura eroului.....179
VI. Darul zeiţei.....236
VII. Poveşti despre dragoste şi căsnicie.....259
VIII. Măştile eternităţii.....285
Mulţumiri.....315
Index.....317

Nota editorului

Această conversaţie dintre Bill Moyers şi Joseph Campbell a avut loc în anii 1985 şi 1986 la Ferma Skywalker a lui George Lucas şi, ulterior, în Muzeul de Istorie Naturală din New York. Mulţi dintre cei care au citit transcrierea originală au fost uluiţi de abundenţa de material colectat în cele 24 de ore de filmare – din care mare parte a trebuit eliminat pentru serialul de şase ore realizat de PBS. Ideea unei cărţi a izvorât din dorinţa de a oferi acces la acest material nu numai telespectatorilor serialului, ci şi cititorilor lui Campbell, care îi apreciau lucrările.

În editarea acestei cărţi, am încercat să rămân fidel fluxului conversaţiei originale, profitând în acelaşi timp de oportunitatea de a introduce informaţii suplimentare acolo unde acestea erau menţionate în transcrieri. Pe cât posibil, am urmat formatul serialului de televiziune. Dar cartea are propria sa formă şi propriul său spirit, fiind gândită ca o completare a serialului, şi nu doar ca o reproducere a sa. Existenţa cărţii se datorează, parţial, faptului că acest schimb de idei nu merită numai privit, ci şi supus unei reflecţii.

Desigur, la un nivel mai profund, existenţa cărţii se datorează faptului că Bill Moyers a fost dispus să abordeze subiectul dificil, dar fundamental al mitului – şi faptului că Joseph Campbell a fost dispus să răspundă întrebărilor pătrunzătoare ale lui Moyers cu deschidere şi cu sinceritate, bazându-se pe

experienţa sa de o viaţă în domeniul mitologiei. Le sunt recunoscătoare amândurora pentru şansa de a asista la întâlnirea lor şi îi sunt recunoscătoare şi lui Jacqueline Kennedy Onassis, editor în cadrul Editurii Doubleday, al cărei interes faţă de ideile lui Joseph Campbell a fost motorul publicării acestei cărţi. Le sunt recunoscătoare şi lui Karen Bordelon, Alice Fisher, Lynn Cohea, Sonya Haddad, Joan Konner şi John Flowers pentru susţinere şi îi mulţumesc în mod special lui Maggie Keeshen pentru nenumăratele redactări ale manuscrisului şi pentru talentul editorial de excepţie. Lui Judy Doctoroff, Andie Tucher, Becky Berman şi Judy Sandman le sunt recunoscătoare pentru ajutorul pe care mi l-au oferit în scrierea manuscrisului. Sarcina importantă a documentării ilustraţiilor a fost realizată de Vera Aronow, Lynn Novick, Elizabeth Fischer şi Sabra Moore, cu ajutorul lui Annmari Ronnberg. Atât Bill Moyers, cât şi Joseph Campbell au citit manuscrisul şi mi-au oferit multe sugestii utile – dar le sunt recunoscătoare că au rezistat tentaţiei de a-şi rescrie cuvintele într-un stil mai livresc. În schimb, au lăsat conversaţia să trăiască pe hârtie.

— BETTY SUE FLOWERS
Universitatea Texas din Austin

Introducere

Timp de câteva săptămâni după moartea lui Joseph Campbell, îmi aminteam de el aproape oriunde mergeam.

Ieşeam de la metroul din Times Square şi, simţind energia mulţimii care mă apăsa, am zâmbit amintindu-mi de scena care îi apăruse cândva lui Campbell în acelaşi loc: „Cea mai recentă reîncarnare a lui Oedip, continuarea idilei dintre Frumoasă şi Bestie, stă în după-amiaza asta la colţul Străzii 42 cu Fifth Avenue, aşteptând să se facă verde".

La o avanpremieră a ultimului film al lui John Huston, *The Dead,* bazat pe o poveste a lui James Joyce, m-am gândit din nou la Campbell. Una dintre primele lui lucrări importante a fost o cheie de interpretare a romanului *Finnegans Wake.* Ceea ce Joyce numea „solemnul şi constantul" suferinţei umane era cunoscut de Campbell ca fiind o temă principală a mitologiei clasice. „Cauza secretă a întregii suferinţe", spunea el, „este însăşi mortalitatea, care este condiţia principală a vieţii. Nu putem nega această condiţie dacă afirmăm viaţa".

Odată, când discutam despre suferinţă, i-a menţionat laolaltă pe Joyce şi pe Igjugarjuk.

— Cine e Igjugarjuk? l-am întrebat, abia fiind în stare să-i imit pronunţia.

— Oh, mi-a răspuns Campbell, a fost şamanul unui trib de eschimoşi Caribou din nordul Canadei,

cel care le-a spus vizitatorilor europeni că singura înţelepciune adevărată „se află departe de omenire, în marea singurătate, şi poate fi atinsă numai prin suferinţă. Numai privaţiunile şi suferinţa pot deschide mintea către tot ceea ce le este ascuns altora”.

— Bineînţeles, am spus. Igjugarjuk.

Joe a trecut cu vederea ignoranţa mea culturală. Ne opriserăm din mers. Ochii îi sclipeau când mi-a zis:

— Poţi să-ţi imaginezi o seară lungă petrecută lângă foc cu Joyce şi Igjugarjuk? Mamă, cât mi-ar plăcea să asist la aşa ceva.

Campbell a murit chiar înainte de a douăzeci şi patra aniversare a asasinării lui John F. Kennedy, o tragedie pe care o discutaserăm în termeni mitologici la prima noastră întâlnire, ce avusese loc în urmă cu câţiva ani. Acum, când m-a cuprins din nou melancolia, am stat de vorbă cu copiii mei, deja adulţi, despre reflecţiile lui Campbell. Funeraliile de stat solemne pe care el le descrisese ca fiind „o ilustrare a serviciului imens pe care îl fac ritualurile societăţii” au evocat teme mitologice înrădăcinate în nevoile umane. „Exista cea mai mare necesitate socială pentru această ocazie ritualizată”, scrisese Campbell. Asasinarea în public a unui preşedinte care „reprezenta întreaga noastră societate, un organism social viu din care făceam noi înşine parte, răpit în floarea vârstei, necesita un ritual compensator pentru a restabili sentimentul de solidaritate. Această naţiune enormă, transformată în acele patru zile într-o comunitate unanimă, participa în acelaşi mod, simultan, la acelaşi eveniment simbolic”. Campbell a spus că acesta a

fost „primul şi singurul lucru de acest fel petrecut pe timp de pace care mi-a dat vreodată sentimentul că sunt un membru al acestei comunităţi naţionale, implicat ca o componentă într-un ritual deosebit de important”.

Mi-am amintit din nou acea descriere atunci când pe unul dintre colegii mei l-a întrebat o prietenă despre colaborarea noastră cu Campbell: „De ce aveţi nevoie de mitologie?” Avea părerea modernă, bine-cunoscută, că „toate chestiile alea cu zei greci” sunt irelevante pentru condiţia omului de astăzi. Ceea ce ea nu ştia – şi ce nu ştiu majoritatea oamenilor – este că vestigiile tuturor acelor „chestii” împânzesc camerele sistemului nostru interior de credinţe, ca nişte cioburi de ceramică într-un sit arheologic. Dar, întrucât suntem fiinţe organice, toate acele „chestii” sunt pline de energie. Ritualurile ne arată acest lucru. Gândiţi-vă la poziţia judecătorilor în societatea noastră, o categorie socială pe care Campbell a privit-o nu în termeni sociologici, ci în termeni mitologici. Dacă această poziţie ar fi pur şi simplu un rol, judecătorul ar putea purta la proces un costum gri în locul robei negre. Pentru ca legea să exercite o autoritate dincolo de simpla constrângere, puterea judecătorului trebuie să fie ritualizată, mitologizată. Conform lui Campbell, la acelaşi proces este supusă o mare parte a vieţii noastre de astăzi, de la religie şi război până la iubire şi moarte.

Ducându-mă spre serviciu într-o dimineaţă, după moartea lui Campbell, m-am oprit în faţa unui magazin de casete video, în vitrina căruia, pe un monitor, rulau scene din seria *Războiul stelelor,* a lui George Lucas. Am rămas acolo amin- tindu-mi de

ziua în care eu şi Campbell ne-am uitat la *Războiul stelelor* la ferma Skywalker a lui Lucas. Lucas şi Campbell deveniseră prieteni buni după ce regizorul, recunoscând influenţa lucrărilor lui Campbell asupra sa, l-a invitat pe acesta să vadă trilogia *Războiul stelelor*. Campbell a fost încântat de temele şi motivele mitologice antice care se desfăşurau pe marele ecran, transpuse în imagini contemporane puternice. Cu ocazia acestei vizite, după ce îl entuziasmaseră din nou riscurile la care era supus Luke Skywalker şi eroismul lui, Joe a început să discute cu pasiune despre cum Lucas „a adus cea mai nouă şi mai puternică schimbare de perspectivă" asupra poveştii clasice a eroului.

— Şi care este această perspectivă? l-am întrebat.

— E ceea ce a transmis Goethe în *Faust*, îmbrăcat de Lucas în limbaj modern – mesajul că tehnologia nu ne va salva. Calculatoarele noastre, uneltele noastre, maşinăriile noastre nu sunt de ajuns. Trebuie să ne bazăm pe intuiţia noastră, pe fiinţa noastră reală.

— Şi acesta nu este un afront la adresa raţiunii? am întrebat. Şi nu ne aflăm deja într-o continuă fugă de raţiune?

— Nu despre asta e vorba în călătoria eroului. Scopul nu este negarea raţiunii. Dimpotrivă, depăşind pasiunile întunecate, eroul *simbolizează abilitatea noastră de a controla sălbaticul iraţional din noi.*

Cu alte ocazii, Campbell îşi exprimase regretul că oamenii nu sunt capabili să „recunoască în ei înşişi febra carnivoră, libidinoasă" specifică naturii umane. Acum descria călătoria eroului nu ca pe un

act de curaj, ci ca pe o viaţă trăită în scopul descoperirii de sine, „iar Luke Skywalker nu a fost niciodată mai raţional decât atunci când a găsit în el însuşi resursele necesare ca să-şi înfrunte soarta”.

Ironic, pentru Campbell sfârşitul călătoriei eroului nu înseamnă o creştere a eroului. „Nu înseamnă”, a spus el în cadrul unui curs, „să te identifici cu vreuna dintre figurile sau puterile cu care ai avut de-a face. Yoghinul indian care tânjeşte la eliberare ajunge să se identifice cu Lumina şi nu se mai întoarce niciodată. Dar cel care vrea să se dedice altora nu şi-ar permite o astfel de scăpare. Scopul final al călătoriei nu trebuie să fie nici eliberare şi nici extaz pentru sine, ci înţelepciune şi puterea de a-i ajuta pe ceilalţi”. Una dintre multele deosebiri dintre o celebritate şi un erou, spunea Campbell, este că unul trăieşte doar pentru sine, iar celălalt încearcă să salveze societatea.

Pentru Joseph Campbell, viaţa era o aventură. Atunci când un consilier universitar a încercat să-i limiteze programa academică, Campbell a zis: „La dracu' cu asta”, a renunţat la studiile doctorale şi a plecat în pădure să citească. A citit toată viaţa cărţi despre lume: cărţi de antropologie, de biologie, de filosofie, de artă, de istorie, despre religie. Şi a continuat să le amintească altora că una dintre căile sigure de înţelegere a lumii trece prin cuvântul tipărit. La câteva zile după moartea sa, am primit o scrisoare de la o fostă studentă a lui, care în prezent este editoare la o revistă importantă. Auzind despre serialul la care lucrasem cu Campbell, mi-a scris că „ciclonul de energie al acestui om s-a abătut asupra posibilităţilor intelectuale” ale studenţilor care „îşi ţineau respiraţia la orele lui” de la Colegiul Sarah

Lawrence. „Cu toţii îl ascultam fascinaţi”, scrie ea, „dar cu toţii ne clătinam sub povara lecturilor săptămânale pe care ni le recomanda. În cele din urmă, una dintre colege s-a ridicat şi i-a zis (în stilul caracteristic colegiului respectiv): «Să ştiţi că mai am încă trei materii. Şi la toate materiile am de citit. Cum vă imaginaţi că pot să termin de citit toate astea într-o săptămână?» Campbell a râs şi i-a spus: «Sunt uluit că ai încercat. Ai tot restul vieţii să citeşti».” „Şi încă n-am terminat de citit”, a concluzionat fosta studentă. „Viaţa şi munca lui sunt un exemplu inepuizabil.” Gândindu-ne la slujba de comemorare a lui Campbell, desfăşurată la Muzeul de Istorie Naturală din New York, ne putem da seama de impactul pe care l-a avut acesta. Joseph a vizitat pentru prima dată muzeul când era copil şi a rămas vrăjit de stâlpii totemici şi de măşti. Cine le-a făcut? se întrebase. Ce însemnau? A început să citească tot ce găsea despre amerindieni, despre miturile şi legendele lor. La vârsta de zece ani se afla deja pe drumul care avea să-l transforme într-unul dintre cei mai importanţi mitologi şi cei mai interesanţi profesori ai timpurilor noastre; s-a spus despre el că „putea aduce la viaţă oasele folclorului şi ale antropologiei”. Acum, în muzeul în care imaginaţia lui fusese stârnită pentru prima dată în urmă cu trei sferturi de secol, oamenii s-au strâns să-i onoreze amintirea. A cântat Mickey Hart, toboşarul trupei rock Grateful Dead, cu care Campbell împărtăşea fascinaţia pentru percuţie. Robert Bly a cântat la dulcimer şi a citit poezii dedicate lui Campbell. Au vorbit câţiva foşti studenţi şi câteva persoane cu care se împrietenise după ce se pensionase şi se mutase cu soţia sa, dansatoarea

Jean Erdman, în Hawaii. Marile edituri din New York şi-au trimis şi ele reprezentanţi. Au fost prezenţi scriitori şi savanţi, tineri şi bătrâni, cărora Joseph Campbell le fusese deschizător de drumuri.

Au fost de faţă şi jurnalişti. Eu fusesem atras către el cu opt ani în urmă, când am avut iniţiativa de a aduce pe micile ecrane minţile luminate ale vremurilor noastre. Înregistraserăm două emisiuni în incinta muzeului, iar prezenţa lui Campbell captivase atât de mult persoanele din faţa ecranelor, încât peste paisprezece mii de oameni ne-au scris cerându-ne transcrieri ale conversaţiilor. Atunci mi-am promis că voi da de el din nou, de această dată căutând să-i explorez ideile mai în profunzime şi mai sistematic. Joseph a scris sau a editat în jur de douăzeci de cărţi, dar eu l-am cunoscut în calitate de profesor, un profesor cu o cunoaştere amănunţită a folclorului internaţional şi a imaginarului din multe limbi; aşa că voiam ca şi alţii să-l cunoască în calitate de profesor. Dorinţa mea de a împărtăşi comoara acestui om a inspirat serialul pentru postul PBS, precum şi această carte.

Se spune că jurnaliştii se bucură de permisiunea de a fi educaţi în public; suntem norocoşi că ne putem petrece zilele într-o continuă educaţie. În ultima vreme, nimeni nu m-a învăţat mai multe decât Campbell, iar atunci când i-am spus că va trebui să-şi asume consecinţele dacă mă ia drept elev, a râs şi a citat un roman bătrân: „Soarta îl conduce pe cel dornic; pe cel ce nu e dornic îl târăşte”.*

Campbell a predat, ca toţi marii profesori, prin puterea exemplului. Nu-i stătea în fire să încerce să convingă oamenii (cu o singură excepţie, atunci când a convins-o pe Jean

Seneca. *(N.t.)* să se mărite cu el). Predicatorii greşesc, mi-a spus el, fiindcă încearcă „să convingă prin vorbe oamenii să creadă, când ar fi mai bine să le reveleze strălucirea propriei lor descoperiri”. Şi cât mi-a revelat el bucuria de a învăţa şi de a trăi! Matthew Arnold credea că cel mai bun lucru este „să ştii cele mai bune lucruri care se cunosc şi se cred pe lume şi, făcându-le cunoscute, să creezi un curent de idei adevărate şi proaspete”. Asta a făcut Campbell. Era imposibil să-l asculţi – să-l auzi cu adevărat – şi să nu se trezească în propria ta conştiinţă o viaţă proaspătă, să nu se trezească propria ta imaginaţie.

Campbell a spus cândva că ideea care îi ghida munca era aceea de a găsi „punctele comune ale temelor din miturile întregii lumi, acestea indicând că în psihicul uman există nevoia constantă a unui centru al principiilor profunde”.

— Te referi la căutarea sensului vieţii? l-am întrebat.

— Nu, nu, nu, mi-a răspuns. Mă refer la *experienţa* de a fi în viaţă.

Am menţionat deja faptul că mitologia este o hartă interioară a experienţelor, desenată de oamenii care au călătorit prin acele meleaguri. Probabil că Joseph nu s-ar mulţumi cu o definiţie jurnalistică, prozaică. Pentru el, mitologia era „cântecul universului”, „muzica sferelor” – o muzică pe care dansăm chiar şi atunci când nu ştim numele melodiei. Îi auzim refrenele „fie că ascultăm cu un amuzament detaşat bodogănelile unui vraci din Congo sau că citim cu o pasiune cultivată traduceri ale sonetelor lui Lao Zi sau că spargem din când în când teaca dură a unui argument expus de Toma din Aquino sau că înţelegem deodată sensul luminos al unui basm eschimos bizar”.

Campbell îşi imagina că acest cor grandios şi cacofonic a început să cânte atunci când primii noştri strămoşi şi-au spus poveşti despre animalele pe care le ucideau pentru hrană şi despre lumea supranaturală în care animalele păreau să meargă după moarte. „Undeva departe", dincolo de planul vizibil al existenţei, se afla „stăpânul animalelor", care avea drept de viaţă şi de moarte asupra oamenilor: dacă acesta nu readucea animalele la viaţă pentru a fi sacrificate din nou, vânătorul şi familia lui mureau de foame. Astfel, societăţile primitive au învăţat că „esenţa vieţii este aceea că se întreţine prin ucidere şi prin mâncat; acesta este marele mister pe care miturile încearcă să-l abordeze". Vânătoarea a devenit un ritual sacrificial, iar vânătorii, la rândul lor, îşi manifestau ritualic remuşcările faţă de spiritele animalelor moarte, sperând să le convingă să se întoarcă pentru a fi sacrificate din nou. Animalele erau privite ca trimişi din lumea de dincolo, iar Campbell considera că între vânător şi vânat exista un „minunat acord magic", ca şi cum ar fi fost captivi într-un ciclu „mistic şi atemporal" de moarte, îngropare şi înviere. Arta lor – picturile rupestre – şi literatura orală au oferit o formă acelui impuls pe care astăzi îl numim religie.

Pe măsură ce aceşti indivizi primitivi au trecut de la vânătoare la agricultură, s-au schimbat şi poveştile prin care încercau să-şi interpreteze misterele vieţii. Acum, sămânţa devenea simbolul magic al ciclului infinit. Planta murea, era îngropată, iar sămânţa ei se năştea din nou. Campbell a fost fascinat de modul în care acest simbol a fost preluat de marile religii ale lumii ca revelaţia adevărului

etern – aceea că din moarte se naşte viaţa sau, în cuvintele lui: „Din sacrificiu se naşte fericirea”.

„Isus a avut ochi să vadă”, spunea el. „Ce realitate magnifică a văzut în sămânţa de muştar.” Cita cuvintele lui Isus din Evanghelia după Ioan – „Adevărat, adevărat zic vouă că dacă grăuntele de grâu, când cade în pământ, nu moare, rămâne singur; iar dacă moare, aduce multă roadă.” – şi,

Ioan 12:24. (*N.t.*) imediat după, cita Coranul: „Crezi că vei putea intra în Grădina Fericirii fără muncile prin care au trecut cei ce au murit înaintea ta?” Campbell s-a plimbat prin această vastă literatură spirituală, traducând chiar şi scripturile hinduse din sanscrită, şi a continuat să strângă poveşti recente pe care le-a adăugat la înţelepciunea strămoşilor. Îi plăcea în mod deosebit o poveste despre o femeie care a venit la sfântul şi înţeleptul indian Ramakrishna, spunându-i:

— O, Stăpâne, nu găsesc în inima mea iubire pentru Dumnezeu.

Iar el a întrebat:

— Atunci, nu ai iubire pentru nimic pe lume?

Ea i-a răspuns:

— Pentru nepoţelul meu.

Iar el i-a spus:

— Aici stau iubirea şi slujirea ta faţă de Domnul, în iubirea şi slujirea ta faţă de acel copil.

„Şi aici”, spunea Campbell, „se află mesajul suprem al religiei: «Adevărat vă spun că, ori de câte ori aţi făcut aşa unora dintre cei mai neînsemnaţi dintre aceşti fraţi ai Mei, Mie Mi-aţi făcut!»„*

Fiind un om spiritual, Campbell a identificat în literatura credinţei acele principii comune spiritului uman. Dar acestea trebuiau eliberate de sechestrul

tribal, altfel religiile lumii ar rămâne – cum se întâmplă astăzi în Orientul Mijlociu şi în Irlanda de Nord – o sursă de dispreţ şi de agresivitate. Imaginile lui Dumnezeu sunt multe, spunea el, numindu-le „măşti ale eternităţii”, care acoperă, dar şi revelează „Chipul Gloriei”. Joseph voia să afle ce înseamnă faptul că Dumnezeu preia atâtea măşti diferite în culturi diferite şi, cu toate acestea, în aceste tradiţii divergente se pot identifica poveşti

Matei 25:40. (*N.t.*) similare – poveşti ale creaţiei, ale concepţiei imaculate, ale reîncarnărilor, ale morţii şi ale învierii, ale celei de-a doua veniri şi ale Judecăţii de Apoi. Îi plăcea profunzimea perspectivei din scriptura hindusă: „Adevărul este unul singur, însă înţelepţii îi dau mai multe nume”. Toate numele şi imaginile pe care i le atribuim lui Dumnezeu sunt măşti, spunea Campbell, care simbolizează acea realitate ultimă ce prin definiţie transcende limbajul şi arta. Mitul este şi el o mască a lui Dumnezeu – o metaforă pentru ceea ce stă în spatele lumii vizibile. După spusele lui Campbell, indiferent cum diferă tradiţiile mistice, elementul lor comun este acela că ne cheamă la o conştientizare mai profundă a însuşi actului de a trăi. Păcatul capital pentru Campbell era păcatul neatenţiei, păcatul de a nu fi alert, păcatul de a nu fi treaz.

Nu am cunoscut pe nimeni care să poată spune o poveste mai bine decât el. Când îl ascultam vorbind despre societăţile primitive, mă simţeam teleportat pe câmpiile întinse, sub domul imens al cerului liber, sau în pădure, sub un baldachin de copaci; am început să înţeleg cum vorbeau vocile zeilor din vânt şi din tunet, cum spiritul lui Dumnezeu curgea în fiecare pârâu de munte şi cum întregul pământ înflorea ca un loc sacru – tărâmul imaginaţiei mitice. Şi l-am întrebat: acum, în epoca modernă, când am

dezgolit pământul de mistere – când am făcut, în cuvintele lui Saul Bellow, „o curăţenie generală a credinţei” –, ce o să ne mai hrănească imaginaţia? Hollywoodul şi filmele de la televizor?

Campbell nu era un pesimist. Credea că există „o înţelepciune dincolo de conflictele dintre iluzie şi adevăr, prin care vieţile pot fi puse din nou laolaltă”. În ultimii ani ai vieţii, Campbell căuta o nouă fuziune între ştiinţă şi spirit. „Tranziţia de la un sistem geocentric la unul heliocentric”, a scris el după ce astronauţii au ajuns pentru prima dată pe Lună, „pare să fi înlăturat omul din centru – iar centrul părea atât de important. Totuşi, din punct de vedere spiritual, centrul este acolo unde ne îndreptăm privirea. Stai într-un loc înalt şi poţi să vezi orizontul. Stai pe Lună şi poţi să vezi Pământul răsărind – şi asta, datorită televizorului, chiar în sufrageria ta”. Rezultatul este o expansiune fără precedent a orizontului, una care ne-ar putea ajuta în vremurile noastre – aşa cum vechile mitologii au ajutat în vremurile lor – să deschidem uşile percepţiei către „minunea teribilă şi fascinantă pe care o reprezentăm noi înşine şi universul”. Campbell susţinea că nu ştiinţa este cea care a împuţinat fiinţa umană şi a despărţit-o de divinitate. Dimpotrivă, noile descoperiri ştiinţifice „ne reunesc cu strămoşii”, permiţându-ne să recunoaştem în tot acest univers „o reflexie mărită a celei mai profunde naturi umane; astfel încât suntem într-adevăr urechile sale, ochii săi, gândirea sa, vorbirea sa – sau, în termeni teologici, urechile lui Dumnezeu, ochii lui Dumnezeu, gândirea lui Dumnezeu şi Cuvântul lui Dumnezeu”. Ultima dată când l-am văzut, l-am întrebat dacă încă mai credea – aşa cum

scrisese cândva – „că în acest moment participăm la unul dintre cele mai mari salturi pe care spiritul omenesc le face către o cunoaştere nu numai a naturii exterioare, dar şi a propriului nostru mister interior”.

S-a gândit o clipă şi mi-a răspuns: „De fapt, e cel mai mare salt”.

Când am auzit că a murit, m-am uitat o vreme prin *Eroul cu o mie de chipuri,* cartea pe care mi-o dăruise el însuşi. Şi mi-am amintit de vremea când descopeream lumea eroului mitic. Hoinărisem până în mica bibliotecă publică a orăşelului în care crescusem şi, uitându-mă prin rafturi, am scos o carte care mi-a deschis o lume de minuni: Prometeu furând focul de la zei de dragul oamenilor; Iason ţinând piept balaurului pentru a obţine Lâna de Aur; Cavalerii Mesei Rotunde în căutarea Sfântului Graal. Dar până să-l cunosc pe Joseph nu am înţeles că filmele western pe care le văzusem la matineele de sâmbătă împrumutaseră multe idei din acele poveşti antice. Şi că poveştile pe care le studiam la orele de catehism aveau corespondente în poveştile altor culturi care recunoşteau aventura sufletului şi misiunea muritorilor de a ajunge la realitatea lui Dumnezeu. Joseph m-a ajutat să văd legăturile, să înţeleg cum se potrivesc piesele de puzzle şi nu doar să mă tem mai puţin, dar şi să primesc cu braţele deschise ceea ce el descria ca „un grandios viitor multicultural”.

Bineînţeles, a fost criticat pentru că a zăbovit asupra interpretării psihologice a mitului, pentru că a părut să limiteze rolul contemporan al mitului la o funcţie ideologică sau terapeutică. Nu am competenţa necesară pentru a intra în această

dezbatere, aşa că le-o las altora. El n-a părut niciodată deranjat de această controversă. Pur şi simplu a continuat să predea, deschizându-le oamenilor o nouă perspectivă asupra lumii.

Viaţa sa autentică reprezintă cea mai importantă lecţie dintre toate. Atunci când a spus că miturile sunt indicii către potenţialul nostru spiritual cel mai profund şi că sunt capabile să ne conducă spre desfătare, iluminare şi chiar extaz, Campbell vorbea ca un om care a fost deja în locurile pe care îi invită pe alţii să le viziteze.

Ce m-a atras spre el?

Înţelepciunea, da – era extrem de înţelept.

Şi cunoştinţele – într-adevăr, „cunoştea întreaga panoramă a trecutului nostru aşa cum puţini au reuşit vreodată".

Dar era mai mult decât atât.

O să vă explic printr-o poveste. Campbell era omul cu o mie de poveşti. Cea care urmează a fost una dintre preferatele lui. Aflat în Japonia la o conferinţă internaţională despre religie, Campbell a auzit un alt delegat american, un specialist în filosofie socială, din New York, spunându-i unui preot Shinto:

— Am participat la destul de multe ceremonii şi am văzut destule dintre templele voastre. Dar nu vă înţeleg ideologia. Nu vă înţeleg teologia.

Japonezul a făcut o pauză, de parcă s-ar fi gândit profund, apoi a dat încet din cap.

— Cred că nu avem ideologie, a spus el. Nu avem teologie. Noi dansăm.

Şi la fel a făcut şi Joseph Campbell – a dansat pe muzica sferelor.

— Bill Moyers

I
Mitul şi lumea modernă

Oamenii spun că toţi căutăm sensul vieţii. Eu nu cred că asta e ceea ce căutăm. Cred că ceea ce căutăm este experienţa de a fi vii, astfel încât experienţele vieţii din planul pur fizic să rezoneze cu adâncurile fiinţei şi realităţii noastre şi să ne ofere extazul de a fi vii.

* * *

MOYERS: De ce miturile? De ce ar trebui să ne pese de mituri? Ce treabă au ele cu viaţa noastră?

CAMPBELL: Răspunsul meu iniţial ar fi: „Dă-i drumul, trăieşte-ţi viaţa, e o viaţă bună – n-ai nevoie de mitologie". Nu cred că trebuie să fii interesat de un subiect doar pentru că lumea îl consideră important. Cred că trebuie să fii cucerit de subiect, într-un fel sau altul. Dar este posibil să descoperi că, după o introducere adecvată, mitologia te va cuceri. Şi, dacă te cucereşte, ce poate face pentru tine?

Una dintre problemele noastre din ziua de azi este faptul că nu suntem familiarizaţi cu literatura pe tema spiritului. Ne interesează ştirile de fiecare zi şi problemele de fiecare oră. În trecut, campusul universitar era un fel de zonă închisă ermetic, în care ştirile de fiecare zi nu îţi perturbau atenţia de la viaţa interioară şi de la moştenirea magnifică pe care

o deţinem – Platon, Confucius, Buddha, Goethe şi alţii care vorbesc despre valorile eterne implicate în centrarea vieţilor noastre. Când vei fi mai bătrân şi te vei fi ocupat deja de toate grijile de zi cu zi, te vei întoarce la viaţa ta interioară – şi, dacă nu ştii unde se află sau ce este, îţi va părea rău.

În trecut, greaca şi latina, precum şi literatura biblică făceau parte din educaţia tuturor. Atunci când s-a renunţat la acestea, s-a pierdut o cantitate importantă de informaţie mitologică occidentală. Înainte, aceste poveşti se aflau în minţile oamenilor. Când povestea e în mintea ta, vezi că este relevantă în raport cu ceva din propria ta viaţă. Îţi oferă o altă perspectivă asupra lucrurilor care ţi se întâmplă. Odată pierdute aceste poveşti, am rămas cu un deficit, neavând o literatură comparabilă care să le ia locul. Aceste frânturi de informaţie din timpuri străvechi, care au susţinut viaţa oamenilor, au construit civilizaţii şi au întemeiat religii de-a lungul mileniilor, au de-a face cu probleme interioare profunde, cu mistere interioare, cu praguri interioare; şi, dacă nu avem semne care să ne ghideze, trebuie să înţelegem singuri aceste lucruri. Dar, odată ce subiectul ne prinde, tradiţiile ne oferă, într-un fel sau altul, sentimentul unei informaţii profunde, bogate, aducătoare de viaţă; şi nu vrem să renunţăm la ele.

MOYERS: Deci spunem poveşti pentru a încerca să ne împăcăm cu lumea, să ne armonizăm vieţile cu realitatea?

CAMPBELL: Aşa cred. Romanele – marile romane – pot fi extraordinar de educative. Când aveam douăzeci-treizeci, chiar patruzeci de ani, James Joyce şi Thomas Mann au fost profesorii mei.

Am citit tot ce au scris. Scrierile amândurora sunt bazate pe ceea ce s-ar putea numi tradiţii mitologice. De exemplu, povestea lui Tonio, din *Tonio Kröger* de Thomas Mann. Tatăl lui Tonio era un om de afaceri de succes şi un membru important al orăşelului în care locuia. Pe de altă parte, micul Tonio avea un temperament artistic, aşa că s-a mutat în München şi s-a alăturat unui grup de oameni de litere care se considerau deasupra muncitorilor şi familiştilor.

Îl avem, deci, pe Tonio între doi poli: tatăl său, un tată bun, responsabil şi aşa mai departe, dar care nu făcuse în viaţa lui ce îşi dorise, şi, pe de altă parte, rolul celui care îşi părăseşte oraşul de baştină şi începe să critice modul de viaţă al oamenilor de acolo. Dar Tonio a descoperit că îi iubea pe aceşti oameni din orăşel. Si, cu toate că se considera puţin superior intelectual faţă de ei şi îi descria prin cuvinte tăioase, îi purta în inima lui.

Dar, atunci când s-a dus să trăiască alături de boemi, a descoperit că aceştia dispreţuiau atât de tare viaţa, încât nu a mai putut rămâne nici cu ei. Aşa că i-a părăsit, lăsând o scrisoare cuiva din grup: „Admir acele fiinţe reci şi mândre care se aventurează pe căile frumuseţii grandioase şi demonice, dispreţuind «omenirea»; dar nu le invidiez. Fiindcă, dacă există un lucru capabil să transforme un om de litere într-un poet, acela este iubirea pe care am învăţat-o în orăşelul meu, iubirea faţă de ce-i omenesc, ce-i viu şi ce-i obişnuit. În această iubire îşi au originea toată căldura, toată bunătatea şi tot umorul”. Într-adevăr, mi se pare că aceasta trebuie să fie iubirea fără de care omul, „chiar dacă ar vorbi în limbi omeneşti şi îngereşti, este o aramă sunătoare sau un chimval zăngănitor”.

Apoi spune: „Scriitorul trebuie să fie fidel adevărului”. Dar asta este o sarcină extrem de dificilă, pentru că singurul mod în care poţi descrie cu adevărat o fiinţă umană este descri- indu-i imperfecţiunile. Omul perfect este neinteresant – Buddha care părăseşte lumea, de exemplu. Imperfecţiunile vieţii sunt cele care stârnesc iubirea. Săgeata de cuvinte adevărate pe care o trimite scriitorul răneşte. Dar o trimite cu iubire. Asta este ceea ce Mann a numit „ironia erotică”, iubirea pentru acel lucru pe care îl ucizi prin cuvintele tale crude şi analitice.

MOYERS: Îmi place imaginea aceasta: iubirea pentru orăşelul tău, sentimentul pe care îl ai faţă de acel loc, indiferent cât timp ai petrecut departe de el şi chiar dacă nu te întorci niciodată acolo. Orăşelul tău este locul în care ai descoperit pentru prima dată oamenii. Dar de ce spui că iubeşti oamenii pentru imperfecţiunile lor?

CAMPBELL: Nu sunt copiii adorabili fiindcă ei cad tot timpul şi au corpuşoare mici cu capetele prea mari? Walt Disney oare nu ştia asta atunci când a creat cei şapte pitici? Şi căţeii ăia mici şi haioşi pe care îi au unii oameni – sunt adorabili tocmai fiindcă sunt imperfecţi.

MOYERS: Perfecţiunea chiar ar fi plictisitoare, nu-i aşa?

CAMPBELL: În mod cert. Ar fi inumană. Punctul ombilical, umanitatea, lucrul care te face uman, nu supranatural sau nemuritor – asta stârneşte iubirea. De aceea unor oameni le este foarte greu să-l iubească pe Dumnezeu, pentru că în El nu există nicio imperfecţiune. Îl poţi venera, dar asta nu este iubire adevărată. Isus pe cruce este cel care

stârneşte iubirea.

MOYERS: Cum adică?

CAMPBELL: Suferinţa. Suferinţa e imperfecţiune, nu?

MOYERS: Povestea suferinţei umane, a chinului, a vieţii umane^

CAMPBELL: ...şi toate procesele prin care trebuie să treacă tinerii pentru a ajunge la cunoaşterea de sine.

MOYERS: Am înţeles din cărţile tale – de exemplu, *The masks of God (Măştile lui Dumnezeu)* sau *The Hero with a Thousand* Faces* - că elementele comune ale fiinţelor umane sunt revelate în mituri. Miturile sunt poveşti ale căutării adevărului de-a lungul mileniilor, ale căutării sensului, semnificaţiei. Toţi avem nevoie să ne spunem povestea şi să ne înţelegem povestea. Toţi avem nevoie să înţelegem moartea şi să ne împăcăm cu ea şi toţi avem nevoie de ajutor în trecerea de

Eroul cu o mie de chipuri, trad. Gabriela Deniz şi Mihai Manescu, Editura Herald, Bucureşti, 2013. *(N.r.)* la naştere la viaţă şi apoi la moarte. Avem nevoie ca viaţa să însemne ceva, să atingă eternitatea, avem nevoie să înţelegem misterul şi să aflăm cine suntem.

CAMPBELL: Oamenii spun că ceea ce căutăm cu toţii este sensul vieţii. Eu nu cred că asta căutăm. Cred că ceea ce căutăm este experienţa de a trăi în aşa fel, încât experienţele noastre din planul fizic să rezoneze cu fiinţa noastră interioară şi cu realitatea noastră interioară şi să simţim extazul de a fi în viaţă. Despre asta este totul, până la urmă, şi asta este ceea ce ne ajută aceste indicii să găsim în noi înşine.

MOYERS: Miturile sunt indicii?

CAMPBELL: Miturile sunt indicii referitoare la potenţialul spiritual al vieţii umane.

MOYERS: Adică la ceea ce suntem capabili să cunoaştem şi să experimentăm în interiorul nostru?

CAMPBELL: Exact.

MOYERS: Ai modificat definiţia mitului de la *căutarea* sensului la *experienţa* sensului.

CAMPBELL: Experienţa *vieţii*. Mintea este cea care lucrează cu sensuri. Care este sensul unei flori? Există o poveste Zen despre o predică a lui Buddha în care pur şi simplu a ridicat o floare. Şi un singur om i-a făcut un semn din ochi că a înţeles mesajul. Buddha însuşi este numit „cel astfel sosit". Nu are niciun sens. Care este sensul universului? Care este sensul unui purice? Există, pur şi simplu. Atât. Şi propriul tău sens este că exişti. Suntem atât de porniţi să facem lucruri în scopuri exterioare, încât uităm de valoarea interioară, uităm că totul se reduce la extazul de a trăi.

MOYERS: Cum poţi obţine această experienţă?

CAMPBELL: Citind mituri. Ele te învaţă că poţi să te întorci spre interior şi astfel începi să înţelegi mesajele din spatele simbolurilor. Citeşte miturile altor popoare, nu pe cele ale propriei tale religii, fiindcă tindem să interpretăm elementele din propria noastră religie ca pe fapte – dar, dacă citeşti alte mituri, începi să înţelegi mesajul. Mitul te ajută să-ţi conectezi mintea cu experienţa de a trăi. Îţi spune ce este experienţa. De exemplu, căsătoria. Ce este căsătoria? Mitul îţi răspunde. Este reuniunea diadei separate. Iniţial, aţi fost unul singur. Acum sunteţi doi pe lume, dar căsătoria înseamnă o recunoaştere a identităţii voastre spirituale. Este diferită de o

simplă relaţie amoroasă. Nu are nimic de-a face cu ea. Este un cu totul alt plan mitologic al experienţei. Atunci când oamenii se căsătoresc considerându-se într-o relaţie amoroasă pe termen lung, vor divorţa foarte curând, fiindcă toate relaţiile amoroase se încheie cu dezamăgiri. Dar căsătoria este recunoaşterea unei identităţi spirituale. Dacă trăim o viaţă cum trebuie, dacă păstrăm în minte calităţile pe care le căutăm la persoana de sex opus, ne vom găsi jumătatea. Dar, dacă ne lăsăm distraşi de interese carnale, ne vom căsători cu persoana greşită. Căsătorindu-ne cu persoana potrivită, reconstruim imaginea lui Dumnezeu în trupurile noastre – asta este căsătoria.

MOYERS: Persoana potrivită? Cum alegi persoana potrivită?

CAMPBELL: Îţi va spune inima. Aşa ar trebui.

MOYERS: Fiinţa ta interioară.

CAMPBELL: Acesta este misterul. MOYERS: Îţi recunoşti celălalt sine.

CAMPBELL: Nu ştiu asta, dar e ca un declic, ceva din tine îşi dă seama că aceasta e persoana potrivită.

MOYERS: Din moment ce căsătoria este reuniunea Sinelui cu Sinele, cu fundamentul nostru feminin, respectiv masculin, de ce a ajuns ea în această stare incertă în societatea modernă?

CAMPBELL: Fiindcă nu este privită ca o căsătorie. Aş spune că, în cazul în care căsătoria nu este una dintre

priorităţile vieţii tale, nu eşti căsătorit cu adevărat. Căsătoria înseamnă că cei doi sunt unul singur, cei doi devin un singur trup. Atunci când căsătoria durează de suficient de mult timp şi răspunzi constant nevoilor sale în loc să-ţi asculţi propriile pofte, ajungi să-ţi dai seama că cei doi au devenit într-adevăr unul singur.

MOYERS: Unul nu doar biologic, ci şi spiritual.

CAMPBELL: *În primul rând* spiritual. Partea biologică este distragerea care te-ar putea duce la o identificare greşită a persoanei cu care să te căsătoreşti.

MOYERS: Atunci, funcţia necesară a căsătoriei, perpetuarea noastră prin intermediul copiilor, nu este funcţia sa primară.

CAMPBELL: Nu, acesta este doar aspectul elementar al căsătoriei. Există două stadii complet diferite ale căsătoriei. Primul este căsătoria tinerească, ce răspunde impulsului minunat pe care natura ni l-a oferit pentru a juca jocul biologic prin care aducem copii pe lume. Dar vine o vreme când copilul absolvă etapa familiei şi îşi părăseşte cuibul. M-a uluit cât de mulţi dintre prietenii mei s-au despărţit la patruzeci-cincizeci de ani. Trăiseră foarte bine împreună, alături de copil, dar îşi interpretaseră uniunea prin prisma legăturii lor cu copilul. Nu o interpretaseră ca pe relaţia lor personală.

Căsătoria este o relaţie. Atunci când facem sacrificii în căsnicie, nu ne sacrificăm unul pentru celălalt, ci pentru unitatea pe care o reprezintă relaţia. Simbolul taoist al luminii şi întunericului în interacţiune – relaţia dintre yang şi yin – reprezintă esenţa căsniciei. Asta devenim atunci când ne căsă-

torim. Nu mai suntem un individ; identitatea noastră se află în acea relaţie. Căsnicia nu este o simplă relaţie amoroasă, ci este un canon; un canon în care trebuie să sacrificăm eul pentru relaţia în care doi au devenit unu.

MOYERS: Deci, căsnicia este complet incompatibilă cu ideea de a acţiona de unul singur.

CAMPBELL: Ştii, nu e vorba doar de tine. Într-un fel, acţionezi de unul singur, doar că acela nu eşti numai tu, ci sunteţi amândoi într-unul. Şi aceasta este o imagine mitologică pură, care simbolizează sacrificiul entităţii vizibile pentru un bine transcendent. Acest deziderat se îndeplineşte extraordinar în cel de-al doilea stagiu al căsniciei, cel pe care îl numesc „stadiul alchimic", în care cei doi trăiesc cu adevărat experienţa de a fi unul. Dacă trăiesc în continuare aşa cum trăiau în primul stadiu al căsniciei, se vor despărţi atunci când copiii părăsesc cuibul. Tati se va îndrăgosti de vreo fetiţă şi va fugi cu ea, iar mami va rămâne cu inima şi cu casa goale şi va trebui să se descurce singură.

MOYERS: Asta pentru că nu înţelegem cele două niveluri ale căsătoriei.

CAMPBELL: Nu ne luăm un angajament.

MOYERS: Avem impresia că o facem – ne luăm angajamentul de a fi împreună la bine şi la rău.

CAMPBELL: Aceasta este o rămăşiţă a ritualului.

MOYERS: Iar ritualul şi-a pierdut forţa. Ritualul care altădată transmitea o realitate interioară a rămas acum doar de formă. Acest lucru este valabil atât în ritualurile societăţii, cât şi în ritualurile personale legate de căsătorie şi de religie.

CAMPBELL: Câţi oameni au parte de un

instructaj spiritual cu privire la semnificaţia căsătoriei înainte de a se căsători? Stai în faţa unui ofiţer de stare civilă şi în zece minute eşti căsătorit. În India, nunta durează trei zile, şi acel cuplu rămâne lipit.

MOYERS: Prin urmare, căsătoria nu este doar un aranjament social, ci un exerciţiu spiritual.

CAMPBELL: Este în primul rând un exerciţiu spiritual, iar societatea ar trebui să ne ajute în realizarea lui. Nu omul ar
trebui să se afle în slujba societăţii, ci societatea în slujba omului. Atunci când omul se află în slujba societăţii, statele devin monstruoase; acest fenomen ameninţă lumea în prezent.

MOYERS: Ce se întâmplă atunci când o societate nu mai acceptă o mitologie puternică?

CAMPBELL: Exact ceea ce vedem în momentul de faţă. Dacă vrei să afli ce înseamnă o societate fără ritualuri, citeşte *The New York Times.*

MOYERS: Şi ce aş găsi acolo?

CAMPBELL: Ştirile zilei, inclusiv acţiuni distructive şi violente din partea unor tineri care nu ştiu cum să se comporte într-o societate civilizată.

MOYERS: Societatea nu le-a oferit ritualuri prin care să devină membri ai tribului, ai comunităţii. Toţi copiii trebuie să fie născuţi de două ori, pentru a învăţa să funcţioneze raţional în lumea actuală şi să lase copilăria în urmă. Îmi vine în minte acel pasaj din *Epistola Întâi către Corinteni:* „Când eram copil, vorbeam ca un copil, simţeam ca un copil, judecam ca un copil; dar, când m-am făcut bărbat, am lepădat cele ale copilului”.*

CAMPBELL: Exact. Aceasta este semnificaţia riturilor pubertăţii. În societăţile primitive,

adolescenţilor li se scot dinţii, li se fac cicatrice, sunt circumcişi, tot felul de lucruri. Astfel încât să nu mai aibă corpuşorul de copil, să devină complet altceva.

Când eram eu copil, toţi purtam pantaloni scurţi, ştii tu, până la genunchi. Şi apoi venea acel moment extraordinar în care îţi puneai pantaloni lungi. Băieţii de astăzi nu au parte de aşa ceva. Văd şi copii de cinci ani cu pantaloni lungi. Când o să afle ei că au devenit bărbaţi şi că trebuie să pună deoparte lucrurile copilăreşti?

i Corinteni, 13:11. (*N.t.*)

MOYERS: Cum au acces copiii de la oraş – să zicem, cei care locuiesc la intersecţia dintre strada 125 şi Broadway – la mituri în ziua de azi?

CAMPBELL: Şi le creează singuri. De aceea vedem graffiti prin tot oraşul. Aceşti copii au propriile lor găşti şi propriile iniţieri şi propria moralitate; şi fac tot ce pot. Dar sunt periculoşi fiindcă legile lor nu sunt legile oraşului. Nu au fost iniţiaţi în societatea noastră.

MOYERS: Rollo May spune că există atât de multă violenţă în societatea americană de astăzi pentru că nu mai există mituri măreţe care să-i ajute pe tineri să relaţioneze cu lumea sau să înţeleagă lumea de dincolo de ceea ce este vizibil.

CAMPBELL: Da, dar un alt motiv din spatele nivelului ridicat de violenţă de aici este că America nu are etos.

MOYERS: Explică-mi.

CAMPBELL: De exemplu, în fotbalul american regulile sunt foarte stricte şi complexe. Totuşi, dacă ai merge în Anglia, ai descoperi că regulile din rugby nu sunt la fel de stricte. Când eram student, în anii

’20, existau doi tineri care alcătuiau un excelent cuplu de pasare înainte*. S-au dus la Oxford cu o bursă, au intrat în echipa de rugby şi, într-o zi, le-au arătat pasa înainte. Iar jucătorii britanici le-au spus: „Nu avem nicio regulă pentru mişcarea asta, aşa că vă rugăm să n-o faceţi. Noi nu jucăm aşa”.

MOYERS: O mitologie.

CAMPBELL: O mitologie neexprimată, ai putea spune. Aşa folosim furculiţa şi cuţitul, aşa ne comportăm cu oamenii şi aşa mai departe. Nu toate acestea sunt scrise în cărţi. Dar în America avem oameni veniţi de peste tot, îngrămădiţi laolaltă,

* Pasarea mingii în direcţia în care se deplasează echipa aflată în ofensivă, spre linia porţii echipei aflate în defensivă. (*N.t.*)

aşa că legea a devenit extrem de importantă în această ţară. Avocaţii şi legea sunt cele care ne ţin laolaltă. Nu etosul. Înţelegi ce spun?

MOYERS: Da. Asta a descris Tocqueville când a ajuns pentru prima dată aici, cu o sută şaizeci de ani în urmă, când a descoperit „un tumult anarhic”.

CAMPBELL: Ne confruntăm astăzi cu o lume demitolo- gizată. Şi, prin urmare, studenţii cu care am de-a face sunt extrem de interesaţi de mitologie, fiindcă le oferă mesaje. Nu-ţi pot spune ce mesaje le aduce tinerilor de astăzi studiul mitologiei. Ştiu doar ce efect a avut asupra mea. Dar are un efect şi asupra lor. Atunci când ţin un curs la orice facultate, sala e plină-ochi de studenţi care au venit să audă ce am de zis. Se întâmplă frecvent ca facultatea să-mi ofere o sală mai mică decât ar fi necesar, pentru că se subestimează entuziasmul studenţilor.

MOYERS: Dar ce părere ai? Ce efect crezi că au asupra lor mitologia, poveştile pe care le spui?

CAMPBELL: Sunt poveşti despre înţelepciunea

vieţii, chiar asta sunt. În şcoală nu învăţăm înţelepciunea vieţii. Învăţăm tehnologie, primim informaţii. Profesorii sunt ciudat de reticenţi când trebuie să vorbească despre valoarea pe care o au în viaţa reală materiile predate de ei. În prezent, în disciplinele ştiinţifice – inclusiv în antropologie, lingvistică, studiul religiilor şi aşa mai departe – există o tendinţă spre specializare. Şi, atunci când îţi dai seama cât de multe trebuie să ştie un specialist într-un domeniu pentru a fi cu adevărat competent, poţi înţelege această tendinţă. De exemplu, pentru a studia budismul, trebuie să stăpâneşti nu doar toate limbile europene în care s-a scris despre Orient – în special franceză, germană, engleză şi italiană –, dar şi sanscrita, chineza, japoneza, tibetana şi alte câteva limbi. Aceasta este o sarcină imensă. Un asemenea specialist nu-şi mai poate pune întrebări şi despre diferenţa dintre populaţia Iroquois şi populaţia Algonquin*.

Specializarea tinde să limiteze aria problemelor cu care lucrează un specialist. O persoană care nu e specialist, ci generalist, ca mine, a învăţat ceva de la un specialist şi încă ceva despre acelaşi fenomen de la alt specialist – şi niciu- nul dintre ei nu se întrebase de ce acest fenomen apare în domeniile amândurora. Aşa că generalistul – apropo, acesta este un termen peiorativ pentru academicieni – intră într-o arie de probleme mai degrabă general umane decât specific culturale.

MOYERS: Şi apoi vine jurnalistul, care are dreptul să explice lucruri pe care nu le înţelege.

CAMPBELL: Nu este doar un drept, ci o obligaţie – obligaţia de a se educa în public. Îmi amintesc când eram tânăr şi mă duceam la un curs

ţinut de Heinrich Zimmer. Din câte ştiu, el este primul om care a vorbit despre mituri ca şi cum ar conţine mesaje valide pentru viaţă şi nu ar fi doar jucării interesante pentru savanţi. Şi acest lucru mi-a confirmat un sentiment pe care îl avusesem de când eram copil.

MOYERS: Îţi aminteşti când ai descoperit pentru prima dată mitul? Prima dată când povestea a căpătat viaţă în interiorul tău?

CAMPBELL: Am fost crescut ca romano-catolic. Unul dintre marile avantaje în a fi crescut ca romano-catolic este acela că eşti învăţat să iei miturile în serios, să le laşi să interfereze cu viaţa ta şi să trăieşti în parametrii acestor motive mitice. Am fost crescut în parametrii relaţiei recurente cu ciclul vieţii lui Cristos: venirea pe lume, învăţăturile, moartea, învierea şi înălţarea. Ceremoniile de pe parcursul anului

Populaţii indigene din America de Nord. *(N.t.)* îţi păstrează în minte miezul etern al tuturor schimbărilor în timp. Păcatul înseamnă pur şi simplu pierderea contactului cu această armonie.

Apoi, m-am îndrăgostit de amerindieni, fiindcă Buffalo Bill venea în fiecare an în Madison Square Garden, cu extraordinarul Wild West Show. Şi am vrut să aflu mai mult despre indienii americani. Părinţii mei erau foarte generoşi şi au căutat cărţi despre amerindieni, scrise pentru copii. Aşa că am început să citesc mituri amerindiene şi, la scurt timp după, am descoperit aceleaşi motive în poveştile amerindiene pe care ni le predau călugăriţele la şcoală.

MOYERS: Motivul creaţiei...

CAMPBELL: .nu doar creaţia, ci şi moartea,

învierea, înălţarea la cer, naşterea din fecioară – nu ştiam ce însemnau toate astea la amerindieni, dar recunoşteam vocabularul. Cuvânt cu cuvânt.

MOYERS: Şi ce s-a întâmplat?

CAMPBELL: Eram încântat. Acolo a început interesul meu pentru mitologia comparativă.

MOYERS: Ai început prin a te întreba: „De ce aici scrie aşa, când în Biblie scrie altfel”?

CAMPBELL: Nu, am început să fac analiza comparativă mulţi ani mai târziu.

MOYERS: Ce te-a atras la poveştile amerindiene?

CAMPBELL: În acele vremuri încă exista folclor amerindian. Încă existau amerindieni. Chiar şi acum, când am de-a face cu mituri din toate părţile lumii, consider că poveştile amerindiene sunt extrem de bogate, extrem de bine dezvoltate.

Părinţii mei aveau un teren în pădure, unde trăiseră amerindienii Delaware, iar tribul Iroquois îi atacase. Acolo era o movilă de unde dezgropam capete de săgeţi indiene şi alte asemenea lucruri. Până şi animalele care jucau roluri în poveştile amerindiene puteau fi văzute acolo, în pădurea din jurul meu. A fost un prim contact grandios cu acest material.

MOYERS: Şi aceste poveşti au intrat în conflict cu religia ta catolică?

CAMPBELL: Nu, n-a fost vorba de niciun conflict. Conflictul cu religia a apărut mult mai târziu şi a fost determinat de studii ştiinţifice şi de alte lucruri de acest fel. Ulterior, am început să fiu interesat de hinduism, unde am găsit iar aceleaşi poveşti. În cercetările mele doctorale am avut de-a face cu material medieval arthurian, unde am găsit

iar aceleaşi poveşti. Aşa că nu-mi poate spune nimeni că nu sunt aceleaşi poveşti. M-au însoţit întreaga viaţă.

MOYERS: Poveşti din toate culturile, cu teme atemporale.

CAMPBELL: Temele sunt atemporale, inflexiunile sunt legate de cultură.

MOYERS: Deci poveştile preiau aceleaşi teme universale, dar le aplică puţin diferit, în funcţie de accentul oamenilor care le povestesc?

CAMPBELL: Oh, da. Dacă nu ai fi atent la paralelismul dintre teme, ai putea crede că sunt poveşti diferite; dar nu sunt.

MOYERS: Ai predat mitologie timp de treizeci şi opt de ani la Colegiul Sarah Lawrence. Cum ai reuşit să trezeşti interesul pentru mituri acestor tinere din clasa de mijloc, cu o educaţie religioasă strictă?

CAMPBELL: Tinerii se ataşează imediat de acest subiect. Mitologia te învaţă ce se află în spatele literaturii şi al artei, te învaţă lucruri despre propria ta viaţă. Este un subiect extraordinar, care te entuziasmează şi îţi îmbogăţeşte viaţa. Mitologia este legată puternic de etapele vieţii, de ceremoniile de trecere de la copilărie la maturitate, de la statutul de om necăsătorit la cel de om căsătorit. Toate aceste ritualuri sunt mitologice. Au de-a face cu recunoaşterea noului rol în care intri, cu dezbrăcarea de vechea ta identitate şi îmbrăcarea uneia noi, cu intrarea într-o profesie cu o mare responsabilitate.

Atunci când un judecător intră în cameră şi toată lumea se ridică în picioare, nu se ridică în faţa acelui om, ci în faţa robei lui şi în faţa rolului pe care îl va juca. Ceea ce îl face demn de acel rol este

integritatea sa ca reprezentant al principiilor presupuse de acel rol, nu al propriilor prejudecăţi. Aşa că toată lumea se ridică în picioare în faţa unui personaj mitologic. Cred că unii regi şi unele regine sunt printre cei mai proşti, absurzi şi banali oameni de care ai putea da, interesaţi probabil doar de cai şi de femei. Dar nu ne raportăm la personalitatea lor, ci la rolul lor mitologic. Atunci când cineva devine judecător sau preşedinte al Statelor Unite, omul nu mai este om, ci reprezentantul unei instituţii eterne; trebuie să-şi sacrifice dorinţele personale şi chiar unele posibilităţi în viaţă pentru rolul pe care îl ocupă.

MOYERS: Deci există ritualuri mitologice în societatea noastră actuală. Ceremonia căsătoriei este unul dintre acestea. Ceremonia inaugurării unui preşedinte sau judecător este alt ritual. Care sunt alte ritualuri importante în societatea actuală?

CAMPBELL: Alt ritual ar fi înrolarea în armată, preluarea uniformei. Atunci când te înrolezi, renunţi la viaţa ta personală şi accepţi un mod de viaţă determinat de societate, în serviciul societăţii în care eşti membru. De aceea, cred că este obscen să judecăm oamenii după legea civilă pentru lucruri pe care le-au făcut în vreme de război. Nu acţionau ca indivizi, ci ca agenţi ai unei forţe de deasupra lor, căreia i se dedicaseră. Este complet impropriu să îi judecăm ca pe fiinţe umane individuale.

MOYERS: Ai văzut ce se întâmplă atunci când societăţile primitive sunt tulburate de civilizaţia omului alb. Se sfărâmă, se dezintegrează, se îmbolnăvesc. Nu ni se întâmplă şi nouă acelaşi lucru de când au început să dispară miturile?

CAMPBELL: Absolut.

MOYERS: Nu este acesta motivul pentru care religiile conservatoare din ziua de astăzi predică revenirea la forma lor inițială?

CAMPBELL: Da, şi fac o greşeală groaznică. Se întorc la ceva vetust, care nu slujeşte viaţa.

MOYERS: Dar ne-au fost de folos, nu?

CAMPBELL: Sigur că da.

MOYERS: Înţeleg acest dor. În tinereţe, aveam nişte astre fixe. Mă linişteau prin permanenţa lor. Îmi ofereau un orizont cunoscut. Şi îmi spuneau că există un tată iubitor, bun şi drept acolo sus, care mă priveşte, pregătit să mă primească şi gândindu-se tot timpul la grijile mele. Acum, Saul Bellow spune că ştiinţa a făcut o curăţenie generală a credinţelor. Dar lucrurile astea aveau o valoare pentru mine. Sunt ceea ce sunt astăzi datorită acestor credinţe. Mă întreb ce se întâmplă cu copiii care nu au acele astre fixe, acel orizont cunoscut – acele mituri.

CAMPBELL: Păi, după cum am spus, tot ce trebuie să faci este să citeşti ziarul. E un haos. La acest nivel imediat al vieţii şi al structurii, miturile oferă modele de viaţă. Dar modelele trebuie să fie adaptate timpurilor în care trăim, iar timpurile noastre s-au schimbat atât de repede, încât ce era adecvat acum 50 de ani nu mai este adecvat astăzi. Virtuţile de ieri sunt viciile de azi. Şi multe dintre cele care erau considerate vicii ale trecutului au devenit necesităţile de azi. Ordinea morală trebuie să prindă din urmă necesităţile morale ale vieţii reale, de aici şi de acum. Şi nu facem asta. Forma tradiţională a religiei aparţine altor vremuri, altor oameni, unui alt set de valori umane, unui alt univers. Întorcându-te, îţi pierzi sincronizarea cu istoria. Copiii noştri îşi pierd credinţa în religiile la

care au fost expuşi şi se întorc către interior.

MOYERS: Adesea cu ajutorul drogurilor.

CAMPBELL: Da. Este vorba despre experienţa mistică indusă mecanic. Am participat la mai multe conferinţe de psihologie cu privire la diferenţa dintre experienţa mistică şi criza psihologică prin droguri. Diferenţa este că cel care ia droguri se îneacă în apa în care misticul înoată. Trebuie să fii pregătit pentru această experienţă.

MOYERS: Ai vorbit despre cum cultura *peyote*-lui* a apărut şi a devenit dominantă printre amerindieni în urma pierderii bizonilor şi a vechiului lor mod de viaţă.

CAMPBELL: Da. Naţiunea noastră are una dintre cele mai urâte istorii în ceea ce priveşte nativii. Îi consideră non-per- soane. Nici nu sunt luaţi în considerare ca populaţie cu drept de vot a Statelor Unite. A fost o vreme, la scurt timp după Revoluţia Americană, când unii amerindieni au făcut parte din guvernul american. Washington a spus că amerindienii ar trebui încorporaţi în cultura noastră. În schimb, au fost transformaţi în vestigii. În secolul al XIX-lea, toţi amerindienii din sud-estul continentului au fost băgaţi în căruţe şi trimişi sub pază militară în ceea ce era numit atunci Teritoriul Indian, care le fusese oferit pe termen nelimitat ca propria lor lume – şi care le-a fost luat, câţiva ani mai târziu.

Recent, antropologii au studiat un grup de amerindieni din nord-vestul Mexicului, care locuiesc la câteva mile de o zonă în care creşte în mod natural *peyote.* Aceştia se gândesc la *peyote* ca la un animal al lor – mai exact, îl asociază cu cerbul. Şi au misiuni speciale pentru culesul *peyote*-lui.

Aceste misiuni sunt călătorii mistice, cu toate detaliile unei călătorii mistice tipice. Întâi,

desprinderea din viaţa seculară. Toţi cei care urmează să plece în această expediţie trebuie să îşi mărturisească toate greşelile din ultima perioadă.

> *Peyote*: cactus din America Centrală ce conţine alcaloizi psihoactivi (în principal mescalină), utilizat în scop ritualic şi medicinal de amerindieni. (*N.t.*)

Dacă nu o fac, magia nu va funcţiona. Apoi încep călătoria. Vorbesc chiar o limbă specială, o limbă cu sensuri inversate. De exemplu, în loc să spună da, spun nu. Sau în loc să spună „Plecăm”, spun „Venim”. Se află în cu totul altă lume, a început aventura. Pe drum, trec de temple speciale care reprezintă etape ale transformării mentale. Urmează sarcina măreaţă a culesului de *peyote. Peyote* este ucis ca şi cum ar fi un cerb. Se furişează pe lângă el, trag cu o săgeată mică în el, apoi execută ritualul culesului.

Întregul proces este o imitare integrală a experienţei asociate cu călătoria spre interior, atunci când părăseşti lumea exterioară şi intri în tărâmul fiinţelor spirituale. Pentru ei, fiecare mică etapă este o transformare spirituală. Se află într-un loc sfânt pe tot parcursul acestui proces.

MOYERS: De ce fac acest proces atât de complicat?

CAMPBELL: Pentru că *peyote* nu are pur şi simplu un efect biologic, mecanic, chimic, ci unul de transformare spirituală. Dacă treci printr-o transformare spirituală şi nu eşti pregătit pentru ea, nu ştii cum să evaluezi ceea ce ţi se întâmplă şi ai experienţa groaznică a unui *bad trip* („călătorie înfiorătoare”), cum o numesc consumatorii de LSD. Dacă ştii încotro te îndrepţi, nu vei avea un *bad trip*.

MOYERS: Deci, de aceea apare o criză

psihologică dacă te îneci în apa în care...

CAMPBELL: .în care ar trebui să fii capabil să înoţi, dar nu erai pregătit. Acest lucru este oricum adevărat despre viaţa spirituală. Este o experienţă terifiantă să ţi se transforme conştiinţa.

MOYERS: Vorbeşti mult despre conştiinţă.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Ce vrei să spui prin acest termen?

CAMPBELL: În sistemul cartezian, conştiinţa este privită drept ceva ciudat în raport cu capul, acesta fiind considerat organul care generează conştiinţa. Nu este aşa. Capul este un organ care orientează conştiinţa într-o anumită direcţie sau către un set de scopuri. Dar există o conştiinţă în tot corpul. Întreaga lume vie are conştiinţă.

Am senzaţia că energia şi conştiinţa sunt cumva acelaşi lucru. Acolo unde vedem energie vitală, există conştiinţă. În mod clar, lumea vegetală este conştientă. Şi atunci când locuieşti în pădure, cum am locuit eu când eram mic, poţi vedea toate aceste conştiinţe diferite relaţionând. Există o

J > >

conştiinţă a plantelor şi o conştiinţă a animalelor, iar noi le împărtăşim pe amândouă. Mâncăm anumite mâncăruri, iar sucul biliar ştie dacă există în ele ceva asupra căruia poate să acţioneze. Tot acest proces ţine de conştiinţă. Încercarea de a-l interpreta în termeni mecanicişti nu va reuşi.

MOYERS: Cum ne putem transforma conştiinţa?

CAMPBELL: Asta depinde de ceea ce suntem predispuşi să gândim. Şi pentru asta există meditaţia. Întreaga viaţă este o meditaţie, în cea mai mare parte neintenţionată. Mulţi oameni îşi petrec majoritatea vieţii meditând la sursa din care le vor veni banii şi la direcţia pe care o vor lua aceştia.

Dacă ai o familie de întreţinut, eşti îngrijorat pentru familie. Toate acestea sunt griji foarte importante şi au de-a face în principal cu situaţii fizice. Dar cum îi vei transmite copilului tău conştiinţa spirituală dacă tu nu o ai? Cum obţii aşa ceva? Scopul miturilor este să ne aducă la un nivel spiritual al conştiinţei.

De exemplu: intru în Catedrala St. Patrick* de pe strada 51 sau de pe Fifth Avenue. Am părăsit un oraş extrem de aglomerat, unul dintre oraşele cele mai centrate pe economie de pe planetă. Intru în acea catedrală şi totul în jurul meu vorbeşte despre mistere spirituale. Misterul

* Catedrală din New York. (*N.t.*)

crucii – oare despre ce o fi vorba? Vitraliile care creează o atmosferă diferită înăuntru. Conştiinţa mea a fost ridicată la un cu totul alt nivel, mă aflu pe o altă platformă. Apoi ies şi mă întorc la nivelul străzii. Pot oare să păstrez ceva din conştiinţa din catedrală? Anumite rugăciuni sau meditaţii au scopul de a-ţi menţine conştiinţa la acel nivel, în loc s-o lase să coboare la loc. Şi atunci, ceea ce poţi face este să recunoşti că acesta este pur şi simplu un nivel mai scăzut al acelei conştiinţe înalte. Misterul exprimat aici operează, de exemplu, în domeniul finanţelor tale. Toţi banii sunt energie coagulată. Cred că acesta este indiciul prin care îţi poţi transforma conştiinţa.

MOYERS: Nu te gândeşti uneori, când îţi trec prin minte aceste poveşti, că te îneci în visele altor oameni?

CAMPBELL: Nu ascult visele altor oameni.

MOYERS: Dar toate aceste mituri sunt visele altor oameni. CAMPBELL: Oh, nu, nu sunt. Sunt visele lumii. Sunt vise arhetipale, care abordează marile probleme ale omului. Acum ştiu când ajung la unul dintre aceste praguri. Mitul îmi spune cum să

răspund în anumite situaţii: dezamăgire sau satisfacţie, eşec sau succes. Miturile îmi spun unde mă aflu.

MOYERS: Ce se întâmplă atunci când oamenii devin legende? Ai putea spune, de exemplu, că John Wayne a devenit un mit?

CAMPBELL: Atunci când o persoană devine un model pentru vieţile altor oameni, a trecut în sfera mitologiei.

MOYERS: Acest lucru se întâmplă frecvent cu actorii din filme, de unde ne preluăm atât de multe modele.

CAMPBELL: Îmi amintesc că, atunci când eram mic, Douglas Fairbanks era modelul meu. Adolphe Menjou era modelul fratelui meu. Desigur că aceşti oameni jucau rolul unor personaje mitice. Erau educatori pentru viaţă.

MOYERS: Pentru mine, nu există niciun personaj din istoria cinematografică mai atractiv decât Shane. Ai văzut filmul *Shane*'?

CAMPBELL: Nu, nu l-am văzut.

MOYERS: Este povestea clasică a străinului care vine pe cal, îi ajută pe ceilalţi şi pleacă pe cal, fără să aştepte vreo răsplată. De ce ne afectează filmele în acest mod?

CAMPBELL: Este ceva magic în filme. Persoana la care te uiţi se află în acelaşi timp în altă parte. Aceasta este caracteristica unui zeu. Dacă un actor intră în sala de cinema, toată lumea se întoarce să se uite la el. El este eroul situaţiei. El se află într-un alt plan. Este o prezenţă multiplă.

Ceea ce vezi pe ecran nu este cu adevărat el, actorul, şi totuşi el, personajul, pare să fie cel care vine în sală. Actorul, forma care generează formele

de pe ecran, se află chiar în faţa ta.

MOYERS: Filmele par să creeze nişte personaje măreţe, în timp ce televiziunea creează doar celebrităţi. Persoanele de la televizor nu devin atât modele, cât obiecte ale bârfelor.

CAMPBELL: Asta poate pentru că vedem personalităţile de la TV acasă, în loc să le vedem într-un templu special, cum este cinematograful.

MOYERS: Ieri am văzut o fotografie cu Rambo, cel mai recent personaj emblematic de la Hollywood, veteranul din Vietnam care se întoarce să salveze prizonieri de război şi, împrăştiind moarte şi distrugere, reuşeşte să-i aducă înapoi acasă. Am auzit că este cel mai popular film în Beirut. Fotografia pe care am văzut-o înfăţişa noua figurină Rambo, creată şi vândută de aceeaşi companie care produce păpuşile Cabbage Patch. În prim-plan se află o păpuşă Cabbage Patch dulce şi adorabilă, iar în spatele ei forţa brută, Rambo.

Western din 1953, regizat de George Stevens, cu Alan Ladd în rolul principal. (*N.r.*)

CAMPBELL: Acestea sunt două figuri mitice. Imaginea care-mi vine în minte acum este *Minotauromahia* lui Picasso, o gravură ce înfăţişează un taur monstruos apropiindu-se din dreapta. În stânga, un filosof se caţără îngrozit pe o scară, încercând să scape. Între ei se află un cal care a fost ucis, iar pe calul sacrificat se află o femeie matador, ucisă şi ea. Singura creatură care stă în faţa monstrului este o fetiţă cu o floare. Acestea sunt cele două figuri pe care le-ai menţionat – cea simplă, inocentă, copilăroasă, şi cea care încarnează ameninţarea teribilă. Vezi problemele lumii

moderne.

MOYERS: Poetul Yeats considera că ne aflăm la sfârşitul unui mare ciclu creştin. În poezia lui *A doua venire,* scrie: „Rotindu-se iar şi iar într-o spirală tot mai mare,/ Şoimul nu poate auzi şoimarul;/ Părţile se destramă; centrul nu le mai poate aduna;/ Anarhia se revarsă peste lume,/ Valul însângerat se dezlănţuie şi peste tot/ Se îneacă ceremonia inocenţei". Ce crezi că se îndreaptă „spre Betleem, să se nască"?

CAMPBELL: Nu ştiu ce vine, cum nu a ştiut nici Yeats, dar la sfârşitul unei ere şi începutul alteia avem de-a face cu o perioadă de profundă durere şi tulburare. Ameninţarea pe care o simţim şi pe care o simte toată lumea – ştii tu, ideea că vine apocalipsul.

MOYERS: „Am devenit Moartea, Distrugătorul lumilor", a spus Oppenheimer atunci când a văzut prima bombă atomică explodând. Dar nu crezi că acesta va fi sfârşitul nostru, nu-i aşa?

CAMPBELL: Nu va fi sfârşitul. Poate va fi sfârşitul vieţii pe această planetă, dar nu sfârşitul universului. E doar o explozie amărâtă în faţa tuturor exploziilor din toţi sorii universului. Universul este format dintr-o grămadă de furnale atomice, cum este şi soarele nostru. Aşa că asta este doar o imitaţie la scară mică a marelui fenomen.

MOYERS: Îţi poţi imagina că ar exista în altă parte alte creaturi care îşi îmbogăţesc călătoria prin lume cu acelaşi fel de semnificaţie ca miturile şi poveştile noastre?

CAMPBELL: Nu. Gândeşte-te că, dacă temperatura creşte cu zece grade Celsius şi rămâne acolo, viaţa nu va mai exista pe Pământ; dacă scade, să zicem, cu douăzeci de grade Celsius şi rămâne acolo, viaţa nu va mai exista pe Pământ. Când îţi dai

seama cât de delicat este acest echilibru, cât de importantă este cantitatea de apă – când te gândeşti la toate accidentele de mediu care au dus la apariţia vieţii, cum poţi crede că viaţa pe care noi o ştim ar putea exista în orice altă parte din univers, indiferent câţi astfel de sateliţi ar orbita în jurul stelelor?

MOYERS: Această viaţă fragilă se află mereu într-un creuzet al terorii şi al posibilei extincţii. Imaginea păpuşii Cabbage Patch juxtapusă cu brutalul Rambo nu se află în conflict cu ceea ce ştim despre viaţă prin intermediul mitologiei?

CAMPBELL: Nu.

MOYERS: Ai observat apariţia unor noi metafore ale vechilor adevăruri universale într-un mediu modern?

CAMPBELL: Văd posibilitatea unor noi metafore, dar nu au devenit încă mitologice.

MOYERS: Ce crezi că vor încorpora miturile din maşinăriile lumii moderne?

CAMPBELL: Ei bine, automobilele au intrat deja în mitologie. Au intrat în vise. Şi avioanele se află destul de mult în slujba imaginaţiei. Zborul avionului, de exemplu, se reflectă în imaginaţie ca o eliberare de pământ. Este acelaşi lucru pe care îl simbolizează şi păsările, într-un anumit mod. Pasărea simbolizează eliberarea spiritului din robia pământului, aşa cum şarpele simbolizează robia pământului. Avionul joacă acest rol acum.

MOYERS: Îţi mai vin în minte şi altele?

CAMPBELL: Armele, desigur. În fiecare film pe care l-am văzut în avion, în drumurile mele între California şi Hawaii, apăreau oameni cu revolvere. Ei îi întruchipează pe Stăpânul Moarte cu arma sa. Au

apărut noi unelte care să preia rolul pe care vechile unelte nu-l mai îndeplineau. Dar nu văd mai mult decât atât.

MOYERS: Prin urmare, miturile noi vor sluji poveştile vechi. Atunci când am văzut *Războiul stelelor,* mi-am amintit cuvintele apostolului Pavel: „Lupt împotriva stăpânirilor şi puterilor". Asta a fost acum două mii de ani. Şi în peşterile vânătorului din Epoca de Piatră găsim desene ale luptei împotriva stăpânirilor şi puterilor. Ne luptăm în continuare cu miturile noastre tehnologice moderne.

CAMPBELL: Omul nu ar trebui să se supună puterilor din afară, ci să le domine. Problema este cum.

MOYERS: După ce mezinul nostru a văzut *Războiul stelelor* pentru a douăsprezecea sau a treisprezecea oară, l-am întrebat: „De ce mergi atât de des să-l vezi?" El mi-a răspuns: „Din acelaşi motiv pentru care tu ai citit *Vechiul Testament* toată viaţa". Se afla într-o nouă lume a mitului.

CAMPBELL: În mod cert, *Războiul stelelor* are o perspectivă mitologică validă. Arată statul ca pe o maşinărie şi pune întrebarea: „Această maşinărie va strivi omenirea sau o va sluji?" Umanitatea nu vine din maşinărie, ci din inimă. Ceea ce văd în *Războiul stelelor* este aceeaşi problematică pe care ne-o expune *Faust*: Mefistofel, omul-maşinărie, ne poate oferi toate mijloacele, astfel putând să determine şi scopurile. Dar, desigur, caracteristica lui Faust care îl face eligibil pentru salvare este aceea că urmăreşte scopuri care nu sunt ale maşinăriei.

Atunci când Luke Skywalker îşi demască tatăl, îl dezbracă de rolul de maşinărie. Tatăl era uniforma. Puterea, rolul statal.

MOYERS: Maşinăriile ne ajută să îndeplinim dezideratul de a crea lumea după chipul şi asemănarea noastră, de a o face să fie aşa cum credem noi că ar trebui să fie.

CAMPBELL: Da. Dar apoi vine o vreme când maşinăria începe să-ţi ordone. De exemplu, am cumpărat o maşinărie extraordinară – un calculator. Mă pricep destul de bine la zei, aşa că am identificat maşinăria – este Dumnezeul Vechiului Testament, plin de reguli şi fără milă.

MOYERS: Era o poveste interesantă despre preşedintele Eisenhower şi primele calculatoare...

CAMPBELL: .Eisenhower a intrat într-o cameră plină de calculatoare şi le-a întrebat: „Există Dumnezeu?" Toate calculatoarele s-au aprins, luminile au clipocit, rotiţele s-au învârtit şi, după un timp, o voce a spus: „*Acum* există".

MOYERS: Nu ar fi posibil să dezvoltăm faţă de calculatoarele noastre aceeaşi atitudine a şefului de trib care a spus că toate lucrurile vorbesc despre Dumnezeu? Dacă nu este vorba despre o revelaţie specială, privilegiată, Dumnezeu este peste tot în opera lui, chiar şi în calculator.

CAMPBELL: Într-adevăr. E un miracol ce se întâmplă pe ecranul unui computer. Te-ai uitat vreodată în interiorul unei astfel de chestii?

MOYERS: Nu şi nici nu am de gând.

CAMPBELL: Este incredibil. E o întreagă ierarhie de îngeri – toţi aşezaţi pe nişte stinghii. Şi toate tubuleţele alea sunt nişte miracole.

Computerul meu mi-a oferit o revelaţie despre mitologie. Cumperi un software şi ai un set de instrucţiuni care te duc la îndeplinirea scopului tău. Dacă începi să te joci cu instrucţiunile ce aparţin

altui sistem software, pur şi simplu n-o să funcţioneze.

În mitologie este similar – dacă ai o mitologie în care metafora pentru mister este tatăl, o să ai un set diferit de instrucţiuni faţă de o mitologie în care metafora pentru înţelepciune şi mister este mama. Şi acestea sunt două metafore extraordinar de bune. Niciuna dintre ele nu este o realitate. Sunt metafore. Este ca şi cum universul ar fi tatăl meu. Este ca şi cum universul ar fi mama mea. Isus spune: „Nimeni nu vine la Tatăl decât prin Mine". Tatăl despre care vorbeşte este tatăl biblic. Poate că poţi ajunge la tatăl doar prin Isus. Pe de altă parte, să presupunem că ajungi pe calea mamei. Atunci ai prefera-o pe zeiţa Kali, i-ai cânta imnuri şi aşa mai departe. Aceea este pur şi simplu o altă cale de a ajunge la misterele vieţii tale. Trebuie să înţelegem că fiecare religie este un fel de software cu propriul său set de instrucţiuni.

Dacă un om este foarte implicat într-o religie şi îşi construieşte viaţa pe baza acesteia, ar fi bine să rămână în software-ul pe care îl are. Dar un tip ca mine, căruia îi place să se joace cu software-ul... ei bine, eu pot să mă plimb de la un software la altul, dar probabil că nu voi avea niciodată o experienţă comparabilă cu cea a unui sfânt.

MOYERS: Dar unii dintre cei mai mari sfinţi au împrumutat elemente de oriunde puteau, nu-i aşa? Au împrumutat de ici şi de colo şi au construit un nou software.

CAMPBELL: Asta se numeşte dezvoltarea unei religii. Se poate vedea asta în Biblie. La început, Dumnezeu era pur şi simplu cel mai puternic zeu dintre mulţi alţii. Era doar un zeu local al unui trib.

Apoi, în secolul al şaselea, când evreii se aflau în Babilon, a apărut ideea de salvator al lumii, iar divinitatea biblică a luat-o într-o altă direcţie.

Poţi păstra o veche tradiţie în viaţă doar reînnoind-o conform circumstanţelor momentului. În vremea Vechiului Testament, lumea era o mică prăjitură cu trei straturi ce consta în câteva sute de mile în jurul centrelor urbane din Orientul Apropiat. Nimeni nu auzise de azteci sau de chinezi. Atunci când lumea se schimbă, religia trebuie să fie transformată.

MOYERS: Dar mi se pare că exact asta facem.

CAMPBELL: Asta este, într-adevăr, ceea ce ar trebui să facem. Dar adevărata oroare a zilei de astăzi este ceea ce vedem în Beirut. Acolo se află laolaltă cele trei mari religii occidentale, iudaismul, creştinismul şi islamul – şi, pentru că toate trei au nume diferite pentru acelaşi zeu biblic, nu se pot înţelege. Sunt blocaţi în metafora lor şi nu îşi dau seama de noţiunea la care se referă. Nu au permis cercului care îi înconjoară să se deschidă. E un cerc închis. Fiecare grup spune: „Noi suntem grupul ales şi noi îl avem pe Dumnezeu".

Uită-te la ce s-a întâmplat în Irlanda. Un grup de protestanţi a fost deportat în Irlanda de către Cromwell în secolul al XVII-lea şi aceştia nu s-au deschis niciodată către majoritatea catolică de acolo. Catolicii şi protestanţii reprezintă două sisteme sociale total diferite, două idealuri diferite.

MOYERS: Fiecare dintre ele are nevoie de un nou mit.

CAMPBELL: Clar, fiecare dintre ele are nevoie de un nou mit. Iubeşte-ţi duşmanul. Deschide-te. Nu judeca. Toate lucrurile sunt lucruri ale lui Buddha. Şi toate se află acolo, în mit. Se află deja acolo.

MOYERS: Spuneai o poveste despre un nativ din junglă care i-a spus cândva unui misionar: „Dumnezeul tău stă închis într-o casă de parcă ar fi un bătrân infirm. Al nostru e în pădure şi în câmp şi pe munţi atunci când vine ploaia". Şi cred că este adevărat.

CAMPBELL: Da. Vezi tu, asta este o problemă pe care o poţi vedea în Cartea Regilor şi în Samuel. Diverşi regi evrei ofereau jertfe în vârful munţilor. Şi au greşit în ochii lui Yahweh. Cultul lui Yahweh a

fost o mişcare specifică în comunitatea ebraică, o mişcare care a câştigat în cele din urmă. Aceasta a fost victoria unui anumit zeu legat de templu în faţa cultului naturii, care era celebrat peste tot.

Această impunere imperialistă a unei anumite culturi din interiorul unui grup continuă în Occident. Dar trebuie să se deschidă faţă de felul în care stau lucrurile acum. Dacă se poate deschide, îi stau în faţă toate posibilităţile.

MOYERS: Bineînţeles, noi, cei moderni, dezbrăcăm lumea de revelaţiile ei naturale, de natură însăşi. Mă gândesc la acea legendă pigmee despre băieţelul care găseşte în pădure o pasăre ce cântă superb şi o duce acasă.

CAMPBELL: Îl roagă pe tatăl lui să-i aducă mâncare păsării, iar tatăl nu vrea să hrănească o pasăre amărâtă, aşa că o omoară. Legenda spune că, ucigând pasărea, omul a ucis cântecul şi, odată cu cântecul, pe el însuşi. A căzut mort la pământ şi a rămas mort pentru totdeauna.

MOYERS: Nu este o poveste despre ceea ce se întâmplă atunci când oamenii distrug mediul? Când îşi distrug lumea? Când distrug natura şi revelaţiile naturii?

CAMPBELL: Îşi distrug şi propria lor natură. Ucid cântecul.

MOYERS: Şi oare mitologia nu este povestea acestui cântec?

CAMPBELL: Mitologia *este* cântecul. Este cântecul imaginaţiei, inspirat de energiile trupului. Odată, un maestru Zen a stat în faţa studenţilor săi, pregătit să predice. Chiar când urma să deschidă gura, a cântat o pasăre. Iar el a spus: „Aţi primit predica”.

MOYERS: Aveam de gând să spun că acum creăm mituri noi, dar tu spui că nu, fiecare mit pe care îl spunem astăzi îşi are originea în trecutul nostru.

CAMPBELL: Motivele principale ale miturilor sunt aceleaşi şi au fost aceleaşi dintotdeauna. Dacă vrei să-ţi găseşti propria mitologie, trebuie să te gândeşti cu ce societate te asociezi. Fiecare mitologie s-a maturat într-o anumită societate, într-o arie limitată. Ulterior, mitologiile intră în coliziune, se combină între ele şi rezultă o mitologie mai complexă.

Dar astăzi nu mai există limite. Singura mitologie validă astăzi este mitologia planetei – şi nu avem o astfel de mitologie. Ideologia cea mai apropiată de o mitologie planetară este budismul, care vede toate fiinţele ca fiind fiinţe Buddha. Singura problemă este să ajungem la recunoaşterea acestui lucru. Nu avem nimic de făcut. Sarcina noastră este doar să ştim ce sunt lucrurile şi să acţionăm în raport cu frăţia dintre toate aceste fiinţe.

MOYERS: Frăţie?

CAMPBELL: Da. În majoritatea miturilor pe care le ştiu, frăţia este limitată la o comunitate. În comunităţile mărginite, agresivitatea este proiectată spre exterior.

De exemplu, cele zece porunci spun: „Să nu ucizi”. Apoi, în următorul capitol, avem: „Mergeţi în Canaan şi ucideţi-i pe toţi”. Acesta este un câmp mărginit. Miturile participării şi iubirii aparţin doar membrilor grupului, iar exteriorul grupului este cu totul altceva. Acesta este sensul cuvântului „gentil”* – persoana respectivă nu face parte din aceeaşi categorie.

MOYERS: Si, dacă nu porţi aceleaşi veşminte ca mine, nu suntem de-un neam.

CAMPBELL: Da. Acum, ce este un mit? Definiţia din dicţionar spune că este o poveste despre zei. Aşa că trebuie să punem următoarea întrebare: ce e un zeu? Un zeu este personificarea unei puteri motivante sau a unui sistem de valori care funcţionează în viaţa oamenilor şi în univers – puterile propriului tău corp şi ale naturii. Miturile conţin metafore ale posibilităţilor spirituale ale fiinţei umane; aceleaşi puteri care ne animă viaţa animă şi viaţa lumii. Dar există mituri şi zei care au de-a face cu societăţi specifice, zeităţile dominante ale societăţii. Cu alte cuvinte, există două ordine total diferite ale mitologiei. Unul este

Non-evreu. *(N.t.)* mitologia care te leagă de lumea naturală de care aparţii. Celălalt este mitologia strict sociologică, ce te leagă de o anumită societate. Nu eşti doar un om natural, eşti membrul unui anumit grup. În istoria mitologiei europene se poate vedea interacţiunea dintre aceste două sisteme. De obicei, sistemul orientat social aparţine unor popoare nomade, care se deplasează mult; aceştia învaţă că centrul lor se află în acel grup. Mitologia orientată spre natură ar aparţine unui popor ce cultivă pământul.

Tradiţia biblică este o mitologie orientată spre social. Natura este condamnată. În secolul al XIX-lea, cărturarii considerau mitologia şi ritualurile tentative de a controla natura. Dar aceea este magie, nu mitologie sau religie. Religiile naturii nu sunt tentative de a controla natura, ci de a te ajuta să fii în concordanţă cu ea. Dar atunci când natura este privită ca fiind malefică, nu ne punem în concordanţă cu ea, ci o controlăm sau încercăm s-o controlăm; de

aici vin tensiunea, anxietatea, tăierea pădurilor, anihilarea popoarelor native. Şi asta ne separă de natură.

MOYERS: De aceea dominăm sau subjugăm natura cu atâta uşurinţă? Pentru că o dispreţuim, pentru că o vedem doar ca pe ceva care să ne slujească?

CAMPBELL: Da. N-o să uit niciodată experienţa pe care am avut-o când am fost în Japonia, un loc care n-a auzit niciodată despre Căderea din Rai şi despre Grădina Edenului. Un text shintoist spune că procesele naturii nu pot fi malefice. Niciun impuls natural nu trebuie corectat, ci sublimat, înfrumuseţat. Acolo există un interes extraordinar faţă de frumuseţea naturii şi faţă de cooperarea cu natura, astfel încât în unele grădini nici nu-ţi mai dai seama unde se termină arta şi unde începe natura – a fost o experienţă formidabilă pentru mine.

MOYERS: Dar, Joe, Tokyo din ziua de astăzi respinge acest ideal într-un mod flagrant. Tokyo este un oraş din care natura practic a dispărut, cu excepţia câtorva mici grădini pe care unii oameni încă le preţuiesc.

CAMPBELL: Există o vorbă în Japonia: „Leagănă-te odată cu valurile”. Sau, cum se spune în box: „Rostogoleşte-te odată cu pumnii”. Au trecut abia vreo sută douăzeci şi cinci de ani de când Perry* a deschis Japonia către Occident. În acest interval, japonezii au asimilat o cantitate imensă de informaţii despre mecanică. Dar, când am fost în Japonia, am descoperit că japonezii nu-şi pleacă vreodată capul în faţa lumii maşinăriilor, ci o asimilează. Atunci când intri în clădiri, eşti din nou în Japonia. Doar exteriorul arată ca la New York.

MOYERS: „Nu-şi pleacă vreodată capul.” Asta e o idee interesantă, fiindcă, deşi oraşele se înalţă în jurul lor, în sufletul lor – acolo unde trăieşte persoana lor interioară – japonezii se află încă, aşa cum spui tu, în concordanţă cu natura.

CAMPBELL: Dar, în Biblie, eternitatea se retrage, iar natura apare ca fiind coruptă, decăzută. În termeni biblici, trăim în exil.

MOYERS: În timp ce noi stăm aici şi vorbim, la televizor sunt ştiri peste ştiri despre atentate cu maşini-capcană în Beirut – musulmanii asupra creştinilor, creştinii asupra musulmanilor şi creştinii asupra creştinilor. Se pare că Marshall McLuhan a avut dreptate când a spus că televiziunea a transformat lumea într-un sat global – dar nu ştia că acel sat avea să fie Beirut. Ce-ţi spune asta?

CAMPBELL: Îmi spune că oamenii de acolo nu ştiu să-şi aplice ideile religioase în viaţa contemporană şi faţă de fiinţe umane în general, nu doar faţă de membrii propriei

Matthew Calbraith Perry (1794—1858): comandorul american care a contribuit decisiv la semnarea Convenţiei de la Kanagawa (1854), primul tratat diplomatic dintre Statele Unite şi Japonia. *(N.r.)*

comunităţi. Este un exemplu groaznic de religie care a eşuat în sincronizarea cu lumea modernă. Aceste trei mitologii se luptă. Asta i-a descalificat pentru viitor.

MOYERS: De ce fel de nou mit avem nevoie?

CAMPBELL: Avem nevoie de mituri care să identifice individul nu cu grupul lui social, ci cu planeta. Statele Unite sunt un model pentru asta. Aici erau treisprezece mici state coloniale care au decis să acţioneze în interesul comun, fără să ignore interesele individuale ale vreunuia.

MOYERS: Pe Marele Sigiliu al Statelor Unite stă

scris ceva despre asta.

CAMPBELL: Exact asta simbolizează Marele Sigiliu. Ţin în buzunar o copie a Marelui Sigiliu sub forma unei bancnote de un dolar. Aici se află declaraţia idealurilor care au dus la formarea Statelor Unite. Uită-te la piramida din stânga. O piramidă are patru feţe. Acestea sunt cele patru puncte cardinale. Cineva se află în acest punct, altcineva în acel punct şi altcineva în celălalt punct. Când te afli la nivelurile de jos ale piramidei, te vei afla pe una dintre feţe. Dar, atunci când ajungi în vârf, toate punctele se unesc, şi acolo se deschide ochiul lui Dumnezeu.

MOYERS: Pentru ei, acesta era zeul raţiunii.

CAMPBELL: Da. Aceasta este prima naţiune înfiinţată vreodată prin raţiune, şi nu prin război. Aceşti domni erau deişti de secolul al XVIII-lea. Aici stă scris: „Credem în Dumnezeu". Dar nu este vorba de Dumnezeul biblic. Aceşti oameni nu credeau în Căderea din Rai. Nu credeau că mintea omului a fost îndepărtată de la Dumnezeu. Mintea omului, curăţată de griji secundare şi temporale, arată cu limpezimea unei oglinzi lustruite reflexia minţii raţionale a lui Dumnezeu. Raţiunea ne leagă de Dumnezeu. Prin urmare, pentru aceşti oameni nu există nicio revelaţie specială şi nu este nevoie de vreuna, fiindcă mintea omului curăţată de toate slăbiciunile sale este suficient de capabilă să-l cunoască pe Dumnezeu.

Toţi oamenii din lume sunt capabili de acest lucru, pentru că toţi oamenii din lume sunt capabili de raţiune.

Toţi oamenii sunt capabili de raţiune. Acesta este principiul fundamental al democraţiei. Pentru că

mintea oricui este capabilă de cunoaştere reală, nu mai este nevoie de o autoritate specială sau de o revelaţie specială care să-ţi spună cum ar trebui să stea lucrurile.

MOYERS: Şi totuşi, aceste simboluri vin din mitologie.

CAMPBELL: Da, dar vin dintr-un anumit tip de mitologie. Nu este vorba de mitologia unei revelaţii speciale. Hinduşii, de exemplu, nu cred în revelaţia specială. Ei vorbesc despre o stare în care urechile sunt deschise în faţa cântecului universului. În cazul de faţă, ochii s-au deschis în faţa strălucirii minţii lui Dumnezeu. Iar aceasta este o idee deistă fundamentală. Odată ce respingi ideea Căderii din Rai, nu mai consideri omul ca fiind îndepărtat de sursa sa.

Să ne întoarcem la Marele Sigiliu. Dacă numeri etajele acestei piramide, vei vedea că sunt treisprezece. Iar pe cel de la bază vei vedea inscripţionat un numeral roman. Bineînţeles, numărul este 1776. Apoi, dacă însumezi unu, şapte, şapte şi şase, obţii douăzeci şi unu, vârsta raţiunii, nu-i aşa? În 1776, cele treisprezece state şi-au declarat independenţa. Numărul treisprezece este numărul transformării şi al renaşterii. La Cina cea de Taină erau doisprezece apostoli şi Cristos, care avea să moară şi să renască. Treisprezece este numărul care simbolizează evadarea din lanţurile lui doisprezece către transcendent. Există douăsprezece zodii şi un soare. Aceşti oameni erau perfect conştienţi de faptul că treisprezece este numărul învierii şi al renaşterii şi al vieţii noi; şi au mizat pe acest număr până la capăt.

MOYERS: Dar, practic, chiar *au fost* treisprezece

state.

CAMPBELL: Da, dar n-a fost simbolic? Nu a fost o simplă coincidenţă. Aceste treisprezece state erau un simbol în sine.

MOYERS: Asta ar explica cealaltă inscripţie de pe sigiliu: *Novus Ordo Seclorum.*

CAMPBELL: „O nouă ordine a lumii." Aceasta este o nouă ordine a lumii. Şi deasupra scrie *Annuit Coeptis,* care înseamnă: „A zâmbit reuşitelor noastre" sau „acţiunilor noastre".

MOYERS: Cine a zâmbit?

CAMPBELL: El, ochiul, ceea ce reprezintă ochiul. Raţiunea. În latină nu este nevoie să spui „el", poate să fie vorba şi despre o „ea", şi despre un lucru. Dar puterea divină a zâmbit în faţa acţiunilor noastre. Aşa că această lume nouă a fost

> > J

construită în sensul creaţiei originare a lui Dumnezeu, iar această reflecţie a creaţiei originare a fost construită prin intermediul raţiunii.

Dacă te uiţi în spatele piramidei, vezi un deşert. Dacă te uiţi în faţa ei, vezi plante crescând. Deşertul, tumultul din Europa, războaie peste războaie – ne-am smuls din ele şi am creat un stat în numele raţiunii, nu în numele puterii; iar din el va înflori viaţa nouă. Asta înseamnă această parte a piramidei.

Acum, uită-te la partea dreaptă a bancnotei. Aici vezi vulturul, pasărea lui Zeus. Vulturul reprezintă coborârea zeului în câmpul temporal. Pasărea este întruparea principiului zeităţii. Acesta este vulturul pleşuv, vulturul american. Acesta este omologul american al vulturului zeului suprem, Zeus.

El coboară în lumea perechilor de contrarii, în câmpul acţiunii. Unul dintre modurile de a acţiona este războiul; celălalt este pacea. Deci, cu ghearele

de la un picior ţine treisprezece săgeţi – principiul războiului. Cu ghearele de la celălalt picior ţine o frunză de laur cu treisprezece frunze – principiul conversaţiei paşnice. Vulturul priveşte în direcţia laurului. Aceşti idealişti fondatori ai ţării îşi doreau ca toţi să privim în această direcţie – relaţii diplomatice şi aşa mai departe.
Dar slavă Domnului că ţine săgeţile cu celălalt picior, în caz că diplomaţia nu merge.

Ce reprezintă vulturul? Reprezintă ceea ce indică semnul strălucitor de deasupra capului său. Predam odată la Institutul de Servicii Străine din Washington un curs despre mitologia, sociologia şi politica hinduse. În cartea hindusă despre politică scrie că un conducător trebuie să ţină într-o mână arma de război, bâta, iar în cealaltă, cântecul paşnic al cooperării. Şi eu stăteam cu mâinile aşa, iar toată lumea din cameră a început să râdă. Nu înţelegeam. Au început să-mi arate cu mâna. M-am uitat şi pe peretele din spatele meu era agăţată o poză cu vulturul stând în exact aceeaşi poziţie. Dar, atunci când m-am uitat cu atenţie, am observat şi semnul de deasupra capului său, am observat şi că avea nouă pene în coadă. Nouă este numărul coborârii puterii divine în lume. În slujba Angelus*, clopotele sună de nouă ori.

Deasupra capului vulturului sunt treisprezece stele aşezate în forma Stelei lui David.

MOYERS: Acesta era înainte Sigiliul lui Solomon.

CAMPBELL: Da. Ştii de ce este numit Sigiliul lui Solomon? MOYERS: Nu.

CAMPBELL: Solomon închidea uriaşi, monştri şi diverse obiecte în oale de lut. Îţi aminteşti povestea

cu duhul care iese din lampă în *0 mie şi una de nopţi?* Am observat Sigiliul lui Solomon aici, format din treisprezece stele, apoi am văzut că fiecare dintre triunghiuri era un *tetraktys* pitagoreic.

MOYERS: *Tetraktys* fiind?

CAMPBELL: Un triunghi format din zece puncte, unul în mijloc şi patru pe fiecare latură. Acesta este simbolul principal al filosofiei pitagoreice, susceptibil la multe interpretări interconectate de ordin mitologic, cosmologic, psihologic şi

Slujbă catolică ce comemorează întruparea lui Isus. *(N.t.)*

sociologic. Una dintre aceste interpretări este că punctul din vârf reprezintă centrul creator din care au ieşit universul şi tot ceea ce există.

MOYERS: Deci centrul energiei?

CAMPBELL: Da. Sunetul iniţial (un creştin ar spune Cuvântul creator) din care s-a precipitat întreaga lume, Big Bangul, curgerea şi extinderea energiei transcendente în câmpul temporal. Imediat ce pătrunde în câmpul temporal, se scindează în perechi de contrarii, unu devine doi. Acum, că ai doi, ei pot relaţiona doar în trei moduri: acesta poate să-l domine pe acela, acela poate să-l domine pe acesta sau cele două pot fi în echilibru. În cele din urmă, din aceste trei tipuri de relaţie derivă toate lucrurile din cele patru colţuri ale spaţiului.

E un vers în *Tao-te Ching* a lui Lao Zi, care spune că, din Tao, din transcendent, apare Unu. Din Unu se fac Doi; din Doi se fac Trei; şi din Trei se fac toate lucrurile.

Deci mi-am dat seama brusc că în Marele Sigiliu al Statelor Unite se află două dintre aceste triunghiuri simbolice, astfel încât apăreau treisprezece puncte, pentru primele treisprezece

state, precum şi nu mai puţin de şase vârfuri, unul deasupra, unul dedesubt şi patru (ca să spunem aşa) în cele patru colţuri. Cred că această imagine ar putea simboliza faptul că de deasupra sau de dedesubt sau din orice punct cardinal se poate auzi Cuvântul creator; şi acesta este principalul precept al democraţiei. Democraţia presupune că oricine, de oriunde, poate vorbi şi poate spune adevărul, fiindcă mintea lui nu este deconectată de la adevăr. Tot ce trebuie să facă omul este să se cureţe de patimi şi apoi să vorbească.

Aşa că pe această bancnotă de un dolar vedem vulturul care reprezintă modul în care transcendentul se manifestă în lume. Pe această idee s-au fondat Statele Unite. Dacă vrei să conduci aşa cum se cuvine, trebuie să conduci din vârful triunghiului, din poziţia ochiului aflat în vârf.

Când eram mic, am primit la şcoală discursul de adio al lui George Washington şi ni s-a cerut să-l rezumăm, să evidenţiem fiecare idee în parte. Aşa că mi-l amintesc perfect. Washington spunea: „Ca urmare a revoluţiei noastre, ne-am desprins de implicarea în haosul Europei". Ne-a lăsat cu limbă de moarte să nu ne aliem cu străinii. Ei bine, noi am ascultat de cuvintele lui până la Primul Război Mondial. Apoi am anulat Declaraţia de Independenţă şi ne-am alăturat din nou britanicilor în cucerirea planetei. Aşa că acum ne aflăm pe o faţă a piramidei. Am trecut de la unu la doi. Din punct de vedere politic şi istoric, acum suntem de o parte a unei dispute. Nu reprezentăm principiul ochiului de sus. Toate grijile noastre au de-a face cu economia şi cu politica, nu cu vocea şi cu sunetul raţiunii.

MOYERS: Vocea raţiunii – aceasta este calea

filosofică pe care o sugerează aceste simboluri mitologice?

CAMPBELL: Exact. Este vorba despre tranziţia importantă care a avut loc în jurul anului 500 î.Hr. Aceasta este vremea lui Buddha şi a lui Pitagora şi a lui Lao Zi – dacă Lao Zi a existat vreodată ca persoană reală. Este trezirea raţiunii umane. Omul nu mai este inspirat şi guvernat de puterile animale. Nu mai este ghidat nici de analogia cu pământul cultivat, nici de traiectoriile planetelor – ci de raţiune.

MOYERS: Calea...

CAMPBELL: ... calea omului. Şi, desigur, ceea ce distruge raţiunea este patima. Principala patimă din politică este lăcomia. Asta te trage în jos. Şi de asta ne aflăm pe această latură în loc să fim în vârful piramidei.

MOYERS: De aceea fondatorii noştri s-au opus intoleranţei religioase.

CAMPBELL: Asta dispăruse complet. Şi de aceea respingeau şi ideea Căderii din Rai. Toţi oamenii sunt capabili să cunoască mintea lui Dumnezeu. Nu există o revelaţie specială pentru anumiţi oameni.

MOYERS: Îmi dau seama de ce tu, având în spate ani de studii profunde ale acestor simboluri mitologice, ai interpretat Marele Sigiliu în acest mod. Dar nu ar fi fost surprinzător pentru majoritatea celor care erau deişti, după cum spui, să cunoască aceste conotaţii mitologice ale eforturilor lor de a construi o nouă ţară?

CAMPBELL: Atunci de ce le-au utilizat?

MOYERS: Nu sunt multe dintre ele simboluri masonice?

CAMPBELL: Sunt semne masonice, iar

semnificaţia *tetraktys*-ului pitagoreic este cunoscută de sute de ani. Probabil că aceste informaţii se aflau în biblioteca lui Thomas Jefferson. Aceştia erau, până la urmă, oameni educaţi. Iluminismul secolului al XVIII-lea a fost un curent de idei promovat de domni educaţi. N-am avut prea mulţi oameni de o asemenea calitate în politică. Naţiunea noastră a avut un noroc enorm că acest grup de domni a deţinut puterea şi că s-a aflat în poziţia de a influenţa evenimentele acelor vremuri.

MOYERS: Cum se explică relaţia dintre aceste simboluri şi masoni? Cum se explică faptul că mulţi dintre părinţii fondatori aparţineau ordinului masonic? Ordinul masonic este cumva o expresie a gândirii mitologice?

CAMPBELL: Da, cred că este. Reprezintă încercarea unor oameni învăţaţi de a reconstrui un ordin de iniţiere care să ducă la revelaţia spirituală. Părinţii fondatori care erau masoni au studiat tot ce au găsit despre folclorul egiptean. În Egipt, piramida reprezintă „movila primordială”. După inundaţia anuală a Nilului, atunci când apele încep să se retragă, prima movilă de pământ care se vede deasupra apei reprezintă lumea renăscută. Şi asta reprezintă sigiliul.

MOYERS: Uneori mă induci în eroare cu aparenta contradicţie din centrul sistemului tău de credinţă. Pe de o parte, îi lauzi pe aceşti oameni care au edificat Epoca Raţiunii, iar pe de altă parte îl admiri pe Luke Skywalker din *Războiul stelelor* când spune: „Opreşte calculatorul şi încrede-te în ceea ce simţi”. Cum împaci rolul ştiinţei cu rolul credinţei, adică raţiunea cu religia?

CAMPBELL: Nu, nu, trebuie să faci distincţia

între raţiune şi gândire.

MOYERS: Între raţiune şi gândire? Dacă gândesc, nu abordez lucrurile din perspectiva raţiunii?

CAMPBELL: Da, raţiunea este un mod de gândire. Dar a lămuri lucruri nu presupune neapărat raţiune în acest sens. Ca să-ţi dai seama cum să spargi un zid nu-ţi trebuie raţiune. Şoarecele care îşi dă seama, după ce dă cu nasul de zid, că poate trece prin partea cealaltă îşi dă seama de un lucru la fel cum ne dăm şi noi seama. Dar asta nu înseamnă raţiune. Raţiunea are de-a face cu descoperirea fundamentului fiinţei, cu descoperirea structurii fundamentale a universului.

MOYERS: Deci, atunci când aceşti oameni vorbeau despre cum ochiul lui Dumnezeu este raţiune, se refereau la faptul că fundamentul societăţii noastre, al culturii noastre, al poporului nostru derivă din caracterul fundamental al universului?

CAMPBELL: Asta transmite prima piramidă. Asta este piramida lumii şi asta este piramida societăţii, ambele au acelaşi ordin. Asta este creaţia lui Dumnezeu şi asta este societatea noastră.

MOYERS: Avem o mitologie pentru puterile animalelor. Avem o mitologie pentru pământul cultivat – fertilitate, creaţie, zeiţa mamă. Şi avem o mitologie pentru luminile cereşti, pentru rai. Dar în epoca modernă am trecut dincolo de puterile animalelor, dincolo de natură şi de pământul cultivat, iar stelele nu ne mai interesează decât ca nişte curiozităţi exotice sau ca parte a interesului pentru călătoria în spaţiu. Cum stăm cu mitologia omului?

CAMPBELL: Pentru încă multă, multă vreme nu

vom putea avea o mitologie. Lucrurile se schimbă prea repede pentru a fi mitologizate.

MOYERS: Şi atunci cum trăim fără mituri?

CAMPBELL: Individul trebuie să găsească un aspect mitic care are legătură cu propria lui viaţă. Practic, miturile îndeplinesc patru funcţii. Prima este funcţia mistică – cea despre care am vorbit, cea prin care ne dăm seama de miracolul universului şi de miracolul fiinţei umane, minunându-ne în faţa acestui mister. Mitul ne deschide către dimensiunea misterului, către conştientizarea misterului din spatele tuturor formelor. Dacă pierzi asta, nu mai ai mitologie. Dacă misterul se manifestă în toate lucrurile, universul devine o icoană. Iei legătură încontinuu cu misterul transcendent prin împrejurările concrete ale lumii reale.

Cea de-a doua funcţie este dimensiunea cosmologică, cea cu care se ocupă ştiinţa – mitul îţi arată forma universului, dar într-un fel care îi pune misterul în evidenţă. În ziua de azi, tindem să avem impresia că oamenii de ştiinţă deţin toate răspunsurile. Dar cei mai mari oameni de ştiinţă ne spun: „Nu, nu avem toate răspunsurile. Noi vă spunem doar cum funcţionează – dar ce anume funcţionează?" Aprinzi un chibrit, dar ce e focul? Poţi să-mi spui despre oxidare, dar asta tot nu explică nimic.

Cea de-a treia funcţie este cea sociologică – susţinerea şi validarea unei anumite ordini sociale. Şi aici miturile variază enorm de la o zonă la alta. Poţi să ai o întreagă mitologie pentru poligamie şi o întreagă mitologie pentru monogamie. Ambele sunt OK. Depinde unde te afli. Această funcţie sociologică a mitului a preluat conducerea în lumea noastră. Şi

este vetustă.

MOYERS: Cum adică?

CAMPBELL: Legile etice. Legile despre cum ar trebui să fie viaţa într-o societate bună. Nenumărate pagini din primul
mileniu î.Hr. în care Yahweh spune ce haine să porţi, cum să te comporţi şi aşa mai departe.

Dar există şi o a patra funcţie a mitului şi cred că asta este cea la care ar trebui să se raporteze toată lumea în ziua de azi – funcţia pedagogică, cea care îţi arată cum să-ţi trăieşti viaţa de om în orice circumstanţe. Miturile te pot învăţa asta.

MOYERS: Prin urmare, vechea poveste, atât de bine cunoscută şi transmisă de-a lungul generaţiilor, nu funcţionează, şi încă nu am găsit una nouă?

CAMPBELL: Povestea pe care o avem în Occident, fiind bazată pe Biblie, se bazează pe o viziune asupra universului care aparţine mileniului întâi î.Hr. Nu este în concordanţă cu ideea noastră despre univers sau cu ideea noastră despre demnitatea umană. Face parte dintr-o cu totul altă epocă.

Astăzi trebuie să învăţăm să reintrăm în concordanţă cu înţelepciunea naturii şi să ne amintim de frăţia noastră cu animalele şi cu marea. Dacă spui că divinitatea se află în tot şi în toate eşti considerat panteist. Dar „panteism” este un cuvânt înşelător. Sugerează că un zeu personal locuieşte în toate lucrurile, dar nu asta este ideea. Ideea este trans-teologică. Este vorba despre un mister indefinibil, de neconceput, care este privit ca o putere, ca sursa, scopul şi sprijinul a tot ce e viu.

MOYERS: Nu crezi că americanii din ziua de azi au respins ideea antică a naturii ca divinitate pentru

că ne-ar fi împiedicat să dominăm natura? Cum poţi să defrişezi pământuri şi să transformi albiile râurilor în terenuri imobiliare fără să-l ucizi pe Dumnezeu?

CAMPBELL: Da, dar asta nu e numai caracteristica americanilor moderni, ci e condamnarea biblică a naturii pe care colonişti au moştenit-o din religia lor şi au adus-o cu ei, în principal din Anglia. Dumnezeu e separat de natură şi natura e condamnată de Dumnezeu. E chiar acolo, în Geneză: noi trebuie să stăpânim lumea.

Dar, dacă te gândeşti că venim din pământ şi nu am fost aruncaţi aici din altă parte, îţi dai seama că noi suntem pământul, noi suntem conştiinţa pământului. Suntem ochii şi vocea pământului.

MOYERS: Oamenii de ştiinţă au început să vorbească destul de deschis despre principiul Gaia.

CAMPBELL: Exact, întreaga planetă ca un singur organism.

MOYERS: Mama Pământ. Vor apărea noi mituri din această imagine?

CAMPBELL: Ei bine, ar putea apărea ceva. Nu poţi să prezici ce mituri vor apărea mai bine decât poţi să prezici ce vei visa la noapte. Miturile şi visele vin din acelaşi loc. Vin dintr-un anumit tip de realizări care trebuie să-şi găsească expresia într-o formă simbolică. Şi singurul mit despre care va merita să discutăm în viitorul imediat este unul care vorbeşte despre planetă, nu despre oraş, nu despre un grup restrâns de oameni, ci despre planetă, despre toţi oamenii de pe ea. Aşa cred că va fi, în mare, mitul viitorului.

Şi va trebui să abordeze exact temele pe care le-au abordat toate miturile – maturizarea individului,

de la dependenţă la vârsta adultă şi apoi la ieşirea din viaţă; cum să ne raportăm la această societate şi cum să raportăm societatea la natură şi la cosmos. Despre asta au vorbit toate miturile şi despre asta trebuie să vorbească şi următorul mit. Dar societatea despre care trebuie să vorbească este societatea planetei. Până atunci, nu avem nimic.

MOYERS: Deci sugerezi că de aici va porni noul mit al vremurilor noastre?

CAMPBELL: Da, asta este baza viitorului mit. E deja aici: ochiul raţiunii, nu al naţionalităţii mele; ochiul raţiunii, nu al comunităţii mele religioase; ochiul raţiunii, nu al comunităţii mele lingvistice. Vezi? Şi asta ar fi filosofia planetei, nu a unui grup sau a altuia.

Atunci când te uiţi la Pământ de pe Lună, nu vezi graniţe între naţiuni sau state. Poate că acesta este simbolul noii mitologii. Aceasta este ţara pe care o vom sărbători. Şi aceştia sunt oamenii cu care formăm un întreg.

MOYERS: Dintre toate personajele care apar în scrierile tale, nimeni nu întruchipează mai bine această etică decât Căpetenia Seattle.

CAMPBELL: Căpetenia Seattle a fost unul dintre ultimii purtători de cuvânt ai ordinii morale paleolitice. În jurul anului 1852, guvernul Statelor Unite a încercat să cumpere terenuri de la triburi pentru oamenii care se mutau în Statele Unite, iar Căpetenia Seattle i-a răspuns printr-o scrisoare extraordinară. Scrisoarea lui exprimă morala întregii noastre discuţii:

„Preşedintele din Washington trimite vorbă că vrea să ne cumpere pământul. Dar cum poţi să

cumperi sau să vinzi cerul? Pământul? Ideea ni se pare ciudată. Dacă noi nu deţinem prospeţimea aerului şi sclipirea apei, cum se pot ele cumpăra?

Fiecare parte a acestui pământ este sfântă pentru oamenii mei. Fiecare ac lucios de pin, fiecare ţărm nisipos, fiecare pânză de ceaţă din pădurile întunecate, fiecare pajişte, fiecare insectă care bâzâie. Toate sunt sfinte în amintirea şi în experienţa oamenilor mei.

Cunoaştem seva care curge prin copaci aşa cum cunoaştem sângele care ne curge prin vene. Facem parte din pământ şi el face parte din noi. Florile parfumate sunt surorile noastre. Ursul, cerbul, marele vultur, aceştia sunt fraţii noştri. Crestele stâncoase, roua câmpiei, căldura care radiază din ponei şi omul – toate sunt din aceeaşi familie.

Apa sclipitoare care se mişcă în pâraie şi râuri nu e doar apă, ci sângele strămoşilor noştri. Dacă vă vindem pământul, trebuie să vă amintiţi că e sfânt. Fiecare reflexie vagă în apele limpezi ale lacurilor povesteşte întâmplări şi amintiri din viaţa poporului meu. Murmurul apei este vocea tatălui tatălui meu.

Râurile sunt fraţii noştri. Ne astâmpără setea. Ne cară bărcile şi ne hrănesc copiii. Aşa că trebuie să arătaţi râurilor aceeaşi bunătate pe care aţi arăta-o unui frate.

Dacă vă vindem pământul nostru, amintiţi-vă că aerul este preţios pentru noi, că aerul îşi împărtăşeşte spiritul cu toată viaţa pe care o susţine. Vântul care i-a oferit prima suflare bunicului nostru primeşte de la el şi ultima lui suflare. Vântul le dă şi copiilor noştri spiritul vieţii. Aşa că, dacă vă vindem pământul nostru, trebuie să-l păstraţi sfânt, ca pe un loc în care omul să poată merge ca să guste vântul

îndulcit de florile câmpului.

Vă veţi învăţa copiii ce i-am învăţat şi noi pe ai noştri? Că pământul este mama noastră? Ce i se întâmplă pământului li se întâmplă tuturor copiilor lui.

Asta este ceea ce ştim: pământul nu aparţine omului, ci omul aparţine pământului. Toate lucrurile sunt legate, ca sângele care ne leagă pe toţi. Omul n-a ţesut pânza vieţii, el e numai un fir din ea. Orice i-ar face pânzei îşi face lui.

Ştim un singur lucru: zeul nostru este şi zeul vostru. Pământul este preţios pentru el, şi, dacă răneşti pământul, îi dispreţuieşti creatorul.

Destinul vostru este un mister pentru noi. Ce se va întâmpla atunci când toţi bizonii vor fi măcelăriţi? Când toţi caii sălbatici vor fi îmblânziţi? Ce se va întâmpla când colţurile secrete ale pădurii se vor îngreuna de mirosul oamenilor şi când imaginea dealurilor rodnice va fi pătată de cabluri care transmit vorbele la distanţă? Unde va fi crângul? Dispărut! Unde va fi vulturul? Dispărut! Şi ce înseamnă să-ţi iei adio de la poneiul sprinten şi de la vânătoare? Înseamnă sfârşitul vieţii şi începutul supravieţuirii.

Atunci când ultimul Om Roşu va fi dispărut cu sălbăticia lui şi când amintirea lui va fi doar umbra unui nor plutind peste prerie, oare vor mai fi aici ţărmurile şi pădurile? Oare va mai rămâne ceva din spiritul poporului meu?

Iubim acest pământ aşa cum un nou-născut iubeşte bătaia inimii mamei sale. Dacă vă vindem acest pământ, iubiţi-l cum l-am iubit noi. Îngrijiţi-l cum l-am îngrijit noi. Păstraţi amintirea acestui loc aşa cum era când l-aţi primit. Păstraţi pământul

pentru toţi copiii şi iubiţi-l cum ne iubeşte Dumnezeu pe toţi.

Aşa cum noi suntem parte din pământ, şi voi sunteţi. Acest pământ este preţios pentru noi. Este preţios şi pentru voi. Ştim un singur lucru: există un singur Dumnezeu. Niciun om, fie el Om Roşu sau Om alb, nu poate exista separat. Suntem fraţi până la urmă."

II
Călătoria spre interior

Unul dintre elementele recurente în mituri este faptul că, pe fundul abisului, apare vocea salvării. Momentul întunecat este cel în care va veni adevăratul mesaj al transformării. În cel mai întunecat moment apare lumina.

* * *

MOYERS: Am fost întrebat: „Ce te atrage la aceste mituri? Ce vezi în cuvintele lui Joseph Campbell?" Şi am răspuns: „Aceste mituri îmi vorbesc fiindcă exprimă ceea ce ştiu în adâncul meu că este adevărat".

De ce? De ce pare că aceste poveşti îmi spun că ce ştiu în adâncul meu e adevărat? Acest lucru vine din fundamentul fiinţei mele, din inconştientul pe care l-am moştenit de la tot ceea ce a fost înaintea mea?

CAMPBELL: Exact. Ai acelaşi corp, cu aceleaşi organe şi energii pe care le-a avut omul de Cro-Magnon acum 30 000 de ani. Indiferent că-ţi trăieşti viaţa de om în New York sau în peşteră, treci prin aceleaşi etape: copilăria, maturitatea sexuală, trecerea de la dependenţa copilului la responsabilitatea adultului, căsătoria, apoi decăderea corpului, pierderea treptată a energiei şi moartea. Ai acelaşi trup, aceleaşi senzaţii

trupeşti, răspunzi la aceleaşi imagini. De exemplu, una dintre imaginile constante este cea a conflictului dintre vultur şi şarpe – nu trăim cu toţii acest conflict? Şi apoi, când cele două se îmbină, formează un dragon superb, un şarpe cu aripi.

Oamenii de pe tot globul recunosc aceste imagini. Indiferent că citesc mituri polineziene, Iroquois sau egiptene, imaginile sunt la fel şi vorbesc despre aceleaşi probleme.

MOYERS: Doar poartă costume diferite când apar în momente diferite?

CAMPBELL: Exact. Este ca şi cum ai juca aceeaşi piesă în ţări diferite şi în fiecare dintre ele actorii locali ar purta costume locale.

MOYERS: Şi aceste imagini mitice sunt transmise de la generaţie la generaţie aproape inconştient.

CAMPBELL: Asta este incredibil de fascinant, pentru că imaginile mitice vorbesc despre misterul adânc al fiinţei noastre şi al tuturor lucrurilor. Este un *mysterium tremendum etfas- cinans* – un mister colosal, teribil, fiindcă îţi zdrobeşte toate ideile fixe despre lucruri, şi în acelaşi timp fascinant, fiindcă este vorba de propria ta natură, de propria ta fiinţă. Când începi să te gândeşti la aceste lucruri, la misterul interior, la viaţa interioară, la viaţa veşnică, nu ai prea multe imagini la dispoziţie. Începi să utilizezi imaginile care erau deja prezente într-un alt sistem de gândire.

MOYERS: În epoca medievală exista o tendinţă de a privi lumea de parcă ar transmite mesaje.

CAMPBELL: Oh, sigur aşa este. Miturile te ajută să citeşti mesajele. Îţi spun probabilităţile tipice.

MOYERS: Dă-mi un exemplu.

CAMPBELL: De exemplu, unul dintre elementele recurente în mituri este faptul că, pe fundul abisului, apare vocea salvării. Momentul întunecat este cel în care va veni adevăratul mesaj al transformării. În cel mai întunecat moment apare lumina.

MOYERS: Ca în poezia lui Roethke: „În vremuri întunecate, ochiul începe să vadă". Spui că miturile ţi-au oferit această conştientizare.

CAMPBELL: Trăiesc cu aceste mituri şi ele îmi spun asta tot timpul. Această problemă ar putea fi înţeleasă metaforic ca o identificare cu Cristos dinăuntrul tău. Cristos dinăuntrul tău nu moare. Cristos dinăuntrul tău învinge moartea şi învie. Sau poţi să te identifici cu Shiva. Eu sunt Shiva – aceasta este extraordinara meditaţie a yoghinilor din Himalaya.

MOYERS: Şi raiul, scopul majorităţii oamenilor, se află în noi.

CAMPBELL: Raiul şi iadul se află în noi şi toţi zeii se află în noi. Aceasta este marea revelaţie a *Upanişadelor* din secolul IX î.Hr. Toţi zeii, toate raiurile, toate lumile se află în noi. Sunt vise amplificate, iar visele sunt manifestări sub formă de imagine ale energiilor trupului aflate în conflict una cu alta. Asta este mitul – o manifestare prin imagini simbolice, metaforice, a energiilor din organele trupului aflate în conflict una cu alta. Acest organ vrea asta, acel organ vrea altceva. Creierul este unul dintre organe.

MOYERS: Deci, atunci când visăm, pescuim într-un ocean vast de mitologie care...

CAMPBELL: .care merge în jos şi tot mai în jos. Pot să te inducă în eroare complexele şi alte lucruri

asemenea, dar, aşa cum spune o zicală polineziană, atunci „stai pe o balenă şi pescuieşti plevuşcă”. Stăm pe o balenă. Stăm pe fundamentul fiinţei noastre, iar atunci când ne întoarcem spre exterior vedem toate micile probleme ici şi colo. Dar, dacă ne uităm spre interior, vedem că noi suntem sursa tuturor problemelor.

MOYERS: Spuneai că mitologia apare ici şi colo în planul temporal al viselor. La ce te referi?

CAMPBELL: Acela este planul în care intri când visezi ceva legat de anumite condiţii permanente din *psyche* în raport cu anumite condiţii temporale din viaţa ta curentă.

MOYERS: Explică-mi.

CAMPBELL: De exemplu, să zicem că eşti îngrijorat cu privire la un examen. Atunci visezi ceva despre un tip de eşec şi ţi se pare că eşecul acela va fi asociat cu multe alte eşecuri din viaţa ta. Toate se îngrămădesc acolo. Freud spune că nici cel mai interpretat vis nu poate fi interpretat complet. Visul este o sursă inepuizabilă de informaţie spirituală despre noi înşine.

Întrebările de genul „Voi trece examenul?” sau „Ar trebui să mă căsătoresc cu fata asta?” reprezintă nivelul pur personal al visului. Dar, la un alt nivel, problema trecerii unui examen nu este una personală. Toată lumea trebuie să treacă un anumit prag. Acesta este un lucru arhetipal. Aşa că există o bază tematică mitologică acolo, chiar dacă este un vis personal. Aceste două niveluri – aspectul personal şi marea problemă generală – sunt observate în toate culturile. De exemplu, toată lumea are problema înfruntării morţii. Este un mister standard.

MOYERS: Ce învăţăm din vise?

CAMPBELL: Învăţăm despre noi înşine.

MOYERS: Cum putem să acordăm atenţie viselor noastre?

CAMPBELL: Tot ce trebuie să faci este să-ţi aminteşti visul şi apoi să-l scrii. Apoi ia un fragment din vis, una sau două imagini sau idei şi raportează-te la ele. Scrie ce-ţi vine în minte din nou şi din nou. Vei descoperi că visul se bazează pe o sumă de experienţe semnificative din viaţa ta, care nu ştiai că te influenţează. Curând va apărea şi următorul vis, iar interpretarea ta va merge mai departe.

MOYERS: Un om mi-a spus odată că nu-şi amintea ce visa până când s-a pensionat. Apoi, brusc, neavând încotro să-şi orienteze energia, a început să viseze, să viseze, să viseze. Crezi că în societatea modernă tindem să trecem cu vederea semnificaţia viselor?

CAMPBELL: De când a fost publicată *Interpretarea viselor* a lui Freud, oamenii au început să recunoască importanţa viselor. Dar şi înainte de această carte existau interpretări ale viselor. Oamenii aveau idei superstiţioase cu privire la vise – de exemplu: „Se va întâmpla acest lucru pentru că am visat că se va întâmpla”.

MOYERS: De ce mitul este diferit de vis?

CAMPBELL: Oh, pentru că visul este un mod personal de a experimenta fundamentul profund şi întunecat al vieţilor noastre conştiente, iar mitul este visul societăţii. Mitul este visul public, iar visul este mitul privat. Dacă mitul tău privat, visul tău, coincide cu cel al societăţii, te afli în concordanţă cu grupul. Dacă nu coincide, ai parte de o aventură în pădurea întunecată.

MOYERS: Deci, dacă visele mele personale sunt

în concordanţă cu mitologia publică, am mai multe şanse să trăiesc liniştit în acea societate. Dar dacă visele mele personale nu sunt sincronizate cu mitologia publică...

CAMPBELL: .vei avea probleme. Dacă eşti forţat să trăieşti în acel sistem, vei fi nevrotic.

MOYERS: Dar nu sunt mulţi vizionari, lideri şi eroi aproape de limita nevrozei?

CAMPBELL: Ba da.

MOYERS: Cum explici asta?

CAMPBELL: Aceşti oameni au părăsit societatea care i-ar fi protejat şi au intrat în pădurea întunecată, în lumea focului, a experienţei originare. Experienţa originară nu a fost deja interpretată pentru tine, aşa că trebuie să-ţi înţelegi singur viaţa. Ori eşti în stare de asta, ori nu. Nu e nevoie să deviezi prea mult de la calea bătută ca să te găseşti în situaţii extrem de dificile. Curajul de a trece prin încercări şi de a aduce noi posibilităţi în câmpul experienţelor interpretate, pentru ca alţi oameni să le experimenteze – aceasta este o faptă demnă de un erou.

MOYERS: Spui că visele vin din *psyche.*

CAMPBELL: Nu ştiu de unde altundeva ar putea. Vin din imaginaţie, nu-i aşa? Imaginaţia îşi are rădăcina în energia organelor trupului, iar acestea sunt aceleaşi în toate fiinţele umane. Din moment ce imaginaţia se naşte din aceeaşi bază biologică, va produce invariabil anumite teme. Visele sunt vise. Au anumite caracteristici comune, indiferent cine le visează.

MOYERS: Consider visul ca fiind ceva foarte privat, în timp ce mitul este ceva foarte public.

CAMPBELL: La anumite niveluri, un vis privat

intră în teme mitice şi nu poate fi interpretat decât prin analogie cu un mit. Jung vorbeşte despre două niveluri ale visului, visul personal şi visul arhetipal, sau visul dimensiunii mitice. Poţi interpreta un vis personal prin asociere, dându-ţi seama la ce problemă personală se referă. Dar, din când în când, apare un vis care este mit pur, care poartă o temă mitică sau despre care se spune, de exemplu, că vine de la Cris- tosul interior.

MOYERS: De la persoana arhetipală din noi, de la sinele nostru arhetipal.

CAMPBELL: Exact. Mai există o altă semnificaţie, mai profundă, a planului temporal al viselor – un timp fără timp, o stare permanentă de a fi. În Indonezia există un mit care vorbeşte despre această eră mitologică şi despre sfârşitul ei. Conform acestei poveşti, la început strămoşii noştri nu erau diferenţiaţi pe sexe. Nu existau naşteri şi nici morţi. Apoi a avut loc un mare dans public, în cadrul căruia unul dintre participanţi a fost călcat în picioare şi sfâşiat în bucăţi, iar bucăţile au fost îngropate. În momentul uciderii sale, sexele s-au separat; moartea era acum echilibrată prin zămislire, zămislirea prin moarte, iar din bucăţile de trup îngropate au crescut plante comestibile. Timpul a început să existe, aducând cu el moartea, naşterea, uciderea şi consumarea altor fiinţe pentru conservarea vieţii. Timpul fără timp al începuturilor se încheiase printr-o crimă colectivă, o crimă sau un sacrificiu deliberat.

Una dintre marile probleme ale mitologiei este împăcarea minţii cu această precondiţionare brutală a vieţii, care trăieşte prin uciderea şi consumarea altor vieţi. Nu te poţi păcăli mâncând doar vegetale, fiindcă şi ele au viaţă. Deci esenţa vieţii este

consumarea ei înseşi! Viaţa trăieşte prin vieţi, iar împăcarea minţii şi a sensibilităţilor umane cu acest adevăr fundamental este una dintre funcţiile acelor rituri brutale care constau în principal din ucidere – imitând, să zicem, acea crimă primordială din care a luat naştere lumea noastră temporală. Reconcilierea minţii cu circumstanţele vieţii este un element fundamental în toate poveştile despre creaţie. Din acest punct de vedere, poveştile despre creaţie sunt foarte similare.

MOYERS: Să luăm, de exemplu, povestea din *Geneză.* Cum seamănă cu alte poveşti despre creaţie?

CAMPBELL: Păi tu citeşte din *Geneză,* eu o să citesc din poveştile despre creaţie din alte culturi şi vedem.

MOYERS: *Geneza* i: „La început, Dumnezeu a făcut cerurile şi pământul. Pământul era pustiu şi gol; peste faţa adâncului de ape era întuneric”.

CAMPBELL: Asta este din *Cântecul lumii, o* legendă a indienilor Pima, din Arizona: „La început era doar întuneric peste tot – întuneric şi apă. Şi întunericul s-a îngroşat pe alocuri, aglomerându-se şi separându-se, aglomerându-se şi separându-se...”

MOYERS: *Geneza* i: „Şi Duhul lui Dumnezeu Se mişca pe deasupra apelor. Dumnezeu a zis: «Să fie lumină!» Şi a fost lumină”.

CAMPBELL: Asta este din *Upanişadele* hinduse, în jurul secolului VIII î.Hr.: „La început, exista doar marele sine reflectat în forma unei persoane. Reflectând, nu a găsit nimic altceva decât pe sine. Şi atunci primul său cuvânt a fost: «Acesta sunt eu»„.

MOYERS: *Geneza* i: „Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său, l-a făcut după chipul lui Dumnezeu;

parte bărbătească şi parte femeiască i-a făcut. Dumnezeu i-a binecuvântat şi Dumnezeu le-a zis: «Creşteţi şi înmultiti-vă»„.

J ! J !!

CAMPBELL: Acum, asta este dintr-o legendă a populaţiei Bassari din Africa de Vest. „Unumbotte a făcut o fiinţă umană. Numele său era Om. Apoi, Unumbotte a făcut o antilopă, numită Antilopă. Unumbotte a făcut un şarpe, numit Şarpe... Şi Unumbotte le-a spus lor: «Pământul nu a fost încă bătătorit. Trebuie să bătătoriţi pământul pe care staţi». Unumbotte le-a dat seminţe de toate soiurile şi le-a zis: «Semănaţi acestea»„.

MOYERS: *Geneza* 2: „Astfel au fost sfârşite cerurile şi pământul şi toată oştirea lor. În ziua a şaptea, Dumnezeu Şi-a sfârşit lucrarea pe care o făcuse."

CAMPBELL: Şi acum din nou de la indienii Pima: „Fac lumea şi, iată, lumea este încheiată. Astfel fac lumea şi, iată! Lumea este încheiată".

MOYERS: Şi *Geneza* i: „Dumnezeu S-a uitat la tot ce făcuse şi iată că erau foarte bune".

CAMPBELL: Şi din *Upanişade:* „Atunci a văzut: cu adevărat eu, eu sunt această creaţie, pentru că eu am turnat-o din mine. Astfel, el a devenit această creaţie. Cu adevărat, cine ştie asta devine creator în această creaţie".

Asta este cheia. Atunci când ştii acest lucru, te-ai identificat cu principiul creator, care este puterea lui Dumnezeu în lume, deci şi în tine. E superb.

MOYERS: Dar *Geneza* continuă: „«Nu cumva ai mâncat din pomul din care îţi poruncisem să nu mănânci?» Omul a răspuns: «Femeia pe care mi-ai dat-o ca să fie lângă mine, ea mi-a dat din pom şi am mâncat». Şi Domnul Dumnezeu a zis femeii: «Ce ai

făcut?» Femeia a răspuns: «Şarpele m-a amăgit şi am mâncat din pom»„.

Aruncatul vinii pe altul începe foarte devreme.

CAMPBELL: Da, aceste poveşti sunt neiertătoare cu şerpii. Legenda Bassari continuă la fel: „Într-o zi, Şarpe a spus: «Ar trebui să mâncăm şi noi aceste fructe. De ce să fim înfometaţi?» Antilopă a spus: «Dar nu ştim nimic despre acest fruct». Apoi, Om şi nevasta lui au luat câteva fructe şi le-au mâncat. Unumbotte a coborât din cer şi a întrebat: «Cine a mâncat fructele?» Ei au răspuns: «Noi». Unumbotte a întrebat: «Cine v-a spus că puteţi mânca din aceste fructe?» Ei au răspuns: «Şarpe».” E aproape aceeaşi poveste.

MOYERS: Cum ţi se pare faptul că în aceste două poveşti protagoniştii învinuiesc pe altcineva de Cădere?

CAMPBELL: Da, dar cel învinuit este şarpele. În ambele poveşti, şarpele este simbolul vieţii care năpârleşte de trecut şi continuă să trăiască.

MOYERS: De ce?

CAMPBELL: Puterea vieţii îl face pe şarpe să-şi lepede pielea, aşa cum luna îşi leapădă umbra. Şarpele îşi leapădă pielea pentru a renaşte, la fel cum luna îşi leapădă umbra pentru a renaşte. Sunt simboluri echivalente. Uneori, şarpele este reprezentat în formă de cerc, muşcându-şi coada. Aceasta este o imagine a vieţii. Viaţa leapădă o generaţie după alta pentru a renaşte. Şarpele reprezintă energia şi conştiinţa nemuritoare, prinse în domeniul temporal, lepădându-se continuu de moarte şi renăscând. Când priveşti viaţa astfel, vezi ceva extrem de înspăimântător. Deci şarpele poartă în el atât fascinaţia, cât şi teroarea vieţii.

În plus, şarpele reprezintă funcţia primară a vieţii, mâncatul. Viaţa constă în mâncatul altor creaturi. Nu ne gândim la asta prea mult atunci când pregătim o masă aspectuoasă. Dar consumăm ceva care a fost în viaţă cu puţin timp în urmă.

Şi atunci când te uiţi la frumuseţea naturii şi vezi păsările ciugulind – şi ele mănâncă. Vezi vacile păscând – şi ele mănâncă. Şarpele e un canal alimentar ambulant; şi cam atât. Asta îţi trezeşte acea senzaţie primară de şoc faţă de nivelul cel mai primitiv al vieţii. Nu poţi să te lupţi cu şarpele. Viaţa trăieşte prin uciderea şi consumarea ei înseşi, lepădându-se de moarte şi renăscând, la fel ca luna. Acesta este unul dintre misterele pe care aceste forme simbolice şi paradoxale încearcă să le reprezinte.

În majoritatea culturilor, şarpele are o semnificaţie pozitivă. În India, chiar şi cel mai veninos şarpe, cobra, este un animal sfânt, iar mitologicul Rege Şarpe este aproape la fel de important ca Buddha. Şarpele reprezintă puterea vieţii prinse în câmpul temporal şi puterea morţii învinse de viaţa veşnică. Lumea este umbra şarpelui – pielea năpârlită.

Şarpele a fost venerat şi în tradiţiile amerindienilor. Şarpele era considerat o putere foarte importantă cu care să te împrieteneşti. De exemplu, dacă te duci în satele indiene, poţi să vezi dansul şerpilor al tribului Hopi, în care oamenii iau şerpii în gură, se împrietenesc cu ei şi apoi îi trimit înapoi pe dealuri. Şerpii sunt trimişi înapoi ca să ducă mesajul oamenilor către dealuri, aşa cum au dus mesajul dealurilor către oameni. Relaţia dintre om şi natură este ilustrată în această relaţie cu

şarpele. Şarpele curge ca apa, dar limba lui aruncă flăcări. Deci în şarpe găseşti perechea de contrarii.

MOYERS: În povestea creştină, şarpele este seducătorul.

CAMPBELL: Asta reprezintă refuzul de a afirma viaţa. În tradiţia biblică pe care am moştenit-o, viaţa este coruptă şi fiecare impuls natural este păcătos dacă n-a fost circumcis sau botezat. Şarpele este cel care a adus păcatul în lume. Şi femeia este cea care i-a dat fructul omului. Această identificare a femeii cu păcatul, a şarpelui cu păcatul şi, astfel, a vieţii cu păcatul este interpretarea întregii poveşti din mitul biblic şi din doctrina Căderii.

MOYERS: Această imagine a femeii ca păcătoasă apare şi în alte mitologii?

CAMPBELL: Nu, din câte ştiu. Probabil că cea mai apropiată ar fi imaginea Pandorei şi a cutiei sale, dar Pandora nu aduce păcat, ci doar necazuri. Ideea tradiţiei biblice a Căderii este că natura aşa cum o ştim este coruptă, sexul în sine este corupt, iar femeia ca simbol al sexului este coruptă. De ce lui Adam şi Evei le era interzisă cunoaşterea binelui şi a răului? Fără această cunoaştere, toţi am fi încă nişte bebeluşi în Eden, fără să participăm la viaţă. Femeia aduce viaţă în lume. Eva este mama acestei lumi temporale. Înainte, Grădina Edenului era un paradis într-un plan temporal al visului – fără timp, fără naştere, fără moarte – fără viaţă. Şarpele, care moare şi învie, lepădându-şi pielea şi înnoindu-şi viaţa, este stăpânul pomului central, acolo unde se unesc timpul şi eternitatea. El este, de fapt, zeul principal din Grădina Edenului. Yahweh, care umblă pe acolo în răcoarea serii, este doar un vizitator. Grădina este locul şarpelui. Este o poveste extrem,

extrem de veche. Există sigilii sumeriene de pe la 3500 î.Hr. care înfăţişează şarpele, pomul şi zeiţa, iar zeiţa îi oferă fructul vieţii unui bărbat venit în vizită. Vechea mitologie a zeiţei este chiar acolo.

Am văzut ceva fantastic într-un film, acum mulţi ani, despre o preoteasă birmaneză a şerpilor, care a trebuit să aducă ploaia poporului său; ea a urcat pe o potecă de munte, a chemat un rege-cobră din bârlog şi l-a sărutat de trei ori pe nas. Iată cobra, cea care oferă viaţa, cea care oferă ploaia, ca figură pozitivă, nu negativă.

MOYERS: Dar cum explici diferenţa dintre acea imagine şi imaginea şarpelui din *Geneză?*

CAMPBELL: Chiar există o explicaţie istorică, bazată pe venirea evreilor în Canaan şi pe subjugarea canaaniţilor.

Divinitatea principală a canaaniţilor era Zeiţa, iar şarpele era asociat cu ea. Acesta este simbolul misterului vieţii. Grupul evreilor, având un zeu masculin ca figură centrală, a respins acest simbol. Cu alte cuvinte, în povestea Grădinii Edenului există o respingere istorică a Zeiţei Mamă.

MOYERS: Într-adevăr, se pare că această poveste le-a făcut mult rău femeilor, arătând-o pe Eva ca fiind responsabilă de Cădere. De ce sunt femeile considerate responsabile de Cădere?

CAMPBELL: Ele reprezintă viaţa. Omul nu pătrunde în viaţă decât prin intermediul femeii, aşa că femeia este cea care ne aduce în această lume plină de perechi de contrarii şi de suferinţă.

MOYERS: Ce încearcă să ne transmită mitul lui Adam şi al Evei despre perechile de contrarii? Care este semnificaţia?

CAMPBELL: Vezi tu, totul a început cu păcatul –

cu alte cuvinte, cu ieşirea din planul visului, unde nu există timp şi unde bărbaţii şi femeile nu ştiu că sunt diferiţi. Cei doi sunt doar creaturi. Dumnezeu şi omul sunt practic acelaşi lucru. Dumnezeu intră în răcoarea serii în grădina în care se află oamenii. Apoi aceştia mănâncă fructul şi obţin cunoaşterea perechilor de contrarii. Şi, atunci când descoperă că sunt diferiţi, bărbatul şi femeia îşi acoperă ruşinea. Vezi tu, ei nu se văzuseră ca fiind opuşi. Bărbatul şi femeia reprezintă o pereche de contrarii. O altă opoziţie este cea dintre om şi Dumnezeu. O a treia este opoziţia dintre bine şi rău. Perechile primare de contrarii sunt cea sexuală şi cea dintre fiinţele umane şi Dumnezeu. Apoi apare ideea binelui şi a răului în lume. Deci s-ar putea spune că Adam şi Eva şi-au cauzat ieşirea din Grădina Unităţii Atemporale pur şi simplu prin recunoaşterea dualităţii. Pentru a trece în lumea materială, trebuie să acţionezi în parametrii perechilor de contrarii.

O imagine hindusă înfăţişează un triunghi, Zeiţa Mamă, şi un punct în centrul triunghiului, care reprezintă energia transcendentului pătrunzând în planul temporal. Din acest triunghi ies perechi de triunghiuri în toate direcţiile. Din unu se fac doi. Toate lucrurile din planul temporal sunt perechi de contrarii. Prin urmare, imaginea se referă la tranziţia de la conştiinţa identităţii la conştiinţa apartenenţei la dualitate. Aici intri în planul temporal.

MOYERS: Această poveste încearcă să ne spună că, înainte ca întâmplările din Eden să ne distrugă, a existat o unitate a vieţii?

CAMPBELL: Este vorba despre planuri diferite ale conştiinţei. Nu are nimic de-a face cu ceva ce s-a întâmplat. Acela este planul conştiinţei în care poţi

să te identifici cu ceea ce transcende perechile de contrarii.

MOYERS: Şi anume?

CAMPBELL: Este nenumit. De nenumit. Transcende toate numele.

MOYERS: Dumnezeu?

CAMPBELL: „Dumnezeu" este un cuvânt ambiguu în limba noastră, fiindcă pare să se refere la ceva cunoscut. Dar transcendentul este necunoscut şi nu poate fi cunoscut. Dumnezeu transcende, în fond, numele „Dumnezeu". Dumnezeu este dincolo de nume şi de forme. Meister Eckhart a spus că adio-ul suprem este să-l părăseşti pe Dumnezeu pentru Dumnezeu, să părăseşti ideea pe care o ai despre Dumnezeu pentru a trăi ceea ce transcende toate ideile.

Misterul vieţii este dincolo de concepţia umană. Tot ceea ce ştim se află între graniţele unor concepte ca fiinţa şi nefiinţa, unu şi mai mulţi, adevărat şi neadevărat. Mereu gândim în perechi de contrarii. Dar Dumnezeu, cel suprem, se află pur şi simplu dincolo de perechile de contrarii.

MOYERS: De ce gândim în perechi de contrarii?

CAMPBELL: Pentru că nu putem gândi altfel.

MOYERS: Asta este natura realităţii în planul nostru temporal.

CAMPBELL: Asta este natura modului în care *experimentăm* realitatea.

MOYERS: Bărbat-femeie, viaţă-moarte, bine-rău...

CAMPBELL: .eu şi tu, aceasta şi aceea, adevărat şi neadevărat – fiecare lucru are opusul său. Dar mitologia sugerează că, dincolo de dualitate, există o singularitate pe care această dualitate o acoperă ca

un joc de umbre. „Eternitatea este îndrăgostită de creaţiile timpului”, spune poetul Blake.

MOYERS: Cum adică, „Eternitatea este îndrăgostită de creaţiile timpului”?

CAMPBELL: Sursa vieţii temporale este eternitatea. Eternitatea se varsă în lume. Este ideea mitică de bază a zeului care se regăseşte în toţi oamenii. În India, zeul care trăieşte în fiecare om este numit „locuitorul” trupului. Identificându-te cu acel aspect divin, nemuritor din tine, te identifici cu divinitatea însăşi.

Eternitatea se află dincolo de toate categoriile de gândire. Aceasta este o idee importantă în toate marile religii orientale. Vrem să ne gândim la Dumnezeu. Dumnezeu e un gând. Dumnezeu e un nume. Dumnezeu e o idee. Dar entitatea la care se referă transcende toată gândirea. Misterul suprem al fiinţei e dincolo de toate categoriile de gândire. Aşa cum a spus Kant, lucrul în sine nu este nimic. Depăşeşte calitatea de „lucru”, depăşeşte orice gând pe care l-am putea avea. Cele mai bune lucruri nu pot fi spuse, fiindcă transcend gândirea. Următoarele cele mai bune lucruri sunt înţelese greşit, fiindcă ele sunt gândurile care ar trebui să se refere la ceea ce nu poate fi gândit. Pe locul trei al celor mai bune lucruri se află cele despre care vorbim. Iar mitul este câmpul de semnificaţii care trimit la ceea ce este absolut transcendent.

MOYERS: Ceea ce nu poate fi cunoscut sau numit decât prin umila noastră încercare de a-l îmbrăca în limbaj.

CAMPBELL: Cuvântul suprem pentru transcendent este „Dumnezeu”. Dar atunci avem un concept, vezi? Îl privim pe Dumnezeu ca pe un tată.

În religiile în care zeul suprem sau creatorul este mama, întreaga lume este trupul ei. Nu există niciun alt loc în afară de trupul ei. Zeul masculin se află de obicei în altă parte. Dar masculinul şi femininul sunt aspecte ale aceluiaşi principiu. Diviziunea vieţii în sexe a avut loc târziu. Din punct de vedere biologic, amiba nu are sex masculin şi feminin. Celulele timpurii sunt doar celule. Se divid prin reproducere asexuată. Nu ştiu la ce niveluri apare sexualitatea, cert este că apare târziu. De aceea este absurd să ne referim la Dumnezeu ca având un anumit sex. Puterea divină precedă separarea sexelor.

MOYERS: Probabil că singurul mod în care omul poate atinge această idee imensă este atribuindu-i un limbaj pe care îl înţelege. Dumnezeu-el, Dumnezeu-ea...

CAMPBELL: Da, dar dacă ai impresia că este vorba de un el sau o ea, nu înţelegi. „El" sau „ea" sunt trambuline care te aruncă în transcendent, dar pentru asta trebuie să trans- cenzi, să treci dincolo de dualitate. Totul este *dual* în domeniul timpului şi al spaţiului. Dumnezeu se întrupează fie în bărbat, fie în femeie, şi fiecare dintre noi este întruparea lui Dumnezeu. Ca să spunem aşa, ne naştem cu un singur aspect al dualităţii noastre metafizice reale. Acest lucru este reprezentat în religiile de mistere, în care individul trece printr-o serie de iniţieri care îl deschid către sine, tot mai adânc, până când îşi dă seama că este atât muritor, cât şi nemuritor, atât bărbat, cât şi femeie.

MOYERS: Crezi că a existat un loc ca Grădina Edenului?

CAMPBELL: Bineînţeles că nu. Grădina Edenului este o metaforă pentru acea inocenţă care nu

cunoaşte timp şi contrarii, centrul din care conştiinţa începe să devină conştientă de schimbări.

MOYERS: Dar dacă în ideea Edenului există această inocenţă, ce s-a întâmplat cu ea? N-a fost ea zdruncinată, dominată, stricată de frică?

CAMPBELL: Exact. Există o poveste superbă despre divinitate, despre Sinele care a spus: „Sunt". Şi imediat ce a spus „Sunt", s-a înfricoşat.

MOYERS: De ce?

CAMPBELL: Pentru că acum devenise o entitate care exista în timp. Apoi s-a gândit: „Nu există nimic de care să-mi fie frică, eu sunt singurul lucru care există". Imediat ce a spus asta, s-a simţit singură şi şi-a dorit să mai fie încă una; astfel, a simţit dorinţă. S-a mărit, s-a împărţit în doi, a devenit bărbat şi femeie şi a născut lumea.

Frica este prima experienţă a fetusului în pântec. Un psihiatru cehoslovac, Stanislav Grof, care acum locuieşte în California, şi-a tratat ani de zile pacienţii folosindu-se de LSD. A descoperit că unii dintre ei retrăiau naşterea şi, în această retrăire, primul stadiu este cel al fetusului în pântec, fără niciun simţ al „eu"-lui sau al existenţei. Apoi, imediat înainte de naştere, uterul începe să se contracte şi apare teroarea! Frica este primul sentiment, cel care spune „eu". Urmează stadiul oribil al naşterii, trecerea grea prin canalul de naştere şi apoi – o, Doamne! Lumină! Îţi poţi imagina? Nu e uluitor că acest lucru repetă exact mitul? Sinele a spus: „Sunt" şi s-a înfricoşat. Apoi, când şi-a dat seama că e singur, a simţit nevoia să mai existe încă unul şi a devenit doi. Asta este pătrunderea în lumea luminii şi a perechilor de contrarii.

MOYERS: Ce puncte comune ale oamenilor

revelează aceste elemente similare ale poveştilor – fructul oprit, femeia? De exemplu, aceste mituri, aceste poveşti ale creaţiei, conţin câte o interdicţie de tipul: „Să nu...” Bărbatul şi femeia se revoltă în faţa acestei prohibiţii şi acţionează de capul lor. După atâţia ani de citit aceste lucruri, încă sunt copleşit de similitudinile dintre culturi extrem, extrem de îndepărtate.

CAMPBELL: Există un motiv standard în poveşti, Lucrul Interzis. Îl mai ştii pe Barbă-Albastră, care îi spune soţiei lui: „Să nu deschizi acel dulap”? Şi mereu e cineva care nu ascultă. În povestea Vechiului Testament, Dumnezeu indică lucrul interzis. Dumnezeu trebuie să fi ştiut că omul avea să mănânce fructul interzis. Dar, făcând acest lucru, omul a devenit iniţiatorul propriei vieţi. Viaţa a început cu adevărat prin acel act de neascultare.

MOYERS: Cum explici aceste similitudini?

CAMPBELL: Există două explicaţii. Una dintre ele este aceea că *psyche*-ul uman este cam acelaşi în toată lumea. *Psyche*-ul este experienţa interioară a corpului uman, care este fundamental aceeaşi la toţi oamenii, cu aceleaşi organe, aceleaşi instincte, aceleaşi impulsuri, aceleaşi conflicte, aceleaşi temeri. Din acest fundament comun au ieşit ceea ce Jung numeşte arhetipurile, ideile comune ale miturilor.

MOYERS: Ce sunt arhetipurile?

CAMPBELL: Sunt idei elementare, ceea ce s-ar putea numi idei „de bază”. Jung s-a referit la aceste idei ca fiind arhetipuri ale inconştientului. „Arhetip” este un cuvânt mai bun, fiindcă „idee elementară” sugerează un proces de gândire. Arhetip al inconştientului înseamnă că vine de dedesubt.

Diferenţa dintre arhetipurile jungiene ale inconştientului şi complexele lui Freud este că arhetipurile inconştientului sunt manifestări ale organelor corpului şi ale puterilor lor. Arhetipurile au o bază biologică, în timp ce inconştientul freudian este o colecţie de experienţe traumatice reprimate din viaţa individului. Inconştientul freudian este un inconştient personal, biografic. Arhetipurile jungiene ale inconştientului sunt biologice. Biografia este secundară.

În toată lumea şi în momente diferite ale istoriei umane, aceste arhetipuri sau idei elementare au apărut în costume diferite. Diferenţele dintre costume sunt rezultatul condiţiilor istorice şi de mediu. Antropologul se concentrează exact pe identificarea şi compararea acestor diferenţe.

Există şi o teorie concurentă a difuziunii care încearcă să explice similaritatea miturilor. De exemplu, arta aratului călătoreşte din zona în care a fost creată şi alături de ea călătoreşte şi o mitologie a fertilizării pământului, a semănatului şi a creşterii plantelor alimentare – unele mituri, precum cel pe care l-am descris mai devreme, implică uciderea unei zeităţi, tăierea sa în bucăţi şi îngroparea bucăţilor, pentru a favoriza creşterea plantelor. Un astfel de mit va însoţi o tradiţie agricolă. Dar nu-l vei găsi într-o cultură bazată pe vânat. Aşa că problema similitudinii miturilor are aspecte istorice şi psihologice.

MOYERS: Fiinţele umane subscriu la una sau mai multe dintre aceste poveşti ale creaţiei. Ce crezi că vrem să găsim atunci când subscriem la unul dintre aceste mituri?

CAMPBELL: Cred că toţi căutăm un mod de a

experimenta lumea care să ne deschidă spre transcendentul care reprezintă sursa lumii şi sursa existenţei noastre. Asta vor oamenii. Asta cere sufletul.

MOYERS: Adică încercăm să ne acordăm cu misterul care stă la baza tuturor lucrurilor? Acel domeniu vast de linişte pe care îl împărtăşim cu toţii?

CAMPBELL: Da, dar nu încercăm doar să-l găsim, ci să-l găsim chiar în mediul nostru, în lumea noastră – să-l recunoaştem. Să avem un fel de antrenament care să ne permită să experimentăm prezenţa divină.

MOYERS: În lume şi în noi înşine.

CAMPBELL: În India există un salut superb, în care îţi uneşti palmele şi te înclini în faţa celuilalt. Ştii ce înseamnă?

MOYERS: Nu.

CAMPBELL: Poziţia palmelor unite este cea pe care o adoptăm când ne rugăm, nu? Acest salut spune că zeul din tine îl recunoaşte pe zeul din celălalt. Aceşti oameni sunt conştienţi de prezenţa divină în toate lucrurile. Atunci când intri într-o casă indiană ca oaspete, eşti întâmpinat ca o zeitate venită în vizită.

MOYERS: Dar oamenii care spuneau aceste poveşti, care credeau în ele şi acţionau conform lor nu-şi puneau cumva întrebări mai simple? Nu se întrebau, de exemplu, cine a făcut lumea? Cum a fost ea făcută? De ce a fost ea făcută? Nu acestea sunt întrebările la care încearcă să răspundă poveştile despre creaţie?

CAMPBELL: Nu. Prin acel răspuns, ei văd că cel care a creat lumea este prezent în ea. Înţelegi? În

povestea din *Upanişade* pe care tocmai am citit-o, zeul spune: „Văd că sunt această creaţie”. Atunci când vezi că Dumnezeu este creaţia şi că tu eşti o creatură, îţi dai seama că Dumnezeu e în tine şi în persoana cu care vorbeşti. Atunci apare conştientizarea a două aspecte ale unei singure divinităţi. Există motivul mitologic fundamental conform căruia la început totul era unu, apoi a avut loc o separare – cerul şi pământul, bărbatul şi femeia şi aşa mai departe. Cum am pierdut contactul cu unitatea? Poţi spune că separarea a fost vina cuiva – cineva a mâncat fructul greşit sau i-a spus cuvintele greşite lui Dumnezeu, şi acesta s-a supărat şi a plecat. Iar acum eternitatea este cumva departe de noi şi trebuie să găsim un mod de a reintra în contact cu ea.

O altă temă este aceea a omului care nu a venit de sus, ci din pântecul Mamei Pământ. Adesea, în aceste poveşti apare o scară sau o frânghie pe care oamenii pot urca. Ultimii oameni care vor să iasă sunt doi oameni mari şi graşi. Se agaţă şi ei de frânghie şi, trosc, se rupe. Astfel încât oamenii sunt separaţi de sursă. Într-un fel, din cauza minţilor noastre, chiar suntem separaţi; problema este să ne reunim cu acea frânghie ruptă.

MOYERS: Uneori mă gândesc că poate oamenii primitivi spuneau aceste poveşti doar ca să se distreze.

CAMPBELL: Nu, nu sunt poveşti de divertisment. Ştim asta pentru că nu pot fi povestite decât în anumite perioade din an şi în anumite condiţii.

Există două ordine de mituri. Marile mituri, precum cel al Bibliei, de exemplu, sunt mituri ale

templelor, ale marilor ritualuri sacre. Ele explică riturile prin care oamenii pot trăi în armonie cu ei înşişi, cu ceilalţi şi cu universul. Este normal să privim aceste poveşti ca fiind alegorice.

MOYERS: Crezi că primii oameni care au spus povestea creaţiei au intuit natura alegorică a acestor poveşti?

CAMPBELL: Da. O spuneau *de parcă* ar fi aşa. Ideea că cineva a făcut literalmente lumea este numită artificialism. Este modul de gândire al copilului: masa este făcută, deci probabil că cineva a făcut-o. Lumea e aici, deci trebuie s-o fi făcut cineva. Există un alt punct de vedere, care implică emanaţia şi precipitarea fără personificare. Un sunet precipită aerul, apoi focul, apoi apa şi pământul – şi aşa devine lumea. Întregul univers este inclus în acest prim sunet, această vibraţie, care apoi condamnă toate lucrurile la fragmentare în domeniul temporal. În această perspectivă, nu există o entitate exterioară care a spus: „Să fie".

În majoritatea culturilor există nu doar o poveste a creaţiei, ci două sau trei. În Biblie sunt două, chiar dacă oamenii le tratează ca pe una singură. Aminteşte-ţi de capitolul 2 al *Genezei,* cu povestea din Grădina Eden: Dumnezeu se gândeşte la moduri în care îl poate stimula pe Adam, pe care l-a creat să-i fie grădinar, să îngrijească grădina. Aceasta este o poveste extrem, extrem de veche, din Sumerul Antic. Zeii voiau pe cineva care să le îngrijească grădina şi să le cultive mâncare, aşa că l-au creat pe om. Acesta este fondul mitului din capitolele 2 şi 3 ale *Genezei.*

Dar grădinarul lui Yahweh este plictisit. Aşa că Dumnezeu încearcă să inventeze jucării pentru el. Creează animalele, dar tot ce poate face omul este să

le numească. Apoi lui Dumnezeu îi vine ideea măreaţă de a scoate sufletul de femeie din corpul lui Adam – ceea ce e o poveste a creaţiei extrem de diferită de cea din *Geneza* 1, în care Dumnezeu i-a creat pe Adam şi pe Eva împreună, după chipul său divizat în parte bărbătească şi parte femeiască. Acolo, Dumnezeu era androginul primordial. Este clar că povestea din capitolul 2 este mai veche, apărută poate în jurul secolului VIII î.Hr., în timp ce capitolul 1 aparţine unui aşa-numit text preoţesc din jurul secolului IV î.Hr. sau chiar mai târziu. Găsim un echivalent al *Genezei* 2 în povestea hindusă a Sinelui care a simţit frică, apoi dorinţă, apoi s-a scindat în doi. În *Geneza,* omul, nu Dumnezeu, s-a scindat în doi.

Din aceeaşi categorie face parte şi legenda grecească pe care o spune Aristofan în dialogul platonician *Symposium.* Aris- tofan spune că la început existau creaturi compuse din ceea ce acum sunt două fiinţe umane. Acelea erau de trei feluri: bărbat/femeie, bărbat/bărbat şi femeie/femeie. Apoi, zeii le-au divizat pe toate. După ce au fost divizate, singurul lucru la care se puteau gândi era să se îmbrăţişeze pentru a reuşi să reconstituie unităţile iniţiale. Aşa că acum toţi ne petrecem vieţile încercând să ne găsim şi să ne reunim cu jumătăţile noastre.

MOYERS: Spui că mitologia este studiul marii poveşti a omenirii. Care este acea mare poveste?

CAMPBELL: Aceea că am venit din domeniul unic al existenţei şi am devenit manifestări în domeniul temporal. Domeniul temporal este un fel de joc de umbre pe un perete atemporal. Şi joci jocul în câmpul umbrelor, acţionezi cu toată puterea conform

polului la care te afli. Dar ştii că duşmanul

tău, de exemplu, este pur şi simplu cealaltă parte a ta, dacă ai putea privi din poziţia de mijloc.

MOYERS: Deci marea poveste se referă la căutarea unui loc în această dramă?

CAMPBELL: Pentru a fi în concordanţă cu marea simfonie a lumii, pentru a ne pune armonia trupului în concordanţă cu armonia lumii.

MOYERS: Când citesc aceste poveşti, indiferent de cultură sau origine, mă minunez de imaginaţia oamenilor care au încercat să înţeleagă existenţa, să investească în micile lor călătorii aceste posibilităţi transcendente. Ţi s-a întâmplat vreodată asta?

CAMPBELL: Văd mitologia ca pe căminul muzelor, cele care inspiră arta, poezia. Mitul te ajută să vezi viaţa ca pe o poezie şi să te vezi pe tine participând la poezie.

MOYERS: O poezie?

CAMPBELL: Adică un vocabular, dar nu sub formă de cuvinte, ci de acţiuni şi aventuri cu o conotaţie ce transcende acţiunile din lumea aceasta şi ne face să ne simţim acordaţi cu fiinţa universală.

MOYERS: Când citesc aceste mituri, sunt pur şi simplu uluit de mister. Putem doar presupune, dar nu putem pătrunde.

CAMPBELL: Asta e ideea. Cel care crede că a găsit adevărul suprem greşeşte. Este un verset în sanscrită, foarte citat, care apare şi în *Tao-te Ching:* „Cel care crede că ştie nu ştie. Cel care ştie că nu ştie ştie. Pentru că, în acest context, să ştii înseamnă să nu ştii. Si să nu ştii înseamnă să ştii .

MOYERS: În loc să-mi submineze credinţa, cercetările tale în domeniul mitologiei mi-au eliberat credinţa de închisorile culturale la care fusese condamnată.

CAMPBELL: Au eliberat-o şi pe a mea; şi ştiu că o să facă acelaşi lucru pentru toţi cei care primesc mesajul.

MOYERS: Sunt unele mituri mai adevărate sau mai puţin adevărate decât altele?

CAMPBELL: Sunt adevărate în sensuri diferite. Fiecare mitologie este legată de înţelepciunea vieţii aşa cum este ea adaptată unei culturi specifice, într-o perioadă specifică. Integrează individul în societatea sa şi societatea în domeniul naturii. Uneşte domeniul naturii cu natura individuală. Este o forţă armonizatoare. De exemplu, mitologia noastră se bazează pe ideea de dualitate: bine şi rău, rai şi iad. Aşa că religiile noastre tind să pună accentul pe etică. Păcat şi ispăşire. Corect şi greşit.

MOYERS: Tensiunea contrariilor: iubire-ură, moarte-viaţă.

CAMPBELL: Ramakrishna a spus odată că dacă te gândeşti numai la păcatele tale eşti un păcătos. Şi când am citit acest lucru mi-am amintit de copilărie, când mergeam să mă spovedesc sâmbăta şi mă gândeam la toate micile păcate pe care le comisesem de-a lungul săptămânii. Acum cred că ar trebui să mergem la preot şi să-i spunem: „Binecuvântează-mă, părinte, căci am fost extraordinar, iar acestea sunt lucrurile bune pe care le-am făcut săptămâna asta". Identifică-te cu pozitivul, nu cu negativul.

Vezi tu, religia e ca un al doilea pântec. Este menită să aducă o fiinţă umană complicată la maturitate, adică la capacitatea de automotivare şi de acţiune voluntară. Dar ideea de păcat ne menţine într-o condiţie servilă toată viaţa.

MOYERS: Dar aceasta nu este ideea creştină a Creaţiei şi a Căderii.

CAMPBELL: Am audiat odată un curs al unui extraordinar filosof Zen, Dr. D.T. Suzuki. S-a ridicat, cu mâinile atingându-i încet laturile corpului, şi a zis: „Dumnezeu împotriva omului. Omul împotriva lui Dumnezeu. Omul împotriva naturii. Natura împotriva omului. Natura împotriva lui Dumnezeu. Dumnezeu împotriva naturii – ce religie amuzantă!”

MOYERS: M-am întrebat adesea ce ar gândi un membru al unui trib de vânători de pe câmpiile nord-americane dacă ar vedea creaţia omului aşa cum e ea pictată de Michelangelo.

CAMPBELL: Cu siguranţă, acela nu este zeul suprem al altor tradiţii. În celelalte mitologii, omul se pune în concordanţă cu lumea, cu această combinaţie de bine şi rău. Dar, în sistemul religios al Orientului Apropiat, omul se identifică cu binele şi luptă împotriva răului. Tradiţiile biblice ale iudaismului, creştinismului şi islamului vorbesc cu dispreţ despre aşa-numitele religii ale naturii.

Tranziţia de la o religie a naturii la una sociologică ne îngreunează reluarea contactului cu natura. Dar, de fapt, toate acele simboluri culturale sunt susceptibile la interpretări în termeni psihologici şi cosmologici, dacă alegi să le priveşti în acest mod.

Fiecare religie este adevărată într-un fel sau altul. Este adevărată atunci când e înţeleasă metaforic. Dar, atunci când se agaţă de propriile metafore şi le interpretează ca pe fapte, intră în bucluc.

MOYERS: Care este metafora?

CAMPBELL: O metaforă e o imagine care sugerează altceva. De exemplu, dacă îi spun cuiva: „Eşti o nucă tare”, nu vreau să spun că acea

persoană este literalmente o nucă. „Nucă” e o metaforă. În tradiţiile religioase, metafora se referă la ceva transcendent, care literalmente nu este nimic. Să crezi că metafora este ea însăşi referinţa e ca şi cum ai cere meniul într-un restaurant, ai vedea scris biftec şi ai începe să mănânci meniul.

De exemplu, Isus s-a ridicat la Ceruri. Sensul denotativ pare să fie acela că cineva s-a ridicat la cer. Asta este literalmente ceea ce se spune. Dar, dacă acesta ar fi cu adevărat sensul mesajului, ar trebui să-l aruncăm la gunoi, fiindcă nu ar fi existat niciun astfel de loc în care Isus să poată merge literalmente. Ştim că Isus nu poate să se fi ridicat la Ceruri fiindcă nu există niciun Rai fizic nicăieri în univers. Chiar dacă s-ar înălţa cu viteza luminii, Isus s-ar afla încă în interiorul galaxiei. Astronomia şi fizica au eliminat această posibilitate literală, fizică. Dar, dacă înţelegi sensul conotativ din „Isus s-a ridicat la Ceruri”, îţi dai seama că el a mers spre interior – nu în spaţiul exterior, ci în spaţiul interior, în locul de unde apare tot ce există, în conştiinţa care este sursa tuturor lucrurilor, în regatul cerurilor din interior. Imaginile par proiectate spre exterior, dar reflexia lor este spre interior. E o metaforă a întoarcerii la sursă, la alfa şi omega, o metaforă a renunţării la fixaţia faţă de trup şi a întoarcerii la sursa dinamică a acestui trup.

MOYERS: Nu subminezi cumva una dintre marile doctrine tradiţionale ale creştinismului clasic – aceea că moartea şi învierea lui Isus le prevestesc pe ale noastre?

CAMPBELL: Aceasta ar fi o eroare în citirea simbolului. Ar însemna să-l citeşti ca pe o proză, în loc să-l citeşti ca pe o poezie, să citeşti metafora cu

sensul denotativ în locul celui conotativ.

MOYERS: Şi poezia ajunge la realitatea nevăzută.

CAMPBELL: La ceea ce se află chiar dincolo de conceptul de realitate, ceea ce transcende orice gând. Mitul te aşază acolo tot timpul, îţi dă un fir prin care să te conectezi cu misterul pe care îl reprezinţi.

Shakespeare a spus că arta este o oglindă ţinută în faţa naturii. Şi exact asta este. În cazul mitului, natura este natura ta şi toate aceste imagini poetice superbe din mitologie se referă la ceva din tine. Atunci când mintea ta e atât de prinsă de imagine încât nu-ţi mai dai seama că se referă la tine, ai citit greşit imaginea.

Lumea interioară este lumea cerinţelor şi energiilor tale, a structurii şi posibilităţilor tale, care se întâlneşte cu lumea exterioară. Iar lumea exterioară este domeniul întrupării tale. Asta este ceea ce eşti. Trebuie să le ţii pe ambele în funcţiune. După cum a spus Novalis, „căminul sufletului se află acolo unde lumea interioară se uneşte cu cea exterioară".

MOYERS: Deci povestea lui Isus care se ridică la Ceruri e ca un mesaj într-o sticlă de pe un ţărm pe care l-a mai vizitat cineva.

CAMPBELL: Exact – Isus a fost acel cineva. Conform perspectivei normale asupra religiei creştine, nu putem să ne identificăm cu Isus, trebuie să-l imităm. Dacă ai spune: „Eu şi Tatăl una suntem", cum a zis Isus, s-ar considera că e o blasfemie. Cu toate acestea, în *Evanghelia după Toma,* care a fost dezgropată în Egipt acum vreo patruzeci de ani, Isus spune: „Cel care bea din gura mea va fi ca mine şi eu

voi fi el". Pare o afirmaţie luată direct din budism. Cu toţii suntem manifestări ale conştiinţei lui Buddha sau ale conştiinţei lui Cristos, doar că nu o ştim. Cuvântul „Buddha" înseamnă „cel care s-a trezit". Toţi trebuie să facem asta – să ne trezim şi să vedem conştiinţa lui Cristos sau conştiinţa lui Buddha din noi. În perspectiva normală creştină, asta este o blasfemie, dar reprezintă chiar esenţa gnosticismului creştin şi al *Evangheliei după Toma.*

MOYERS: Reîncarnarea este şi ea o metaforă?

CAMPBELL: În mod cert. Atunci când oamenii mă întreabă: „Crezi în reîncarnare?", le răspund: „Reîncarnarea este o metaforă, la fel ca Raiul".

Metafora creştină ce corespunde reîncarnării este purgatoriul. Dacă un om moare cu o asemenea fixaţie asupra lucrurilor din această lume, încât spiritul său nu este pregătit să-l privească pe Dumnezeu, acel om trebuie să treacă printr-o purificare, să fie curăţat de limitări. Limitările sunt cele pe care le numim păcate. Păcatul este pur şi simplu un factor limitant care ne limitează conştiinţa şi o fixează într-o condiţie inadecvată.

În metafora orientală, dacă mori în această condiţie inadecvată, te întorci pentru a avea mai multe experienţe care să te limpezească, până te eliberezi de aceste fixaţii. Eroul principal al mitului oriental este monada aflată într-o succesiune de reîncarnări. Monada preia diferite personalităţi cu fiecare viaţă. Ideea reîncarnării nu este aceea că tu şi eu ne vom păstra aceeaşi personalitate după reîncarnare. Monada se dezbracă de personalitate. Apoi, monada îmbracă un alt trup, fie el de bărbat sau de femeie, în funcţie de experienţele care îi sunt necesare pentru a se curăţa de acest ataşament faţă

de domeniul temporal.

MOYERS: Şi ce sugerează ideea de reîncarnare?

CAMPBELL: Sugerează că eşti mai mult decât crezi că eşti. Există dimensiuni ale fiinţei tale şi un potenţial de realizare şi de conştiinţă care nu sunt incluse în ideea pe care o ai despre tine. Viaţa ta este mult mai adâncă şi mai întinsă decât o vezi aici. Ceea ce trăieşti este doar o fărâmă din ceea ce există cu adevărat în tine, din ceea ce-ţi dă viaţă, întindere şi adâncime. Dar poţi trăi conform acelei adâncimi. Şi, atunci când simţi acest lucru, îţi dai seama că toate religiile vorbesc despre el.

MOYERS: Acesta este un motiv principal al poveştilor mitologice de-a lungul timpului?

CAMPBELL: Nu, ideea vieţii ca un chin prin care trebuie să treci ca să te eliberezi aparţine religiilor mai înalte. Nu cred că există ceva de acest fel în mitologia aborigenilor.

MOYERS: Care este sursa acestei idei?

CAMPBELL: Nu ştiu. Probabil că a venit de la oameni cu o mare putere şi profunzime spirituală, care simţeau că vieţile lor sunt inadecvate aspectului sau dimensiunii spirituale a fiinţei lor.

MOYERS: Spui că elitele creează mituri, că şamanii, artiştii şi ceilalţi oameni care călătoresc în necunoscut se
întorc de acolo pentru a crea miturile. Dar cum rămâne cu oamenii de rând? Nu creează şi ei poveşti precum cea a lui Paul Bunyan*, de exemplu?

CAMPBELL: Da, dar acela nu este un mit. Nu atinge nivelul de mit. Se spune că profeţii şi cei care în India sunt numiţi *rishi* au *auzit* scripturile. Oricine poate asculta cu atenţie, dar nu oricine are capacitatea de a auzi scripturile.

MOYERS: „Cel care are urechi de auzit să audă.”

CAMPBELL: Trebuie să existe un antrenament prin care să-ţi poţi deschide urechile, astfel încât să începi să auzi metaforic, nu concret. Atât Freud, cât şi Jung erau de părere că mitul îşi are baza în inconştient.

Oricine scrie o lucrare creativă ştie că trebuie să te deschizi, să te predai, iar cartea îţi va vorbi şi se va construi singură. Într-o anumită măsură, devii mesagerul unei informaţii pe care ţi-au dat-o aşa-numitele Muze – sau, în limbaj biblic, „Dumnezeu”. Nu este o impresie, este o realitate. Din moment ce inspiraţia vine din inconştient şi din moment ce minţile inconştiente ale tuturor oamenilor din orice mică societate au atât de multe în comun, ceea ce scoate la lumină şamanul sau profetul este ceea ce aşteaptă să fie scos la lumină din toţi ceilalţi. Aşa că, atunci când cineva aude povestea profetului, răspunde: „Aha! Asta este povestea mea. Asta este ceea ce am vrut să spun dintotdeauna, dar nu am fost în stare”. Trebuie să existe un dialog, o interacţiune între profet şi comunitate. Profetul care vede lucruri pe care oamenii din comunitate nu vor să le audă este un profet ineficace. Uneori, o să fie dat la o parte.

MOYERS: Deci atunci când vorbim despre poveşti din folclor, nu ne referim la mituri, ci la poveşti spuse de oameni obişnuiţi pentru a se distra sau pentru a exprima un anumit

Pădurar uriaş din folclorul american. *(N.r.)* nivel al existenţei situat sub cel al marilor reprezentanţi spirituali.

CAMPBELL: Da, povestea din folclor este spusă în scopul divertismentului. Mitul este spus în scopul

educaţiei spirituale. În India există o frumoasă zicală care se referă la aceste două ordine ale miturilor, ideea folclorică şi ideea elementară. Aspectul folcloric este numit *desi,* care înseamnă „provincial”, şi are legătură cu societatea. Acesta este pentru tineri. Prin acest aspect, tânărul este integrat în societate şi învăţat să plece să vâneze monştri. „Uite o uniformă de soldat, avem slujba potrivită pentru tine.” Dar există şi ideea elementară. Cuvântul sanscrit pentru aceasta este *marga,* care înseamnă „cale”. Este calea înapoi spre tine. Mitul vine din imaginaţie şi se întoarce la ea. Societatea te învaţă care sunt miturile, apoi îţi dă drumul pentru ca în meditaţiile tale să urmezi calea adevărată spre interior.

Civilizaţiile sunt fondate pe mituri. Civilizaţia Evului Mediu a fost fondată pe mitul Căderii din Rai, al mântuirii de pe cruce şi al mântuirii oamenilor prin sfintele taine.

Catedrala era căminul sfintelor taine, iar castelul care o înconjura era centrul ei protector. Aici erau cele două forme de guvernare – guvernarea spiritului şi guvernarea vieţii fizice, ambele în concordanţă cu sursa unică, binecuvântarea crucificării.

MOYERS: Dar în cadrul acestor două sfere oamenii spuneau povestioare despre spiriduşi şi vrăjitoare.

CAMPBELL: Există trei centre ale creativităţii mitologice şi folclorice în Evul Mediu. Unul dintre ele este catedrala şi tot ce este asociat cu mănăstirile şi schiturile. Al doilea este castelul. Al treilea este bordeiul, acolo unde stau oamenii. Catedrala, castelul şi bordeiul – dacă mergi în orice zonă civilizată, găseşti aceleaşi clădiri – templul, palatul şi

oraşul. Sunt centre generatorii diferite, dar în cadrul aceleiaşi civilizaţii cele trei operează în acelaşi domeniu simbolic.

MOYERS: În acelaşi domeniu simbolic?

CAMPBELL: Domeniul simbolic se bazează pe experienţele oamenilor dintr-o anumită comunitate, într-un anumit moment şi loc. Miturile sunt atât de intim legate de cultură, timp şi loc, încât viaţa se scurge din simbolurile şi metaforele care nu sunt ţinute în viaţă şi recreate constant prin artă.

MOYERS: Cine vorbeşte în metafore în ziua de azi? CAMPBELL: Toţi poeţii. Poezia este o limbă metaforică.

MOYERS: O metaforă sugerează potenţialul.

CAMPBELL: Da, dar sugerează şi realitatea care se ascunde în spatele aspectului vizibil. Metafora este masca lui Dumnezeu prin care putem experimenta eternitatea.

MOYERS: Vorbeşti de poeţi şi de artişti. Cum rămâne cu clerul?

CAMPBELL: Cred că nu-şi face treaba aşa cum ar trebui. Clerul nu vorbeşte despre conotaţiile metaforelor, ci rămâne blocat în etica binelui şi a răului.

MOYERS: De ce preoţii nu au devenit şamanii societăţii americane?

CAMPBELL: Diferenţa dintre un preot şi un şaman este aceea că preotul e un funcţionar, în timp ce şamanul este un om care a avut o experienţă. În tradiţia noastră, călugărul este cel care caută experienţa, iar preotul este cel care a studiat pentru a servi comunitatea.

Un prieten al meu a participat odată la o reuniune internaţională a ordinelor romano-catolice

dedicate meditaţiei, ce avea loc în Bangkok. Din spusele lui, călugării catolici îi înţelegeau fără probleme pe cei budişti, în schimb clerul celor două religii avea probleme de înţelegere reciprocă.

Persoana care a avut o experienţă mistică ştie că toate expresiile simbolice ale acesteia sunt imperfecte. Simbolurile nu redau experienţa, doar o sugerează. Dacă nu ai avut experienţa, cum poţi şti ce este? Încearcă să-i explici bucuria schiatului unui om care locuieşte la tropice şi care n-a văzut niciodată zăpadă. Este nevoie de o experienţă ca să prinzi mesajul, este nevoie de un indiciu – altfel nu auzi ce ţi se spune.

MOYERS: Persoana care are experienţa trebuie să o proiecteze cât de bine poate prin imagini. Mi se pare că societatea noastră a pierdut arta gândirii în imagini.

CAMPBELL: Da, clar. Gândirea noastră este în mare parte discursivă, verbală, liniară. Este mai multă realitate într-o imagine decât într-un cuvânt.

MOYERS: Crezi că această absenţă a experienţei religioase a extazului, a bucuriei, această negare a transcendenţei în societatea noastră, este ceea ce i-a împins pe atâţia tineri către consumul de droguri?

CAMPBELL: Absolut. Asta este poarta de intrare.

MOYERS: Poarta de intrare?

CAMPBELL: Către o experienţă.

MOYERS: Şi religia nu poate face asta pentru noi? Sau arta?

CAMPBELL: Ar putea, dar în momentul de faţă n-o fac. Religiile se referă la probleme sociale şi etice, în loc să se refere la experienţele mistice.

MOYERS: Deci crezi că scopul principal al

religiei este experienţa?

CAMPBELL: Unul dintre lucrurile minunate din ritualul catolic este împărtăşania. Te învaţă că acelea *sunt* trupul şi sângele Mântuitorului. Le consumi, te întorci către tine şi Cristos lucrează în tine. Acesta este un mod de a inspira o meditaţie asupra spiritului din tine. Când te uiţi la oamenii care se întorc de la împărtăşanie, vezi că sunt cu adevărat orientaţi spre interiorul lor.

În India, am văzut că, dacă pui un inel roşu în jurul unei pietre, piatra respectivă este privită ca o întrupare a misterului. În general, privim lucrurile în termeni practici, dar ai putea privi orice în termenii misterului. De exemplu, acesta este un ceas, dar este şi un lucru care există. Poţi să-l pui jos, să desenezi un cerc în jurul lui şi să-l priveşti din alt punct de vedere. Asta este baza ideii de sfinţire.

MOYERS: Cum adică? Cum poţi să priveşti altfel ceasul pe care îl porţi? Ce mister revelează?

CAMPBELL: E un lucru, nu?

MOYERS: Da.

CAMPBELL: Ştii cu adevărat ce este un lucru? Ce-l susţine? Este ceva în timp şi în spaţiu. Gândeşte-te cât de misterios este faptul că un lucru există. Ceasul devine centrul unei meditaţii, centrul misterului inteligibil al existenţei, care se află peste tot. Acum, acest ceas este centrul universului. Este punctul fix din lumea care se învârte.

MOYERS: Unde te duce meditaţia?

CAMPBELL: O, depinde de cât de talentat eşti.

MOYERS: Vorbeşti despre „transcendent”. Ce este transcendentul? Ce i se întâmplă unui om în transcendent?

CAMPBELL: „Transcendent” este un termen

tehnic, filosofic, tradus în două moduri diferite. În teologia creştină, se referă la Dumnezeu care este dincolo sau în afara domeniului naturii. Acesta este un mod materialist de a vorbi despre transcendent, fiindcă îl priveşte pe Dumnezeu ca pe un fel de lucru spiritual care există undeva. Hegel a numit zeul nostru antropomorfic „o vertebrată gazoasă" – ideea de Dumnezeu pe care o au mulţi creştini. Sau este privit ca un bătrân bărbos cu un temperament cam neplăcut. Dar „transcendent" înseamnă, de fapt, ceva dincolo de orice concept. Kant ne spune că toate experienţele noastre sunt limitate de timp şi de spaţiu. Se petrec în spaţiu şi se petrec în timp.

Timpul şi spaţiul formează sensibilităţile care ne mărginesc experienţele. Simţurile noastre sunt închise în domeniul timpului şi al spaţiului, iar minţile noastre sunt închise într-un cadru al categoriilor de gândire. Dar lucrul suprem (care nu e un lucru) cu care încercăm să intrăm în contact nu este limitat astfel. Noi îl limităm încercând să ne gândim la el.

Transcendentul transcende toate aceste categorii de gândire. Fiinţa şi nefiinţa – acestea sunt categorii. Cuvântul „Dumnezeu" se referă la ceea ce transcende gândirea, dar cuvântul „Dumnezeu" în sine este ceva la care ne gândim.

Dumnezeu poate fi personalizat în multe, multe moduri. Există un singur Dumnezeu? Există mai mulţi? Acestea sunt doar categorii de gândire. Lucrul despre care vorbeşti şi la care încerci să te gândeşti *transcende* toate acestea.

Una dintre problemele cu Yahweh, după cum se spunea în vechile texte creştine gnostice, este aceea că a uitat că e o metaforă. A crezut că este un lucru.

Iar atunci când a spus: „Eu sunt Dumnezeu”, o voce i-a zis: „Greşeşti, Samael”. „Samael” înseamnă „zeu orb” – orb la Lumina infinită căreia îi este o manifestare locală istorică. Asta este cunoscută sub numele de „blasfemia lui Iehova” – faptul că a crezut că este Dumnezeu.

MOYERS: Spui că Dumnezeu nu poate fi cunoscut.

CAMPBELL: Spun că acel lucru suprem este dincolo de categoriile fiinţei şi nefiinţei. Este sau nu este? După cum se spune că ar fi zis Buddha: „Este şi nu este; nici este şi nici nu este”. Dumnezeu ca mister suprem al existenţei este dincolo de gândire.

Într-una dintre *Upanişade* este o poveste minunată despre zeul Indra. Un mare monstru închisese toate apele pământului, aşa că era mare secetă şi lumea o ducea extrem de rău.

I-a luat ceva timp lui Indra să-şi dea seama că avea o cutie de tunete şi că tot ce trebuia să facă era să dea drumul unui tunet peste monstru, iar acesta va plesni. Când a făcut-o, apele au început să curgă din nou, lumea s-a împrospătat, iar Indra a spus: „Ce băiat extraordinar sunt”.

Gândindu-se ce băiat extraordinar este, Indra se duce la muntele cosmic, muntele central al lumii, şi decide să construiască un palat demn de unul ca el. Dulgherul-şef al zeilor se duce să lucreze la palat şi, în scurt timp, ridică o reşedinţă destul de bună. Dar, de fiecare dată când Indra vine să-l vadă, are noi idei despre cât de splendid şi de grandios ar trebui să fie palatul. În cele din urmă, dulgherul îşi zice: „Dumnezeule, suntem amândoi nemuritori, iar dorinţele lui nu vor fi niciodată satisfăcute. Sunt prins pentru totdeauna”. Aşa că decide să se ducă la

Brahma, zeul creator, ca să se plângă.

Brahma stă pe un lotus, simbolul energiei şi graţiei divine. Lotusul creşte din buricul lui Vishnu, zeul care doarme şi visează universul. Deci dulgherul ajunge la marginea acestui heleşteu cu lotuşi al universului şi îşi spune necazul lui Brahma. Brahma îi răspunde:

— Mergi acasă. Mă voi ocupa eu.

Brahma se dă jos de pe lotus şi îngenunchează ca să-i vorbească lui Vishnu cel adormit. Vishnu face doar un semn şi spune cam aşa:

— Ascultă-mă, zboară, ceva o să se întâmple.

În următoarea dimineaţă, la poarta palatului în construcţie apare un băiat frumos, negru-albăstrui, cu o droaie de copii în jur, venit doar să admire frumuseţea palatului. Portarul palatului fuge la Indra, iar Indra îi spune:

— Ei bine, adu băiatul înăuntru.

Băiatul este dus la Indra, iar Indra, zeul rege, stând pe tron, îi spune:

— Tinere, bine ai venit. Ce te aduce la palatul meu?

— Păi, spune băiatul cu o voce precum tunetul, mi s-a spus că vrei să construieşti un palat mai măreţ decât a construit orice Indra dinaintea ta.

Indra îi răspunde:

— Orice Indra dinaintea mea? Despre ce vorbeşti, tinere?

— Despre toţi Indra dinaintea ta, spune băiatul. I-am văzut venind şi plecând, venind şi plecând. Doar gândeşte-te, Vishnu doarme în oceanul cosmic, cu lotusul universului crescând din buricul lui. Pe lotus stă Brahma, creatorul. Brahma îşi deschide ochii şi o lume începe să existe, condusă de un Indra. Brahma

îşi închide ochii şi o lume încetează să existe. Viaţa unui Brahma este de 432 000 de ani. Când moare, lotusul intră înapoi în buric şi apoi alt lotus se formează şi, odată cu el, alt Brahma. Acum gândeşte-te la nenumăratele galaxii din spaţiul infinit – fiecare dintre ele este un lotus, cu un Brahma pe el, care îşi deschide şi îşi închide ochii. Si Indra? Poate că ai câţiva înţelepţi la curte care s-ar încumeta să numere stropii de apă din toate oceanele lumii sau grăunţele de nisip de pe toate plajele lumii, dar nimeni n-ar putea număra toţi Brahma şi cu atât mai puţin toţi Indra.

În timp ce băiatul vorbeşte, o armată de furnici traversează podeaua. Băiatul râde când le vede, dar lui Indra i se face pielea de găină şi îl întreabă:

— De ce râzi?

Băiatul răspunde:

— Nu întreba dacă nu eşti gata să fii rănit.

— Întreb, spune Indra. Învaţă-mă.

(Asta, apropo, este o idee orientală foarte bună: nu înveţi pe nimeni decât dacă ţi se cere. Nu îţi bagi misiunea cu forţa pe gâtul oamenilor.)

Aşa că băiatul arată spre furnici şi spune:

— Toate acestea au fost Indra înainte. Prin multe vieţi s-au ridicat de la cea mai joasă condiţie la cea mai înaltă iluminare. Şi atunci când aruncă un tunet peste un monstru se gândesc: „Ce băiat bun sunt”. Şi o iau din nou în jos.

În timp ce băiatul vorbeşte, un yoghin bătrân şi morocănos intră în palat cu o umbrelă de soare făcută din frunze de bananier. Bătrânul e gol, doar cu o cârpă în jurul şoldurilor, iar pe pieptul lui se vede un mic disc de păr, cu jumătate din firele din mijloc căzute.

Băiatul îl salută şi îl întreabă ce avea de gând să întrebe Indra.

— Bătrâne, cum te numeşti? De unde vii? Unde e familia ta? Unde e casa ta? Şi ce înseamnă această ciudată constelaţie de păr de pe pieptul tău?

— Păi, spune bătrânul, mă numesc Părosul. Nu am casă. Viaţa e prea scurtă pentru aşa ceva. Am doar umbrela asta de soare. Nu am familie. Doar meditez la picioarele lui Vishnu şi mă gândesc la eternitate şi la cum e timpul care trece. Ştii, de fiecare dată când moare un Indra, dispare o lume – lucrurile astea se perindă fulgerător. De fiecare dată când moare un Indra, cade un fir de păr din acest cerc de pe pieptul meu. Jumătate dintre fire au căzut. În curând vor cădea toate. Viaţa e scurtă. De ce să-mi fac o casă?

Apoi, cei doi dispar. Băiatul era Vishnu, Marele Protector, iar bătrânul yoghin era Shiva, creatorul şi distrugătorul lumii, care venise să-l înveţe pe Indra; Indra era doar un zeu al istoriei, dar credea că el e întregul spectacol.

Indra rămâne pe tron, complet dezamăgit, complet epuizat. Îl cheamă pe dulgher şi îi spune:

— Încetez construcţia acestui palat. Eşti concediat.

Aşa că dulgherul primeşte ce a vrut. Este concediat şi nu mai are loc nicio construcţie.

Indra decide să se facă yoghin şi să mediteze la picioarele lui Vishnu. Dar avea o regină superbă, pe nume Indrani.

Când Indrani aude de planul lui Indra, se duce la preotul zeilor şi îi spune:

— Acum i-a venit ideea să se facă yoghin.

— Ei bine, spune preotul, vino cu mine, draga

mea, stăm de vorbă cu toţii, rezolv eu.

Se aşază amândoi în faţa tronului regelui, iar preotul spune:

— Acum mulţi ani, am scris pentru tine o carte despre arta politicii. Acum eşti regele zeilor. Eşti o manifestare a misterului lui Brahma în domeniul timpului. Acesta este un mare privilegiu. Apreciază-l, onorează-l şi trăieşte-ţi viaţa ca şi cum ai fi ceea ce eşti. Şi acum îţi voi scrie o carte despre arta iubirii, pentru ca tu şi soţia ta să ştiţi că Brahma străluceşte şi în misterul a doi care devin unu.

Cu acest set de instrucţiuni, Indra renunţă la ideea de a deveni yoghin şi descoperă că, în viaţă, poate să reprezinte eternitatea ca un simbol al lui Brahma.

Aşa că fiecare dintre noi este, într-un fel, Indra al vieţii sale. Poţi alege să dai totul la o parte şi să te duci în pădure să meditezi sau poţi alege să rămâi în lume, atât în viaţa profesională, care este îndatorirea regească a politicii şi a realizărilor, cât şi în viaţa personală, cu soţia şi familia. Mi se pare un mit foarte frumos.

MOYERS: Şi spune foarte multe lucruri pe care le-a descoperit ştiinţa modernă, că timpul este infinit...

CAMPBELL: .că există o puzderie de galaxii şi că Dumnezeul nostru – personificarea noastră a lui Dumnezeu, a fiului său şi a misterului – există doar în acest mic interval de timp.

MOYERS: Totuşi, cultura ne-a influenţat mereu ideile despre cele mai importante lucruri.

CAMPBELL: Cultura ne poate învăţa şi să depăşim conceptele sale. Acest lucru este cunoscut ca iniţiere. O iniţiere adevărată este atunci când un

guru îţi spune: „Nu există Moş Crăciun”. Moş Crăciun este metafora unei relaţii dintre părinţi şi copii. Relaţia există şi poate fi experimentată, dar Moş Crăciun nu există. Moş Crăciun era pur şi simplu un indiciu cu ajutorul căruia copiii să aprecieze ce înseamnă o relaţie.

Viaţa este, în esenţa ei, un mister teribil – toată treaba asta cu trăitul prin ucis şi mâncat. Dar este o atitudine copilărească să spui „nu” vieţii cu toată durerea ei, să spui că asta nu ar fi trebuit să existe.

MOYERS: Zorba spune: „Necazuri? Toată viaţa e un necaz”.

CAMPBELL: Doar moartea nu e un necaz. Oamenii mă întreabă: „Eşti optimist cu privire la lume?” Şi eu le spun: „Da, e minunată exact aşa cum este. Şi n-ai cum s-o corectezi. Nimeni n-a făcut-o niciodată mai bună. Nu o să fie niciodată mai bună. Asta este, fie că vrei, fie că nu. N-ai cum s-o corectezi sau s-o îmbunătăţeşti”.

MOYERS: Asta nu duce la o atitudine pasivă în faţa răului?

CAMPBELL: Tu însuţi participi la rău, altfel nu eşti viu. Orice faci e rău pentru cineva. Asta este una dintre ironiile creaţiei.

MOYERS: Cum rămâne cu ideea asta despre bine şi rău în mitologie? Cu ideea că viaţa este un conflict între forţele întunericului şi forţele luminii.

CAMPBELL: Aceea este o idee zoroastriană care a pătruns în iudaism şi în creştinism. În alte tradiţii, binele şi răul sunt relative la poziţia în care te afli. Ce este bine pentru unul este rău pentru altul. Şi îţi joci rolul, fără să te retragi din lume când îţi dai seama cât de oribilă este; trebuie să vezi că această oroare este doar prim-planul unui miracol: un

mysterium tre- mendum etfascinans.

„Viaţa este suferinţă” e primul adevăr budist. Şi aşa este. Nu ar fi viaţă dacă n-ar implica temporalitate, iar temporalitatea înseamnă suferinţă – pierdere, pierdere, pierdere. Trebuie să spui „da” vieţii şi s-o vezi magnifică aşa cum este; sigur asta a vrut Dumnezeu.

MOYERS: Chiar crezi asta?

CAMPBELL: Este plină de bucurie aşa cum e. Nu cred că a fost cineva care a vrut asta, dar aşa este. James Joyce a făcut odată o remarcă memorabilă: „Istoria e un coşmar din care încerc să mă trezesc”. Şi felul în care ne putem trezi din el nu este prin frică, ci recunoscând că toate acestea sunt, cumva, o manifestare a puterii incredibile a întregii creaţii. Sfârşiturile sunt mereu dureroase. Dar durerea este o condiţie pentru existenţa lumii.

MOYERS: Dar, dacă ai accepta asta ca fiind concluzia supremă, nu ai mai încerca să creezi legi sau să duci lupte sau...

CAMPBELL: N-am spus asta.

MOYERS: Dar asta nu este concluzia logică, dacă acceptăm lucrurile aşa cum sunt?

CAMPBELL: Nu este concluzia *necesară.* Poţi să spui: „Voi participa la această viaţă, mă voi înrola în armată, mă voi duce la război” şi aşa mai departe.

MOYERS: „Voi face tot ce pot.”

CAMPBELL: „Voi participa la joc. E o operă superbă, superbă – atâta că doare.”

Afirmarea e dificilă. Mereu afirmăm cu anumite condiţii. Afirm lumea numai dacă e aşa cum mi-a zis Moş Crăciun că trebuie să fie. Dar s-o afirmi aşa cum este – asta este greu; şi despre asta sunt miturile. Ritualul este participarea grupului la cea mai

hidoasă faptă – fapta de a trăi. Care înseamnă să ucizi şi să mănânci un alt lucru viu. O facem împreună şi aşa e viaţa. Eroul este cel care vine să participe la viaţă cu curaj şi decenţă, aşa cum vrea natura, şi nu după propriile ranchiuni, dezamăgiri şi răzbunări.

Sfera de acţiune a eroului nu este transcendentul, ci aici şi acum, domeniul temporal al binelui şi răului – al perechilor de contrarii. Când ieşim din transcendent, intrăm în domeniul contrariilor. Am mâncat din pomul cunoaşterii şi am descoperit nu doar binele şi răul, ci şi celelalte contrarii: masculin şi feminin, corect şi greşit, asta şi aia, lumină şi întuneric. Totul este dual în domeniul temporal: trecut şi viitor, mort şi viu, fiinţă şi nefiinţă. Dar perechea supremă din imaginaţie este perechea bărbat-femeie. Bărbatul este agresiv, iar femeia, receptivă. Bărbatul e luptătorul, iar femeia, visătorul. Avem tărâmul iubirii şi tărâmul războiului, Eros şi Thanatos la Freud.

Heraclit a spus că pentru Dumnezeu toate lucrurile sunt bune şi corecte şi juste, dar pentru om unele lucruri sunt corecte şi altele nu. Când eşti om, te afli în domeniul timpului şi al deciziilor. Una dintre problemele vieţii este să trăim cunoscând aceşti doi termeni şi să spunem: „Ştiu care este centrul şi ştiu că binele şi răul sunt doar aberaţii temporale şi că în ochii lui Dumnezeu nu există nicio diferenţă”.

MOYERS: Asta este ideea din *Upanişade* pe care tocmai am citit-o : „Nu-i încă nici femeie, nici bărbat, dar nici fără sex nu este. Indiferent ce corp ia, este slujit de acel corp”.

CAMPBELL: Exact. Isus spune: „Nu judecaţi, ca

să nu fiţi judecaţi”. Adică aşază-te în situaţia din Paradis, dinainte să gândeşti în termeni de bun şi rău. Nu prea auzi asta în predici. Dar una dintre marile provocări ale vieţii e să spui „da” acelei persoane sau acelei acţiuni sau acelei situaţii care în mintea ta este abominabilă.

MOYERS: Abominabilă?

CAMPBELL: Există două aspecte ale acestui lucru. Unul dintre ele este judecata ta în domeniul acţiunii. Celălalt este judecata ta ca observator metafizic. Nu poţi să spui că nu ar trebui să existe şerpi veninoşi – pur şi simplu aşa este

viaţa. Dar, în domeniul acţiunii, dacă vezi un şarpe veninos pe punctul de a muşca pe cineva, îl omori. Asta nu înseamnă că îi spui „nu” şarpelui, ci că spui „nu” acelei situaţii. Un verset minunat din *Rig Veda* spune: „În copac” – adică în copacul vieţii, copacul propriei tale vieţi – „sunt două păsări, prietene bune. Una mănâncă fructul copacului, iar cealaltă, fără să mănânce, o priveşte”. Cea care mănâncă fructul îl ucide. Viaţa trăieşte prin viaţă, asta e ideea. Un mit din India spune povestea marelui zeu Shiva, al cărui dans este universul. O avea drept consoartă pe zeiţa Parvathi, fiica regelui muntelui. Un monstru a venit la el şi i-a zis:

— O vreau pe soţia ta ca iubită.

Shiva a fost indignat, aşa că şi-a deschis cel de-al treilea ochi şi fulgerele au lovit pământul, au ieşit foc şi fum, iar atunci când fumul s-a împrăştiat apăruse un alt monstru, suplu, cu părul ca de leu zburând în cele patru zări. Primul monstru a văzut că monstrul cel suplu era pe punctul de a-l mânca. Ce faci când eşti într-o astfel de situaţie? Tradiţia J > > spune să cerşeşti îndurarea zeului. Aşa că monstrul a spus:

— Shiva, îţi cerşesc îndurarea.

Acest joc cu zeii are reguli. Dacă cineva îţi cerşeşte îndurarea, i-o oferi. Deci Shiva a spus:

— Îţi ofer îndurarea mea. Monstru suplu, nu-l mânca.

— Ei bine, i-a răspuns monstrul suplu, şi atunci ce fac? Mi-e foame. M-ai făcut înfometat, ca să-l mănânc pe el.

— Păi, i-a spus Shiva, mănâncă-te pe tine.

Monstrul suplu a început cu picioarele sale şi a continuat să înfulece, să înfulece, mergând tot mai

sus – imaginea vieţii care se hrăneşte cu viaţă. În cele din urmă, nu a mai rămas din monstrul suplu decât o faţă. Shiva s-a uitat la faţă şi i-a spus:

— Nu am văzut niciodată o demonstraţie mai măreaţă a ceea ce înseamnă viaţa. Te voi numi Kirtimukha – „faţa gloriei”.

Acea mască, faţa gloriei, poate fi văzută la portalurile templelor lui Shiva şi ale lui Buddha. Shiva i-a spus feţei:

— Cel care nu se înclină în faţa ta este nedemn să vină la mine.

Trebuie să spunem „da” miracolului vieţii aşa cum este, nu cu condiţia ca el să-ţi urmeze regulile. Altfel, nu vei ajunge niciodată la dimensiunea metafizică.

Odată, când eram în India, m-am gândit că mi-ar plăcea să întâlnesc un guru sau un profesor important faţă-n faţă. Aşa că m-am dus în vizită la un profesor respectat, pe nume Sri Krishna Menon, şi primul lucru pe care mi l-a zis a fost:

— Ai o întrebare?

În această tradiţie, profesorul răspunde mereu la întrebări. Nu-ţi spune nimic din ce nu eşti încă pregătit să auzi. Aşa că i-am spus:

— Da, am o întrebare. Din moment ce în gândirea hindusă toate lucrurile din univers sunt manifestări ale divinităţii înseşi, cum putem spune „nu” vreunui lucru pe lume? Cum putem spune „nu” brutalităţii, prostiei, vulgarităţii, nepăsării?

El mi-a răspuns:

— Pentru mine şi pentru tine, calea este să spui „da”.

Apoi am purtat o discuţie extraordinară pe această temă a afirmării tuturor lucrurilor. Şi mi-a

confirmat sentimentul pe care-l aveam: cine suntem noi să judecăm? Mi se pare că aceasta este şi una dintre marile învăţături ale lui Isus.

MOYERS: În doctrina creştină clasică, lumea materială trebuie dispreţuită, iar viaţa va fi răsplătită în lumea de dincolo, în rai. Dar spui că, dacă afirmăm ceea ce ne displace, afirmăm chiar lumea care reprezintă eternitatea noastră în acest moment.

CAMPBELL: Exact. Eternitatea nu înseamnă mai târziu. Eternitatea nici măcar nu înseamnă mult timp. Eternitatea nu are nimic de-a face cu timpul. Eternitatea este acea
dimensiune de aici şi acum pe care gândirea în termeni temporali o ciunteşte. Şi, dacă nu o atingi aici, n-o vei atinge nicăieri. Problema cu raiul este că te vei simţi atât de bine acolo, încât nici nu te vei gândi la eternitate. Vei avea parte doar de acest extaz infinit în prezenţa lui Dumnezeu. Dar experienţa eternităţii aici şi acum, în toate lucrurile, indiferent că le gândim ca fiind bune sau rele, această experienţă este funcţia vieţii.

MOYERS: Asta e tot.

CAMPBELL: Asta e tot.

III
Primii povestitori

Mesagerii animali ai Puterii Nevăzute nu mai au, ca în vremurile primitive, funcţia de a învăţa şi ghida omenirea. Urşii, leii, elefanţii, caprele şi gazelele sunt închise în cuşti în grădini zoologice. Omul nu mai este nou-venitul într-o lume de câmpii şi păduri neexplorate, iar vecinii noştri imediaţi nu mai sunt animalele sălbatice, ci alte fiinţe umane, cu care concurăm pentru bunuri şi pentru spaţiu pe o planetă care se învârte la nesfârşit în jurul unui ghem de flăcări. Nici cu trupul şi nici cu mintea nu mai locuim în aceeaşi lume a vânătorilor din mileniile paleolitice, dar modului lor de viaţă le datorăm forma trupurilor şi structura minţilor noastre. Probabil că amintirile cu mesagerii lor animali încă dorm, cumva, înăuntrul nostru; fiindcă se trezesc şi se mişcă puţin atunci când ne aventurăm în sălbăticie. Se trezesc de groaza tunetului. Şi se trezesc – cu un sentiment de familiaritate – atunci când intrăm într-una dintre acele peşteri pictate. Oricare ar fi fost acel întuneric interior în care coborau în transă şamanii acestor peşteri, acelaşi întuneric zace şi în noi, şi-l vizităm noapte de noapte în somn.

Joseph Campbell,
The Way of the Animal Powers (Calea puterilor animale)

* * *

MOYERS: Crezi că poetul Wordsworth avea dreptate când scria: „Naşterea noastră e doar somn

şi uitare: / Sufletul care răsare cu noi, steaua vieţii noastre, / Are altundeva sălaşul / Şi vine de departe”? Crezi că aşa este?

CAMPBELL: Da. Nu este o uitare completă – în sensul că nervii din corpul nostru poartă amintirile care ne-au modelat sistemul nervos ca răspuns la anumite circumstanţe de mediu şi la cererile organismului.

MOYERS: Ce datorează sufletele noastre miturilor străvechi?

CAMPBELL: Miturile străvechi au avut scopul de a armoniza mintea şi trupul. Mintea poate s-o ia razna în moduri ciudate şi să vrea lucruri pe care trupul nu le vrea. Miturile şi riturile au fost moduri de a pune mintea în concordanţă cu trupul şi de a pune modul de viaţă în concordanţă cu ceea ce dictează natura.

MOYERS: Deci aceste poveşti vechi trăiesc în noi?

CAMPBELL: Într-adevăr. Etapele dezvoltării umane sunt aceleaşi astăzi ca în timpurile străvechi. Când eşti mic, eşti crescut într-o lume a disciplinei, a ascultării, şi eşti dependent de alţii. Toate acestea trebuie depăşite când ajungi la maturitate, ca să încetezi dependenţa şi să trăieşti cu responsabilitate şi autoritate. Imposibilitatea de a trece acel prag reprezintă baza nevrozelor. Apoi urmează etapa de după ce ţi-ai câştigat lumea, aceea de a renunţa la ea – criza respingerii, a dezangajării.

MOYERS: Şi în final moartea?

CAMPBELL: Şi în final moartea. Aceea este dezangajarea supremă. Deci mitul trebuie să urmărească ambele scopuri, acela de a introduce

tânărul în viaţa lumii – aceasta este funcţia ideii folclorice – şi apoi de a-l dezangaja. Ideea folclorică dezgoleşte ideea elementară, care te ghidează către viaţa ta interioară.

MOYERS: Şi aceste mituri îmi spun cum au făcut alţii trecerea şi cum o pot face şi eu?

CAMPBELL: Da, şi îţi spun şi care sunt frumuseţile acelei căi. Ştii, simt asta acum, când mă aflu în ultimii mei ani de viaţă – miturile mă ajută să mă împac cu situaţia.

MOYERS: Ce fel de mituri? Spune-mi unul care chiar te-a ajutat.

CAMPBELL: De exemplu, în India există tradiţia de a-ţi schimba complet modul de a te îmbrăca, de a-ţi schimba chiar şi numele, pe măsură ce treci de la o etapă la alta. Când m-am pensionat şi am încetat să mai predau, mi-am dat seama că trebuie să-mi creez un nou mod de viaţă, aşa că mi-am schimbat modul de a-mi vedea viaţa, doar din acest punct de vedere – anume ieşirea din sfera realizărilor şi intrarea în sfera plăcerii, aprecierii şi relaxării în faţa minunilor din jur.

MOYERS: Şi apoi urmează trecerea finală prin poarta întunecată?

CAMPBELL: Eh, asta nu e o problemă. Problema la vârsta de mijloc, atunci când corpul şi-a atins puterea maximă şi începe declinul, este să nu te mai identifici cu trupul care se descompune, ci cu acea conştiinţă al cărei recipient este trupul. Asta am învăţat din mituri. Ce sunt eu? Sunt becul care conţine lumina sau sunt lumina al cărei recipient este becul?

Una dintre problemele psihologice ale îmbătrânirii este frica de moarte. Oamenii se opun uşii spre moarte. Dar acest corp este un vehicul al conştiinţei şi, dacă te identifici cu conştiinţa, poţi să asişti la cum acest corp se dezintegrează ca o maşină veche. Întâi ţi se duce o aripă, apoi un cauciuc, una după alta – dar e previzibil. Apoi, treptat, dispare toată, iar conştiinţa se reuneşte cu conştiinţa. Nu se mai află în

J > J J !

acest mediu particular.

MOYERS: Deci aceste mituri spun ceva despre îmbătrânire. Am întrebat asta fiindcă atât de multe

mituri sunt despre tineri frumoşi.

CAMPBELL: Miturile greceşti. Când ne gândim la mitologie, de obicei ne gândim ori la cea greacă, ori la cea biblică. În ambele culturi are loc un fel de umanizare a materialului mitologic. Se pune un puternic accent pe latura umană şi, în special în miturile greceşti, pe umanitatea şi gloria tinerilor frumoşi.

Dar se aprecia şi bătrâneţea. Bătrânul înţelept era un personaj respectat în lumea greacă.

MOYERS: Şi în alte culturi?

CAMPBELL: Alţii nu pun un accent aşa puternic pe frumuseţea tinereţii.

MOYERS: Spui că imaginea morţii este începutul mitologiei. Cum adică?

CAMPBELL: Cele mai timpurii dovezi ale unei oarecare gândiri mitologice sunt asociate cu mormintele.

MOYERS: Iar ele sugerează că oamenii vedeau viaţa şi apoi n-o mai vedeau, aşa că îşi puneau întrebări?

CAMPBELL: Cam aşa ceva. Trebuie doar să-ţi imaginezi cum ar fi propria ta experienţă. Îngroparea armelor alături de mort şi sacrificiile care să asigure continuarea vieţii – acestea sugerează că ceea ce era înainte o persoană vie şi caldă zace acum rece şi începe să putrezească. Era ceva acolo şi nu mai e. Unde e acum?

MOYERS: Când crezi că au descoperit oamenii moartea?

CAMPBELL: Au descoperit prima dată moartea atunci când au fost prima dată oameni, fiindcă au murit. Animalele au experienţa de a-şi veghea companionii murind. Dar, din câte ştim, nu se

gândesc mai mult la asta. Şi nu există dovezi că oamenii s-ar fi gândit într-un mod semnificativ la moarte până în perioada neanderthaliană, atunci când au început să se îngroape armele alături de morţi şi să se facă sacrificii animale.

MOYERS: Ce reprezentau aceste sacrificii?

CAMPBELL: Asta nu am de unde să ştiu.

MOYERS: Poţi să ghiceşti.

CAMPBELL: Încerc să nu ghicesc. Ştii, avem extrem de multe informaţii despre acest subiect, dar la un anumit punct informaţia se opreşte. Şi, până la apariţia scrisului, nu ştim ce gândeau oamenii. Tot ce avem sunt diferite tipuri de rămăşiţe. Poţi extrapola de la ele, dar e periculos. Totuşi, ştim că înmormântările implicau mereu ideea continuării vieţii dincolo de cea vizibilă, ideea unui plan existenţial dincolo de cel vizibil şi care îl susţine cumva pe cel vizibil, în care trebuie să trăim. Aş spune că asta este tema fundamentală a întregii mitologii – că există un plan invizibil care îl susţine pe cel vizibil.

MOYERS: Ceea ce nu ştim susţine ceea ce ştim.

CAMPBELL: Da. Şi această idee de susţinere invizibilă este conectată şi cu societatea în care trăieşte fiecare. Societatea era acolo dinainte ca tu să te naşti, va fi tot acolo după ce mori, eşti un membru al ei. Miturile care te leagă de grupul social, miturile tribale, afirmă că eşti un organ al marelui organism. Societatea în sine este un organ al unui organism mai mare – fundalul, lumea în care se mişcă tribul. Tema principală în ritualuri este conectarea individului la o structură morfologică mai mare decât cea a propriului său corp fizic.

Omul trăieşte ucigând; cu asta se asociază un

sentiment de vină. Înmormântările sugerează că prietenul meu a murit, dar supravieţuieşte. Animalele pe care le-am omorât trebuie să supravieţuiască şi ele. Vânătorii primitivi aveau de obicei un fel de divinitate animală – denumirea tehnică ar fi de stăpân al animalelor, animalul principal. Stăpânul animalelor trimite turmele către ucidere.

Vezi tu, mitul fundamental al vânătorii este un fel de legământ între lumea animală şi lumea oamenilor. Animalul îşi dă viaţa de bunăvoie, înţelegând că viaţa lui îi depăşeşte entitatea fizică, şi va fi readus în pământ sau în mamă printr-un ritual de restauraţie. Şi acest ritual de restauraţie este asociat cu principalul animal vânat. Pentru amerindienii de pe câmpiile americane era bizonul. Pe coasta de nord-vest, marile festivaluri au de-a face cu migraţia somonului. În Africa de Sud, elandul, magnifica antilopă, este animalul principal.

MOYERS: Şi animalul principal este...

CAMPBELL: .cel care furnizează hrana.

MOYERS: Deci în societăţile timpurii bazate pe vânătoare, s-a dezvoltat între oameni şi animale un legământ care presupunea ca acestea din urmă să fie consumate de cei dintâi.

CAMPBELL: Aşa e viaţa. Omul e vânător, iar vânătorul e un prădător. În mituri, prădătorul şi prada joacă două roluri importante. Reprezintă două aspecte ale vieţii – pe de-o parte, aspectul agresiv, ucigaş, cuceritor, creator, iar, pe de altă parte, aspectul care reprezintă materia sau, ai putea spune, obiectul discuţiei.

MOYERS: Viaţa în sine. Ce se întâmplă în relaţia dintre vânător şi vânat?

CAMPBELL: Din câte ştim din viaţa boşimanilor şi din relaţia amerindienilor cu bizonul, relaţia vânător-vânat este una de respect. De exemplu, boşimanii din Africa trăiesc într-o lume deşertică. E o viaţă grea, iar vânătoarea e extrem de dificilă în acest mediu. Se găseşte foarte puţin lemn pentru arcuri masive şi puternice. Boşimanii au arcuri micuţe, iar săgeţile ajung la distanţe ce abia depăşesc 27 de metri. Săgeţile au o forţă de pătrundere slabă. Abia sunt capabile să străpungă pielea animalului. Dar boşimanii aplică o otravă puternică pe vârfurile săgeţilor, pentru ca aceste frumoase animale, antilopele eland, să moară în dureri pe parcursul unei zile şi jumătate. După ce animalul a fost săgetat şi moare în dureri din cauza otrăvii, vânătorii respectă anumite tabuuri: nu au voie să facă diverse lucruri în cadrul unei „participări mistice" la moartea animalului, a cărui carne a devenit viaţa lor şi a cărui moarte a fost provocată de ei. Are loc o identificare, o identificare mitologică. Uciderea nu este doar măcelărire, este un act ritualic, aşa cum este şi mâncatul când spui o rugăciune înainte de masă. Un act ritualic înseamnă să recunoşti că eşti dependent de această hrană oferită voluntar de animalul care ţi-a dat viaţa lui. Vânătoarea e un ritual.

MOYERS: Şi un ritual exprimă o realitate spirituală.

CAMPBELL: Exprimă că acest lucru se află în concordanţă cu căile naturii, nu numai cu impulsurile personale.

Am auzit că, atunci când boşimanii îşi spun poveştile cu animale, imită sunetele diferitelor animale, pronunţând cuvintele ca şi cum animalele

însele le-ar pronunţa. Cunoşteau îndeaproape aceste animale şi aveau relaţii de prietenie cu ele.

Apoi au omorât câteva dintre ele pentru hrană. Ştiu fermieri care au o vacă animal de companie pe lângă animalele de la fermă. Nu mănâncă acea vacă, fiindcă ar fi un fel de canibalism să mănânci carnea unui prieten. Dar aborigenii mâncau carnea prietenilor lor tot timpul. Este nevoie de un fel de compensaţie psihologică, iar miturile ajută la asta.

MOYERS: Cum?

CAMPBELL: Aceste mituri primitive ajută *psyche*-ul să participe la actul necesar pentru viaţă fără sentimente de vină sau frică.

MOYERS: Şi aceste mari poveşti se referă în mod constant la această dinamică, într-un fel sau altul – vânătoarea, vânătorul, vânatul, animalul ca prieten, ca mesager al lui Dumnezeu.

CAMPBELL: Exact. În mod normal, animalul vânat devine mesagerul divinităţii.

MOYERS: Şi vânătorul ajunge să ucidă mesagerul.

CAMPBELL: Să ucidă zeul.

MOYERS: Asta provoacă un sentiment de vină?

CAMPBELL: Nu, vina este ştearsă de către mit. Uciderea animalului nu este o faptă personală. Faci treaba naturii.

MOYERS: Vina este ştearsă de către mit?

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Dar trebuie ca uneori să simtă o reticenţă atunci când urmează să ucidă. Nu vrei cu adevărat să ucizi acel animal.

CAMPBELL: Animalul este tatăl. Ştii ce zic freudienii: dacă eşti bărbat, primul tău duşman este tatăl. Dacă eşti băiat, fiecare duşman este potenţial

asociat psihologic cu imaginea paternă.

MOYERS: Crezi că animalul a devenit imaginea paternă a lui Dumnezeu?

CAMPBELL: Da. Este cunoscut faptul că atitudinea religioasă faţă de animalul principal este una de respect şi nu numai – chiar de supunere în faţa inspiraţiei acelui animal. Animalul este cel care aduce daruri – tutunul, pipa mistică şi aşa mai departe.

MOYERS: Crezi că acest lucru îl deranja pe omul primitiv? Să omoare animalul care era un zeu sau un mesager al unui zeu?

CAMPBELL: Clar. De asta există ritualurile.

MOYERS: Ce fel de ritualuri?

CAMPBELL: Ritualuri de conciliere şi de mulţumire. De exemplu, atunci când un urs este ucis, are loc o ceremonie în care ursului i se dă să mănânce o bucată din propria lui carne. Apoi, are loc o mică ceremonie în care pielea ursului este pusă pe un fel de suport, ca şi cum ar fi prezent – şi este prezent, îşi oferă propria carne pentru cină. Se aprinde un foc – şi focul reprezintă zeiţa. Apoi are loc o conversaţie între zeul muntelui, care este ursul, şi zeiţa focului.

MOYERS: Ce îşi spun?

CAMPBELL: Cine ştie? Nu-i aude nimeni, dar socializează puţin.

MOYERS: Dacă urşii din peşteri n-ar fi împăciuiţi, nu şi-ar mai face apariţia, iar vânătorii primitivi ar muri de foame. Au început să perceapă un fel de putere de care depindeau, o putere mai mare decât a lor.

CAMPBELL: Da. Asta este puterea stăpânului animalelor, faptul că animalele erau dispuse să

participe la acest joc. În toate popoarele de vânători din lume vei vedea o atitudine foarte intimă, plină de apreciere, faţă de principalul animal folosit pentru hrană. Acum, când ne aşezăm la masă, îi mulţumim lui Dumnezeu pentru mâncare. Aceşti oameni îi mulţumeau animalului.

MOYERS: Deci împăciuirea animalului cu această onorare ritualică ar fi ca şi cum ai mitui măcelarul la supermarket.

CAMPBELL: Nu, nu cred că ar fi ca o mită. Îi mulţumeşti unui prieten pentru cooperarea într-o relaţie reciprocă. Dacă nu i-ai mulţumi, specia s-ar simţi jignită.

Au fost descrise ritualuri pentru uciderea animalelor. Înainte ca vânătorul să plece la vânătoare, desenează pe vârful dealului o imagine a animalului pe care urmează să-l ucidă. Vârful acelui deal va fi aşezat astfel încât să fie atins de primele raze ale soarelui. Când răsare soarele, vânătorul aşteaptă cu o mică echipă de oameni să îndeplinească riturile. Şi, atunci când lumina atinge imaginea animalului, săgeata vânătorului zboară de-a lungul razei de soare şi loveşte desenul, iar femeia care îl asistă ridică mâinile şi strigă. Apoi vânătorul pleacă să ucidă animalul. A doua zi la răsărit, vânătorul şterge desenul animalului. Făcuse ceea ce făcuse în numele ordinii naturale, nu în numele intenţiei sale personale.

Există o altă poveste, dintr-o cu totul altă societate. Samuraiul, războinicul japonez, avea datoria de a răzbuna uciderea stăpânului său. Când îl încolţea pe omul care îi ucisese stăpânul şi urma să-l ucidă cu sabia, omul încolţit, îngrozit, îl scuipa în faţă pe samurai. Iar samuraiul îşi băga sabia în teacă

şi pleca.

MOYERS: De ce?

CAMPBELL: Fiindcă fusese înfuriat şi, dacă l-ar fi omorât furios pe acel om, ar fi devenit o răzbunare personală. El venise pentru o altfel de faptă, pentru o răzbunare impersonală.

MOYERS: Crezi că această impersonalitate a jucat un rol în *psyche*-ul vânătorului din Marile Câmpii*?

CAMPBELL: Da, categoric. Nu e o problemă morală să ucizi pe cineva şi apoi să-l mănânci? Vezi tu, aceşti oameni nu priveau animalele aşa cum le privim noi, ca pe o specie inferioară. Animalele sunt cel puţin egalii noştri, uneori chiar ne sunt superioare.

Animalul are puteri pe care omul nu le are. De exemplu, şamanul are adesea un animal familiar, adică spiritul unei specii de animale care îi va fi sprijin şi profesor.

MOYERS: Dar dacă oamenii încep să fie capabili să-şi imagineze şi să vadă frumuseţea şi să creeze frumuseţe din această relaţie, atunci devin superiori animalelor, nu-i aşa?

CAMPBELL: Ei bine, nu cred că se gândeau atât la superioritate, cât la egalitate. Le cer sfaturi animalelor, iar acestea le devin model de viaţă. În acest caz, animalul e superior. Uneori, animalul este cel care aduce un ritual, ca în legenda despre originea bizonului. De exemplu, se poate vedea această inegalitate în legenda fundamentală a amerindienilor Blackfoot, care vorbeşte despre originea dansurilor lor ritualice, prin care invocă bizonii să coopereze cu ei în această piesă a vieţii.

MOYERS: Care este legenda?

CAMPBELL: Povestea a luat naştere din problema obţinerii hranei pentru un trib numeros. Unul dintre modurile în care puteau obţine carne pentru iarnă era să fugărească o turmă de bizoni până la marginea unei stânci, unde aceştia se prăbuşeau în gol şi puteau fi uşor tăiaţi la baza stâncii. Această metodă este denumită „căderea bizonilor".

Povestea este cea a unui trib Blackfoot de foarte demult, care n-a mai putut convinge bizonii să sară de pe stâncă.

Preriile din America de Nord. *(N.t.)* Bizonii se tot apropiau de marginea stâncii şi se întorceau într-o parte. Părea că tribul nu avea să aibă carne pentru iarnă.

Într-o zi, fiica uneia dintre familii se trezeşte devreme să scoată apă pentru gospodărie şi, din întâmplare, se uită în sus, spre vârful stâncii. Şi pe stâncă vede bizonii.

— Oh, zice ea, dacă aţi veni încoace, m-aş mărita cu unul dintre voi.

Spre surprinderea ei, toţi sar spre ea. Asta este prima surpriză. A doua este atunci când bizonul bătrân, şamanul turmei, vine şi zice:

— Ei bine, fetiţo, să mergem.

— Oh, nu, răspunde ea.

— Oh, ba da, spune el, ai promis. Noi ne-am respectat partea de învoială. Uită-te la toate rudele mele – au murit toate. Acum să mergem.

Familia fetei se trezeşte şi se uită în jur; unde e Minne- hana? Tatăl se uită la pământul din jur – ştii cum sunt indienii, se pot orienta după urme – şi zice:

— A plecat cu un bizon. Am s-o aduc înapoi.

Îşi pune mocasinii, îşi ia arcul cu săgeţi şi toate cele necesare şi pleacă pe câmpie. După ce parcurge

o distanţă destul de mare, simte nevoia să se odihnească. Se aşază şi se gândeşte la ce ar trebui făcut, când deodată apare o coţofană, o pasăre inteligentă, cu calităţi şamanice.

MOYERS: Calităţi magice.

CAMPBELL: Da. Şi indianul îi spune:

— O, pasăre frumoasă, a fugit cumva fiica mea cu un bizon? Ai văzut-o? Poţi să zbori primprejur şi să vezi dacă o găseşti?

Iar coţofana îi spune:

— Păi, e o fată drăguţă cu un bizon ceva mai încolo, nu tocmai departe.

— Ei bine, spune omul, poţi să-i zici că tati o aşteaptă aici, la baltă?

Coţofana zboară şi o găseşte pe fată printre bizoni. Toţi dorm, iar ea tricotează sau aşa ceva. Coţofana vine şi îi spune:

— Tatăl tău e la baltă, te aşteaptă.

— Oh, spune ea, asta e groaznic. E foarte periculos. Bizonii aceştia o să ne omoare. Spune-i să aştepte şi voi veni. Încerc să scap.

Soţul ei, bizonul, se trezeşte în spatele ei, îşi scoate cornul şi îi spune:

— Du-te la baltă să-mi aduci de băut.

Ea ia cornul şi se duce la baltă, unde o aşteaptă tatăl. El o apucă de braţ şi îi spune:

— Hai!

Dar ea îi spune:

— Nu, nu, nu! E foarte periculos. Toată turma va veni după noi. Trebuie să fac ce-am promis. Acum lasă-mă să mă întorc.

Umple cornul cu apă şi se întoarce. Bizonul îi spune:

— Fe, fi, fo, fam, miroase a sânge de indian.

Ştii tu, ceva de genul ăsta.

Ea îi spune că nu, n-are cum, iar el răspunde:

— Ba da, fără îndoială!

Şi scoate un urlet de bizon, toţi bizonii se trezesc, încep toţi să danseze un dans lent, cu cozile ridicate, apoi se duc şi îl calcă în picioare pe bietul indian, mărunţindu-l până nu mai rămâne nimic din el – dispare complet. Fata plânge, iar soţul ei, bizonul, îi spune:

— Deci plângi.

— Da, spune ea. Era tăticul meu.

— Da, spune el. Şi cu noi cum rămâne? Aceştia sunt copiii noştri la rădăcina stâncii. Soţiile noastre, părinţii noştri – şi tu plângi pentru tăticul tău.

Se pare că bizonul era mărinimos, aşa că i-a spus:

— Bun, dacă poţi să-ţi aduci tăticul înapoi la viaţă, îţi dau drumul.

Fata se întoarce spre coţofană şi-i spune:

— Te rog, uită-te în jur şi vezi dacă găseşti vreo bucăţică din tăticu'.

Coţofana caută şi se întoarce cu o vertebră, doar un oscior. Şi fata spune:

— E de ajuns.

Pune osul pe pământ, îl acoperă cu pătura ei şi cântă un cântec care să-l aducă la viaţă, un cântec magic şi foarte puternic. În câteva clipe, apare sub pătură un om. Fata se uită şi spune:

— Chiar e tăticu'!

Dar tatăl încă nu respiră. Fata mai cântă nişte strofe din acel cântec şi tatăl se ridică în picioare.

Bizonii sunt uluiţi şi îi spun:

—Vrei să faci asta şi pentru noi? Te învăţăm dansul bizonilor, şi atunci când ne omorâţi familiile

puteţi să dansaţi acest dans şi să cântaţi acest cântec şi vom reveni cu toţii la viaţă.

Şi asta este ideea de bază – că prin ritual se atinge acea dimensiune care transcende temporalitatea, acea dimensiune din care iese viaţa şi în care se întoarce.

MOYERS: Ce s-a întâmplat acum o sută de ani, atunci când omul alb a venit şi a măcelărit acest animal venerat?

CAMPBELL: Acela a fost un sacrilegiu. În multe dintre tablourile cu Marile Câmpii, realizate de George Catlin la începutul secolului al XlX-lea, se pot vedea efectiv sute de mii de bizoni peste tot. Apoi, pe parcursul următoarei jumătăţi de secol, grănicerii, echipaţi cu puşti, au împuşcat turme întregi, au luat doar pieile ca să le vândă şi au lăsat cadavrele să putrezească. A fost un sacrilegiu.

MOYERS: Au transformat bizonul dintr-un „tu”...

CAMPBELL: ...într-un lucru.

MOYERS: Indienii li se adresau bizonilor cu „tu”, ca o manifestare a veneraţiei.

CAMPBELL: Indienii se adresau oricărui lucru din natură cu „tu” – copacilor, pietrelor, oricărui lucru. Poţi să te adresezi oricărui lucru cu „tu” şi, dacă o faci, vei simţi schimbarea în propria ta psihologie. Eul care vede un „tu” nu este acelaşi eu care vede un lucru. În război, este treaba ziarelor să transforme adversarii într-o armată de lucruri.

MOYERS: Asta se întâmplă şi în căsătorie, nu? La fel şi cu copiii.

CAMPBELL: Câteodată „tu” se transformă într-un lucru şi nu mai ştii care este relaţia voastră. Relaţia indienilor cu animalele diferă profund de relaţia noastră cu ele; noi vedem animalele ca pe o

formă inferioară de viaţă. Din Biblie aflăm că noi suntem stăpânii. După cum spuneam, pentru popoarele de vânători, animalul este superior din multe puncte de vedere. Un amerindian Pawnee a spus: „La începutul tuturor lucrurilor, înţelepciunea şi cunoaşterea erau cu animalul. Căci Tirawa, Cel de Sus, nu vorbea direct cu omul. Se arăta prin animale. Şi le trimitea să le spună oamenilor că ar trebui să înveţe de la ele, de la stele, de la soare şi de la lună".

MOYERS: Deci în aceste vremuri ale popoarelor de vânători găsim începuturile imaginaţiei mitice, uluirea în faţa vieţii.

CAMPBELL: Da. Atunci are loc o explozie de artă extraordinară şi apar toate dovezile unei imaginaţii mitice complet dezvoltate.

MOYERS: Te uiţi vreodată la aceste obiecte de artă primitive şi, în loc să te gândeşti la artă, te gândeşti la bărbatul sau femeia care le-a pictat sau creat? Mă trezesc uneori întrebându-mă: cine era acel om?

CAMPBELL: Asta te loveşte atunci când intri în peşterile antice. Ce era în capul lor atunci când au creat aceste imagini?
Cum au ajuns acolo? Cum vedeau? Singura lor sursă de lumină era o mică torţă care pâlpâia.

Şi, cu privire la problema frumuseţii – este intenţionată? Sau este doar expresia naturală a unui spirit frumos? Este intenţionată frumuseţea cântecului unei păsări? În ce sens intenţionată? Sau ai putea spune că este expresia păsării, a frumuseţii spiritului ei? Mă gândesc deseori aşa la acest tip de artă. În ce măsură a avut artistul o intenţie aşa-zis „estetică" şi în ce măsură a avut o intenţie expresivă? Şi în ce măsură este arta pur şi simplu

ceva învăţat?

Când un păianjen face o pânză frumoasă, frumuseţea izvorăşte din natura păianjenului. Este o frumuseţe instinctivă. Cât de mult din frumuseţea vieţilor noastre este frumuseţea

> > > de a fi viu? Cât de mult din ea este conştient şi intenţionat? E o întrebare grea.

MOYERS: Spune-mi ce-ţi aminteşti de când ai intrat prima dată într-o astfel de peşteră cu picturi rupestre.

CAMPBELL: Nu mai vrei să ieşi. Intri într-o cameră enormă, ca o catedrală imensă, plină de picturi cu animale. Întunericul e de neconceput. Intraserăm cu lumini electrice, dar, la scurt timp după, ghidul nostru a stins lumina; în viaţa mea nu am fost într-un întuneric mai profund. Era – nu ştiu, pur şi simplu un şoc. Nu ştii unde te afli, nu ştii dacă eşti cu faţa spre nord, spre sud, spre est sau spre vest. Îţi dispare toată orientarea, eşti într-un întuneric care n-a văzut niciodată soarele. Apoi se aprind iar luminile şi vezi toate animalele pictate, în toată gloria lor. Au aceeaşi vitalitate ca picturile japoneze făcute cu cerneală pe mătase. Un taur cu lungimea de 6 metri, pictat astfel încât pulpele lui să fie reprezentate prin nişte proeminenţe ale stâncii. Ţineau cont de toate detaliile.

MOYERS: Le numeşti peşteri-templu.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: De ce?

CAMPBELL: Un templu este un peisaj al sufletului. Când intri într-o catedrală, intri într-o lume a imaginilor spirituale. Este pântecul vieţii tale spirituale – biserica mamă. Toate formele din cadrul

său au o mare semnificaţie spirituală.

Într-o catedrală, imaginile au formă antropomorfică. Dumnezeu, Isus şi sfinţii au cu toţii formă umană. În peşteri, imaginile au formă de animal. Dar, crede-mă, este acelaşi lucru. Forma este pe planul secund. Mesajul este cel care contează.

MOYERS: Şi mesajul peşterilor?

CAMPBELL: Peşterile transmit că acela este locul în care trebuie experimentată relaţia timpului cu puterile eterne.

MOYERS: Pentru ce erau utilizate aceste peşteri?

CAMPBELL: Savanţii speculează că aveau legătură cu iniţierea băieţilor în actul vânătorii. Băieţii trebuiau să înveţe

! ! ! ! nu doar cum să vâneze, ci şi cum să respecte animalele, ce ritualuri să îndeplinească, cum să renunţe la copilărie şi să devină bărbaţi. Vezi tu, aceste vânători erau extrem, extrem de periculoase. Aceste peşteri sunt sanctuarele oamenilor primitivi, acolo unde băieţii încetau să fie copiii mamelor lor şi deveneau copiii taţilor lor.

MOYERS: Ce mi s-ar întâmpla dacă aş fi copil şi aş trece prin unul dintre aceste rituri?

CAMPBELL: Ei bine, nu ştim ce se întâmpla în peşteri, dar ştim ce fac aborigenii din Australia. Acum, când un băiat începe să devină mai greu de ţinut sub control, intră peste el bărbaţii tribului, acoperiţi doar cu puf alb de pasăre lipit de corp cu propriul lor sânge. Învârt *bull-roarer*-ele*, care sunt vocile spiritelor, astfel încât bărbaţii sunt văzuţi ca nişte spirite.

Bull-roarer: instrument muzical ritualic ce emite un sunet

asemănător cu răgetul taurului atunci când este învârtit. *(N.t.)*

Băiatul va încerca să se refugieze la mama lui, iar ea se va preface că încearcă să-l protejeze. Dar bărbaţii îl iau. Vezi tu, mama nu-l mai poate ajuta de acum înainte. Nu te mai poţi întoarce la Mama, te afli într-un alt plan.

Apoi, băieţii sunt duşi pe pământul sfânt al bărbaţilor şi sunt supuşi la chinuri – circumcizie, subincizie*, sunt puşi să bea sângele bărbaţilor şi aşa mai departe. Aşa cum au băut laptele mamei când erau copii, trebuie să bea acum sângele bărbaţilor. Sunt transformaţi în bărbaţi. În acest timp, bărbaţii reconstituie scene din marile mituri. Astfel sunt instruiţi în mitologia tribului. Apoi, la final, sunt aduşi înapoi în sat, unde a fost deja aleasă fata cu care trebuie să se căsătorească. Băiatul s-a întors bărbat.

A fost smuls din copilărie, corpul lui a fost umplut de cicatrice, a suferit circumcizia şi subincizia. Acum are trupul unui bărbat. Nu poate să se mai întoarcă la copilărie după aşa ceva.

MOYERS: Nu te mai întorci la Mama.

CAMPBELL: Nu, dar noi nu avem aşa ceva. Vedem bărbaţi de 45 de ani care încă încearcă să-şi asculte taţii. Aşa că se duc la psihanalist, care joacă pentru ei rolul de tată.

MOYERS: Sau se duc la filme.

CAMPBELL: E posibil ca asta să fie forma noastră de reconstituire a miturilor – doar că în realizarea unui film nu se află acelaşi proces cognitiv ca în realizarea unui ritual de iniţiere.

MOYERS: Nu, dar, având în vedere că ritualurile de iniţiere au dispărut în mare parte din societatea noastră, lumea imaginaţiei, proiectată pe ecran, ar putea avea scopul de a spune povestea, fie şi într-un

mod imperfect. Nu-i aşa?

Metodă de modificare genitală prin secţionarea longitudinală a uretrei. (*N.t.*)

CAMPBELL: Da, însă, din păcate pentru noi, mulţi dintre oamenii care scriu aceste poveşti nu au simţul responsabilităţii lor. Aceste poveşti creează şi distrug vieţi. Dar filmele au pur şi simplu scopul de a face bani. Acolo nu există responsabilitatea care este implicată într-un ritual realizat de un preot. Asta este una dintre problemele noastre din ziua de azi.

MOYERS: Nu mai avem niciunul dintre aceste rituri în ziua de azi, nu?

CAMPBELL: Mă tem că nu. Aşa că tinerii le inventează singuri, de asta apar găşti – este un fel de autoiniţiere.

MOYERS: Deci mitul are o legătură directă cu ceremoniile şi ritualurile tribale, iar absenţa mitului poate însemna sfârşitul ritualului.

CAMPBELL: Ritualul este manifestarea mitului. Participând la ritual, participi la mit.

MOYERS: Ce înseamnă absenţa mitului pentru băieţii de astăzi?

CAMPBELL: Ei bine, ritualul confirmării este echivalentul modern al acestor rituri. Ca băiat catolic, îţi alegi numele cu care vei fi confirmat. Dar, în loc să-ţi facă cicatrice, să-ţi scoată dinţii şi aşa mai departe, episcopul îţi zâmbeşte şi te bate părinteşte pe obraz. A rămas doar atât. Nu ţi s-a întâmplat nimic. Echivalentul evreiesc este *bar mitzvah.* Presupun că depinde de fiecare om dacă acest ritual reuşeşte să realizeze o transformare psihologică. Dar mai demult asta nu era o problemă. Băiatul ieşea cu un corp diferit, trecuse printr-o experienţă.

MOYERS: Cum rămâne cu femeia? Majoritatea desenelor din peşterile-templu erau cu bărbaţi. Era vorba de o societate secretă a bărbaţilor?

CAMPBELL: Nu era o societate secretă, dar numai băieţii trebuiau să treacă prin această iniţiere. Bineînţeles, nu ştim exact ce se întâmpla cu femeile în această perioadă, avem foarte puţine dovezi. Dar, în comunităţile primitive din ziua de astăzi, fata devine femeie odată cu prima menstruaţie. I se întâmplă. Natura îi face asta. Aşa că a trecut prin transformare. Şi care este iniţierea ei? De obicei, trebuie să stea într-o colibă pentru câteva zile şi să-şi dea seama ce este ea.

MOYERS: Cum face asta?

CAMPBELL: Stă acolo. Acum e femeie. Şi ce este femeia? Femeia este un vehicul pentru viaţă. Viaţa a preluat controlul asupra ei. Acesta este rolul femeii – să dea viaţă şi îngrijire. Puterile ei sunt identice cu cele ale zeiţei pământului, iar fata trebuie să-şi dea seama de acest lucru. Băiatului nu i se întâmplă aşa ceva, el trebuie să fie transformat în bărbat şi să servească de bunăvoie ceva mai mare decât el.

MOYERS: Aici a început să opereze imaginaţia mitică aşa cum o ştim.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Care erau temele principale ale acelei perioade? Era moartea printre ele?

CAMPBELL: Da, misterul morţii este una dintre ele – misterul care echilibrează misterul vieţii. Este acelaşi mister văzut sub două aspecte. Următoarea temă este cea a relaţiei dintre acest mister şi lumea animală, care moare şi trăieşte din nou.

Urmează motivul procurării hranei. Aici îşi are locul relaţia femeii cu natura din lumea exterioară.

Apoi trebuie să ţinem cont de problema transformării copiilor în adulţi. Această transformare reprezintă o grijă fundamentală în viaţa ritualică a oamenilor. Avem această grijă şi în ziua de azi. Problema de a transforma copiii neastâmpăraţi în membri ai societăţii. Este nevoie de mult efort. Aceşti oameni nu aveau toleranţă pentru cei care nu urmau regulile. Societatea nu-i putea susţine. Erau ucişi.

MOYERS: Pentru că erau o ameninţare la adresa întregului?

CAMPBELL: Bineînţeles. Erau ca un cancer, ceva care destrăma trupul. Aceste grupuri tribale trăiau mereu la limită.

MOYERS: Şi acolo, la limită, au început să pună întrebări fundamentale.

CAMPBELL: Da. Dar atitudinea lor faţă de moarte nu semăna deloc cu a noastră. Ideea unei lumi transcendente era luată în serios.

MOYERS: O parte importantă a ritualurilor străvechi era aceea că te transformau într-un membru al tribului, un membru al comunităţii, un membru al societăţii. Istoria culturii occidentale constă în creşterea constantă a distanţei dintre sine şi societate. „Eu” este pe primul loc. Individul este pe primul loc.

CAMPBELL: Nu aş spune că este o caracteristică a culturii occidentale, fiindcă nu este vorba doar de separarea unei entităţi biologice. Componenta spirituală a fost foarte importantă până de curând. Când vezi filmări vechi cu investirea preşedintelui Statelor Unite, îl vezi mereu cu joben. Chiar şi preşedintele Wilson purta joben. Nu îl purta în viaţa de zi cu zi. Dar, ca preşedinte, prezenţa jobenului era ritualică. Acum, e doar un nou-venit

care tocmai se întoarce de la golf şi vine să stea de vorbă cu tine despre oportunitatea construirii de bombe atomice. E un alt stil. A avut loc o reducere a ritualului. Dumnezeule, s-a întâmplat asta chiar şi în Biserica Romano-Catolică: au tradus liturghia din limba ritualică într-o limbă plină de asocieri domestice. Latina liturghiei era o limbă care te *smulgea* din domeniul domestic. Altarul era conceput în aşa fel, încât preotul stătea cu spatele la enoriaşi, iar aceştia, împreună cu el, priveau către ceva de dincolo de ei. Acum au întors altarul, iar preotul stă cu faţa spre enoriaşi, ca pentru demonstraţia culinară a unui bucătar-şef faimos – ceva călduţ şi confortabil.

MOYERS: Şi cântă la chitară.

CAMPBELL: Cântă la chitară. Au uitat că funcţia ritualului este să te scoată din locul în care ai stat tot timpul, nu să te adâncească în el.

MOYERS: Şi ritualul căsătoriei te scoate din tine şi te oferă celuilalt.

CAMPBELL: În mod cert. Dar ritualurile care odată manifestau o realitate interioară sunt acum doar de formă. Acest lucru este valabil şi în ritualurile societăţii, dar şi în ritualurile personale ale căsătoriei.

MOYERS: Pot să înţeleg de ce din anumite puncte de vedere educaţia religioasă a devenit perimată pentru mulţi oameni.

CAMPBELL: Ritualul trebuie ţinut în viaţă. Au dispărut atât de multe dintre ritualurile noastre... Este extrem de interesant să citeşti despre culturile primitive, elementare – cum transformă ele tot timpul poveştile şi miturile în funcţie de circumstanţe. Oamenii se mută dintr-o zonă în care,

să zicem, vegetaţia este predominantă într-o zonă de stepă. Cei mai mulţi dintre amerindienii din Marile Câmpii, care foloseau caii pentru transport şi vânătoare, migraseră acolo din zona fluviului Mississippi – era o populaţie care locuia de-a lungul fluviului, în orăşele şi sate bazate pe agricultură.

Apoi, au primit caii de la spanioli, ceea ce le-a permis să se avânte în prerii şi să vâneze marile turme de bizoni. În această perioadă, mitologia se transformă dintr-una bazată pe vegetaţie într-una bazată pe bizon. Se mai poate vedea structura mitologiilor vegetale timpurii aflate la baza mitologiilor amerindienilor Dakota, Pawnee, Kiowa şi aşa mai departe.

MOYERS: Spui că mediul modelează povestea?

CAMPBELL: Vezi tu, oamenii reacţionează la mediu. Dar acum avem o tradiţie care nu reacţionează la mediu – vine din altă parte, din primul mileniu î.Hr. Nu a asimilat trăsăturile culturii noastre moderne, noile posibilităţi şi noua perspectivă asupra universului.

Mitul trebuie ţinut în viaţă. Cei care îl pot ţine în viaţă sunt artiştii. Funcţia artistului este mitologizarea mediului şi a lumii.

MOYERS: Adică artiştii sunt creatorii de mituri ai zilelor noastre?

CAMPBELL: Creatorii de mituri ai vremurilor primitive erau echivalentul artiştilor noştri.

MOYERS: Pictau pereţi, îndeplineau ritualuri.

CAMPBELL: Da. În limba germană există o veche idee romantică, *das Volk dichtet* („poporul scrie”), conform căreia ideile şi poeziile culturilor tradiţionale izvorăsc din oamenii simpli. Nu este aşa. Izvorăsc din experienţa unor elite, a unor oameni

înzestraţi, ale căror urechi sunt deschise la cântecul universului. Aceştia vorbesc oamenilor de rând, iar oamenii de rând le răspund, realizând astfel o interacţiune. Dar primul impuls în modelarea unei tradiţii vine de sus, nu de jos.

MOYERS: În aceste culturi elementare timpurii, cum le numeşti tu, cine ar fi fost echivalentul poeţilor de astăzi?

CAMPBELL: Şamanii. Şamanul este persoana de sex masculin sau feminin care, în copilăria târzie sau în adolescenţă, are o experienţă copleşitoare din punct de vedere psihologic, ce îl întoarce complet pe dos. E un fel de criză schizofrenică. Întregul inconştient se deschide, iar şamanul cade în el. Această experienţă şamanică a fost descrisă de multe, multe ori. O regăsim din Siberia, trecând prin Americi, până în Ţara de Foc.

MOYERS: Şi extazul este o parte din această experienţă. CAMPBELL: Este.

MOYERS: De exemplu, dansul boşimanilor aflaţi în transă. CAMPBELL: Acesta este un exemplu fantastic. Boşimanii trăiesc într-o lume deşertică. Duc o viaţă foarte grea, o viaţă de mari, mari tensiuni. Sexele masculin şi feminin sunt separate într-un mod strict. Se reunesc doar în acest dans. Şi o fac astfel: femeile stau într-un cerc sau într-un grupuleţ şi îşi lovesc coapsele, acest sunet stabilind un ritm pentru bărbaţii care dansează în jurul lor. Femeile sunt centrul în jurul căruia dansează bărbaţii. Ele controlează dansul şi tot ce se întâmplă cu bărbaţii, prin cântecul lor şi prin lovirea coapselor.

MOYERS: Ce semnificaţie are faptul că femeia controlează dansul?

CAMPBELL: Păi femeia este viaţa, iar bărbatul serveşte viaţa. Asta este ideea de bază în situaţiile de acest fel. Pe parcursul dansului, pe care îl continuă toată noaptea, unul dintre bărbaţi leşină. Trece prin ceva ce noi am numi posesie. Dar este descrisă ca un fulger care trece din zona pelviană prin coloană până în cap.

MOYERS: Este descris în cartea ta *The Way of the Animal Powers.* Poftim, citeşte tu pasajul.

CAMPBELL: „Când oamenii cântă, eu dansez. Intru în pământ. Intru într-un loc care e ca un loc unde oamenii beau apă. Călătoresc foarte mult, foarte departe." Bărbatul este în transă acum, aceasta este descrierea experienţei: „Atunci când ies, am început deja să mă caţăr. Mă caţăr pe fire, fire care atârnă în sus. Mă caţăr pe unul şi îi dau drumul, apoi mă caţăr pe altul. Apoi îi dau drumul şi mă caţăr pe altul... Şi, când ajungi acolo unde stă Dumnezeu, te faci mic. Ai devenit mic. Intri mic acolo unde stă Dumnezeu. Faci ce trebuie să faci acolo. Apoi te întorci acolo unde e toată lumea şi îţi ascunzi faţa. Îţi ascunzi faţa ca să nu vezi nimic. Vii şi tot

! ! ! J

vii şi tot vii şi până la urmă intri din nou în corpul tău. Toţi oamenii care au rămas în urmă te aşteaptă – se tem de tine. Intri, intri în pământ şi te întorci ca să intri în pielea corpului tău. Şi spui «he-e-e-e!». Acesta este sunetul întoarcerii în corpul tău. Apoi începi să cânţi. Maeştrii *ntum* sunt acolo, în jurul tău." *Ntum* este puterea supranaturală. „Ei iau praf şi îl suflă – pfu! pfu! – în faţa ta. Îţi iau capul în mâini şi suflă pe laturile feţei tale. Aşa ajungi să fii viu din nou. Prieteni, dacă ei nu-ţi fac asta, mori... Doar mori şi eşti mort. Prieteni, asta face acest *ntum* pe care-l

fac eu, acest *ntum* pe care-l dansez."

Dumnezeule! Acest om a experimentat un cu totul alt tărâm al conştiinţei! Cum s-ar zice, cei care trec prin aceste experienţe zboară.

MOYERS: Şi apoi devine şaman.

CAMPBELL: Nu în această cultură. Devine dansatorul transei. Toţi bărbaţii au potenţialul de a intra în transă.

MOYERS: Există ceva similar în cultura noastră? Mă gândesc în special la ceea ce, în cultura noastră sudistă, se numeşte „naşterea din nou".

CAMPBELL: Trebuie să existe. Aceasta este o experienţă a trecerii prin pământ către tărâmul imaginilor mitologice, către Dumnezeu, către tronul puterii. Nu ştiu care este experienţa naşterii din nou în creştinism. Presupun că o experienţă comparabilă ar fi putut avea misticii din Evul Mediu, care povesteau apoi cum a fost întâlnirea lor cu Dumnezeu.

MOYERS: Aceste experienţe sunt însoţite de extaz, nu-i aşa?

CAMPBELL: Din câte am înţeles, sunt întotdeauna însoţite de extaz.

MOYERS: Ai văzut vreodată un astfel de rit? Un astfel de eveniment? Ai cunoscut vreodată acel tip de extaz sau ai fost martor la el?

CAMPBELL: Nu. Am prieteni care au petrecut ceva timp în Haiti şi au participat la ceremonii voodoo în care oamenii deveneau posedaţi. Sunt dansuri în care se simulează extazul. Exista o idee veche potrivit căreia trebuia s-o iei razna pe timpul războiului, să stimulezi războinicii înainte să plece la luptă. Ideea era că luptătorii ar trebui să fie cuprinşi de un fel de nebunie când luptă – febra bătăliei.

MOYERS: Aceasta este singura cale în care

putem experimenta inconştientul?

CAMPBELL: Nu, cealaltă cale este ca un fel de revelaţie pentru oamenii care nu gândeau în acest mod, dar dintr-odată sunt loviţi de acest adevăr.

MOYERS: Şi cel care a avut această experienţă psihologică, traumatică, acest extaz, ar deveni pentru ceilalţi interpretul lucrurilor nevăzute.

CAMPBELL: Da, ai putea spune că devine interpretul vieţii mitologice moştenite.

MOYERS: Şi ce-l atrage în această direcţie?

CAMPBELL: Cel mai bun exemplu la care pot recurge ca să răspund este experienţa lui Elan Negru.

Elan Negru era un băiat de vreo nouă ani din populaţia Sioux, una dintre cele mai numeroase din preriile nord-ame- ricane. Băiatul a fost lovit de o boală psihică. Familia lui spune povestea şamanică tipică. Copilul începe să tremure şi este imobilizat. Familia este extrem de îngrijorată şi cheamă un şaman – care a avut experienţa mistică în tinereţe – să joace un fel de rol de psihanalist şi să-l ajute pe băiat să iasă din această stare. Dar, în loc să-l elibereze pe băiat de spirite, şamanul îl adaptează la spirite şi pe ele la el. E o problemă diferită de cea a psihanalizei. Cred că Nietzsche a spus: „Ai grijă când scoţi demonii din tine, ca nu cumva să scoţi ce era mai bun”. Aici, spiritele – puterile, să le spunem – sunt păstrate. Conexiunea se păstrează, nu se distruge. Şi apoi, aceşti oameni devin sfătuitori spirituali şi aduc daruri semenilor.

Ei bine, ce se întâmplase cu acest băiat? Avusese o viziune profetică a viitorului groaznic al tribului. Văzuse ceea ce el numea „cercul” naţiunii. Elan Negru văzuse că „cercul” prin care trecea

naţiunea sa era doar unul dintre multe; nici în prezent nu am învăţat prea bine acest lucru. A văzut cooperarea dintre toate cercurile, toate naţiunile aflate într-o procesiune măreaţă. Dar mai mult decât atât, băiatul s-a văzut străbătând şi asimilând tărâmurile imaginilor spirituale ale culturii lui. Totul a culminat cu o propoziţie, care mi se pare o propoziţie-cheie în înţelegerea miturilor şi simbolurilor: „M-am văzut pe muntele din centrul lumii, în locul cel mai înalt, şi am avut o viziune pentru că vedeam ordinea sfântă a lumii". Muntele central era Harney Peak, din Dakota de Sud. Apoi, băiatul spune: „Dar muntele central este peste tot".

Aceasta este o revelaţie mitologică reală. Face diferenţa dintre imaginea culturală locală, Harney Peak, şi conotaţia sa ca un centru al lumii. Centrul lumii este *axis mundi,* punctul central, stâlpul în jurul căruia se învârte totul. Punctul central al lumii este cel în care nemişcarea şi mişcarea stau împreună. Mişcarea înseamnă timp, dar nemişcarea înseamnă eternitate. Atunci când îţi dai seama că acest moment al vieţii tale este, de fapt, un moment de eternitate, atunci când experimentezi aspectul etern al lucrurilor pe care le faci în planul temporal – asta se numeşte o experienţă mitologică.

Atunci, muntele central al lumii este cumva Ierusalimul? Roma? Benares? Lhasa? Ciudad de México?

MOYERS: Băiatul amerindian spunea că există un punct strălucitor la intersecţia tuturor liniilor.

CAMPBELL: Exact asta spunea.

MOYERS: Şi spunea că Dumnezeu nu are circumferinţă?

CAMPBELL: Există o definiţie a lui Dumnezeu

care a fost repetată de mulţi filosofi. Dumnezeu este o sferă inteligibilă – o sferă aşa cum o concepe mintea, nu cum o receptează simţurile – al cărei centru este peste tot şi a cărei circumferinţă nu este nicăieri. Şi centrul, Bill, se află exact acolo unde te afli tu. Şi celălalt centru se află exact acolo unde mă aflu eu. Fiecare dintre noi este o manifestare a acelui mister. Este o revelaţie mitologică frumoasă, care îţi dă o idee despre cine şi ce eşti.

MOYERS: Deci este o metaforă, o imagine a realităţii.

CAMPBELL: Da. Vezi tu, aici avem ceea ce s-ar putea traduce ca individualism pur, dacă nu ţi-ai da seama că centrul se află şi în faţa ta, în cealaltă persoană. Asta înseamnă, din punct de vedere mitologic, să fii individ. Tu eşti muntele central, iar muntele central este peste tot.

IV
Sacrificiu şi fericire

Dacă îţi urmezi fericirea, porneşti pe un fel de cale care a fost acolo tot timpul, aşteptându-te; viaţa pe care ar trebui s-o trăieşti este viaţa pe care o trăieşti. Indiferent unde eşti, dacă îţi urmezi fericirea, te bucuri tot timpul de acea prospeţime, de acea viaţă din tine.

* * *

MOYERS: Ceea ce mă impresionează când citesc ce ai scris despre impactul mediului asupra poveştilor este faptul că aceşti oameni – cei din prerii, vânătorii, cei din păduri, cultivatorii – participă la peisajul lor. Fac parte din lumea lor şi fiecare componentă a lumii lor devine sfântă pentru ei.

CAMPBELL: Sanctificarea peisajului local este o funcţie fundamentală a mitologiei. Se poate vedea foarte clar la amerindienii Navaho, care au un munte nordic, un munte sudic, un munte estic, un munte vestic şi un munte central. Într-un *hogan* Navaho, uşa este mereu spre est. Vatra este în centru, aceasta devenind astfel un centru cosmic, cu fumul ieşind prin gaura din tavan, astfel încât mirosul de tămâie să ajungă la nările zeilor. Peisajul şi căminul devin o icoană. Oriunde te-ai afla, eşti legat de ordinea cosmică.

De asemenea, când te uiţi la o pictură cu nisip

Navaho, vei observa că e înconjurată de un desen – un curcubeu, de

Casă tradiţională a populaţiei Navaho. (*N.t.*)

exemplu. Desenul care înconjoară pictura are o deschidere spre est, pentru ca spiritele să poată intra în el. Atunci când Buddha a stat sub copacul Bodhi, a stat cu faţa spre est – direcţia din care răsare soarele.

MOYERS: În prima mea vizită în Kenya, am mers singur la ruinele unei aşezări primitive pe malul unui lac ce secase între timp. Am stat acolo până s-a înnoptat, simţind prezenţa întregii creaţii – simţind sub acel cer al nopţii, în acel spaţiu vast, că fac parte din ceva străvechi, dar în continuare extrem de viu.

CAMPBELL: Parcă Cicero a spus că, atunci când intri într-o pădure cu copaci înalţi, simţi prezenţa unei zeităţi. Există păduri sfinte peste tot. Îmi amintesc că atunci când eram copil mergeam în pădure şi veneram un copac imens şi bătrân, gândindu-mă: „Doamne, câte ai văzut şi câte ai fost!” Cred că această senzaţie a prezenţei creaţiei este o stare fundamentală a omului. Dar acum trăim în oraş. Totul e făcut din piatră, creat de mâinile oamenilor. Creşti în cu totul altă lume dacă îţi petreci copilăria lângă pădure, înconjurat de veveriţe mici şi de bufniţe măreţe. Simţi prezenţa tuturor acestor lucruri în jurul tău, reprezentând forţe şi puteri şi posibilităţi magice ale vieţii care nu sunt ale tale şi totuşi fac parte din viaţă; acest lucru deschide viaţa în faţa ta. Apoi vezi ecoul în tine, fiindcă tu eşti natură. Atunci când un amerindian Sioux îşi fuma pipa – calumetul –, o ţinea întâi cu muştiucul spre cer, pentru ca soarele să tragă primul fum. Apoi o îndrepta întotdeauna spre cele patru puncte

cardinale. Gândind în acest mod, atunci când te adresezi orizontului, lumii în care te afli, îţi conştientizezi locul în lume. E un alt mod de a trăi.

MOYERS: În cartea ta *Imaginea mitică* ai scris pe larg despre centrul transformării, despre ideea unui loc sacru în care pereţii temporali se dizolvă şi revelează o minune. Ce înseamnă un loc sacru?

CAMPBELL: Este o necesitate absolută pentru orice om din ziua de azi. Trebuie să ai o cameră sau o anumită oră pe zi în care să nu mai ştii ce scria în ziare azi-dimineaţă, cine îţi sunt prietenii, ce datorezi oamenilor şi ce-ţi datorează oamenii. Un loc unde poţi pur şi simplu să experimentezi şi să scoţi la iveală ceea ce eşti şi ceea ce ai putea fi. Acesta este locul incubaţiei creative. Iniţial, este posibil să nu se întâmple nimic acolo. Dar, dacă ai un loc sacru şi îl foloseşti, până la urmă se va întâmpla ceva.

MOYERS: Acest loc sacru îndeplineşte funcţia pe care o îndeplinea preria pentru vânător.

CAMPBELL: Pentru ei, întreaga lume era un loc sacru. Dar viaţa noastră a căpătat o orientare atât de economică şi de practică, încât, pe măsură ce îmbătrâneşti, cerinţele momentului sunt atât de mari, încât abia mai ştii unde naiba te afli sau ce planuri aveai la început. Mereu faci ceva ce ţi se cere. Unde este locşorul tău fericit? Trebuie să încerci să-l găseşti. la-ţi un fonograf şi ascultă melodiile care îţi plac, chiar dacă sunt melodii siropoase pe care nimeni nu le respectă. Sau citeşte cărţile care-ţi plac. În locul tău sacru capeţi senzaţia că viaţa este un „tu”, o senzaţie pe care aceşti oameni o aveau faţă de întreaga lume în care trăiau.

MOYERS: Am vorbit despre impactul mediului asupra oamenilor. Dar care era efectul oamenilor

asupra mediului?

CAMPBELL: Oamenii îşi revendică pământul creând locuri sacre, mitologizând animalele şi plantele – investesc pământul cu puteri spirituale. Acesta devine un fel de templu, un loc de meditaţie. De exemplu, amerindienii Navaho au făcut o treabă extraordinară cu mitologizarea animalelor. În picturile cu nisip Navaho, vezi mici animale, fiecare cu semnificaţia sa. Aceste animale nu sunt reprezentate realist. Sunt stilizate. Şi stilizarea se referă la caracteristicile lor spirituale, nu doar la cele fizice. De exemplu, există o muscă mare care se aşază uneori pe umărul celor care merg singuri prin deşert. În miturile Navaho este cunoscută sub numele de Muscă Mare sau Vânt Mic. Ea le şopteşte tinerilor eroi răspunsurile la întrebările pe care li le pun taţii lor ca să-i testeze. Muscă Mare este vocea duhului sfânt care revelează înţelepciunea ascunsă.

MOYERS: Şi scopul este?

CAMPBELL: Revendicarea pământului. Transformarea pământului pe care locuiau într-un loc cu relevanţă spirituală.

MOYERS: Deci, atunci când Moise s-a uitat peste Pământul Făgăduinţei, făcea pur şi simplu ceea ce alţi lideri spirituali au făcut pentru poporul lor. Revendica pământul.

CAMPBELL: Da. Îţi aminteşti povestea cu visul lui Iacob. Când Iacob se trezeşte, locul devine Bethel, casa lui Dumnezeu. Iacob a revendicat acel loc cu o semnificaţie spirituală. Acesta este locul în care Dumnezeu şi-a semănat energia.

MOYERS: Mai există locuri sfinte pe acest continent în ziua de azi?

CAMPBELL: Ciudad de México era un loc sacru,

unul dintre marile oraşe ale lumii înainte ca spaniolii să-l distrugă. Când spaniolii au văzut pentru prima dată Ciudad de México, sau Tenochtitlán, era mai măreţ decât orice oraş din Europa. Şi era un oraş sfânt, cu temple grandioase. Acum este o catedrală catolică în locul fostului templu al soarelui. Acesta este un exemplu de revendicare a pământului de către creştini. Vezi tu, ei transformă acelaşi mediu în mediul lor, aşezându-şi templul în locul celuilalt templu.

De exemplu, pelerinii au denumit unele locuri după centre biblice. Şi cineva din nordul statului New York s-a gândit la *Odiseea* şi *Iliada* – Ithaca, Utica, nume clasice peste nume clasice.

MOYERS: Într-un fel, oamenii miruiesc pământul care, cred ei, le oferă energie. Există o relaţie organică între pământ şi structurile pe care oamenii le construiesc pe el.

CAMPBELL: Da, dar această relaţie s-a încheiat odată cu apariţia metropolei.

MOYERS: În New York, oamenii concurează în construirea celei mai înalte clădiri.

CAMPBELL: Acesta este un fel de triumf arhitectural. Oraşul declară că este un centru de putere financiară şi îşi arată abilităţile. E un fel de acrobaţie.

MOYERS: Unde sunt locurile sacre din ziua de azi?

CAMPBELL: Nu există. Mai există câteva locuri istorice unde oamenii se duc să-şi amintească de ceva important care s-a întâmplat acolo. De exemplu, mergem să vizităm Ţara Sfântă pentru că aceea este ţara originilor noastre religioase. Dar fiecare ţară ar trebui să fie o ţară sfântă. Ar trebui să găsim în

peisajul însuşi simbolul energiilor vitale din acel loc. Asta fac toate tradiţiile timpurii. Îşi sanctifică peisajul.

Asta au făcut primii colonişti ai Islandei, de exemplu, în secolele VIII-IX. Si-au construit aşezările la o distanţă de

J J >

432 000 de picioare romane una de cealaltă (432 000 este un număr mitologic important, cunoscut în multe tradiţii). Întreaga organizare a peisajului islandez se baza pe relaţii cosmice, astfel încât, indiferent unde te aflai în Islanda, erai în acord cu universul (dacă erai familiarizat cu mitologia). În Egipt există acelaşi tip de mitologie, dar acolo simbolistica are o altă formă, fiindcă Egiptul nu este circular, ci lunguieţ. Acolo există zeiţa cerului ca o Vacă Sfântă, cu două picioare în sud şi două picioare în nord – o dispunere dreptunghiulară, ca să spunem aşa. Dar simbolistica spirituală a propriei noastre civilizaţii s-a pierdut. De asta e atât de frumos să mergi în orăşelul franţuzesc Chartres, încă dominat de catedrală, şi să auzi clopotele bătând atunci când noaptea devine zi, când dimineaţa devine amiază şi din nou când ziua devine noapte.

Consider că Chartres este parohia mea. Am fost de multe ori acolo. Când eram student la Paris, am petrecut un weekend întreg în catedrală, studiind fiecare imagine. Stăteam acolo atât de mult, încât într-o zi, la prânz, paznicul a venit la mine şi mi-a zis: „Vrei să mergi cu mine să batem clopotele?" I-am zis: „Sigur că da". Aşa că am urcat în turn, până la marele clopot de bronz. Acolo era o platformă, ca un balansoar. El s-a dus la un capăt al balansoarului, eu la celălalt şi aveam o mică bară de care să ne ţinem. A împins puţin şi apoi am început să ne mişcăm în

sus şi în jos, vântul ne bătea prin păr, acolo sus în catedrală, iar clopotul a început să bată sub noi – dang-dang-dang. A fost una dintre cele mai palpitante aventuri din viaţa mea.

Când s-a terminat, m-a adus jos şi mi-a spus: „Vreau să-ţi arăt unde e camera mea". Ei bine, într-o catedrală intri în naos, treci prin transept, apoi prin absidă şi în jurul absidei este jubeul*. M-a dus printr-o uşiţă din mijlocul jubeului şi am ajuns într-o cămăruţă cu un pat mic şi o măsuţă cu o lampă pe ea. Când m-am uitat prin jubeu, am văzut fereastra cu Madona Neagră – acolo locuia el. Acest om trăia într-o meditaţie constantă. A fost ceva foarte frumos, foarte emoţionant. Am mai fost la Chartres de nenumărate ori de atunci.

MOYERS: Şi ce găseşti acolo?

CAMPBELL: Mă transportă într-o vreme când aceste principii spirituale stăteau la baza societăţii. Poţi să-ţi dai seama ce stă la baza unei societăţi după cea mai înaltă clădire. Într-un oraş medieval, catedrala este cea mai înaltă. Într-un oraş din secolul al XVIII-lea, palatul – sediul politic – este cel mai înalt. Iar într-un oraş modern, cele mai înalte sunt clădirile de birouri, centrele vieţii economice.

Dacă te duci în Salt Lake City, o să vezi această idee ilustrată în faţa ochilor tăi. Mai întâi a fost construit templul, în

* Tribună transversală în formă de galerie, care se înalţă între naos şi cor, în unele catedrale gotice. *(N.t.)*

mijlocul oraşului. Aceasta este organizarea adecvată, fiindcă templul este centrul spiritual din care totul curge în toate direcţiile. Apoi Capitoliul, clădirea politică, a fost construit lângă el, mai înalt decât templul. Acum, cel mai înalt obiect

este clădirea de birouri care se ocupă şi de treburile templului, şi de treburile clădirii politice. Asta este istoria civilizaţiei occidentale. Din perioada gotică, trecând prin perioada princiară a secolelor al XVI-XVIII, până la lumea economică în care trăim acum.

MOYERS: Deci atunci când mergi în Chartres...

CAMPBELL: .mă întorc în Evul Mediu. Mă întorc în lumea în care am fost crescut, în lumea imaginilor spirituale romano-catolice – şi este magnific.

MOYERS: Nu eşti un om care să zăbovească prea mult în nostalgie. Nu doar trecutul te emoţionează când mergi acolo, nu-i aşa?

CAMPBELL: Aşa e, prezentul mă emoţionează. Catedrala îmi vorbeşte despre informaţia spirituală a lumii. Este un loc în care să meditezi, să te plimbi, să stai şi pur şi simplu să admiri acele lucruri frumoase.

MOYERS: Catedrala din Chartres, pe care o iubeşti atât de mult, exprimă şi o relaţie a omului cu cosmosul, nu-i aşa?

CAMPBELL: Da. Catedrala are forma unei cruci, altarul fiind în mijloc. E o structură simbolică. În ziua de azi, multe biserici sunt construite ca nişte teatre. Vizibilitatea e importantă. În catedrală nu se acordă niciun interes vizibilităţii. Cea mai mare parte a evenimentelor au loc nevăzute. Dar simbolul contează acolo, nu spectacolul. Toată lumea ştie spectacolul pe de rost. L-am văzut cu toţii de când aveam şase ani.

MOYERS: Atunci de ce mai mergi la catedrală?

CAMPBELL: Asta e toată ideea mitului. De ce ne place să vorbim din nou despre aceste lucruri? Pentru că asta ne pune din nou în legătură cu arhetipurile esenţiale ale vieţii noastre spirituale. Îndeplinirea ritualului zi de zi te ţine pe linia de

plutire.

MOYERS: Dar nu mai facem asta în ziua de azi.

CAMPBELL: Am pierdut legătura cu acel tip de interes. Scopul vieţii era iniţial pentru oameni să fie constant conştienţi de principiul spiritual. În palatele asiriene o să vezi un hibrid cu cap de om, corp de leu, aripi de vultur şi picioare de taur: patru semne ale zodiacului puse laolaltă şi transformate în gardieni.

Aceleaşi patru animale, asociate cu viziunea lui Ezechiel, devin cei patru evanghelişti în tradiţia creştină. Îţi aminteşti rugăciunea: „Matei, Marcu, Luca şi Ioan, binecuvântaţi patul pe care dorm". În această rugăciune, te afli în mijloc, unde este Cristos, şi cele patru puncte cardinale din jurul tău sunt picioarele patului.

Această mandala îl reprezintă pe Cristos apărând de dincolo de spaţiu-timp. Acele trei animale reprezintă vălul spaţiu-timpului, care acoperă eternitatea, iar Cristos din centru reprezintă revelaţia, a doua naştere, venirea Stăpânului Lumii din pântecul zeiţei universale, Spaţiu-Timpul.

MOYERS: Spui că o catedrală precum cea din Chartres simbolizează cunoaşterea unui fond de semnificaţie care transcende ordinea profană şi care este prezentă arhitectural nu doar sub forma pietrei măreţe, ci şi în marea linişte care înconjoară şi umple aceste forme.

CAMPBELL: Toate referinţele spirituale sunt, în cele din urmă, despre liniştea de dincolo de sunet. Primul sunet este cuvântul transformat în carne. Dincolo de acel sunet este transcendentul necunoscut şi imposibil de cunoscut. O putem numi marea tăcere sau vidul sau absolutul transcendent.

MOYERS: Când te aud vorbind despre modul în care miturile ne leagă de locurile noastre sacre şi despre cum peisajele conectau oamenii primitivi la univers, încep să mă gândesc că supranaturalul, cel puţin aşa cum îl vezi tu, este de fapt naturalul.

CAMPBELL: Ideea că supranaturalul e ceva de dincolo de natural este o idee criminală. În Evul Mediu, această idee a transformat lumea într-un tărâm pustiu, un tărâm în care oamenii trăiau vieţi neautentice, în care nu făceau niciodată ceea ce voiau fiindcă legile supranaturale le cereau să trăiască aşa cum le dicta clerul. Într-o pustietate, oamenii îndeplinesc scopuri care nu sunt cu adevărat ale lor, ci le sunt impuse ca nişte legi ineluctabile. Asta este ideea criminală. Poezia trubadurilor din secolul al XII-lea, în care vorbeau despre dragostea curtenească, era un protest la adresa acestei violări justificate supranatural a bucuriei de a trăi. Tot proteste erau şi legenda lui Tristan şi cel puţin una dintre variantele extraordinare ale legendei Graalului, cea a lui Wolfram von Eschenbach. Spiritul este floarea vieţii. Nu este ceva insuflat în viaţă, ci ceva izvorât din viaţă. Aceasta este una dintre cele mai frumoase idei ale religiilor bazate pe zeiţa-mamă, în care lumea este trupul Zeiţei, divin în sine, iar divinitatea nu este privită drept ceva care conduce de sus o natură decăzută. Ceva similar putea fi regăsit în cultul medieval al Fecioarei, cel din care au luat naştere toate superbele catedrale franţuzeşti din secolul al XIII-lea.

Totuşi, povestea Căderii din Rai vede natura ca fiind coruptă; şi acel mit corupe întreaga lume în ochii noştri. Pentru că natura este văzută ca fiind coruptă, orice faptă spontană este păcătoasă şi

trebuie să i ne opunem. Civilizaţia şi modul de viaţă se dezvoltă într-un fel dacă mitul prezintă natura ca decăzută şi într-un alt fel dacă natura este privită ca o manifestare a divinităţii, iar spiritul este revelaţia divinităţii inerente naturii.

MOYERS: Cine ne interpretează divinitatea inerentă naturii în ziua de azi? Cine sunt şamanii noştri? Cine ne interpretează lucrurile nevăzute?

CAMPBELL: Asta este funcţia artistului. Artistul este cel care comunică mitul în ziua de astăzi. Dar trebuie să fie un artist care înţelege mitologia şi umanitatea, nu doar un sociolog cu un program.

MOYERS: Cum rămâne cu noi, oamenii normali, care nu sunt poeţi sau artişti sau care nu au avut parte de un extaz transcendent? Cum putem să aflăm aceste lucruri?

CAMPBELL: O să-ţi spun cum, e foarte frumos. Stai într-o cameră şi citeşti, citeşti şi iar citeşti. Citeşti cărţile potrivite, scrise de oamenii potriviţi. Mintea ta este adusă la acel nivel şi te bucuri de un extaz blând şi mocnit tot timpul. Această revelaţie poate fi una constantă în viaţa ta. Când dai de un autor care te cucereşte, citeşte tot ce a scris. Nu spune: „A, vreau să ştiu ce a mai făcut cutărescu” – şi nu te încurca în lista de bestselleruri. Pur şi simplu, citeşte ce are de oferit acest autor. După aceea, poţi să începi să citeşti ce a citit el. Şi lumea ţi se deschide în concordanţă cu o anumită perspectivă. Dar, atunci când sari de la un autor la altul, poţi ajunge să spui data la care fiecare dintre ei a scris nu ştiu care poezie – însă niciunul nu ţi-a spus nimic.

MOYERS: Deci şamanii aveau în societăţile primitive rolul pe care îl au artiştii astăzi. Aveau un rol mult mai important decât să...

CAMPBELL: Aveau rolul pe care preoţii îl au în societatea noastră.

MOYERS: Deci şamanii erau preoţi?

CAMPBELL: După mine, există o diferenţă majoră între şaman şi preot. Preotul este un fel de funcţionar. Societatea venerează anumite zeităţi într-un anumit mod, iar preotul este hirotonisit ca funcţionar care să îndeplinească ritualul. Zeitatea căreia îi este devotat era acolo dinainte ca el să apară. Dar puterile şamanului sunt simbolizate de spiritele lui familiare – zeităţile propriei lui experienţe personale.

Autoritatea lui vine dintr-o experienţă psihologică, nu dintr-o investire socială.

MOYERS: Şamanul a călătorit undeva unde eu n-am fost şi îmi explică experienţa lui.

CAMPBELL: De asemenea, ca în cazul lui Elan Negru, şamanul poate traduce unele dintre viziuni în manifestări ritualice pentru semenii săi. Astfel, experienţa interioară ajunge în viaţa exterioară a oamenilor.

MOYERS: Acesta a fost începutul unei religii?

CAMPBELL: Personal, aşa cred că au început religiile. Însă e doar o presupunere. Nu ştim sigur.

MOYERS: Când Isus pleacă în pustiu, experimentează o transformare psihologică, se întoarce şi le spune oamenilor: „Urmaţi-mă”. Asta se întâmplă şi în aceste culturi elementare?

CAMPBELL: Dovezile pe care le avem spun că da. Se poate găsi o componentă şamanică în toate culturile vânătorilor.

MOYERS: De ce în mod special în culturile vânătorilor?

CAMPBELL: Pentru că sunt individuali.

Vânătorul e un individ într-un mod în care fermierul nu va fi niciodată. Una e să trudeşti pe câmp aşteptând ca natura să-ţi spună ce şi când să faci şi e cu totul alta să pleci la vânătoare – fiecare vânătoare e diferită de cea dinainte. Iar vânătorii îşi antrenează anumite abilităţi individuale pentru care sunt necesare talente şi calităţi speciale.

MOYERS: Şi ce s-a întâmplat cu şamanul în evoluţia umană?

CAMPBELL: Atunci când accentul s-a mutat pe viaţa aşezată la sat, şamanul şi-a pierdut din putere. De fapt, există nişte poveşti şi mituri extraordinare ale amerindienilor din sud-vest, populaţiile Navaho şi Apache. Acestea erau iniţial populaţii de vânători care s-au mutat într-o zonă în care se dezvoltase agricultura şi au preluat sistemul de viaţă agricol. În poveştile lor despre începuturi există de obicei un episod amuzant în care şamanii cad în dizgraţie şi preoţii le preiau locul. Şamanii spun ceva care jigneşte soarele, soarele dispare, iar ei spun: „Oh, pot să aduc soarele înapoi”. Încearcă toate trucurile pe care le ştiu, toate fiind descrise cinic şi comic. Dar trucurile lor nu aduc soarele înapoi. Atunci, şamanii sunt reduşi la o societate şamanică, un fel de societate de clovni. Sunt magicieni cu o putere specială, dar acum puterea lor este subordonată unei societăţi mai mari.

MOYERS: Am vorbit despre efectul preriei asupra mitologiei, acest spaţiu mărginit clar de un orizont circular, acoperit de marea cupolă a cerului. Dar oamenii care trăiau în desişul junglei? Acolo nu se vede cupola cerului, nu se vede orizontul, nu există simţul perspectivei – copaci, copaci şi iar copaci.

CAMPBELL: Colin Turnbull spune o poveste interesantă. A dus pe un vârf de munte un pigmeu care nu ieşise niciodată din pădure. Deodată au ieşit dintre copaci pe deal şi înaintea lor se întindea o câmpie mare. Bietul micuţ era complet îngrozit. Nu avea cum să înţeleagă perspectiva sau distanţa. Credea că animalele care păşteau pe câmpie, în depărtare, erau imediat în faţa lor, dar erau mici ca nişte furnici. A fost complet zăpăcit şi a fugit înapoi în pădure.

MOYERS: Geografia a avut o mare contribuţie la modelarea culturii şi religiei noastre. Zeul deşertului nu este zeul câmpiei...

CAMPBELL: .sau zeul junglei – de fapt, zeii junglei. Când eşti în deşert, cu un singur cer şi o singură lume, poţi să ai o singură zeitate, dar în junglă, acolo unde nu există orizont şi unde nu vezi niciodată mai departe de zece metri în jurul tău, această idee dispare.

MOYERS: Deci îşi proiectează ideea lor de Dumnezeu asupra lumii?

CAMPBELL: Da, bineînţeles.

MOYERS: Geografia lor le modelează imaginea divinităţii, pe care apoi o proiectează în exterior şi o numesc Dumnezeu.

CAMPBELL: Da. Ideea zeităţii este întotdeauna condiţionată cultural – întotdeauna. Şi chiar când un misionar aduce ceea ce crede el că e Dumnezeu, zeul lui, acel zeu este transformat în funcţie de ce poate acel popor să perceapă ca divinitate.

E o poveste amuzantă cu un misionar britanic în Hawaii care a fost vizitat de o preoteasă a zeiţei Pele. O preoteasă a lui Pele ar fi, într-un fel, o întrupare minoră a zeiţei. Deci misionarul vorbea de

fapt cu o zeiţă. El i-a spus: „Am venit să vă aduc mesajul lui Dumnezeu”. Iar preoteasa i-a răspuns: „Oh, ăsta e zeul tău, zeiţa mea e Pele”.

MOYERS: Ideea „Să nu ai alţi dumnezei în afară de Mine” este una pur evreiască?

CAMPBELL: Nu am găsit-o nicăieri altundeva.

MOYERS: De ce un singur zeu?

CAMPBELL: Asta nu înţeleg. Înţeleg accentul pus pe zeitatea socială locală pentru oamenii care trăiau în deşert. Tot devotamentul tău este faţă de societatea care te protejează. Societatea este mereu patriarhală. Natura este mereu matriliniară.

MOYERS: Crezi că religiile bazate pe zeiţe au apărut pentru că, în domesticirea rasei umane, femeile jucau rolul principal în activităţile de cules şi cultivare ale societăţilor primitive?

CAMPBELL: Nu încape îndoială. În acel moment, femeile au devenit cei mai importanţi membri ai societăţii din punctul de vedere al puterii magice.

MOYERS: Înainte era bărbatul care vâna...

CAMPBELL: Da, iar acum femeia capătă importanţă. Femeia oferă viaţă şi hrană, la fel ca pământul; de aceea, magia ei susţine magia pământului. În tradiţiile timpurii, femeia este primul cultivator. Abia mai târziu, odată cu invenţia plugului în sistemele culturale mai înalte, bărbatul preia conducerea agriculturii. Şi atunci simularea coitului, cu plugul înfigându-se în pământ, devine o imagine mitologică dominantă.

MOYERS: Deci la aceste perspective diferite asupra mitului te refereai când vorbeai despre „calea puterilor animale”, „calea pământului semănat”, „calea luminilor celeste” şi „calea omului”.

CAMPBELL: Acestea au legătură cu sistemul simbolic prin care este reprezentată şi organizată condiţia umană normală a perioadei respective, sistemul prin care omul se cunoaşte pe sine.

MOYERS: Şi valorile sale?

CAMPBELL: Valorile vor rezulta din condiţiile care guvernează viaţa. De exemplu, vânătorul este mereu orientat spre exterior, spre animal. Viaţa lui depinde de relaţia cu animalele. Mitologia lui e întoarsă spre exterior. Dar mitologia agricolă, legată de cultivarea plantelor, de plantarea seminţei, de aşa-zisa moarte a seminţei şi de apariţia noii plante, această mitologie este orientată mai mult spre interior. Când omul voia să obţină putere şi cunoaştere, se ducea în pădure, postea şi se ruga, şi un animal venea să-l înveţe.

În cazul cultivatorilor, lumea vegetală este profesorul. Etapele vieţii vegetale sunt identice cu etapele vieţii omului. Deci, vezi tu, aici apare o relaţie orientată spre interior.

MOYERS: Ce s-a întâmplat cu imaginaţia mitică pe măsură ce oamenii au trecut de la vânarea animalelor la plantarea seminţelor?

CAMPBELL: Are loc o transformare dramatică şi totală, nu doar a miturilor, ci, cred eu, a *psyche*-ului în sine. Vezi tu, un animal este o entitate totală, mărginită de piele. Când omori animalul, rămâne mort – acesta este sfârşitul lui. În

lumea vegetală nu există, propriu-zis, indivizi. Tai o plantă şi iese alt lăstar. Plivitul este benefic pentru plante. Tot acest fenomen este o internalizare continuă.

O altă idee asociată cu pădurile tropicale este aceea că viaţa iese din putreziciune. Am văzut păduri superbe de sequoia cu cioturi enorme ale unor copaci tăiaţi cu zeci de ani în urmă. Din ele ieşeau puieţi care făceau parte din aceeaşi plantă. De asemenea, dacă tai o ramură unei plante, răsare alta în loc. Dacă îi tai un membru unui animal care nu e un anumit tip de şopârlă, nu-i va mai creşte la loc.

Aşa că în pădure şi în culturile agrare apare un sentiment al morţii şi al non-morţii cumva, sentimentul că este nevoie de moarte pentru o viaţă nouă. Şi individul nu este chiar un individ, ci ramura unei plante. Isus foloseşte această imagine când spune: „Eu sunt Viţa, voi sunteţi mlădiţele”.* Imaginea viei este una complet diferită de imaginea animalelor separate. Într-o cultură bazată pe agricultură, trebuie să ai grijă de planta care va fi mâncată.

MOYERS: Ce poveşti a inspirat această experienţă a cultivatorului?

CAMPBELL: Ideea că plantele pe care le mănânci au crescut din trupul tăiat şi îngropat al unei zeităţi sau al unui personaj ancestral sacrificat. Acest motiv apare peste tot, dar în special în culturile din Pacific.

Aceste poveşti inspirate de plante au pătruns, de fapt, şi în cele două Americi, în zone pe care le considerăm zone de vânătoare. Cultura nord-americană este un exemplu puternic al interacţiunii dintre culturile de vânători şi cele de cultivatori.

Amerindienii erau în principal vânători, dar cultivau şi porumb. Există o poveste a populaţiei Algonquin despre originea porumbului, poveste în care un băiat are o viziune.

Ioan 15:5. *(N.t.)* În această viziune, un tânăr vine la băiat purtând pene verzi pe cap şi îl invită la o trântă. Tânărul câştigă lupta, apoi vine din nou la băiat, câştigă din nou şi aşa mai departe. Într-o zi, tânărul îi spune băiatului că data următoare băiatul va trebui să-l omoare, să-l îngroape şi să îngrijească locul în care va fi fost îngropat. Băiatul face cum i s-a spus, îl omoară şi îl îngroapă pe tânărul cel frumos. Mai târziu, băiatul se întoarce şi vede porumbul crescând acolo unde fusese îngropat – sau plantat – tânărul cu pene.

Acest băiat era îngrijorat pentru tatăl lui, care era un vânător bătrân. Băiatul se întreba dacă există vreo altă cale de a obţine hrană, pe lângă vânătoare. A primit viziunea mulţumită dorinţei lui. La sfârşitul poveştii, băiatul îi spune tatălui: „Acum nu mai trebuie să mergem la vânătoare". Probabil că acela a fost momentul unei mari revelaţii pentru aceşti oameni.

MOYERS: Dar ideea este că omul cu pene din viziune trebuie să moară şi să fie îngropat pentru ca planta să poată creşte din rămăşiţele corpului său. Această poveste se regăseşte în mai multe mituri din culturile agricultorilor?

CAMPBELL: Da. O replică a acestei poveşti apare în Poli- nezia, de exemplu. Era o fată căreia îi plăcea să se îmbăieze într-un anumit lac. Un ţipar mare înota şi el prin lac şi în fiecare zi îi atingea coapsa fetei care se îmbăia. Într-o bună zi, ţiparul se transformă într-un tânăr şi devine amantul ei pentru o clipă. Apoi, tânărul pleacă şi se întoarce, pleacă şi

se întoarce. Dar într-o zi, când vine, îi spune, la fel ca bărbatul cu pene din povestea Algonquin:

— Data viitoare când te voi vizita, trebuie să mă omori, să-mi tai capul şi să-l îngropi.

Fata face cum i s-a spus, iar din capul îngropat creşte un cocotier. Dacă te uiţi la o nucă de cocos, vezi că are cam mărimea unui cap. Poţi vedea chiar ochi şi micile proeminenţe care îl fac să semene cu un cap. Dacă îi credem pe majoritatea antropologilor americani, nu există nicio legătură între culturile din Pacific şi cele din America Centrală care să explice apariţia miturilor noastre agricole.

MOYERS: Deci aceeaşi poveste apare în culturi care nu au nicio legătură între ele. Ce înseamnă acest lucru?

CAMPBELL: Acesta este unul dintre lucrurile uimitoare la aceste mituri. Am avut de-a face cu aceste lucruri toată viaţa şi încă sunt uluit de acurateţea repetiţiilor. E aproape ca o reflexie a aceluiaşi lucru, a aceleiaşi poveşti, într-un alt mediu. În loc de porumb, e nuca de cocos.

MOYERS: Mă uluieşte la aceste poveşti ale culturilor agricole faptul că apare pentru prima dată ideea de oameni care se nasc din pântecul pământului. Pântecul apare iar şi iar în multe astfel de poveşti.

CAMPBELL: Această idee este evidenţiată în mod special în legendele din sud-vestul Americii, acolo unde au apărut primii oameni din pământ. Au ieşit dintr-o gaură care devine locul sacru, centrul axial al lumii. Acest loc este asociat cu un anumit munte.

Povestea spune că în străfundurile pământului sălăşlu- iau nişte oameni care nu erau încă oameni

cu adevărat, care nici măcar nu ştiau că erau oameni. Unul dintre ei încalcă un tabu despre care nimeni nu ştia că era tabu şi încep să-i inunde apele. Oamenii trebuie să iasă, aşa că se caţără pe o frânghie prin gaura din tavanul lumii – şi ajung într-o altă lume. Într-una dintre poveşti, şamanii devin agresivi şi insultă soarele şi luna, care dispar şi îi lasă pe toţi în întuneric.

Şamanii spun că pot să aducă soarele înapoi, aşa că înghit copaci şi îi scot prin burtă, apoi se îngroapă în pământ lăsându-şi doar ochii afară; fac toate aceste trucuri şamanice extraordinare. Dar trucurile nu merg. Soarele nu se întoarce.

Apoi preoţii spun: „Ei bine, lăsaţi oamenii să încerce". Iar oamenii sunt toate animalele. Aceşti oameni animalici se aşază în cerc şi dansează şi iar dansează – şi dansul oamenilor înalţă un deal care se transformă într-un munte şi devine centrul lumii, din care ies toţi oamenii umani.

Şi apoi urmează ceva interesant, la fel ca în *Vechiul Testament*: tot ce am auzit până acum este povestea unui anumit grup să zicem, populaţia Navaho. Când oamenii umani ies din munte, oamenii din Pueblo sunt deja acolo. E ca problema din Biblie: unde şi-au găsit fiii lui Adam neveste? Vedem creaţia acestor oameni, dar restul lumii e cumva deja acolo din întâmplare.

MOYERS: Aceasta este ideea Poporului Ales.

CAMPBELL: Sigur că da. Fiecare popor se consideră poporul ales. Şi e amuzant că numele pe care şi-l dau înseamnă de obicei „oameni". Pentru celelalte popoare au nume ciudate – Faţă Caraghioasă sau Nas Sucit.

MOYERS: Amerindienii pădurilor din nord-estul

Ame- ricii spuneau o poveste cu o femeie care a căzut din cer şi a născut gemeni. Amerindienii din sud-vest spuneau o poveste despre nişte gemeni născuţi dintr-o mamă virgină.

CAMPBELL: Da. Femeia din cer provine dintr-o cultură bazată pe vânătoare, iar femeia pământului vine dintr-o cultură bazată pe agricultură. Gemenii reprezintă două principii contrarii, dar sunt principii diferite de cele reprezentate de Cain şi Abel. În povestea Iroquois, unul dintre gemeni este numit Vlăstar sau Băiatul-Plantă, iar celălalt – Silex. Silex îşi răneşte mama atât de rău în timpul naşterii sale, încât ea moare. Silex şi Băiatul-Plantă reprezintă cele două tradiţii. Silexul este o piatră din care se cioplesc arme pentru uciderea animalelor, deci geamănul numit Silex reprezintă tradiţia vânătorii, iar Băiatul-Plantă, bineînţeles, reprezintă principiul cultivării.

În tradiţia biblică, băiatul-plantă este Cain, iar băiatul silex este Abel, care este de fapt păstor, nu vânător. Deci în Biblie vedem păstorul împotriva cultivatorului şi cultivatorul comite fapta abominabilă. Acesta este mitul unui popor de vânători sau de păstori care au pătruns într-o cultură de agricultori şi îi denigrează pe cei pe care i-au cucerit.

MOYERS: Sună ca un mare război teritorial din Vestul Sălbatic.

CAMPBELL: Da. În tradiţia biblică, întotdeauna câştigă cel de-al doilea fiu, el este cel bun. Al doilea fiu este nou-veni- tul – adică evreii. Fiul mai în vârstă îl reprezintă în acest caz canaaniţii, care locuiau acolo dinainte. Cain reprezintă oraşul bazat pe agricultură.

MOYERS: Aceste poveşti explică multe lucruri despre conflictele actuale, nu crezi?

CAMPBELL: Într-adevăr. Este fascinant să compari o societate de agricultori invadatori cu o societate de vânători sau păstori invadatori. Beligeranţii sunt exact aceiaşi pe toată planeta – două sisteme aflate în conflict şi în conjuncţie.

MOYERS: Ai spus că femeia care a căzut din cer era deja însărcinată; la fel şi cea care a născut gemeni pe pământ. Ce semnificaţie crezi că are faptul că în aceste culturi apar legende cu virgine care nasc eroi, iar aceştia mor şi învie?

CAMPBELL: Moartea şi învierea unei figuri salvatoare sunt un motiv comun în toate aceste legende. De exemplu, în povestea originii porumbului, băiatului îi apare în viziune acel tânăr binevoitor care îi oferă porumbul şi apoi moare. Planta vine din corpul lui. Cineva a trebuit să moară pentru ca viaţa să apară. Încep să văd acest tipar incredibil în care moartea duce la viaţă şi viaţa duce la moarte. Fiecare generaţie trebuie să moară pentru ca următoarea generaţie să poată veni.

MOYERS: Ai scris undeva: „Din rămăşiţele lemnului şi ale frunzelor căzute ies mlădiţe proaspete; aparent, lecţia este că din moarte izvorăşte viaţa, că viaţa se naşte din moarte. Si concluzia sumbră este că modul prin care putem creşte viaţa este să creştem moartea. În concordanţă cu această concluzie, întreaga zonă ecuatorială a globului a fost caracterizată printr-o frenezie a sacrificiului – vegetal, animal şi uman”.

CAMPBELL: În Noua Guinee există un ritual al societăţilor masculine, care reconstituie mitul societăţilor agricole: moarte, înviere şi consum

canibalic. Pe un câmp sfânt, se bat tobele şi se cântă, apoi totul se opreşte. Ritualul continuă patru-cinci zile încontinuu. Ritualurile sunt plictisitoare, ştii, pur şi simplu te epuizează, iar apoi treci într-un cu totul alt plan.

Vine momentul final. A avut loc o orgie sexuală, s-au încălcat toate regulile. Băieţii care sunt iniţiaţi în maturitate trebuie să aibă prima experienţă sexuală. Pe acest câmp se află un acoperământ format din buşteni enormi susţinuţi de doi stâlpi. Este adusă o femeie tânără, ornamentată ca o zeiţă, care se întinde sub acoperământul imens. În zgomotul tobelor şi al cântecelor, băieţii, cam şase la număr, intră pe rând sub acoperiş, unde au prima lor experienţă sexuală. Şi când ultimul băiat se află în focul pasiunii cu ea, se scot stâlpii de susţinere ai acoperişului, buştenii cad şi cuplul este ucis. Bărbatul şi femeia s-au reunit, aşa cum au fost la început, înainte de separare. Aici este uniunea dintre naştere şi moarte. Amândouă sunt acelaşi lucru.

Apoi tânărul cuplu este scos de sub buşteni şi cei doi sunt fripţi şi mâncaţi în aceeaşi seară. Acest ritual este reconstituirea uciderii unui zeu urmată de obţinerea hranei de la salvatorul mort. În cadrul Liturghiei ţi se spune că acesta este trupul şi sângele Mântuitorului. Îl iei înăuntrul tău şi te întorci spre tine însuţi, iar el lucrează dinăuntrul tău.

MOYERS: Care este adevărul pe care îl indică ritualurile?

CAMPBELL: Natura vieţii în sine trebuie realizată în faptele vieţii. În culturile vânătorilor, sacrificiul este privit ca un fel de dar sau de mită pentru zeitatea care este invitată să ne ajute sau să ne dea ceva. Dar, în culturile agricultorilor, figura

sacrificată este însuşi zeul. Persoana care moare este îngropată şi devine hrană. Cristos este crucificat şi din trupul lui vine hrana spiritului.

Povestea lui Cristos implică o sublimare a unei imagini ce iniţial era o imagine vegetală puternică. Isus se află pe Sfânta Cruce, pe pom, şi el însuşi este fructul pomului. Isus este fructul vieţii eterne, care se afla în cel de-al doilea pom interzis din Grădina Raiului. Când omul a mâncat fructul primului pom, pomul cunoaşterii binelui şi răului, a fost aruncat din Grădină. Grădina este locul unităţii, al non-dualismului dintre bărbat şi femeie, bine şi rău, Dumnezeu şi oameni. Mănânci dualitatea şi ai zburat de acolo. Pomul întoarcerii în Grădină este pomul vieţii veşnice, în care ştii că „eu" şi Tatăl suntem una.

Întoarcerea în acea Grădină este scopul multor religii. Când Yahweh l-a aruncat pe om din Grădină, a aşezat doi heruvimi la poartă, cu o sabie de foc între ei. Dacă mergi la un templu budist, trebuie să treci printre heruvimi ca să ajungi la pomul vieţii veşnice, sub care stă Buddha. În tradiţia creştină, Isus pe cruce se află pe un pom, pomul vieţii veşnice, el este fructul pomului. Isus pe cruce şi Buddha sub pom – figuri identice. Cine sunt heruvimii de la poartă? La templele budiste vei vedea că unul dintre ei are gura deschisă şi celălalt are gura închisă – frica şi dorinţa, o pereche de contrarii. Să zicem că ai vrea să intri într-o astfel de grădină şi aceste figuri sunt reale şi te ameninţă; dacă te temi pentru viaţa ta, nu poţi intra în grădină. Dar, dacă nu mai eşti ataşat de existenţa eu-lui tău, ci o vezi ca pe o funcţie a unei totalităţi mai mari, eterne, dacă alegi marele în favoarea micului, atunci nu te vei teme de

cele două figuri şi vei putea intra.

Ne ţin în afara Grădinii propriile noastre frici şi dorinţe faţă de ceea ce credem că sunt bunurile vieţii noastre.

MOYERS: Oare toţi oamenii din toate timpurile au avut un sentiment de excludere dintr-o realitate supremă, din fericire, din extaz, din perfecţiune, din Dumnezeu?

CAMPBELL: Da, dar există şi momente de extaz. Diferenţa dintre viaţa de zi cu zi şi viaţa în acele momente de extaz este ca diferenţa dintre a te afla în afara şi a te afla înăuntrul Grădinii. Treci dincolo de frică şi dorinţă, dincolo de perechile de contrarii.

MOYERS: În armonie?

CAMPBELL: În transcendenţă. Aceasta este o experienţă esenţială a oricărei realizări mistice. Trupul moare şi spiritul se naşte. Te identifici cu acea conştiinţă şi cu acea viaţă pentru care trupul tău era doar un conţinător. Conţinătorul moare şi te identifici în conştiinţă cu acel conţinut. Cu Dumnezeu.

J J ! >

În tradiţiile vegetale avem această noţiune conform căreia identitatea se află sub suprafaţa dualităţii. În spatele tuturor acestor manifestări se află strălucirea unică, cea care luminează prin toate lucrurile. Rolul artei este să reveleze această strălucire prin obiectul creat. Când vezi frumoasa organizare a unei opere de artă bune, spui doar: „Aha!” Cumva, ordinea operei vorbeşte cu ordinea vieţii tale şi duce la conştientizarea acelor lucruri pe care religiile încearcă să le redea.

MOYERS: Si anume că moartea e viaţă, viaţa e moarte, şi cele două se află în concordanţă?

CAMPBELL: Si anume că trebuie să echilibrezi

viaţa şi moartea – că sunt două aspecte ale aceluiaşi lucru, adică existenţa, devenirea.

MOYERS: Asta se află în toate aceste poveşti?

CAMPBELL: În toate. Nu ştiu nicio poveste în care moartea să fie respinsă. Vechea idee a sacrificiului nu este deloc ce credem noi. Mayaşii aveau un fel de joc de baschet în care, la sfârşit, căpitanul echipei învingătoare era sacrificat pe teren de către căpitanul echipei învinse. I se tăia capul. Esenţa ideii timpurii de sacrificiu era să-l consideri victoria vieţii tale.

MOYERS: Această idee de sacrificiu, în special de sacrificiu al câştigătorului, este extrem de străină lumii noastre. Motivul principal în ziua de astăzi este „învingătorul ia tot".

CAMPBELL: În acest ritual mayaş, miza jocului era să devii demn de a fi sacrificat ca un zeu.

MOYERS: Crezi că este adevărat că cel care îşi pierde viaţa îşi câştigă, de fapt, viaţa?

CAMPBELL: Asta spune Isus.

MOYERS: Crezi că e adevărat?

CAMPBELL: Cred, dacă o pierzi în numele a ceva. Misionarii iezuiţi din estul Canadei au raportat în secolul al XVII-lea povestea unui Iroquois tânăr şi curajos care tocmai fusese capturat de un trib duşman. Este adus să fie torturat până la moarte. Amerindienii din nord-est aveau obiceiul unei torturi sistematice a prizonierilor de sex masculin. Tortura trebuia suportată fără nicio tresărire. Acela era testul final de bărbăţie adevărată. Deci acest tânăr Iroquois este adus să fie torturat; dar, spre uluirea iezuiţilor, este ca şi cum ar veni să-şi sărbătorească nunta. Este împodobit şi cântă tare. Cei care l-au prins îl tratează ca şi cum ar fi gazdele lui, iar el – un

oaspete onorabil. Şi el le joacă jocul, ştiind către ce sfârşit se îndreaptă. Preoţii francezi care descriu întâmplarea sunt pur şi simplu şocaţi de ceea ce lor li se pare o batjocură crudă din partea răpitorilor, pe care îi consideră nişte brute sălbatice. Dar nu! Aceşti oameni urmau să fie preoţii care să-l sacrifice pe tânărul curajos. Acesta urma să fie un sacrificiu şi, prin analogie, băiatul era Isus. Chiar acei preoţi francezi ţineau Liturghia în fiecare zi, o replică a sacrificiului brutal de pe cruce.

În scrierea creştină apocrifă *Faptele lui loan* găsim o scenă echivalentă chiar înainte ca Isus să meargă spre crucificare.

Este unul dintre cele mai emoţionante pasaje din literatura creştină. În evangheliile după Matei, Marcu, Luca şi loan, se menţionează pur şi simplu că, la încheierea Cinei celei de Taină, Isus şi discipolii săi au cântat un cântec înainte să plece. Dar, în *Faptele lui loan,* cântecul este redat cuvânt cu cuvânt. Înainte să se ducă în grădină după Cina cea de Taină, Isus le spune tovarăşilor săi:

— Să dansăm!

Toţi se aşază într-un cerc în jurul lui Isus, ţinându-se de mâini, iar Isus cântă:

— Glorie ţie, Tată!

Iar cei din cerc răspund:

— Amin.

— Glorie ţie, Cuvântule!

Şi din nou:

— Amin.

— Mă voi naşte şi voi naşte!

— Amin.

— Voi mânca şi voi fi mâncat.

— Amin.

— Voi, cei ce dansaţi, vedeţi ce fac, căci a voastră este această patimă a bărbăţiei pe care o voi suferi!

— Amin.

— Voi fugi şi voi rămâne!

— Amin.

— Voi fi unit şi voi uni!

— Amin.

— Sunt o uşă pentru voi, cei care bateţi la mine... Sunt calea voastră, sunt un călător.

Şi când dansul se termină, Isus merge în grădină, să fie capturat şi crucificat.

Atunci când mergi către moarte ca un zeu, cunoscând mitul, mergi de fapt către viaţa ta veşnică. Aşa că de ce ai fi trist? Să facem ca acest eveniment să fie magnific – aşa cum este. Să-l sărbătorim.

MOYERS: Zeul morţii e stăpânul dansului.

CAMPBELL: Zeul morţii este, în acelaşi timp, şi stăpânul sexului.

MOYERS: Ce vrei să spui?

CAMPBELL: E uimitor: îi descoperi unul câte unul pe aceşti zei ai morţii şi ai generării. Ghede, zeul morţii din tradiţia voodoo haitiană, este şi zeul sexului. Zeul egiptean Osiris era judecătorul şi stăpânul morţilor, dar şi stăpânul regenerării vieţii. E o temă fundamentală – ceea ce moare se naşte. Trebuie să existe moarte ca să existe viaţă.

Aceasta este originea vânătorii de capete din sud-estul Asiei, în special din Indonezia. Vânătoarea de capete este un act sacru, o ucidere sacră. Pentru ca tânărului să i se permită să se căsătorească şi să devină tată, trebuie să ucidă. Fără moarte nu poate fi viaţă. Semnificaţia acestui lucru este că fiecare

generaţie trebuie să moară pentru ca următoarea generaţie să poată veni. Imediat ce dai naştere unui copil, eşti mort. Copilul este noua viaţă, iar tu eşti doar protectorul acelei noi vieţi.

MOYERS: Ţi-a sosit ceasul.

CAMPBELL: De aceea există această asociere psihologică profundă între naştere şi moarte.

MOYERS: Există o relaţie între ceea ce spui şi faptul că un părinte şi-ar da viaţa pentru copilul său?

CAMPBELL: Schopenhauer are un eseu extraordinar în care se întreabă cum este posibil ca un om să fie atât de implicat în primejdia sau în suferinţa altuia încât să-şi poată sacrifica viaţa pentru celălalt fără să se gândească. Cum este posibil ca ceea ce considerăm prima lege a naturii şi a autoconservării să se dizolve brusc?

Acum vreo patru-cinci ani, a avut loc în Hawaii un eveniment care ilustrează această problemă. Acolo există un loc numit Pali, în care vânturile din nord trec cu viteză printre nişte munţi. Oamenilor le place să se ducă acolo ca să-şi lase pletele să zboare în vânt sau uneori ca să se sinucidă – ca aceia care sar de pe podul Golden Gate.

Într-o zi, doi poliţişti mergeau cu maşina pe şoseaua Pali când au văzut, de cealaltă parte a gardului de la marginea drumului, un tânăr gata să sară. Au oprit maşina şi poliţistul din dreapta a sărit să-l prindă pe tânăr, dar l-a prins chiar când sărea, aşa că a fost şi el tras peste gard; din fericire, al doilea poliţist a venit la timp şi i-a tras pe amândoi înapoi.

Îţi dai seama ce i se întâmplase dintr-odată acelui poliţist care i se oferise morţii din cauza acelui tânăr necunoscut? Toate lucrurile din viaţa lui

dispăruseră – datoria lui faţă de familie, faţă de slujbă, faţă de propria lui viaţă – toate dorinţele şi speranţele vieţii lui dispăruseră. Era să moară.

Mai târziu, un jurnalist l-a întrebat:

— De ce nu i-aţi dat drumul? Aţi fi putut muri.

Răspunsul lui a fost:

— Nu puteam să-i dau drumul. Dacă îi dădeam drumul acelui om, n-aş mai fi putut trăi nicio zi.

Care este explicaţia?

Răspunsul lui Schopenhauer este că o astfel de criză psihologică reprezintă declicul unei revelaţii metafizice, revelaţia că tu şi celălalt sunteţi una, că sunteţi două aspecte ale aceleiaşi vieţi şi că aparenta voastră separare este doar un efect al modului în care experimentăm formele în condiţiile spaţiului şi timpului. Adevărata noastră realitate constă în identificarea şi uniunea noastră cu tot ce este viu. Acest adevăr metafizic poate fi conştientizat spontan în condiţii de criză. Pentru că este, conform lui Schopenhauer, adevărul vieţii tale.

Eroul este cel care şi-a dat viaţa fizică pentru a realiza într-o oarecare măsură acel adevăr. Preceptul „iubeşte-ţi aproapele" încearcă doar să te pună în contact cu acest adevăr.

Dar, fie că-ţi iubeşti aproapele sau nu, atunci când te loveşte revelaţia este posibil să-ţi rişti viaţa. Acel poliţist din Hawaii nu ştia cine era tânărul pentru care era gata să se sacrifice. Schopenhauer susţine că putem vedea asta în lucrurile mici în fiecare zi, tot timpul, mişcând viaţa în lume: oamenii fac lucruri altruiste altora şi pentru alţii.

MOYERS: Deci, când Isus spune: „lubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi", de fapt spune: „lubeşte-ţi aproapele, fiindcă el *este* tu însuţi".

CAMPBELL: În tradiţia orientală există un personaj frumos, *bodhisattva*, a cărui natură este compasiunea nelimitată; se spune că din vârfurile degetelor lui picură ambrozie până în străfundurile iadului.

MOYERS: Ce semnificaţie are asta?

CAMPBELL: Chiar la finalul *Divinei comedii*, Dante îşi dă seama că iubirea faţă de Dumnezeu hrăneşte tot universul, până în străfundurile iadului. Aceasta este cam aceeaşi imagine. *Bodhisattva* reprezintă principiul compasiunii, principiul vindecării care face posibilă viaţa. Viaţa este suferinţă, dar compasiunea îi dă posibilitatea de a continua. *Bodhisattva* este cineva care a atins nemurirea, dar participă voluntar la suferinţele lumii. Participarea voluntară la lume este foarte diferită de a te naşte pur şi simplu în lume. Aceasta este exact ceea ce spune Pavel despre Cristos în *Epistola către Filipeni:* „Dumnezeu fiind în chip, n-a socotit o ştirbire a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci S-a deşertat pe Sine, chip de rob luând, făcându-Se asemenea oamenilor, şi la înfăţişare aflându-Se ca un om, S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte, şi încă moarte pe cruce”.* Aceasta este o participare voluntară la fragmentarea vieţii.

MOYERS: Deci eşti de acord cu Abelard, care a spus în secolul al XlI-lea că moartea lui Isus pe cruce nu a fost o

Filipeni 2:6 8. (*N.t.*) răscumpărare, nici o pedeapsă, ci ispăşirea unei greşeli împreună cu rasa umană.

CAMPBELL: Aceasta este cea mai sofisticată interpretare a motivului pentru care Isus trebuia crucificat sau pentru care a ales să fie crucificat. O

explicaţie mai timpurie este aceea că păcatul din Grădina Edenului supusese omenirea Diavolului, iar Dumnezeu trebuia să-i ia pe oameni înapoi de la cămătar, Diavolul. Aşa că şi-a oferit singurul fiu, pe Isus, ca răscumpărare. Papa Grigore a oferit această interpretare a lui Isus ca fiind momeala care l-a prins pe Diavol. Aceasta este ideea răscumpărării. Într-o altă versiune, Dumnezeu a fost atât de jignit de neascultarea din Grădină, încât s-a înfuriat şi l-a azvârlit pe om afară din mila sa; singurul lucru care îl mai putea răscumpăra pe om în faţa lui Dumnezeu a fost un sacrificiu la fel de important ca păcatul. Sacrificiul niciunui om nu putea fi atât de măreţ, aşa că însuşi fiul lui Dumnezeu a devenit om pentru a plăti datoria.

Dar ideea lui Abelard era aceasta: Cristos a venit să fie crucificat pentru a evoca în inima omului sentimentul de compasiune faţă de suferinţă şi astfel să-i îndepărteze mintea de ataşamentul orb faţă de bunurile acestei lumi. Prin compasiune faţă de Cristos, ne întoarcem la el, iar cel rănit devine Mântuitorul nostru.

Acest lucru se reflectă în ideea medievală a regelui rănit, Regele Graalului, care suferă de o rană incurabilă. Din nou, cel rănit devine salvatorul. Suferinţa evocă umanitatea în inimile oamenilor.

MOYERS: Deci eşti de acord cu Abelard că omenirea care tânjea după Dumnezeu şi Dumnezeu care tânjea după omenire s-au întâlnit în compasiune lângă cruce?

CAMPBELL: Da. Imediat ce apare timpul, apare şi suferinţa. Nu poţi avea viitor dacă nu ai trecut; iar dacă eşti îndrăgostit de prezent, devine trecut, oricear fi. Pierdere, moarte, naştere, pierdere, moarte – şi

aşa mai departe. Contemplând crucea, contempli un simbol al misterului vieţii.

MOYERS: De aceea transformarea sau conversia religioasă adevărată implică atât de multă durere. Nu e uşor să te pierzi pe tine însuţi.

CAMPBELL: *Noul Testament* predică moartea sinelui, trecerea prin durerea de fi mort din punctul de vedere al lumii cu valorile sale profane. Acesta este vocabularul misticilor. Şi sinuciderea este un act simbolic. Te descotoroseşti de postura psihologică în care se întâmplă să te afli în acel moment, pentru a putea intra într-una mai bună. Mori în viaţa curentă pentru a putea ajunge la o altfel de viaţă. Dar, aşa cum a zis Jung, ai face bine să nu te laşi prins într-o situaţie simbolică. Nu este nevoie să mori în mod real, fizic. Tot ce trebuie să faci este să mori spiritual şi să fii renăscut într-un mod de viaţă mai cuprinzător.

MOYERS: Dar acest lucru pare atât de străin faţă de experienţa noastră din ziua de azi. Religia e uşoară. O pui pe tine aşa cum ţi-ai pune o haină ca să mergi la film.

CAMPBELL: Da, majoritatea bisericilor sunt locuri de reuniuni sociale agreabile. Îţi plac oamenii de acolo, sunt oameni respectabili, prieteni vechi, familia îi ştie de mult.

MOYERS: Ce s-a întâmplat în cultura de astăzi cu ideea mitică a salvatorului care se sacrifică?

CAMPBELL: În timpul Războiului din Vietnam, îmi amintesc că vedeam la televizor tineri în elicoptere care mergeau să-şi salveze camarazii, supunându-se la mari riscuri. Nu erau obligaţi să-l salveze pe cutare tânăr aflat în pericol. Acolo am văzut acelaşi lucru, această dispoziţie despre care

scria Schopenhauer de a-ţi sacrifica viaţa pentru altul. Unii bărbaţi spun că iubesc războiul pentru că îi pune în contact cu experienţa de a fi în viaţă. Când te duci la birou zi de zi, nu ai această experienţă, dar în război eşti smuls brusc înapoi în experienţa de a fi viu. Viata e durere; viata e suferinţă; viata e oroare – dar, Dumnezeule, eşti viu. Aceşti tineri din Vietnam erau cu adevărat vii când ţineau piept morţii pentru camarazii lor.

MOYERS: Dar un om mi-a spus odată, după ani de stat în picioare pe peronul metroului: „Mor câte puţin în fiecare zi, dar ştiu că o fac pentru familia mea". Există şi acte mici de eroism, care nu ţin cont de notorietate. De exemplu, o mamă face asta prin izolarea pe care o suportă de dragul familiei.

CAMPBELL: Maternitatea e un sacrificiu. Pe veranda noastră din Hawaii vin păsările să mănânce. În fiecare an, au fost una sau două mame printre ele. Când vezi o pasăre mamă pe care o chinuie progeniturile ei, cerându-i de mâncare, cinci pui, unii mai mari decât ea, îţi spui: „Mda, acesta e simbolul maternităţii; îţi dai substanţa şi tot ce mai ai progeniturilor tale". De aceea mama devine simbolul Mamei Pământ. Ea este cea care ne-a dat viaţă şi pe care trăim şi pe al cărei trup ne găsim mâncarea.

MOYERS: Ceea ce spui mă face să mă gândesc la o altă figură din *The Way of the Animal Powers* care mi s-a părut foarte similară lui Cristos. Îţi aminteşti figura salvatorului din legenda creaţiei a amerindienilor Pima?

CAMPBELL: Da. E o poveste foarte educativă. El este figura clasică a salvatorului care aduce viaţă omenirii, apoi omenirea îl rupe în bucăţi. Ştii cum se spune: salvează-i viaţa unui om şi ţi-ai făcut un

duşman pe viaţă.

MOYERS: Atunci când lumea este creată, el iese din centrul pământului şi apoi îşi scoate oamenii din subteran, dar aceştia se întorc împotriva lui şi îl omoară nu o dată, ci de mai multe ori...

CAMPBELL: ... chiar îl pulverizează.

MOYERS: Dar el se întoarce mereu la viaţă. În cele din urmă, se duce în munţi, unde urmele sale se pierd şi nimeni nu-l mai poate urmări. Nu-i aşa că e o figură foarte similară lui Isus?

CAMPBELL: Da, este. Şi avem aici şi motivul labirintului. Calea este întortocheată intenţionat, dar, dacă ştii secretul labirintului, poţi merge să-l vizitezi pe cel care locuieşte acolo.

MOYERS: Dacă ai credinţă, îl poţi urma pe Isus.

CAMPBELL: Da. Unul dintre lucrurile pe care le înveţi adesea ca membru al religiilor de mistere este acela că labirintul, care blochează, este în acelaşi timp calea către viaţa veşnică. Acesta este secretul final al mitului – să te înveţe cum să penetrezi labirintul vieţii, astfel încât valorile sale spirituale să poată scăpa.

Asta este şi problema cu *Divina comedie* a lui Dante. Criza apare in „mijlocul căii vieţii tale , când corpul începe să se estompeze şi în lumea ta de vis intră cu forţa o cu totul altă constelaţie de teme. Dante spune că în anul din mijloc al vieţii lui era pierdut într-o pădure periculoasă. Şi a fost ameninţat acolo de trei animale, care simbolizau mândria, dorinţa şi frica. Apoi, Vergiliu, personificarea înţelegerii poetice, a apărut şi l-a condus prin labirintul iadului, locul în care se aflau cei fixaţi de dorinţele şi fricile lor şi care nu puteau trece spre eternitate. Dante a fost călăuzit până la Dumnezeu.

La o scară mai mică, avem aceeaşi imagine mitologică în această poveste a amerindienilor Pima. Populaţia Pima avea una dintre cele mai simple culturi ale amerindienilor din America de Nord. Şi aici au reuşit, în propriul lor mod, să utilizeze această imagine extrem de sofisticată, care se potriveşte cu cea a lui Dante.

MOYERS: Ai scris undeva că „semnul crucii trebuie privit ca un semn al afirmării eterne a tot ceea ce a fost vreodată şi a tot ceea ce va fi. Nu simbolizează numai acel moment istoric al Patimilor, ci misterul răspândit prin timp şi spaţiu al prezenţei lui Dumnezeu şi al participării sale la agonia tuturor lucrurilor vii".

CAMPBELL: Momentul principal din mitul medieval este trezirea inimii la compasiune, transformarea pasiunii în compasiune. Aceasta este întreaga problemă a poveştilor despre Graal, compasiunea pentru regele rănit. Şi de aici intuim şi explicaţia crucificării, oferită de Abelard: faptul că Fiul lui Dumnezeu a coborât pe pământ să fie crucificat şi să ne trezească inimile la compasiune, astfel deturnându-ne minţile de la grijile generale ale oricărei forme de viaţă spre valorile tipic umane ale dăruirii de sine în suferinţa împărtăşită. În acest sens, regele rănit, regele mutilat al legendei Graalului, este echivalentul lui Cristos. Rolul lui este acela de a trezi compasiune şi de a aduce astfel un tărâm pustiu la viaţă. Aici apare ideea mistică a funcţiei spirituale a suferinţei în această lume. Cel care suferă este un fel de Cristos, venit în faţa noastră pentru a evoca acel unic lucru care transformă animalul de pradă uman într-o fiinţă umană validă. Acel unic lucru este compasiunea. Aceasta este tema

pe care James Joyce o preia şi o dezvoltă în *Ulise* – trezirea eroului său, Stephen Deda- lus, la maturitate, prin compasiunea împărtăşită cu Leopold Bloom. Acesta este lucrul care i-a trezit inima spre iubire şi i-a deschis calea.

În următoarea lucrare extraordinară a lui Joyce, *Finnegans Wake,* este recurent un număr misterios. 1132. Apare ca dată, de exemplu, şi ca adresă: strada 11, numărul 32. În fiecare capitol apare 1132 într-un fel sau altul. Când scriam *A Skeleton Key to Finnegans Wake (Cheia universală pentru Finnegans Wake),* am încercat în orice mod posibil să-mi dau seama. „Ce naiba e numărul ăsta, 1132?" Apoi mi-am amintit că, în *Ulise,* în timp ce Bloom rătăceşte pe străzile Dublinului, o bilă cade dintr-un turn anunţând ora amiezii, iar el se gândeşte: „Legea corpurilor în cădere, 32 de picioare pe secundă". M-am gândit că treizeci şi doi trebuie să fie numărul Căderii; atunci, 11 ar fi înnoirea deceniului: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 – şi apoi 11 şi începi din nou. În *Ulise* mai erau câteva sugestii care m-au făcut să mă gândesc: „Ei bine, probabil avem aici numărul Căderii, 32, şi numărul Mântuirii, 11; păcat şi iertare, moarte şi renaştere". *Finnegans Wake* este legat de un eveniment ce a avut loc în Parcul Phoenix, un parc important din Dublin. Phoenixul este pasărea care moare arzând şi revine la viaţă. Astfel, Parcul Phoenix devine Grădina Raiului, unde a avut loc Căderea şi unde crucea a fost plantată pe craniul lui Adam: „O felix culpa" („O, phoenix vinovat!", spune Joyce). Avem aici moartea şi mântuirea. A părut un răspuns destul de bun şi este răspunsul pe care l-am dat în *A Skeleton Key*.

Dar, într-o seară, când pregăteam un curs de

mitologie comparată pentru studenţii mei, reciteam *Epistola Sf. Pavel către Romani* şi am dat de o propoziţie ciudată care a părut să întruchipeze ceea ce gândea Joyce când a scris *Finnegans Wake.* Sf. Pavel scria: „Fiindcă Dumnezeu i-a închis pe toţi în neascultare, ca să-Si arate îndurarea faţă de toţi”*. Nu ai cum să fii atât de neascultător încât mila lui Dumnezeu să nu te poată găsi, aşa că dă-i o şansă. „Păcătuieşte curajos”, cum spunea Luther, şi vezi cât de multă milă poţi obţine de la Dumnezeu. Marele păcătos este cel care îl trezeşte cel mai mult pe Dumnezeu la compasiune. Această idee este esenţială în raport cu paradoxurile moralităţii şi cu valorile vieţii.

Aşa că mi-am spus: „Hopa, deci despre asta vorbea de fapt Joyce”. Aşa că mi-am notat în carnetul despre Joyce: „Romani, capitolul 11, versetul 32”. Poţi să-ţi imaginezi surprinderea mea? Din nou acelaşi număr, 1 132, direct din Cartea Sfântă! Joyce preluase acel paradox al credinţei creştine ca motto al capodoperei vieţii lui. În această operă descrie necruţător monstruozitatea vieţii şi a acţiunilor umane private

* Filipeni 2:6-8. (*N.t.*)

şi publice pe parcursul istoriei păcătoase a omenirii. Totul e acolo – povestit cu iubire.

MOYERS: Este posibil ca occidentalii să înţeleagă experienţa mistică ce lasă teologia în urmă? Dacă eşti fixat pe imaginea lui Dumnezeu într-o cultură în care ştiinţa îţi determină percepţia realităţii, cum poţi să experimentezi acel tărâm suprem despre care vorbesc şamanii?

CAMPBELL: Păi oamenii chiar îl experimentează. Cei care îl experimentau în Evul

Mediu erau arşi ca eretici. Una dintre marile erezii din Occident este aceea pe care a spus-o Isus: „Eu şi Tatăl una suntem”. A fost crucificat pentru asta. În Evul Mediu, la nouă sute de ani după Cristos, un mare mistic Sufi a spus: „Eu şi iubita mea una suntem”; şi el a fost crucificat. Pe drumul său spre cruce, se ruga: „O, Doamne, dacă i-ai fi învăţat pe aceşti oameni ce m-ai învăţat pe mine, nu mi-ar face asta. Şi, dacă nu m-ai fi învăţat, nu mi s-ar fi întâmplat asta. Binecuvântat fie Domnul şi toată lucrarea lui”. Un alt mistic Sufi a spus: „Funcţia comunităţii ortodoxe este aceea de a-i îndeplini misticului dorinţa, uniunea cu Dumnezeu prin umilire şi moarte”.

MOYERS: Ce a diminuat această experienţă în ziua de azi?

CAMPBELL: Ideea democratică a majorităţii conducătoare nu funcţionează doar în politică, ci şi în gândire. În gândire, bineînţeles, majoritatea greşeşte mereu.

MOYERS: Greşeşte mereu?

CAMPBELL: În probleme de acest fel, da. Funcţia majorităţii în raport cu spiritul este să încerce să asculte şi să se deschidă faţă de cineva care a avut o experienţă dincolo de mâncare, adăpost, procreere şi avere.

Ai citit vreodată *Babbitt* a lui Sinclair Lewis?

MOYERS: Acum mult timp.

CAMPBELL: Mai ţii minte ultimul rând? „N-am făcut niciodată în viaţa mea ceea ce am vrut”. Acesta este un om care nu şi-a urmat niciodată fericirea. De fapt, am auzit această replică pe când predam la Sarah Lawrence. Înainte să mă însor, obişnuiam să mănânc prânzul şi cina la restaurant. Joia era seara

liberă a servitoarelor din Bronxville şi multe familii ieşeau să mănânce la restaurant. Într-o seară, eram în restaurantul meu preferat, iar la masa de lângă mine erau un tată, o mamă şi un băiat slăbănog de vreo doisprezece ani. Tatăl i-a spus băiatului:

— Bea-ţi sucul de roşii.

Şi băiatul i-a zis:

— Nu vreau.

Atunci tatăl i-a zis mai tare:

— Bea-ţi sucul de roşii.

Iar mama i-a spus:

— Nu-l pune să facă ce nu vrea.

Tatăl s-a uitat la ea şi i-a zis:

— Nu poate să treacă prin viaţă făcând doar ce vrea. Dacă face doar ce vrea, o să fie terminat. Uită-te la mine. N-am făcut niciodată în viaţa mea ceea ce am vrut.

Mi-am spus: „Dumnezeule, ăsta e Babbitt în carne şi oase!”

Ăsta este omul care nu şi-a urmat niciodată fericirea. Poţi obţine succesul în viaţă, dar gândeşte-te puţin – ce viaţă este asta? La ce bun? N-ai făcut niciodată în viaţa ta ceea ce ai vrut. Le spun mereu studenţilor mei să meargă acolo unde vor sufletul şi trupul lor. Când ai acel sentiment, rămâi cu el şi nu lăsa pe nimeni să te abată.

MOYERS: Ce se întâmplă când îţi urmezi fericirea?

CAMPBELL: Ajungi la fericire. În Evul Mediu, o imagine care apare în multe, multe contexte este roata norocului. Ai centrul roţii şi marginea care se învârte. De exemplu, dacă eşti legat de marginea roţii, tot timpul cobori sau urci. Dar dacă eşti în centru, eşti în acelaşi loc tot timpul. Aceasta este

semnificaţia jurămintelor de nuntă – voi fi cu tine în sănătate şi în boală, în bogăţie şi în sărăcie: indiferent că urcăm sau coborâm. Dar te iau să-mi fii centru; tu eşti fericirea mea, nu averea pe care mi-o aduci, nu prestigiul social, ci tu. Asta înseamnă să-ţi urmezi fericirea.

MOYERS: Ce i-ai spune unui om care încearcă să atingă acel izvor al vieţii veşnice, acea fericire care îl aşteaptă?

CAMPBELL: Cu toţii avem experienţe care pot, uneori, să transmită această senzaţie; care ne fac să intuim unde ne este fericirea. Prinde-o. Nimeni nu-ţi poate spune ce o să fie. Trebuie să înveţi să-ţi cunoşti propriile profunzimi.

MOYERS: Când le-ai cunoscut pe ale tale?

CAMPBELL: Când eram copil. N-am lăsat pe nimeni să mă abată de la drumul meu. Familia m-a ajutat tot timpul să fac ceea ce voiam cel mai mult. Nici măcar n-am simţit că ar fi vreo problemă.

MOYERS: Cum pot aceia dintre noi care au copii să-i ajute să-şi recunoască fericirea?

CAMPBELL: Trebuie să-ţi cunoşti copilul şi să fii atent la el. Poţi să-l ajuţi. Când predam la Sarah Lawrence, aveam o întâlnire individuală de jumătate de oră cu fiecare student, cel puţin o dată la două săptămâni. Atunci când vorbeşti despre ceea ce ar trebui să citească studenţii şi deodată atingi un subiect la care studentul chiar reacţionează, o să vezi cum i se schimbă expresia şi i se măresc ochii. Acolo s-a deschis o posibilitate de viaţă. Tot ce-ţi poţi spune este: „Sper că acest copil se va ţine de asta”. Poate că o va face, poate că nu, dar, dacă o face, şi-a găsit viaţa chiar acolo, în cameră cu el.

MOYERS: Şi nu trebuie să fii poet ca să faci asta.

CAMPBELL: Poeţii sunt pur şi simplu cei care şi-au făcut o profesie din contactul cu fericirea lor. Majoritatea oamenilor sunt interesaţi de alte lucruri. Se implică în activităţi economice şi politice sau sunt trimişi într-un război de care nu le pasă; în astfel de circumstanţe, este greu să te ţii de acest cordon ombilical. Este o tehnică pe care fiecare dintre noi trebuie s-o dezvolte pentru el însuşi.

Dar majoritatea oamenilor care trăiesc pe tărâmul aşa-numitelor interese ocazionale au o capacitate care aşteaptă să fie trezită pentru a se putea muta în celălalt tărâm. Ştiu asta şi am văzut-o la studenţii mei.

Când predam la un liceu de băieţi, vorbeam cu cei care încercau să-şi decidă carierele. Venea câte un băiat la mine şi mă întreba:

— Crezi că pot să fac asta? Crezi că pot să fac aia? Crezi că pot să fiu scriitor?

— Oh, îi spuneam, nu ştiu. Poţi îndura zece ani de dezamăgire în care nimeni nu-ţi va primi lucrările sau crezi că o să scrii un bestseller din prima? Dacă ai curajul de a te ţine de lucrul pe care îl vrei, indiferent ce se întâmplă, dă-i bătaie.

Apoi venea tatăl şi le spunea:

— Nu, ar trebui să studiezi Dreptul, e mai bănos.

Aceea este marginea roţii, nu centrul. Nu fericirea. Vrei să te gândeşti la avere sau vrei să te gândeşti la fericire?

M-am întors din Europa ca absolvent în 1929, cu doar trei săptămâni înainte de căderea Bursei de pe Wall Street, aşa că n-am avut de lucru timp de cinci ani. Pur şi simplu nu existau locuri de muncă. A fost o perioadă extraordinară pentru mine.

MOYERS: Extraordinară? Marea criză

economică? Ce a fost extraordinar la ea?

CAMPBELL: Nu mă simţeam sărac, simţeam doar că nu am bani. Oamenii erau atât de buni unii cu alţii atunci. De exemplu, l-am descoperit pe Frobenius*. M-a lovit deodată şi a trebuit să citesc tot ce scrisese. Aşa că pur şi simplu am scris

Leo Frobenius (1873 – 1938). (*N.t.*)

unei edituri pe care o ştiam în New York City; mi-au trimis cărţile şi mi-au spus că nu trebuie să le plătesc până când obţin o slujbă – asta a fost patru ani mai târziu.

În Woodstock, statul New York, trăia un bătrânel minunat, care avea nişte pământ cu nişte coteţe mici pe care le închiria pentru vreo douăzeci de dolari pe an tinerilor care credeau că au un viitor în artă. Nu avea apă curentă, doar un puţ şi o cişmea. A declarat că nu vrea să-şi instaleze apă curentă, fiindcă ar fi atras un anumit tip de oameni. Aici am citit şi am lucrat cel mai mult. A fost minunat. Îmi urmam fericirea.

Am ajuns la această idee a fericirii pentru că în sanscrită, care este marea limbă spirituală a lumii, există trei termeni care reprezintă marginea, locul de pe care sari în oceanul transcendenţei: „Sat", „Chit", „Ananda". Cuvântul „sat" înseamnă „a fi". „Chit" înseamnă „conştiinţă". „Ananda" înseamnă „fericire" sau „extaz". M-am gândit: „Nu ştiu dacă conştiinţa mea este conştiinţă cu adevărat; nu ştiu dacă ceea ce ştiu despre fiinţa mea este cu adevărat fiinţa mea; dar ştiu unde este extazul meu. Aşa că mă voi agăţa de extaz şi asta îmi va aduce conştiinţa şi fiinţa". Cred că a funcţionat.

MOYERS: Cunoaştem vreodată adevărul? Îl găsim vreodată?

CAMPBELL: Fiecare om are propria lui

profunzime, propria experienţă şi propria convingere că se află în contact cu „sat-chit-ananda”, propria lui existenţă prin conştiinţă şi fericire. Oamenii religioşi spun că nu putem trăi fericirea înainte să murim şi să ajungem în rai. Dar eu cred că ar trebui să ai cât mai mult din această experienţă cât eşti în viaţă.

MOYERS: Fericirea e acum.

CAMPBELL: În rai te vei simţi atât de extraordinar uitându-te la Dumnezeu, încât nu vei avea o experienţă proprie. Nu acolo este locul în care să ai experienţa. Aici este.

MOYERS: Uneori, când îţi urmezi fericirea, ai acest sentiment, pe care îl am şi eu uneori, că te ajută nişte mâini nevăzute?

CAMPBELL: Tot timpul. E miraculos. Mi s-a dezvoltat chiar şi o superstiţie ca urmare a acestor mâini invizibile prezente tot timpul – şi anume că, dacă îţi urmezi fericirea, porneşti pe un fel de cale care a fost acolo tot timpul, aşteptându-te; viaţa pe care ar trebui s-o trăieşti este viaţa pe care o trăieşti. Când vezi asta, începi să întâlneşti oameni care se află în câmpul fericirii tale şi ei îţi deschid uşile. Eu zic să-ţi urmezi fericirea fără teamă şi se vor deschide uşi acolo unde nici nu ştiai că există.

MOYERS: Ai avut vreodată simpatie pentru omul care nu are niciun sprijin invizibil?

CAMPBELL: Niciun sprijin invizibil? Da, el este amărâtul care trezeşte compasiune. Îţi trezeşte milă să-l vezi împiedi- cându-se când toate apele vieţii sunt chiar acolo.

MOYERS: Apele vieţii eterne sunt chiar acolo? Unde?

CAMPBELL: Oriunde ai fi – dacă îţi urmezi fericirea, te bucuri tot timpul de acea prospeţime, de

acea viaţă din tine.

V
Aventura eroului

În plus, nici măcar nu trebuie să riscăm aventura de unii singuri; toţi eroii timpului au trecut prin ea înaintea noastră. Labirintul este complet desluşit. Trebuie doar să urmăm firul căii eroului şi, acolo unde credeam că vom găsi o abominaţie, vom găsi un zeu. Şi unde credeam că-l vom ucide pe altul, ne vom ucide pe noi. Unde credeam că mergem spre exterior, vom ajunge la centrul existenţei noastre. Şi unde credeam că suntem singuri, vom fi cu întreaga lume.

- JOSEPH CAMPBELL

* * *

MOYERS: De ce există atât de multe poveşti ale eroului în mitologie?

CAMPBELL: Pentru că despre asta merită să scrii. Chiar şi în romanele populare, personajul principal este un erou sau o eroină care a descoperit sau a făcut ceva dincolo de întinderea obişnuită a realizărilor şi a experienţelor. Eroul este cel care şi-a dat viaţa pentru ceva mai mare decât el.

MOYERS: Deci în toate aceste culturi, indiferent ce costum local poartă eroul, care este fapta lui?

CAMPBELL: Ei bine, există două tipuri de fapte. Una este fapta fizică, în care eroul realizează o faptă curajoasă în luptă sau salvează o viaţă. Celălalt tip este fapta spirituală, în care eroul învaţă să experimenteze aria supra-normală a vieţii spirituale

umane şi se întoarce cu un mesaj.

De obicei, aventura eroului începe cu cineva de la care a fost luat ceva sau cineva care simte că lipseşte ceva din experienţele normale disponibile ori permise membrilor societăţii sale. Această persoană pleacă într-o serie de aventuri extraordinare, fie ca să recupereze ceea ce fusese pierdut, fie ca să descopere un elixir dătător de viaţă. De obicei, avem de-a face cu un ciclu – o plecare şi o întoarcere.

Dar structura şi ceva din componenta spirituală ale acestei aventuri sunt deja anticipate în ritualurile de iniţiere ale societăţilor tribale primitive, prin care copilul este obligat să renunţe la copilărie şi să devină adult – să-şi ucidă, ca să spunem aşa, personalitatea şi *psyche*-ul infantile şi să se întoarcă un adult responsabil. Aceasta este o transformare psihologică fundamentală prin care trebuie să trecem cu toţii. În copilărie ne aflăm într-o situaţie de dependenţă, sub protecţia şi supravegherea cuiva timp de paisprezece până la douăzeci şi unu de ani – şi, dacă îţi dai doctoratul, chiar până la treizeci şi cinci. Nu eşti sub nicio formă un agent liber, responsabil, ci un ascultător dependent, care aşteaptă şi primeşte pedepse şi răsplăţi. Pentru a evolua din această poziţie de imaturi- tate psihologică spre curajul responsabilităţii de sine, sunt necesare o moarte şi o înviere. Acesta este motivul de bază al călătoriei universale a eroului – părăsirea unei condiţii şi găsirea sursei vieţii care să te aducă la o condiţie matură, mai bogată.

MOYERS: Deci, chiar dacă nu suntem eroi în sensul că salvăm societatea, tot trebuie să plecăm în această călătorie spirituală şi psihologică dinăuntrul

nostru.

CAMPBELL: Exact. În cartea sa *Mitul naşterii eroului. O interpretare psihologică a mitologiei,* Otto Rank declară că toată lumea este un erou prin naştere, când trece printr-o transformare fizică şi psihică incredibilă, de la condiţia unei creaturi acvatice într-o lume de lichid amniotic la un mamifer care respiră aer şi care, în cele din urmă, va deveni biped. Şi este o faptă eroică şi din partea mamei, care a făcut toate acestea posibile.

MOYERS: Atunci, eroii nu sunt doar bărbaţi?

CAMPBELL: Oh, nu. De obicei, bărbatul are rolul mai evident, din cauza condiţiilor vieţii. El este afară, în lume, iar femeia este în casă. Dar, de exemplu, aztecii aveau mai multe raiuri în care mergeau sufletele oamenilor în funcţie de condiţiile în care muriseră; pentru ei, raiul războinicilor ucişi în luptă era acelaşi ca raiul femeilor care muriseră la naştere. Naşterea este o faptă eroică, fără îndoială, în sensul că reprezintă renunţarea la sine pentru viaţa altuia.

MOYERS: Nu crezi că societatea noastră a pierdut acest adevăr? Acum este considerat mai eroic să pleci în lume şi să faci bani decât să creşti copii.

CAMPBELL: Banilor li se face mai multă reclamă. Ştii vorba aceea: „Dacă un câine muşcă un om, nu e o poveste; dacă un om muşcă un câine, acolo ai o poveste". Aşa că ceea ce se întâmplă şi se tot întâmplă, indiferent cât de eroic este, nu e ceva nou. Ai putea spune că maternitatea şi-a pierdut noutatea.

MOYERS: Totuşi, e o imagine superbă – mama ca erou.

CAMPBELL: Aşa mi s-a părut dintotdeauna. E ceva ce am învăţat din aceste mituri.

MOYERS: E o călătorie – trebuie să ieşi din siguranţa cunoscută, convenţională a vieţii tale ca să poţi pleca în călătorie.

CAMPBELL: Trebuie să te transformi din fecioară în mamă. E o schimbare importantă, care implică multe pericole.

MOYERS: Şi, când te întorci din călătorie cu un copil, ai adus ceva înapoi lumii.

CAMPBELL: Nu numai asta, dar ai o slujbă pe viaţă. Otto Rank subliniază faptul că trăim într-o lume în care unii oameni cred că faptul eroic de a se fi născut îi îndreptăţeşte să primească respectul şi sprijinul întregii comunităţi.

MOYERS: Dar mai au o călătorie de făcut după aceea.

CAMPBELL: Mai au o mare călătorie, cu multe probe.

MOYERS: Care este semnificaţia probelor, a testelor şi a muncilor eroului?

CAMPBELL: Dacă vrei să vorbim despre scopuri, probele sunt menite să verifice că pretendentul este cu adevărat erou. Este capabil de această sarcină? Poate să depăşească pericolele? Are curajul, cunoştinţele, capacitatea de a sluji?

MOYERS: În această cultură a religiei uşoare, cu un preţ mic, mi se pare că am uitat că toate cele trei mari religii ne învaţă că muncile eroului sunt o parte importantă din viaţă, că nu există răsplată fără să plăteşti un preţ. Coranul spune: „Crezi că vei putea intra în Grădina Fericirii fără muncile prin care au trecut cei ce au murit înaintea ta?” Iar Isus spune în Evanghelia după Matei: „Strâmtă este poarta şi

îngustă este calea care duce la viaţă şi puţini sunt care o află”.* Şi eroii din tradiţia iudaică trec prin încercări grele ca să ajungă la mântuire.

CAMPBELL: Dacă îţi dai seama care este problema reală – să te pierzi pe tine, să te oferi unui scop mai înalt –, îţi dai seama că aceasta este în sine încercarea supremă. Când nu ne mai gândim în primul rând la noi şi la autoconservarea noastră, trecem printr-o transformare cu adevărat eroică a conştiinţei.

Şi toate miturile, într-o formă sau alta, tratează problema transformărilor conştiinţei. Până acum gândeai într-un fel, de acum trebuie să gândeşti altfel.

MOYERS: Cum se transformă conştiinţa?

CAMPBELL: Fie prin probe în sine, fie prin revelaţii iluminatoare. Totul se reduce la probe şi revelaţii.

* Matei 7:14. (*N.t.*)

MOYERS: Nu apare cumva un moment de mântuire în toate aceste poveşti? Femeia este salvată de balaur, oraşul este salvat de la nimicire, eroul este scăpat de pericol în ultimul moment.

CAMPBELL: Ba da. Nu ar fi o faptă eroică dacă n-ar fi o reuşită. Există şi imaginea eroului care eşuează, dar acela este de obicei reprezentat ca un fel de clovn, cineva care pretinde a fi mai mult decât este.

MOYERS: Cum diferă un erou de un lider?

CAMPBELL: Această problemă a fost abordată de Lev Tolstoi în *Război şi pace.* Napoleon devastează Europa, se află pe punctul de a invada Rusia, iar Tolstoi pune această întrebare: Liderul

este cu adevărat liderul sau este doar omul din faţa valului? În termeni psihologici, liderul ar putea fi considerat cel care şi-a dat seama ce se putea obţine şi a obţinut acel lucru.

MOYERS: Cineva a spus că liderul este un om care discerne inevitabilul şi se aşază în faţa lui. Napoleon a fost un lider, dar nu a fost un erou, în sensul că nu a realizat ceva măreţ în slujba omenirii. A făcut-o pentru Franţa, pentru gloria Franţei.

CAMPBELL: Atunci este un erou al Franţei, nu? Asta este problema zilei de astăzi. Avem nevoie de eroul unui stat sau al unui popor acum, când ar trebui să ne intereseze întreaga planetă? Napoleon este echivalentul de secol XIX al lui Hitler din secolul XX. Napoleon a devastat Europa.

MOYERS: Deci este posibil să fii zeu şi să pici testul la un nivel cosmic?

CAMPBELL: Da. Sau poţi fi un zeu local, dar un duşman pentru oamenii pe care i-ai cucerit. Faptul că numeşti un om erou sau monstru este relativ în funcţie de centrul conştiinţei tale.

MOYERS: Deci trebuie să avem grijă să nu numim o faptă eroică, din moment ce lucrurile nu funcţionează aşa într-un sens mai larg, mitologic.

CAMPBELL: Păi nu ştiu. Fapta poate fi eroică la modul absolut – un om care îşi dă viaţa pentru oamenii lui, de exemplu.

MOYERS: Ah, da. Soldatul german care moare...

CAMPBELL: ...e la fel de erou ca americanul care a fost trimis acolo să-l omoare.

MOYERS: Deci eroismul are un obiectiv moral?

CAMPBELL: Obiectivul moral este salvarea unui popor sau a unei persoane ori susţinerea unei idei. Eroul se sacrifică pentru ceva – aici se află

moralitatea. Bineînţeles, privind dintr-o altă perspectivă, ai putea spune că ideea pentru care s-a sacrificat nu trebuia respectată. Aceasta este o judecată din tabăra adversă, dar nu distruge eroismul intrinsec al faptei.

MOYERS: Asta este o perspectivă diferită asupra eroilor faţă de cea pe care am avut-o când eram mic, atunci când am citit povestea lui Prometeu care le-a adus focul oamenilor, suferind pentru binele lor.

CAMPBELL: Da, Prometeu aduce omenirii focul şi, prin urmare, civilizaţia. Apropo, furtul focului este o temă mitică universală. Adesea, un animal sau o pasăre trickster fură focul şi îl pasează altor animale sau păsări care îl duc mai departe. Uneori, animalele care transportă focul sunt arse de flăcări; se spune că asta le dă coloritul diferit. Furtul focului este o poveste universală foarte populară.

MOYERS: Oamenii din fiecare cultură încearcă să explice de unde a venit focul?

CAMPBELL: Povestea nu încearcă neapărat să explice, mai degrabă are legătură cu valoarea focului. Furtul focului separă omul de animale. Când eşti în pădure noaptea, aprinzi un foc şi ţii animalele departe. Le vezi ochii strălucind, dar nu se pot apropia de foc.

MOYERS: Prin urmare, povestea nu este spusă doar ca să-i inspire pe alţii sau să transmită un mesaj moral.

CAMPBELL: Nu, este spusă ca să arate importanţa focului pentru oameni şi ca să transmită un mesaj despre ce a diferenţiat omul de animale.

MOYERS: În studiile tale din domeniul mitologiei, ai ajuns să găseşti ceva anume, un anumit tipar de aspiraţii şi gânduri, care constituie punctul

comun al oamenilor, fie că au trăit acum un milion de ani sau că vor trăi peste o mie de ani?

CAMPBELL: Există un anumit tip de mit pe care l-am putea numi „căutarea viziunii”, plecarea în căutarea unui lucru de preţ, a unei viziuni, care are aceeaşi formă în toate mitologiile. Am încercat să prezint acest lucru în prima mea carte, *Eroul cu o mie de chipuri.* Toate aceste mitologii diferite ne oferă aceeaşi aventură esenţială. Părăseşti lumea în care te afli şi mergi într-o profunzime sau pe o distanţă sau către o înălţime. Acolo găseşti ceea ce lipsea din conştiinţa ta, în lumea în care trăiai înainte. Aici apare următoarea problemă: rămâi cu acel lucru şi laşi lumea în urmă sau te întorci cu acel lucru de preţ şi încerci să-l păstrezi pe măsură ce te reintegrezi în lumea ta socială? Nu e uşor.

MOYERS: Deci eroul pleacă *pentru* ceva, nu pleacă pur şi simplu de dragul călătoriei, nu e un aventurier?

CAMPBELL: Există ambele tipuri de eroi, cei care aleg să plece în călătorie şi cei care nu. În primul tip de aventură, eroul pleacă cu intenţia şi responsabilitatea de a realiza fapta eroică. De exemplu, Atena i-a spus lui Telemah, fiul lui Ulise: „Du-te şi găseşte-ţi tatăl”. Acest tip de căutare paternă este o aventură importantă pentru tineri. Este aventura în care îţi găseşti menirea, natura, sursa. Pleci în această aventură cu o intenţie. Sau mai există şi legenda zeiţei sumeriene a cerului, Inanna, care a coborât în lumea morţilor şi a trebuit să moară ca să-şi readucă iubitul la viaţă.

Apoi există cel de-al doilea tip de aventură – aventura în care eşti aruncat; de exemplu, când eşti trimis în armată. Nu ai intenţionat acest lucru, dar

acum eşti aici. Ai trecut printr-o moarte şi o înviere, ţi-ai pus o uniformă, eşti altă creatură.

În miturile celtice apare frecvent un tip de erou: prinţul vânător care a fost ademenit de un cerb într-o zonă împădurită în care nu mai fusese. Acolo, animalul se transformă în Regina Zânelor sau aşa ceva. În acest tip de aventură, eroul nu are habar de ceea ce face şi se trezeşte într-un tărâm transformat.

MOYERS: Aventurierul care pleacă într-o astfel de călătorie poate fi considerat erou în sensul mitologic?

CAMPBELL: Da, fiindcă este mereu pregătit pentru aşa ceva. În aceste poveşti, eroul primeşte aventura pentru care este pregătit. Aventura este manifestarea simbolică a caracterului său. Chiar şi peisajul şi condiţiile de mediu sunt adecvate gradului său de pregătire.

MOYERS: În *Războiul stelelor,* filmul lui George Lucas, Solo porneşte ca mercenar şi sfârşeşte ca erou, ajungând să-l salveze pe Luke Skywalker.

CAMPBELL: Da. Aici, Solo a făcut fapta eroică a sacrificiului pentru altul.

MOYERS: Crezi că vina poate crea un erou? Crezi că Solo se simţea vinovat pentru că îl abandonase pe Skywalker?

CAMPBELL: Depinde de ce sistem de idei vrei să aplici. Solo era un tip foarte pragmatic, cel puţin aşa se vedea el, un materialist. Dar era în acelaşi timp şi o fiinţă umană capabilă de compasiune şi nu o ştia. Aventura a trezit în el o trăsătură pe care nu ştia că o are.

MOYERS: Deci poate că eroul se află în fiecare dintre noi şi n-o ştim?

CAMPBELL: Viaţa ne trezeşte caracterul. Pe

măsură ce o parcurgi, afli tot mai multe despre tine. De aceea este bine să te pui în situaţii care îţi vor evoca natura superioară, nu pe cea inferioara. „Şi nu ne duce pe noi m ispita.

Ortega y Gasset vorbeşte despre mediu şi erou în cartea sa *Meditaţii despre Don Quijote.* Don Quijote a fost ultimul erou al Evului Mediu. Pleca să se lupte cu uriaşi, dar, în loc de uriaşi, mediul lui oferea mori de vânt. Ortega arată că această poveste este situată într-o perioadă în care căpătase amploare interpretarea mecanicistă a lumii, iar mediul nu mai era responsiv spiritual faţă de erou. Astăzi, eroul se loveşte de o lume dură care nu răspunde în niciun fel necesităţilor lui spirituale.

MOYERS: O moară de vânt.

CAMPBELL: Da, dar Quijote şi-a salvat aventura inventând un magician care transformase uriaşii în mori de vânt. Poţi face şi asta dacă ai o imaginaţie poetică. Înainte, lumea eroului nu era una mecanicistă, ci una vie şi responsivă la dispoziţia lui spirituală. Acum a devenit o lume atât de mecanicistă, interpretată doar prin ştiinţe fizice, prin sociologie marxistă şi psihologie comportamentală, încât devenim doar un tipar previzibil de fire care răspunde la stimuli. Această interpretare de secol XIX a stors libertatea voinţei umane din viaţa modernă.

MOYERS: În sensul politic, există pericolul ca aceste mituri ale eroului să ne înveţe să privim faptele altora ca dintr-un amfiteatru, colosseum sau sală de cinema? Să-i privim pe alţii realizând fapte măreţe în timp ce noi ne consolăm cu neputinţa noastră?

CAMPBELL: Cred că acest lucru a intrat recent

în cultura noastră. Cel care se uită la competiţii sportive în loc să participe la ele este implicat într-un fel de reuşită surogat. Dar, când te gândeşti la lucrurile prin care trec oamenii în civilizaţia noastră, îţi dai seama că e sumbru să fii om modern. Corvoada celor care au familii de întreţinut e o treabă care stinge viaţa din om.

MOYERS: Dar cred că prefer asta faţă de ciuma din secolele al XII-lea şi al XIV-lea...

CAMPBELL: Modul lor de viaţă era mult mai activ decât al nostru. Noi stăm în birouri. De aceea este evidentă în civilizaţia noastră problema vârstei mijlocii.

MOYERS: Începi cu atacurile personale!

CAMPBELL: Eu am trecut de vârsta de mijloc, deci ştiu câte ceva despre asta. Vieţile noastre sedentare sunt caracterizate de faptul că, indiferent de stimularea intelectuală, corpurile noastre nu sunt foarte active. De aceea trebuie să faci exerciţii mecanice, cel puţin treizeci de minute în fiecare zi şi aşa mai departe. Îmi este foarte greu să găsesc plăcere în aceste lucruri, dar asta este. Altfel, întregul tău corp îţi spune: „M-ai uitat complet. Devin doar un canal înfundat".

MOYERS: Mi se pare plauzibil ca aceste poveşti despre eroi să funcţioneze ca un tranchilizator, transformându-ne în spectatori pasivi. Şi cealaltă latură este faptul că lumea noastră pare secată de valori spirituale. Oamenii se simt impotenţi. Mi se pare că acesta este blestemul societăţii moderne, impotenţa, acel plictis pe care îl simt oamenii, alienarea oamenilor faţă de ordinea lumii din jurul lor. Poate că avem nevoie de un erou care să exprime cele mai adânci doruri ale noastre.

CAMPBELL: Ceea ce descrii e exact ca în „Tărâmul pustiu” al lui T.S. Eliot. Instalarea unei stagnări sociologice a unor vieţi neautentice, care nu trezeşte nimic din vieţile noastre spirituale, din posibilităţile noastre sau chiar din curajul nostru fizic – nu trezeşte nimic până când, bineînţeles, ne aruncă într-un război inuman.

MOYERS: Nu eşti împotriva tehnologiei, nu?

CAMPBELL: Deloc. Dedal, care poate fi considerat maestrul tehnician al Greciei Antice, i-a construit fiului său, Icar, aripi ca să poată scăpa din labirintul cretan pe care tot Dedal îl construise. Când i-a pus aripile, i-a zis: „Zboară la mijloc. Nu zbura prea sus, căci soarele va topi ceara de pe aripile tale. Nu zbura prea jos, căci te vor prinde valurile mării”. Dedal a zburat la mijloc, dar şi-a văzut fiul entuziasmându-se şi zburând prea sus. Ceara s-a topit, iar băiatul a căzut în mare. Nu ştiu de ce, dar oamenii vorbesc mai mult despre Icar decât despre Dedal, de parcă aripile ar fi fost responsabile de căderea tânărului astronaut. Şi totuşi, acesta nu este un argument bun împotriva industriei şi ştiinţei. Da, bietul Icar a căzut în apă, dar Dedal, care a zburat la mijloc, a reuşit să ajungă pe ţărm.

Un text hindus spune: „Primejdioasă e calea aceasta, ca tăişul unei lame”. Acest motiv apare şi în literatura medievală. Când Lancelot pleacă s-o salveze pe Guinevere din captivitate, trebuie să treacă un râu călcând pe marginea unei săbii cu mâinile şi picioarele goale, cu torentul dedesubt. Atunci când realizezi ceva complet nou, fie că este vorba despre o descoperire tehnologică sau pur şi simplu un mod de viaţă în care comunitatea nu te poate ajuta, apare întotdeauna pericolul unui exces

de entuziasm, pericolul de a neglija anumite detalii mecanice. Şi atunci cazi. „Primejdioasă e calea aceasta, ca tăişul unei lame.” Când îţi urmezi calea dorinţei, a entuziasmului şi a emoţiei, păstrează-ţi controlul şi nu lăsa acea cale să te tragă spre dezastru.

MOYERS: Una dintre ideile interesante din lucrările tale este aceea că ştiinţa şi mitologia nu se află în conflict.

CAMPBELL: Nu, nu se află. În prezent, ştiinţa pătrunde în dimensiunile misterului. Şi-a forţat intrarea în sfera despre care vorbesc miturile. A ajuns la margine.

MOYERS: Marginea fiind…

CAMPBELL: .marginea, interfaţa dintre ceea ce poate fi cunoscut şi ceea ce nu va fi descoperit niciodată, fiindcă e un mister ce transcende orice cercetare umană. Sursa vieţii – care este? Nu ştie nimeni. Nu ştim nici măcar ce e un atom, dacă e undă sau particulă – e ambele. Nu avem habar ce sunt aceste lucruri.

De aceea vorbim despre divinitate. Este o sursă transcendentă de energie. Atunci când fizicianul observă particule subatomice, vede o urmă pe un ecran. Aceste urme vin şi pleacă, vin şi pleacă, şi noi venim şi plecăm, şi toată viaţa vine şi pleacă. Acea energie este cea care hrăneşte toate lucrurile. Este cea căreia i se adresează venerarea mitică.

MOYERS: Ai un erou mitic preferat?

CAMPBELL: Când eram mic, aveam doi eroi. Unul era Douglas Fairbanks, celălalt era Leonardo da Vinci. Voiam să fiu o sinteză a celor doi. Astăzi nu mai am un singur erou.

MOYERS: Şi societatea noastră are?

CAMPBELL: A avut. L-a avut pe Cristos. Apoi America a avut oameni ca Washington şi Jefferson şi, mai târziu, oameni ca Daniel Boone. Dar viaţa este atât de complexă în prezent şi se schimbă atât de repede, încât nimic nu are timp să devină o constelaţie înainte să fie dat deoparte.

MOYERS: Se pare că în ziua de astăzi venerăm celebrităţi, nu eroi.

CAMPBELL: Da, şi e păcat. Într-un liceu din Brooklyn s-a împărţit un chestionar cu întrebarea: „Ce ai vrea să fii?" Două treimi din elevi au răspuns: „Vedetă". Nu aveau ideea că trebuie să te oferi pe tine ca să obţii ceva.

MOYERS: Voiau doar să fie cunoscuţi.

CAMPBELL: Doar să fie cunoscuţi, să aibă faimă – nume şi faimă. E păcat.

MOYERS: Dar o societate are nevoie de eroi?

CAMPBELL: Da, cred că da.

MOYERS: De ce?

CAMPBELL: Pentru că trebuie să aibă imagini care să unească toate tendinţele de separare, să-i unească pe membrii societăţii într-o singură intenţie.

MOYERS: Să urmeze o cale.

CAMPBELL: Cam aşa ceva. Naţiunea trebuie să aibă un fel de intenţie pentru a putea acţiona ca o putere unică.

MOYERS: Ce părere ai avut despre revărsarea emoţională de după moartea lui John Lennon? A fost un erou?

CAMPBELL: Oh, în mod cert.

MOYERS: Explică-mi în sens mitologic.

CAMPBELL: În sens mitologic, a fost un inovator. The Beatles au adus o formă de artă pentru care lumea era pregătită. Cumva, s-au sincronizat

perfect cu vremurile lor. Dacă apăreau cu treizeci de ani înainte, muzica lor s-ar fi evaporat. Eroul public este receptiv la necesităţile vremii sale. The Beatles au adus o nouă profunzime spirituală în muzica pop, ceea ce a pornit „moda", să-i spunem aşa, meditaţiei şi a muzicii orientale. Muzica orientală exista în societatea occidentală de mulţi ani, ca o curiozitate, dar acum, odată cu The Beatles, tinerii noştri par să ştie despre ce e vorba. O auzim tot mai des şi începe să fie utilizată conform intenţiei sale originale, ca sprijin pentru meditaţie. Asta au pornit The Beatles.

MOYERS: Uneori mi se pare că ar trebui să ne fie milă de erou, în loc să-l admirăm. Atât de mulţi eroi şi-au sacrificat nevoile pentru alţii.

CAMPBELL: Toţi au făcut-o.

MOYERS: Şi, adesea, reuşitele lor sunt zdrobite de ina- bilitatea celorlalţi de a le vedea.

CAMPBELL: Da, ieşi din pădure cu aur şi se transformă în cenuşă. E un motiv cunoscut din basme.

MOYERS: În *Odiseea* este un incident cutremurător, când nava se destramă şi membrii echipajului sunt azvârliţi peste bord, iar valurile îl împing pe Ulise în toate direcţiile. Se agaţă de un catarg şi în final ajunge pe ţărm, iar textul spune: „Singur în sfârşit. Singur în sfârşit".

CAMPBELL: Ei bine, aventura lui Ulise e puţin cam complicată ca s-o discutăm pe scurt. Dar în aventura de care vorbeşti, nava naufragiază pe Insula Soarelui – insula celei mai înalte iluminări. Dacă nava nu ar fi naufragiat, Ulise ar fi putut rămâne pe insulă şi ar fi putut deveni un fel de yoghin care, odată ce atinge iluminarea, rămâne acolo, în extaz, şi nu se mai întoarce. Dar ideea

grecilor că valorile ar trebui cunoscute şi aplicate în viaţă este cea care l-a adus înapoi. Pe Insula Soarelui exista un tabu: nimeni nu avea voie să ucidă şi să mănânce vreunul dintre boii Soarelui. Dar oamenii lui Ulise erau înfometaţi, aşa că au măcelărit animalele Soarelui, ceea ce le-a provocat naufragiul. Tot conştiinţa lor inferioară deţinea controlul, chiar şi acolo, în sfera celei mai înalte iluminări spirituale. Când te afli în prezenţa unei astfel de iluminări, nu ar trebui să te gândeşti: „Mamă, mi-e foame. Daţi-mi un sendviş cu friptură". Oamenii lui Ulise nu erau pregătiţi sau eligibili pentru experienţa care li se oferise.

Acesta este modelul poveştii eroului care atinge iluminarea supremă şi se întoarce.

MOYERS: Ce ar trebui să înţelegem din ceea ce ai scris despre povestea dulce-amăruie a lui Ulise? „Componenta tragică a acelei opere stă exact în bucuria profundă faţă de frumuseţea şi excelenţa vieţii – frumuseţea nobilă a unei femei, valoarea unui bărbat curajos. Şi povestea tot sfârşeşte în cenuşă."

CAMPBELL: Nu poţi spune că viaţa e inutilă doar pentru că sfârşeşte în cenuşă. Într-o poezie a sa, Pindar laudă un tânăr care a câştigat un campionat de lupte în cadrul Jocurilor Pyt- hice: „Creaturi de-o zi, ce este oricare dintre noi? Ce nu este? Omul este doar visul unei umbre. Dar când cerul ne dăruieşte o rază de soare, ea străluceşte peste om şi-i oferă o viaţă bună". Acea vorbă sumbră, „Deşertăciunea deşertăciunilor, toate sunt deşertăciuni*!" –, nu este o deşertăciune. Acest moment de luciditate nu este deşertăciune, este o victorie, un deliciu. Este specific grecilor să

punã accentul pe atingerea culmilor perfecţiunii în momentele de triumf.

MOYERS: Dar nu mor mulţi dintre eroii mitologici? Suferă, sunt crucificaţi...

CAMPBELL: Mulţi dintre ei îşi dau vieţile. Dar mitul spune şi că din viaţa dăruită iese o viaţă nouă. Poate că nu este viaţa eroului, dar este o viaţă nouă, un nou mod de a fi sau de a deveni.

MOYERS: Aceste poveşti ale eroului diferă de la o cultură la alta. Eroul din Orient este diferit de eroul din cultura noastră?

CAMPBELL: Ceea ce îi face diferiţi este gradul de iluminare sau de acţiune. Există un tip de erou timpuriu care ucide monştri. Acesta este un tip de aventură din preistorie, când omul îşi modela propria lume dintr-o sălbăticie periculoasă şi informă. Ucidea monştri.

MOYERS: Deci şi eroul evoluează în timp, ca majoritatea conceptelor şi ideilor?

CAMPBELL: Evoluează pe măsură ce evoluează şi cultura. De exemplu, Moise este o figură eroică. Urcă pe munte, se întâlneşte cu Yahweh în vârful muntelui şi se întoarce cu reguli pentru formarea unei noi societăţi. Este un şir de acţiuni tipice eroului – plecarea, îndeplinirea, întoarcerea.

MOYERS: Buddha este o figură eroică?

CAMPBELL: Buddha urmează o cale foarte similară cu cea a lui Cristos; doar că, bineînţeles, Buddha a trăit cu cinci sute de ani mai devreme. Între cele două figuri salvatoare se poate face o paralelă care merge până la discipolii lor apropiaţi. De exemplu, Ananda şi Sfântul Petru.

Ecleziastul 1:2. (*N.t.*)

MOYERS: De ce ţi-ai numit cartea *Eroul cu o mie de chipuri?* CAMPBELL: Pentru că există o anumită secvenţă de acţiuni tipică eroului pe care o putem identifica în poveştile din toată lumea şi din diferite perioade istorice. La nivel bazal, se poate spune că există un singur erou mitic arhetipal, a cărui viaţă a fost replicată în zone diferite din lume de către foarte mulţi oameni. Un erou legendar este, în general, fondatorul a ceva – al unei ere noi, al unei religii, al unui oraş, al unui nou mod de viaţă. Pentru a fonda ceva nou, trebuie să părăseşti vechiul şi să pleci în căutarea seminţei ideii, în căutarea acelei idei germinale care va avea potenţialul de a da naştere lucrului nou.

Toţi fondatorii religiilor au plecat în astfel de căutări. Buddha a plecat în pustnicie, apoi a stat sub copacul Bodhi, copacul cunoaşterii nemuritoare, unde a primit o revelaţie care a iluminat întreaga Asie timp de două mii cinci sute de ani.

După ce a fost botezat de către loan Botezătorul, Isus a plecat în deşert pentru patruzeci de zile; şi din deşert s-a întors cu mesajul său. Moise s-a dus pe vârful muntelui şi s-a întors cu tăbliţele legii. Avem apoi eroii care fondează oraşe – aproape toate vechile oraşe greceşti au fost fondate de către eroi care au plecat în aventuri surprinzătoare. S-ar putea spune şi că fondatorul unei vieţi – viaţa ta sau a mea, dacă ne trăim propriile vieţi, în loc s-o imităm pe a altcuiva – se întoarce dintr-o căutare.

MOYERS: De ce sunt aceste poveşti atât de importante pentru rasa umană?

CAMPBELL: Depinde de tipul de poveste. Dacă reprezintă ceea ce s-ar numi o aventură arhetipală – povestea copilului devenind adolescent, deschiderea

ochilor săi faţă de noua lume a adolescenţei – povestea, poate oferi un model pentru abordarea acestei situaţii.

MOYERS: Vorbeşti despre cum poveştile ne ghidează pe parcursul crizelor. Când eram copil şi citeam poveşti, toate aveau un final fericit. Asta era înainte să aflu că viaţa este plină de realităţi apăsătoare şi crude. Uneori mi se pare că e ca şi cum am cumpăra bilet la Gilbert şi Sullivan şi, când intrăm în sală, vedem că se joacă o piesă a lui Harold Pinter. Poate că basmele ne fac inadaptaţi pentru realitate.

CAMPBELL: Basmele se povestesc pentru distracţie. Trebuie să faci diferenţa între miturile care au legătură cu problemele serioase ale vieţii în raport cu societatea şi natura, pe de o parte, şi poveştile cu aceleaşi motive, dar care sunt povestite pentru distracţie, pe de altă parte. Chiar dacă majoritatea basmelor au un final fericit, pe drumul spre acel final apar motive mitologice tipice – de exemplu, motivul eroului care se află în necaz şi aude o voce sau este ajutat de cineva.

Basmele sunt pentru copii. De foarte multe ori sunt despre o fetiţă care nu vrea să devină femeie. Se blochează la acel hotar. Se duce la culcare până când va veni prinţul care va depăşi toate barierele şi îi va da un motiv să creadă că poate fi frumos pe partea cealaltă. Multe dintre poveştile fraţilor Grimm sunt cu fetiţe aflate într-un blocaj. Uciderile balaurilor şi trecerile pragurilor au scopul de a depăşi acel blocaj.

Ritualurile ceremoniilor de iniţiere primitive au o bază mitologică şi implică uciderea eului infantil şi scoaterea la iveală a unui adult, fie el fată sau băiat.

E mai greu pentru băiat decât pentru fată, fiindcă pe fată o ia viaţa pe sus. Ea devine femeie fie că vrea, fie că nu, în timp ce băiatul trebuie să vrea să devină bărbat. La scurt timp după, ea se trezeşte însărcinată, apoi se trezeşte mamă. Băiatul trebuie să se detaşeze mai întâi de mamă, să-şi adune energia în interiorul lui şi apoi să pornească la drum. Despre asta este mitul cu „Tinere, du-te şi găseşte-ţi tatăl”. În *Odiseea,* Telemah locuieşte cu mama lui. Când împlineşte douăzeci de ani, Atena vine şi îi spune: „Du-te şi găseşte-ţi tatăl”. Aceasta este tema tuturor poveştilor. Uneori este vorba de un tată mistic, dar alteori, ca în *Odiseea,* este vorba de unul fizic.

Basmele sunt miturile copiilor. Există mituri adecvate fiecărei perioade a vieţii. Pe măsură ce îmbătrânim, avem nevoie de o mitologie mai solidă. Bineînţeles, toată povestea crucificării, o imagine fundamentală în tradiţia creştină, vorbeşte despre intrarea eternităţii în domeniul timpului şi al spaţiului, acolo unde există o dezmembrare. Dar vorbeşte şi despre trecerea din domeniul timpului şi al spaţiului în domeniul vieţii eterne. Aşa că ne crucificăm corpurile temporale şi pământeşti, le lăsăm să se sfâşie şi prin acea dezmembrare intrăm în sfera spirituală care transcende toate durerile pământeşti. Există o formă de crucifix numită „Cristos triumfător”, în care nu stă cu capul plecat şi sângerând, ci cu capul ridicat şi ochii deschişi, ca şi cum ar fi venit de bunăvoie să fie crucificat. Sf. Augustin a scris undeva că Isus s-a dus la cruce ca un mire la mireasa lui.

MOYERS: Deci există adevăruri pentru oameni mai în vârstă şi adevăruri pentru copii.

CAMPBELL: Oh, da. Îmi amintesc de un curs al

lui Heinrich Zimmer la Universitatea Columbia, despre ideea hindusă că viaţa e un vis sau o bulă; că totul este *maya,* iluzie. După curs, un tânăr a venit la el şi i-a spus:

— Dr. Zimmer, a fost un curs minunat despre filosofia indiană! Dar *maya...* nu înţeleg. Nu-mi spune nimic.

— Oh, i-a spus el, nu fi nerăbdător! Asta nu este încă pentru tine, dragul meu.

Şi aşa este: când îmbătrâneşti şi toţi oamenii pe care îi ştiai şi pentru care trăiai au murit, când lumea însăşi trece, începi să înţelegi mitul *maya*. Dar tinerii trebuie să întâlnească viaţa, să se descurce cu ea, s-o iubească, să înveţe şi să se lupte cu ea – deci, o altă mitologie.

MOYERS: Scriitorul Thomas Berry spune că ţine de poveste. Povestea pe care o atribuim vieţii şi universului, presupunerile şi credinţele noastre fundamentale despre modul în care merg lucrurile. El spune că acum avem probleme „fiindcă ne aflăm între poveşti. Vechea poveste ne-a susţinut multă vreme – ne-a modelat atitudinile emoţionale, ne-a oferit un scop în viaţă, ne-a energizat acţiunile, ne-a sfinţit suferinţa, ne-a ghidat educaţia. Ne trezeam dimineaţa şi ştiam cine suntem, eram în stare să răspundem la întrebările copiilor noştri. Povestea era acolo şi avea grijă de tot. Acum, vechea poveste nu mai funcţionează. Şi încă nu am învăţat una nouă".

CAMPBELL: Sunt parţial de acord cu asta – parţial fiindcă există o poveste veche care e încă bună, povestea căutării spirituale. Căutarea de a-ţi găsi identitatea în interiorul tău – asta am încercat să redau în acea cărticică pe care am scris-o acum patruzeci şi ceva de ani, *Eroul cu o mie de chipuri.*

Relaţia miturilor cu sociologia şi cosmologia trebuie să aştepte ca omul să se adapteze la noua lume în care se află. Lumea de azi este diferită de cea de acum 50 de ani. Dar viaţa interioară a omului este exact la fel. Deci, dacă pui deoparte pentru o vreme mitul originii lumii – oricum o să-ţi explice oamenii de ştiinţă care este originea lumii – şi te întorci la mitul căutării umane, cu etapele ei, cu tranziţia de la copilărie la maturitate, cu înţelegerea semnificaţiei maturităţii, vei vedea că povestea este acolo; şi aşa este în toate religiile.

De exemplu, povestea lui Isus – acolo există o faptă eroică universal validă. Mai întâi ajunge la graniţa conştiinţei vremii sale atunci când merge la loan Botezătorul să fie botezat. Apoi trece graniţa şi pleacă în deşert timp de patruzeci de zile. În tradiţia iudaică, numărul patruzeci are o semnificaţie mitologică. Fiii lui Israel au petrecut patruzeci de ani în pustie, Isus a petrecut patruzeci de zile în deşert. Acolo, Isus a fost supus la trei ispite. Mai întâi, ispita economică. Diavolul a venit la el şi i-a zis:

— Pari înfometat, tinere! De ce nu preschimbi aceste pietre în pâine?

Iar Isus i-a răspuns:

— Nu doar din pâine trăieşte omul, ci din fiecare cuvânt din gura lui Dumnezeu.

A urmat ispita politică. Isus a fost dus pe vârful unui munte şi i s-au arătat popoarele lumii, iar Diavolul i-a spus:

— Vei putea stăpâni peste toţi dacă mi te supui.

Ceea ce este o lecţie prea puţin cunoscută astăzi despre preţul pe care trebuie să-l plăteşti ca să fii un politician de succes. Isus refuză. În cele din urmă, Diavolul îi spune:

— Şi acum, dacă eşti aşa de spiritual, să mergem pe Templul lui Irod. Vreau să văd cum te arunci de pe el. Dumnezeu te va ţine, n-o să ai nici măcar o vânătaie.

Asta se numeşte mândrie spirituală. Sunt atât de spiritual, încât sunt deasupra grijilor materiale şi pământeşti. Dar Isus este întrupat, nu-i aşa? Aşa că spune:

— Nu-l vei ispiti pe Domnul, Dumnezeul tău.

Acestea sunt cele trei ispite ale lui Isus şi sunt la fel de relevante astăzi cum erau în anul 30 d.Hr.

Şi Buddha merge în pădure şi se întâlneşte cu cei mai mari guru ai vremii sale. Apoi merge mai departe şi, după o perioadă de încercări şi căutări, ajunge la copacul Bodhi, copacul iluminării, acolo unde şi el este supus la trei ispite. Prima este pofta, a doua este frica şi a treia este supunerea în faţa opiniei publice.

În prima ispită, Stăpânul Poftei şi-a adus cele trei frumoase fiice în faţa lui Buddha. Numele lor erau Dorinţă, Împlinire şi Regrete – Viitorul, Prezentul şi Trecutul. Dar Buddha, care se detaşase deja de dimensiunea senzuală, nu a fost mişcat.

Apoi, Stăpânul Poftei s-a transformat în Stăpânul Morţii şi a aruncat către Buddha toate armele unei armate de monştri. Dar Buddha găsise în el acel punct nemişcat, etern, neatins de timp. Deci, din nou, nu a fost mişcat, iar armele aruncate spre el s-au transformat în flori.

În final, Stăpânul Poftei şi al Morţii s-a transformat în Stăpânul Datoriei Sociale şi a spus:

— Tinere, nu ai citit ziarul de dimineaţă? Nu ştii ce trebuie să faci azi?

Buddha a răspuns atingând pur şi simplu

pământul cu vârfurile degetelor de la mâna dreaptă. Atunci s-a auzit vocea zeiţei mamă a universului, ca un tunet bubuind la orizont:

— Acest fiu iubit al meu a dat deja atât de mult din el lumii, încât nu a mai rămas aici nimeni căruia să-i ordoni. Renunţă la nonsensul ăsta.

Atunci, elefantul pe care se afla Stăpânul Datoriei Obşteşti s-a înclinat în faţa lui Buddha şi toată compania Antagonistului s-a dizolvat ca un vis. În acea noapte, Buddha a atins iluminarea. Pentru următorii cincizeci de ani, a rămas în lume ca îndrumător spre desfacerea legăturilor egoismului.

Primele două ispite – dorinţa şi frica – sunt aceleaşi pe care le arată Tiţian în extraordinara sa pictură cu Adam şi Eva (pictura se află acum la Prado), concepută când avea nouăzeci şi patru de ani. Bineînţeles, copacul este axa mitologică a lumii, în punctul în care timpul şi eternitatea, mişcarea şi repausul sunt unite – punctul în jurul căruia se rotesc toate lucrurile. Aici este reprezentat doar aspectul său temporal, acela de copac al cunoaşterii binelui şi răului, câştigului şi pierderii, dorinţei şi fricii. În dreapta se află Eva, care vede ispititorul sub forma unui copil ce îi oferă mărul şi este mişcată de dorinţă. Adam, din cealaltă parte a copacului, vede picioarele ispititorului, formate din şerpi, şi este atins de frică. Dorinţa
si frica: cele două emoţii care conduc viata în lume. Dorinţa J ! ! ! este momeala, frica este cârligul.

Adam si Eva au fost miscaţi; Buddha nu. Eva si Adam au adus viaţa si au fost blestemaţi de Dumnezeu; Buddha a predicat eliberarea de frică.

MOYERS: Şi totusi, odată cu copilul – cu viaţa –,

vin si pericolul, frica, suferinţa?

CAMPBELL: Acum am peste optzeci de ani si scriu o lucrare de mai multe volume. Vreau foarte mult să trăiesc până o termin. Vreau acest copil. Deci asta îmi dă frică de moarte. Dacă nu mi-as dori să termin acea lucrare, nu m-ar deranja să mor. Atât Buddha, cât si Cristos au găsit mântuirea de dincolo de moarte si s-au întors din pustietate ca să aleagă si să instruiască discipoli care le-au dus mai departe mesajul lumii.

Mesajele marilor învăţători – Moise, Buddha, Cristos, Mahomed – sunt foarte diferite. Dar călătoriile lor sunt foarte similare. Atunci când a fost ales, Mahomed era un caravanier analfabet. Dar în fiecare zi pleca din casa lui din Mecca si se ducea într-o pesteră din munte să mediteze. Într-o zi, o voce i-a spus: „Scrie!”, iar el a ascultat. Astfel avem Coranul. E o poveste foarte, foarte veche.

MOYERS: În fiecare dintre aceste cazuri, cei care au primit darul eroului i-au interpretat grotesc mesajul.

CAMPBELL: Unii profesori decid să nu predice nimic, temându-se de ce va face societatea cu descoperirile lor.

MOYERS: Dacă eroul se întoarce din căutare, iar lumea nu vrea să primească ce aduce el înapoi?

CAMPBELL: Bineînţeles, asta este o experienţă normală. Nu este atât vorba de faptul că lumea nu vrea darul, ci de faptul că nu stie cum să-l primească si cum să-l instituţionalizeze...

MOYERS: .cum să-l păstreze, cum să-l înnoiască.

CAMPBELL: Da, cum să-l ţină în viaţă.

MOYERS: Mi-a plăcut mereu imaginea insuflării vieţii în oasele uscate, în ruine şi relicve.

CAMPBELL: Există un fel de erou secundar al cărui rol este revitalizarea tradiţiei. Acest erou reinterpretează tradiţia şi o face validă ca experienţă în prezent, adaptând clişeele învechite. Toate tradiţiile au nevoie de acest proces.

MOYERS: Foarte multe religii au început cu poveşti eroice. Întregul Orient a fost binecuvântat cu învăţăturile aduse de Buddha, iar Occidentul a fost binecuvântat cu legile aduse de Moise de pe muntele Sinai. Eroii tribali sau locali acţionează pentru un singur popor, iar eroii universali ca Mahomed, Isus şi Buddha aduc un mesaj de departe. Aceşti eroi ai religiei se întorc cu miracolul lui Dumnezeu, nu cu o schiţă a Lui.

CAMPBELL: Ei bine, găseşti destul de multe legi în *Vechiul Testament*.

MOYERS: Dar asta este transformarea religiei în teologie. Religia începe cu un sentiment de minunare şi uimire şi cu încercarea de a spune poveşti care să ne conecteze cu Dumnezeu. Apoi devine un set de lucrări teologice în care totul este redus la un cod, la un crez.

CAMPBELL: Asta este reducerea mitologiei la teologie. Mitologia e foarte fluidă. Majoritatea miturilor se contrazic singure. Este posibil să găseşti într-o cultură şi patru-cinci mituri care oferă versiuni diferite ale aceluiaşi mister. Mitologia este poezie, iar limbajul poetic este foarte flexibil.

Religia transformă poezia în proză. Dumnezeu este literal acolo sus, asta este literalmente ceea ce gândeşte el, acesta este modul în care trebuie să te comporţi ca să ai o relaţie bună cu acel zeu de sus.

MOYERS: Nu este nevoie să crezi că a existat Regele Arthur ca să înţelegi semnificaţia acelor

poveşti, dar creştinii spun că trebuie să crezi că a existat Cristos, altfel miracolele nu au sens.

CAMPBELL: Sunt aceleaşi miracole pe care le-a făcut Ilie. Există un set de miracole care plutesc ca nişte particule în aer, iar atunci când apare un anumit tip de om, toate acestea se încheagă în jurul lui. Poveştile miracolelor ne arată doar faptul că acest om remarcabil a vorbit despre o ordine spirituală care nu ar trebui identificată cu ordinea fizică, de aceea putea face magie spirituală. Nu înseamnă că a făcut în mod real aceste lucruri, deşi este posibil. Am văzut de trei sau patru ori ceva ce părea magie: bărbaţii şi femeile cu o anumită putere pot face lucruri pe care nu le-ai crede posibile. Nu prea ştim care sunt limitele posibilului. Dar miracolele din legende nu trebuie să fie neapărat fapte. Buddha a mers pe apă, la fel ca Isus. Buddha s-a ridicat la ceruri şi s-a întors.

MOYERS: Îmi amintesc de un curs în care ai desenat un cerc şi ai spus: „Acesta este sufletul vostru”.

CAMPBELL: Eh, acela a fost doar un truc pedagogic. Platon a zis undeva că sufletul este un cerc. Am preluat această idee pentru a sugera pe tablă întreaga sferă a *psyche*-ului. Apoi am tras o linie orizontală prin cerc, pentru a reprezenta limita dintre conştient şi inconştient. Am reprezentat centrul energiei noastre printr-un punct în mijlocul cercului, sub linia orizontală. Un bebeluş nu are nicio intenţie în afara micilor necesităţi ale corpului său. Aşa începe viaţa. Un bebeluş este un impuls al vieţii. Apoi apare mintea, care trebuie să-şi dea seama de anumite lucruri: care este sensul? Ce vreau? Şi cum îl obţin?

Deasupra liniei orizontale se află eul, pe care îl reprezint printr-un pătrat: acel aspect al conştiinţei pe care îl considerăm centrul nostru. Dar, vezi tu, este foarte departe de centru. Credem că eul e şeful, dar nu este.

MOYERS: Şi cine este şeful?

CAMPBELL: Şeful este ceea ce vine de foarte jos. În adolescenţă începem să ne dăm seama că nu eul ordonă, atunci când corpul începe să manifeste un cu totul alt sistem de necesităţi. Adolescentul nu are nici cea mai mică idee cum să se descurce cu toate astea şi nu poate decât să se întrebe ce îl împinge – sau, şi mai misterios, ce *o* împinge.

MOYERS: Pare destul de evident că ajungem pe lume ca bebeluşi cu un fel de cutie a memoriei îngropată undeva adânc.

CAMPBELL: Este surprinzător câtă memorie se află acolo. Bebeluşul ştie ce să facă atunci când simte un mamelon în gură. E un sistem întreg de acţiuni prestabilite pe care îl numim instinct la animale. Aceea este baza biologică. Dar apoi este posibil să ni se pară respingătoare sau grele sau înspăimântătoare sau păcătoase unele dintre lucrurile pe care simţim nevoia să le facem. Atunci începem să avem cele mai mari probleme psihologice.

Rolul principal al miturilor este să ofere o îndrumare fundamentală în aceste probleme. Societatea noastră de astăzi nu ne oferă o îndrumare mitică adecvată, de aceea tinerilor li se pare dificil să se organizeze. Am o teorie că, dacă îţi poţi da seama unde este blocată o persoană, ar trebui să poţi găsi un echivalent mitologic pentru acel prag.

MOYERS: Auzim oameni spunând: „Conectează-

te cu tine însuţi”. Ce crezi că înseamnă?

CAMPBELL: Este posibil să fii atât de influenţat de idealurile şi ordinele din jurul tău, încât să nu ştii ce vrei cu adevărat şi ce ai putea fi. Cred că oricărui om crescut într-o situaţie socială autoritară, extrem de strictă, îi va fi foarte greu să se cunoască pe sine.

MOYERS: Fiindcă i se spune ce să facă.

CAMPBELL: I se spune exact ce să facă, în fiecare clipă. Acum eşti în armată. Aşa facem aici. Când eşti copil, la şcoală ţi se spune mereu ce să faci, aşa că numeri zilele până la vacanţă, când vei fi tu însuţi.

MOYERS: Ce ne spune mitologia despre cum putem intra în legătură cu celălalt sine, cu sinele real?

CAMPBELL: Prima lecţie ar fi să urmăm indiciile mitului în sine şi pe cele ale gurului, ale profesorului care ar trebui să ştie. E ca şi cum un sportiv ar merge la antrenor. Antrenorul îi spune cum să-şi canalizeze energia. Un antrenor bun nu-i spune unui alergător exact cum să-şi ţină braţele sau altele asemenea. Observă cum aleargă, apoi îl ajută să-şi corecteze tehnica naturală. Rolul unui profesor bun este acela de a observa tânărul şi de a-şi da seama de posibilităţile lui – apoi să-i dea sfaturi, nu comenzi. Comanda ar fi: „Aşa fac eu, deci aşa trebuie să faci şi tu”. Unii artişti îşi învaţă studenţii aşa. Dar profesorul trebuie să discute mai pe larg, să dea indicii generale. Dacă nu ai pe cineva care să te ajute cu asta, trebuie să o iei de la zero – ca şi cum ai reinventa roata.

Un mod bun de a face asta este să găseşti o carte care pare să abordeze problemele cu care te confrunţi. Sigur vei putea obţine nişte idei de acolo. Îndrumarea mea a venit citindu-i pe Thomas Mann şi James Joyce; ambii au utilizat teme mitologice de

bază pentru interpretarea problemelor, întrebărilor, realizărilor şi grijilor tinerilor care cresc în lumea modernă. Fiecare om îşi poate găsi miturile care să-l ghideze, prin lucrările unui scriitor bun care înţelege aceste lucruri.

MOYERS: Asta mă intrigă. Dacă avem noroc, dacă ne zâmbesc zeii şi muzele, cam pentru fiecare generaţie apare cineva care să ne inspire în călătoria noastră. În vremea ta erau Joyce şi Mann. În ziua de astăzi pare că sunt filmele. Filmele pot crea mituri eroice? Crezi, de exemplu, că un film ca *Războiul stelelor* satisface oarecum acea necesitate a unui model de erou?

CAMPBELL: Am auzit tineri care foloseau câţiva dintre termenii lui George Lucas – „Forţa" şi „partea întunecată". Deci probabil că atinge un punct sensibil. Cred că este o lecţie bună.

MOYERS: Cred că asta explică parţial succesul seriei *Războiul stelelor.* Nu a fost un film atractiv doar prin calitatea cinematografică, ci şi prin faptul că a apărut într-o perioadă în care oamenii aveau nevoie să vadă lupta dintre bine şi rău într-o formă recognoscibilă. Aveau nevoie să li se amintească de idealism, să vadă o poveste de dragoste bazată pe altruism, nu pe egoism.

CAMPBELL: Faptul că puterea răului nu este asociată unei anumite naţiuni de pe pământ înseamnă că este vorba despre o putere abstractă, care reprezintă un principiu, nu o situaţie istorică specifică. Povestea este o luptă între principii, nu o luptă între două naţiuni. Măştile monstruoase pe care le poartă oamenii din *Războiul stelelor* reprezintă forţa monstruoasă din lumea modernă. Atunci când Darth Vader este demascat, vedem un

om inform, care nu s-a dezvoltat ca individ. Vedem un fel de faţă nediferenţiată, ciudată şi demnă de milă.

MOYERS: Care este semnificaţia acestui lucru?

CAMPBELL: Darth Vader nu şi-a dezvoltat propria umanitate. E un robot. Un birocrat care nu trăieşte după propriile reguli, ci după cele ale unui sistem impus. Aceasta este ameninţarea care pluteşte asupra noastră astăzi. Sistemul te va aplatiza şi îţi va refuza umanitatea sau vei fi capabil să te foloseşti de sistem ca să-ţi atingi scopurile? Cum să te raportezi la sistem ca să nu ajungi să-l slujeşti compulsiv? Nu are rost să încerci să-l schimbi în concordanţă cu sistemul tău de gândire. Avântul istoriei din spatele sistemului este prea mare ca să poţi schimba ceva semnificativ. Trebuie să înveţi să trăieşti ca o fiinţă umană în propria ta perioadă istorică. Asta este cu totul altceva şi asta se poate face.

MOYERS: Cum?

CAMPBELL: Păstrându-ţi propriile idealuri şi, la fel ca Luke Skywalker, respingând dominaţia impersonală a sistemului asupra ta.

MOYERS: Când mi-am dus cei doi fii să vadă *Războiul stelelor,* au făcut acelaşi lucru pe care l-a făcut publicul atunci când vocea lui Ben Kenobi îi spune lui Skywalker în punctul culminant al luptei finale: „Stinge-ţi calculatorul, opreşte-ţi maşinăria şi fă-o tu însuţi; urmează-ţi inima, ai încredere în inima ta”. Skywalker a făcut-o şi a câştigat, iar publicul a izbucnit în aplauze.

CAMPBELL: Vezi tu, acel film comunică. Este într-o limbă care transmite un mesaj tinerilor şi asta contează. Îi întreabă: Vei fi o persoană cu inimă şi cu

umanitate – pentru că de acolo vine viaţa, din inimă – sau vei face ceea ce ţi se cere de către aşa-numita „putere intenţională”? Când Ben Kenobi spune: „Fie ca Forţa să fie cu tine”, vorbeşte despre puterea şi energia vieţii, nu despre intenţiile politice programate.

MOYERS: M-a intrigat definiţia Forţei. Ben Kenobi spune: „Forţa este un câmp de energie creat de toate lucrurile vii. Ne înconjoară, ne penetrează, ţine galaxia la un loc”. Şi am citit în *Eroul cu o mie de chipuri* descrieri similare ale buricului lumii, ale locului sacru, ale puterii din momentul creaţiei.

CAMPBELL: Da, bineînţeles, Forţa se mişcă din interior. Dar forţa Imperiului se bazează pe intenţia de a supune şi de a domina. *Războiul stelelor* nu este doar o poveste despre moralitate, ci despre puterile vieţii care sunt fie împlinite, fie distruse şi suprimate prin acţiunile omului.

MOYERS: Prima dată când am văzut *Războiul stelelor* m-am gândit: „Asta este o poveste foarte veche într-un costum foarte nou”. Povestea tânărului chemat într-o aventură, eroul care înfruntă provocări şi chinuri şi se întoarce victorios cu un dar pentru comunitatea lui...

CAMPBELL: În mod cert, Lucas folosea figuri mitologice standard. Bătrânul sfătuitor m-a dus cu gândul la un maestru spadasin japonez. Am cunoscut câţiva astfel de oameni, iar Ben Kenobi are un pic din caracterul lor.

MOYERS: Ce face un maestru spadasin?

CAMPBELL: Este expertul suprem în scrimă. În Orient, artele marţiale sunt cultivate mai profund decât orice am văzut în America. Acolo sunt implicate şi tehnici psihologice, pe lângă cele

fiziologice. Aşa este şi acest personaj din *Războiul stelelor.*

MOYERS: Un element mitologic este şi faptul că eroul este ajutat de un străin care apare şi îi oferă un instrument.

CAMPBELL: Nu îi oferă doar un instrument fizic, ci şi un angajament şi un centru psihologic. Angajamentul trece dincolo de sistemul intenţional personal. Devii una cu evenimentul.

MOYERS: Scena mea preferată este atunci când erau în compactorul de gunoi, pereţii se strângeau şi m-am gândit: „Asta este ca burta balenei care l-a înghiţit pe Iona".

CAMPBELL: Acolo se aflau, în burta balenei.

MOYERS: Care este semnificaţia mitologică a burţii?

CAMPBELL: Burta este locul întunecat în care are loc digestia şi se creează energie. Povestea lui Iona este un exemplu de temă mitică practic universală: eroul intră în burta unui peşte şi iese transformat.

MOYERS: De ce trebuie să facă asta?

CAMPBELL: Este o coborâre în întuneric. Din punct de vedere psihologic, balena reprezintă puterea vitală încuiată în inconştient. Din punct de vedere metaforic, apa este inconştientul, iar creatura din apă este viaţa sau energia inconştientului, care a copleşit personalitatea conştientă şi trebuie să fie supusă şi controlată.

În prima etapă a acestui tip de aventură, eroul părăseşte tărâmul familiar, asupra căruia avea un oarecare grad de control, şi ajunge la un prag, să spunem marginea unui lac sau marginea mării, acolo unde întâlneşte un monstru din abis. Atunci apar

două posibilităţi. Într-o poveste ca a lui Iona, eroul este înghiţit şi dus în abis, fiind ulterior înviat – o variantă a temei moarte-şi-înviere. Personalitatea conştientă a intrat în contact cu un puseu de energie inconştientă căreia nu îi poate face faţă, aşa că trebuie să sufere toate chinurile şi revelaţiile unei îngrozitoare călătorii nocturne pe mare, în cursul căreia să înveţe să se împace cu această putere a întunericului şi să ajungă, în final, la un alt mod de viaţă.

Cealaltă posibilitate este ca eroul care întâlneşte puterea întunericului să omoare monstrul, aşa cum au făcut Siegfried şi Sfântul Gheorghe când au omorât balaurul. Dar, aşa cum a aflat Siegfried, trebuie să guşti din sângele balaurului, pentru a-ţi însuşi ceva din puterea lui. Atunci când Siegfried omoară balaurul şi îi gustă sângele, aude cântecul naturii. A depăşit umanitatea şi s-a reasociat cu puterile naturii, care sunt puterile vieţii şi de care mintea ne îndepărtează.

Vezi tu, conştiinţa are impresia că este şefă. Dar este un organ secundar al unei fiinţe umane integrale şi nu trebuie să controleze nimic. Trebuie să se supună umanităţii trupului. Atunci când se aşază într-o poziţie de conducere, apare un om ca Darth Vader din *Războiul stelelor,* omul care trece de partea intenţională şi conştientă.

MOYERS: Apare figura întunecată.

CAMPBELL: Da, figura care în *Faust* al lui Goethe este reprezentată de Mefistofel.

MOYERS: Cineva ar putea spune: „Bun, toate astea sunt în regulă pentru imaginaţia unui George Lucas sau pentru cercetările unui Joseph Campbell, dar nu asta se întâmplă în viaţa mea”.

CAMPBELL: Ba sigur că asta se întâmplă – şi, dacă nu-şi dă seama de asta, este posibil să se transforme în Darth Vader. Dacă o persoană insistă să respecte un anumit program şi nu ascultă ce-i cere inima, riscă o criză schizofrenică. O astfel de persoană şi-a părăsit centrul. S-a aliniat cu un program de viaţă de care trupul nu este deloc interesat. Lumea e plină de oameni care nu se mai ascultă pe ei înşişi sau care îi ascultă doar pe oamenii din jur ca să ştie ce să facă, cum să se comporte şi pentru ce valori să trăiască.

MOYERS: Din ceea ce ştii despre oameni, ţi se pare plauzibilă ideea că există un port de înţelepciune dincolo de conflictele dintre adevăr şi iluzie, un loc în care vieţile noastre să se refacă? Ne putem dezvolta noi modele?

CAMPBELL: Modelele sunt deja acolo, în cadrul religiilor. Toate religiile au fost adevărate în vremea lor. Dacă poţi să vezi latura permanentă a adevărului lor şi să o separi de aplicaţiile temporale, ai găsit modelul.

Am vorbit chiar aici despre asta: sacrificarea dorinţelor şi fricilor fizice în favoarea a ceea ce susţine spiritual trupul; oare corpul învaţă să-şi cunoască şi să-şi exprime viaţa interioară în domeniul temporal? Într-un fel sau altul, cu toţii trebuie să găsim ceea ce ne hrăneşte umanitatea în viaţa contemporană şi să ne dedicăm acelui lucru.

MOYERS: Nu cauzei primare, ci unei cauze mai înalte?

CAMPBELL: Aş zice „unei cauze mai interioare”. „Mai înaltă” înseamnă în sus; şi nu există un „sus”. Ştim asta. Bătrânul de „acolo sus” s-a dezintegrat. Trebuie să găseşti Forţa în tine. De aceea maeştrii

orientali sunt atât de convingători pentru tinerii de astăzi. Pentru că le spun: „E în tine. Du-te şi găseşte-o”.

MOYERS: Dar nu cumva foarte puţini oameni pot să suporte provocarea unui nou adevăr şi să-şi pună viaţa în concordanţă cu acesta?

CAMPBELL: Nici vorbă! Într-adevăr, puţini pot fi profesori şi lideri, dar oricine poate răspunde la această provocare, aşa cum oricine poate să alerge să salveze un copil. Fiecare dintre noi are capacitatea de a recunoaşte valorile din viaţa sa care merg dincolo de conservarea trupului şi de grijile economice zilnice.

MOYERS: Când eram mic şi citeam *Cavalerii mesei rotunde,* miturile m-au făcut să mă gândesc că pot fi erou. Voiam să mă duc să mă lupt cu balaurii, voiam să merg în pădurea întunecată şi să distrug răul. Ce înseamnă pentru tine faptul că miturile îl pot face pe fiul unui fermier din Oklahoma să se creadă erou?

CAMPBELL: Miturile te inspiră să-ţi conştientizezi posibilitatea de perfecţiune, să-ţi conştientizezi forţa şi capacitatea de a aduce lumină în lume. Când omori monştri, omori întunericul. Miturile apelează la ceva profund din tine. Când eşti copil, abordezi lucrurile într-un anumit fel, aşa cum am făcut eu citind poveşti indiene. Mai târziu, miturile îţi spun mai mult şi mai mult şi mai mult. Cred că orice om care a avut o legătură serioasă cu ideile religioase sau mitice îţi poate spune că atunci când suntem mici le învăţăm la un anumit nivel şi, pe măsură ce creştem, ni se revelează mai multe niveluri. Revelaţiile miturilor sunt infinite.

MOYERS: Cum omor balaurul din mine? Care

este călătoria pe care trebuie s-o facă fiecare dintre noi, cea pe care o numeşti „marea aventură a sufletului”?

CAMPBELL: Formula mea generală pentru studenţi este „Urmează-ţi fericirea”. Află unde e şi nu te teme s-o urmezi.

MOYERS: Este vorba despre munca mea sau despre viaţa mea?

CAMPBELL: Dacă munca pe care o faci este ceea ce ai ales fiindcă îţi place, atunci da. Dar dacă te gândeşti: „Oh, nu! N-aş putea face asta!”, balaurul te încuie înăuntru. „Nu, nu, n-aş putea fi scriitor” sau „Nu, nu, n-aş putea face ceea ce face cutărescu”.

MOYERS: În acest sens, spre deosebire de eroii ca Pro- meteu şi Isus, noi nu plecăm într-o călătorie ca să salvăm lumea, ci pe noi înşine.

CAMPBELL: Dar, făcând asta, salvăm lumea. Influenţa unei persoane pline de viaţă vitalizează, fără îndoială. Lumea fără spirit este un tărâm pustiu. Oamenii cred că lumea se schimbă mutând lucruri, schimbând reguli, schimbând conducători şi aşa mai departe. Nu, nu! Orice lume este o lume validă dacă este vie. Trebuie să aducem viaţă în lume şi singurul mod în care o putem face este să ne găsim viaţa individuală, să fim vii noi înşine.

MOYERS: Atunci când plec în această călătorie, când mă duc să omor balaurii, trebuie să merg singur?

CAMPBELL: Dacă ai pe cineva care te poate ajuta, e bine şi aşa. Dar fapta finală trebuie făcută de unul singur. Din punct de vedere psihologic, balaurul este legarea de eul nostru. Suntem captivi în propria noastră cuşcă. Problema psihiatrului este să dezintegreze balaurul, să-l dezmembreze, pentru ca

tu să-ţi poţi extinde relaţiile într-o arie mai mare. Balaurul suprem e în tine, e eul tău care te înăbuşă.

MOYERS: Ce este eul meu?

CAMPBELL: Ceea ce crezi că vrei, ceea ce vrei să crezi, ceea ce crezi că-ţi permiţi, ceea ce decizi să iubeşti, lucrurile de care te crezi legat. Este posibil ca toate acestea să fie prea mici şi să te limiteze. Şi dacă faci doar ce îţi spun cei din jur, sigur te vei limita. Atunci, cei din jurul tău devin balaurul care se reflectă din tine.

Balaurii noştri occidentali reprezintă lăcomia. Dar dragonul chinezesc e diferit. Reprezintă vitalitatea mlaştinilor din care iese bătându-se pe burtă şi făcând: „Hau ha ha haau". Acela este un dragon drăguţ, care oferă oamenilor bogăţia apelor, un dar minunat şi glorios. Dar balaurul din poveştile noastre occidentale încearcă să strângă şi să păstreze totul pentru el. Păzeşte lucrurile în peştera lui: mormane de aur şi poate o fecioară captivă. Nu ştie ce să facă cu niciuna dintre ele, aşa că doar le păstrează şi le păzeşte. Există şi oameni aşa. Şi ni se par dubioşi. Nu au strop de viaţă în ei, strop de generozitate. Doar se lipesc de tine şi încearcă să stoarcă din tine viaţă pentru ei.

Jung a avut o pacientă care a venit la el fiindcă se simţea singură pe lume, azvârlită pe stânci. I-a desenat cum se simţea şi în desen era ea pe ţărmul unei mări mohorâte, prinsă între stânci de la talie în jos. Vântul bătea prin părul ei şi tot aurul, toată bucuria vieţii, era încuiat în stânci. După discuţia cu Jung, a urmat un alt desen. Un fulger lovea stâncile şi un disc de aur se ridica din ele. Aurul nu mai era încuiat în stânci. Acum erau petice de aur pe stânci. Pe parcursul întâlnirilor cu Jung, a identificat aceste

petice. Erau prietenii ei. Nu era singură. Se încuiase în camera ei mică şi în viaţa ei mică, dar avea prieteni. Însă nu i-a recunoscut decât după ce şi-a ucis balaurul.

MOYERS: Îmi place ceea ce ai spus despre vechiul mit al lui Tezeu şi al Ariadnei. Tezeu îi spune: „Te voi iubi pentru totdeauna dacă îmi arăţi o cale să ies din labirint". Aşa că ea îi dă un ghem de aţă, pe care el îl deşiră când intră în labirint şi apoi îl urmează înapoi spre ieşire. Iar tu ai spus: „Tot ce avea era firul. Asta este tot ce-ţi trebuie".

CAMPBELL: Asta este tot ce-ţi trebuie – un fir al Ariadnei. MOYERS: Uneori căutăm averi mari care să ne salveze, o mare putere sau o mare idee, când tot ce ne trebuie este un fir.

CAMPBELL: Nu e întotdeauna uşor de găsit. Dar e frumos să ai pe cineva care îţi poate da un indiciu. Asta este treaba profesorului, să te ajute să-ţi găseşti firul Ariadnei.

MOYERS: La fel ca toţi eroii, Buddha nu-ţi arată adevărul în sine, îţi arată calea spre adevăr.

CAMPBELL: Dar trebuie să fie calea ta, nu a lui. Buddha nu-ţi poate spune exact cum să scapi de fricile tale specifice, de exemplu. Profesorii îţi pot sugera diferite exerciţii, dar nu le pot face pentru tine. Tot ce poate face un profesor este să sugereze. E ca un far care îţi spune: „Sunt stânci pe aici, ai grijă. Dar mai încolo e un canal".

Marea problemă din viaţa oricărui tânăr este să aibă modele care îi pot sugera posibilităţi. „Omul este animalul bolnav", spune Nietzsche. Omul este animalul care nu ştie ce să facă cu el însuşi. Mintea are multe posibilităţi, dar nu putem trăi mai mult de o viaţă. Ce vom face cu noi înşine? Un mit viu

prezintă modele pentru contemporaneitate.

MOYERS: În ziua de azi avem o varietate infinită de modele. Mulţi oameni îşi aleg multe modele şi ajung să nu ştie niciodată cine sunt cu adevărat.

CAMPBELL: Când îţi alegi vocaţia, alegi de fapt un model care ţi se va potrivi în timp. De exemplu, e destul de uşor să-ţi dai seama care este profesia unei persoane trecute de vârsta a doua. Oriunde merg, lumea ştie că sunt profesor. Nu ştiu ce fac sau cum arăt; dar şi eu pot să diferenţiez profesorii de ingineri şi de vânzători. Suntem modelaţi de viaţa noastră.

MOYERS: În *Regele Arthur* e o imagine minunată, în care cavalerii Mesei Rotunde sunt pe cale să intre în Pădurea Întunecată în căutarea Graalului, iar naratorul spune: „S-au gândit că ar fi o ruşine să intre în pădure în grup. Aşa că fiecare a intrat printr-un loc ales de el". Ai considerat că acest pasaj manifestă accentul pus de Occident pe fenomenul unic al unei singure vieţi umane – individul confruntându-se cu întunericul.

CAMPBELL: Ceea ce m-a frapat când am citit acel pasaj din *Queste del Saint Graal* a fost faptul că întruchipează un scop şi un ideal spiritual extrem de occidentale: acela de a trăi viaţa care există ca o posibilitate în *tine* şi în nimeni altcineva.

Cred că acesta este marele adevăr occidental: că fiecare dintre noi este o creatură complet unică şi că, dacă vrem să oferim un dar lumii, acesta trebuie să provină din propria noastră experienţă şi din împlinirea posibilităţilor noastre, nu ale altora. Pe de altă parte, în Orientul tradiţional şi în general în societăţile bazate pe tradiţie, individul este modelat ca un fursec. Datoriile îi sunt puse pe umeri, cu

condiţii exacte şi precise, şi nu are cum să scape de ele. Când te duci la un guru să te ghideze pe calea spirituală, ştie exact unde te afli pe calea tradiţională, exact unde trebuie să te duci mai departe, exact ce trebuie să faci ca să ajungi acolo. Îţi dă şi poza lui s-o porţi, ca să poţi fi ca el. Aceasta este diferită de abordarea pedagogică occidentală. Trebuie să ne ghidăm studenţii ca să-şi dezvolte propria lor imagine. Ceea ce trebuie fiecare să caute în viaţa lui n-a mai existat niciodată, nici pe pământ, nici pe mare. Va fi ceva ieşit din propriul lui potenţial unic, ceva ce nu a fost şi nu ar fi putut fi experimentat de altcineva.

MOYERS: Asta este întrebarea pe care a pus-o Hamlet: „Eşti pregătit pentru destinul tău?”

CAMPBELL: Problema lui Hamlet a fost că nu era. I s-a dat un destin prea mare pentru el şi l-a rupt în bucăţi. Se poate întâmpla şi asta.

MOYERS: Care sunt poveştile din mitologie care ne ajută să înţelegem moartea?

CAMPBELL: Nu înţelegem moartea, învăţăm să o acceptăm. Aş spune că povestea lui Cristos, care ia forma unei slugi umane şi merge până la moartea pe cruce, este lecţia principală prin care să acceptăm moartea. Şi povestea lui Oedip şi a Sfinxului are legătură cu asta. Sfinxul din povestea lui Oedip nu este Sfinxul egiptean, ci o formă feminină cu aripi de pasăre, corp de animal şi sâni, gât şi faţă de femeie. Ea reprezintă destinul a tot ce e viu. Sfinxul a trimis o molimă peste pământ şi, pentru a înlătura molima, eroul trebuie să răspundă la ghicitoarea ei: „Ce merge întâi în patru picioare, apoi în două şi apoi în trei?” Răspunsul este: „Omul”. Copilul merge de-a buşilea în patru picioare, adultul merge în două, iar

bătrânul merge cu bastonul.

Ghicitoarea Sfinxului este chiar imaginea vieţii în timp – copilărie, maturitate, bătrâneţe şi moarte. Atunci când accepţi fără frică ghicitoarea Sfinxului, moartea nu mai are nicio putere asupra ta, iar blestemul dispare. Cucerirea fricii de moarte înseamnă recuperarea bucuriei vieţii. Nu poţi simţi o afirmare necondiţionată a vieţii decât atunci când ai acceptat moartea, nu ca opus al vieţii, ci ca parte din ea. Viaţa este o lepădare constantă de moarte, aflându-te în pragul morţii. Cucerirea fricii ne dă curaj să trăim. Aceasta este iniţierea principală din orice aventură eroică – curajul şi reuşita.

Când eram mic, am citit despre strigătul de luptă al bravilor amerindieni care se luptau cu ploaia de gloanţe a oamenilor lui Custer: „Ce zi perfectă să mori!" Nu se agăţau de viaţă. Acesta este unul dintre marile mesaje ale mitologiei. Eu, aşa cum mă ştiu, nu sunt forma finală a fiinţei mele. Fiecare „eu" trebuie să moară încontinuu, într-un fel sau altul.

MOYERS: Ştii vreo poveste care să ilustreze asta?

CAMPBELL: Da, faimoasa poveste englezească a lui Sir Gawain şi a Cavalerului Verde. Într-o zi, un uriaş verde a intrat călare pe un cal mare şi verde în sala de mese a regelui Arthur.

— Îi provoc pe toţi cei de aici, a strigat el, să ia acest topor de luptă pe care l-am adus şi să-mi taie capul. Apoi, peste un an, cel care a făcut-o să vină să mă întâlnească la Capela Verde, unde o să-i tai şi eu capul.

Singurul cavaler care a avut curajul să accepte această invitaţie neobişnuită a fost Gawain. S-a ridicat de la masă, Cavalerul Verde a coborât de pe

cal, i-a dat lui Gawain toporul, şi-a întins gâtul, iar Gawain i-a tăiat capul dintr-o lovitură. Cavalerul Verde s-a ridicat, şi-a luat capul de jos, şi-a luat toporul înapoi, s-a urcat pe cal şi, din goana calului, i-a strigat lui Gawain, care era uluit:

— Ne vedem într-un an!

În acel an, toată lumea s-a purtat foarte frumos cu Gawain. Cam cu două săptămâni înainte de data stabilită, a plecat să caute Capela Verde, ca să se ţină de cuvânt faţă de Cavalerul Verde. Cam cu trei zile înainte de data stabilită, Gawain s-a trezit în faţa cabanei unui vânător, căruia i-a cerut indicaţii ca să ajungă la Capela Verde. Vânătorul, un bărbat plăcut şi binevoitor, l-a întâmpinat la uşă şi i-a spus:

— Păi Capela e chiar mai încolo, la câteva sute de metri. De ce nu rămâi la noi în următoarele trei zile? Ne-ar face plăcere. Şi, când vine ziua, prietenul tău verde te va aştepta puţin mai încolo.

Gawain acceptă. În acea seară, vânătorul i-a spus:

— Mâine în zori plec la vânătoare, dar mă întorc seara şi facem schimb. Eu îţi dau tot ce prind la vânătoare şi tu îmi dai tot ce prinzi.

Amândoi au râs, Gawain a fost de acord. S-au dus cu toţii la culcare.

A doua zi în zori, vânătorul pleacă înainte ca Gawain să se trezească. În camera lui Gawain intră soţia superbă a vânătorului, care îl gâdilă pe Gawain sub bărbie şi îl trezeşte, invi- tându-l să petreacă împreună o dimineaţă de iubire pasională. Gawain era cavaler la curtea regelui Arthur şi ar fi fost josnic din partea unui cavaler să-şi trădeze gazda; aşa că refuză sec. Femeia insistă şi insistă, până când îi spune într-un final:

— Bine, atunci lasă-mă doar să-ţi dau un pupic.

Femeia îi dă un pupic apăsat şi atâta tot.

În acea seară, vânătorul se întoarce cu o pradă serioasă, tot felul de animale mici; aruncă prada pe jos, iar Gawain îi dă un pupic apăsat. Râd şi atâta tot.

În a doua dimineaţă, soţia intră din nou în cameră, mai înflăcărată decât înainte, şi rodul acelei întâlniri constă în doi pupici. Seara, vânătorul se întoarce cam cu jumătate din prada zilei precedente, primeşte doi pupici, şi râd din nou.

În a treia dimineaţă, soţia este irezistibilă, iar Gawain, un tânăr aflat în pragul morţii, încearcă din răsputeri să nu-şi piardă capul şi să-şi păstreze onoarea de cavaler în faţa acestui dar al vieţii. De această dată, acceptă trei pupici. După aceea, femeia îl imploră să-i primească jartiera, ca dovadă a iubirii ei.

— E fermecată, spune ea, şi te va proteja de orice primejdie.

Gawain acceptă jartiera. Când vânătorul se întoarce doar cu o vulpe amărâtă şi urât mirositoare, pe care o aruncă pe jos, primeşte în schimb trei pupici de la Gawain – dar nu şi jartiera.

Nu sunt evidente probele la care e supus tânărul Gawain? Sunt aceleaşi ca primele două probe la care a fost supus Buddha. Una este dorinţa, pofta. Cealaltă este teama de moarte. Gawain îşi dovedise curajul păstrându-şi credinţa în această aventură. Dar jartiera era o tentaţie prea mare.

Când ajunge aproape de Capela Verde, Gawain îl aude pe Cavalerul Verde ascuţindu-şi toporul – hâş, hâş, hâş. Ajunge la Capelă, iar uriaşul îi spune pur şi simplu:

— Întinde-ţi gâtul pe piatra asta.

Gawain îşi pune gâtul pe piatră, Cavalerul Verde ridică toporul, apoi se opreşte.

— Nu, întinde-l ceva mai mult, spune el.

Gawain face cum i s-a spus, iar uriaşul ridică din nou toporul imens.

— Puţin mai mult, spune uriaşul din nou.

Gawain îşi întinde gâtul cât de mult poate şi apoi hârşt – doar o mică zgârietură pe gâtul lui Gawain. Apoi, Cavalerul Verde, care era de fapt vânătorul, îi explică:

— Asta e pentru jartieră.

Se spune că aceasta este legenda originii Ordinului Jartierei.

MOYERS: Şi morala poveştii?

CAMPBELL: Morala, presupun, ar fi aceea că principalele cerinţe pentru o carieră eroică sunt loialitatea, cumpătarea şi curajul. În acest caz, loialitatea este de două tipuri, ţine de două angajamente: întâi, loialitatea faţă de aventura aleasă, apoi faţă de idealurile ordinului cavalerilor. Acest al doilea angajament pare să-l pună pe Gawain în opoziţie cu Buddha, care a ignorat ordinul Stăpânului Datoriei şi a atins în aceeaşi noapte iluminarea şi eliberarea de renaştere. Gawain este european, la fel ca Ulise. Aşa cum Ulise a rămas fidel pământului şi s-a întors de pe Insula Soarelui la soţia lui, Penelopa, Gawain nu a căutat eliberarea, ci a acceptat loialitatea faţă de valorile lumii sale. Şi totuşi, după cum am văzut, fie că urmezi calea de mijloc a lui Buddha, fie că urmezi calea de mijloc a lui Gawain, drumul spre împlinire trece printre dorinţă şi frică.

O a treia poziţie, mai apropiată de calea lui Buddha decât era Gawain, este poziţia lui Nietzsche

din *Aşa grăit-a Zarathustra.* Într-un fel de parabolă, Nietzsche descrie ceea ce numeşte cele trei transformări ale spiritului. Prima este cea a cămilei, a copilăriei şi a tinereţii. Cămila se lasă în genunchi şi spune: „Încarcă-mă”. Aceea este vremea ascultării, în care afli ce vrea societatea de la tine ca să trăieşti o viaţă responsabilă.

Când cămila este încărcată bine, se ridică în picioare cu greu şi fuge în deşert, unde se transformă în leu – cu cât a fost mai grea povara, cu atât e mai puternic leul. Acum, sarcina leului este să ucidă un balaur, iar numele balaurului este „Trebuie”. Pe fiecare solz al acestei bestii este scris un „trebuie”: unele de acum patru mii de ani; altele din ziarele de azi-dimineaţă. În timp ce cămila, copilul, se supunea acelor „trebuie”, leul, tânărul, va scăpa de ele şi îşi va găsi propria cale.

Atunci când balaurul şi obligaţiile sunt complet distruse, leul se transformă într-un copil care se mişcă din propria sa voinţă, ca o roată împinsă de propriul ei butuc. Nu mai există reguli de urmat. Nu mai există reguli derivate din nevoile şi sarcinile istorice ale societăţii locale, ci doar impulsul pur al unei vieţi în plină floare.

MOYERS: Deci ne întoarcem în Eden?

CAMPBELL: În Edenul dinaintea Căderii.

MOYERS: Care sunt acele „trebuie” de care e nevoie să scape un copil?

CAMPBELL: Orice lucru care îi inhibă împlinirea. Pentru cămilă, „trebuie” e o necesitate, o forţă civilizatoare. Transformă omul animalic într-unul civilizat. Dar tinereţea este o perioadă de descoperire a sinelui şi transformare într-un leu. Acum, regulile vor fi folosite după bunul-plac, nu va

mai trebui să li se supună.

Orice persoană care studiază serios arta trebuie să înţeleagă acest lucru. Dacă te duci la un maestru ca să te înveţe tehnica, trebuie să urmezi cu sfinţenie toate instrucţiunile lui. Dar vine un moment în care trebuie să foloseşti regulile în propriul tău mod, să nu mai fii legat de ele. Atunci devii leu. Poţi să şi uiţi regulile, pentru că au fost deja asimilate. Eşti artist. Ai inocenţa unui om care a devenit artist, care a fost transfigurat. Nu te mai comporţi ca acela care nu cunoaşte nicio artă.

MOYERS: Ai spus „vine un moment". Cum ştie copilul când i-a venit momentul? De exemplu, în societăţile străvechi băiatul trecea printr-un ritual care îl anunţa că a venit momentul. Ştia că nu mai este copil, că trebuie să lase deoparte influenţele altora şi să se sprijine pe propriile picioare. În societatea noastră nu există un moment clar sau un ritual care să-i spună fiului meu: „Eşti bărbat". Unde este trecerea în ziua de azi?

CAMPBELL: Nu am un răspuns. Cred că trebuie să laşi pe seama băiatului să-şi dea seama când şi-a găsit puterea. Puiul de pasăre ştie când e în stare să zboare. Lângă locul unde îmi iau micul dejun sunt câteva cuiburi; aşa că am asistat la primul zbor al multor păsări. Chestiile astea mici nu fac nicio greşeală. Stau pe cracă până când ştiu să zboare, apoi zboară. Cred că şi oamenii ştiu aceste lucruri înăuntrul lor.

Pot să-ţi dau nişte exemple pe care le-am văzut la studenţii din atelierele de artă. Vine un moment în care au învăţat tot ceea ce putea să le predea artistul. Au asimilat tehnica şi sunt gata să zboare. Unii artişti le permit studenţilor lor să facă acest

lucru. Se aşteaptă ca studentul să zboare. Alţii vor să înfiinţeze o şcoală, iar studentul descoperă că trebuie să se poarte urât cu profesorul sau să-l vorbească de rău ca să se poată desprinde şi să zboare. Dar asta este vina profesorului. Ar fi trebuit să ştie că studentului îi venise momentul să zboare. Studenţii pe care îi cunosc, cei cu adevărat buni, ştiu când e momentul să-şi ia avânt.

MOYERS: E o rugăciune veche care spune: „Doamne, învaţă-ne când să dăm drumul". Toţi trebuie să ştim asta, nu-i aşa?

CAMPBELL: Asta este marea problemă a părintelui. Aceasta este una dintre cele mai solicitante cariere pe care le cunosc. Când mă gândesc la ce au renunţat părinţii mei ca să-şi facă o familie, îi apreciez enorm.

Tata era om de afaceri şi, bineînţeles, ar fi fost foarte fericit dacă fiul lui ar fi lucrat cu el şi ar fi preluat afacerea. De fapt, am lucrat cu tata câteva luni, apoi m-am gândit: „Doamne, nu pot să fac asta". Şi mi-a dat drumul. La un moment dat în viaţă trebuie să-ţi testezi capacitatea de a zbura singur.

MOYERS: Miturile ne ajutau înainte să ne dăm seama când să dăm drumul.

CAMPBELL: Miturile ne formulează idei. De exemplu, ne spun că trebuie să devenim adulţi la o anumită vârstă. Poate că acea vârstă reprezintă o medie adecvată, dar diferă în viaţa fiecărui individ. Unii oameni înfloresc târziu şi ajung la anumite etape mai târziu. Trebuie să simţi unde te afli. Ai doar o viaţă şi nu trebuie s-o trăieşti pentru şase oameni. Fii atent la ea.

MOYERS: Şi fericirea? Dacă sunt un tânăr care vrea să fie fericit, ce-mi spun miturile despre

fericire?

CAMPBELL: Poţi afla despre fericire dacă te concentrezi pe momentele în care te simţi cel mai fericit, atunci când eşti cu adevărat fericit – nu încântat, nu entuziasmat, ci profund fericit. Pentru asta este nevoie de nişte autoanaliză. Ce te face fericit? Ţine-te de acel lucru, indiferent ce-ţi spun oamenii. Pentru mine, asta înseamnă „să-ţi urmezi fericirea".

MOYERS: Dar ce ne spune mitologia despre lucrurile care ne fac fericiţi?

CAMPBELL: Nu-ţi spune ce te face fericit, dar îţi spune ce se întâmplă atunci când începi să-ţi urmezi fericirea, de ce obstacole te vei lovi.

De exemplu, în poveştile amerindiene apare un motiv pe care eu îl numesc „refuzul pretendenţilor". E o fată tânără, frumoasă, fermecătoare, pe care o peţesc mai mulţi tineri. „Nu, nu, nu", spune ea, „nimeni nu este potrivit pentru mine". Atunci vine un şarpe sau, dacă povestea este despre un băiat care nu vrea să aibă de-a face cu fetele, vine regina şerpilor dintr-un mare lac. Refuzând pretendenţii, te-ai ridicat din domeniul local şi te-ai aşezat în domeniul unei puteri mai mari, dar şi al unui pericol mai mare. Întrebarea este: eşti în stare să-i faci faţă?

Un alt motiv amerindian este cel al unei mame cu doi băieţei. Mama le spune:

— Puteţi să vă jucaţi pe lângă casă, dar să nu mergeţi înspre nord.

Aşa că cei doi merg înspre nord. Acesta este spiritul de aventurier.

MOYERS: Şi ideea care este?

CAMPBELL: Aventura începe cu refuzul pretendenţilor sau cu încălcarea unei limite. Aşa

pătrunzi într-un domeniu nou, nesigur. Nu există creativitate fără să laşi în urmă tot ce te leagă, tot ce e fix, toate regulile.

E o poveste Iroquois care ilustrează motivul respingerii pretendenţilor. O fată locuia cu mama ei într-o colibă la marginea unui sat. Era o fată foarte frumoasă, dar extrem de mândră, care nu accepta niciun pretendent. Pe mamă o scotea din minţi acest lucru.

Într-o zi, au plecat amândouă să culeagă lemne. Erau la mare distanţă de sat şi un întuneric sumbru a coborât peste ele. Nu era întunericul nopţii. Un astfel de întuneric e opera unui magician. Aşa că mama spune:

— Hai să strângem nişte scoarţă de copac şi să ne facem aici o colibă, să strângem lemne pentru foc şi să dormim aici.

Aşa au făcut, au pregătit cina, apoi mama a adormit. Deodată, fata se uită în sus şi vede în faţa ei un tânăr superb cu o centură din *wampum* şi decorat cu nişte pene negre extraordinare – un tip extrem de arătos.

— Am venit să te iau de nevastă, îi spune el. Îţi aştept răspunsul.

— Va trebui să mă consult cu mama, îi răspunde ea.

Se consultă cu mama, ea îl acceptă pe tânăr, iar el îi oferă mamei centura din *wampum,* ca să-şi dovedească seriozitatea. Apoi îi spune fetei:

— În această noapte aş vrea să vii în tabăra mea.

Fata pleacă cu el. Ceilalţi pretendenţi, simpli oameni, nu erau de ajuns pentru ea, aşa că acum avea parte de ceva cu adevărat special.

MOYERS: Dacă nu i-ar fi refuzat pe cei care

veniseră prin convenţia socială obişnuită...

CAMPBELL: .n-ar avea parte de această aventură. Acum aventura este ciudată şi minunată. Îl însoţeşte pe bărbat până în satul lui şi intră în coliba lui. Petrec două nopţi şi două zile împreună, iar în a treia zi el îi spune:

— Astăzi plec să vânez.

Şi pleacă. Dar, după ce el acoperă intrarea în colibă, ea aude un zgomot ciudat afară. Petrece toată ziua singură în colibă şi, când se înserează, aude din nou zgomotul ciudat afară. Intrarea în colibă este descoperită brusc şi intră un şarpe gigantic ce şfichiuieşte aerul cu limba. Îşi pune capul în poala ei şi îi spune:

— Caută-mă de păduchi.

Fata găseşte tot felul de lucruri oribile acolo, iar, atunci când le-a omorât pe toate, el îşi trage capul, iese din colibă şi se întoarce sub forma tânărului arătos.

— Ţi-a fost frică de mine când am intrat mai devreme? o întreabă.

Mărgele din scoici lustruite şi înşirate pe sfoară, utilizate de amerindieni ca ornamente sau monede de schimb. (*N.t.*)

— Nu, îi răspunde ea. Nu mi-a fost frică deloc.

A doua zi, el pleacă iar la vânătoare, iar ea iese din colibă ca să strângă lemne pentru foc. Primul lucru pe care îl vede e un şarpe imens lăfăindu-se pe pietre – apoi altul şi altul. Începe să se simtă foarte ciudat, e descurajată şi-i e dor de casă. Se întoarce în colibă.

În acea seară, şarpele intră iar în colibă, iese iar şi se întoarce iar ca om. În a treia zi, când el pleacă din nou, fata decide să încerce să scape. Pleacă din

colibă şi se opreşte singură în pădure, gândindu-se, când aude o voce. Se întoarce şi vede un bătrânel care îi spune:

— Draga mea, ai necazuri. Omul cu care te-ai măritat este unul dintre şapte fraţi. Toţi sunt mari magicieni şi, ca mulţi oameni de acest fel, nu-şi poartă inima în trup. Întoarce-te la colibă şi într-o traistă ascunsă sub patul celui cu care te-ai măritat vei găsi şapte inimi.

Acesta este un motiv şamanic universal. Inima nu este în trup, aşa că magicianul nu poate fi ucis. Trebuie să găseşti inima şi s-o distrugi.

Fata se întoarce la colibă, găseşte traista cu inimi şi fuge afară. O voce îi strigă:

— Opreşte-te, opreşte-te!

Bineînţeles, este vocea magicianului. Dar fata continuă să alerge. Vocea strigă în urma ei:

— Crezi că poţi scăpa de mine, dar nu vei scăpa niciodată. Fetei îi vine să leşine, dar aude din nou vocea bătrânelului:

— Te voi ajuta, îi spune el şi, spre surprinderea ei, începe s-o tragă din apă.

Nu-şi dăduse seama că era în apă. Ceea ce înseamnă că atunci când se căsătorise ieşise din sfera raţională, conştientă şi intrase pe tărâmul compulsiilor inconştientului. Asta reprezintă întotdeauna aventurile petrecute sub apă. Personajul a alunecat din tărâmul acţiunilor controlate în cel al compulsiilor şi al evenimentelor transpersonale. E posibil să le facă faţă, dar e posibil să nu.

Când bătrânul o scoate din apă, fata se trezeşte înconjurată de bătrâni înşiraţi pe un ţărm, toţi identici cu salvatorul ei. Aceştia sunt Tunetarii, puterile aerului. Adică fata se află încă în tărâmul

transcendent în care a ajuns prin respingerea pretendenţilor; dar acum, că s-a smuls din aspectul negativ al acestor puteri, poate intra în posesia aspectului pozitiv.

Povestea continuă, tânăra începe să lucreze cu aceste puteri înalte, îi ajută să distrugă puterile negative ale abisului şi apoi este dusă înapoi la coliba mamei ei printr-o furtună.

MOYERS: Le-ai spune această poveste studenţilor tăi ca să le arăţi că, dacă îşi urmează fericirea, dacă îşi asumă riscuri, dacă fac ceea ce vor, aventura în sine va fi o răsplată?

CAMPBELL: Aventura este propria ei răsplată – dar este periculoasă în mod necesar. Are posibilităţi negative şi pozitive, toate incontrolabile. Ne urmăm propria cale, nu calea lui tati sau a lui mami. Deci suntem neprotejaţi într-un tărâm al unor puteri mai înalte decât ceea ce ştiam. Trebuie să avem o idee despre posibilităţile de conflict din acest tărâm, iar nişte poveşti arhetipale bune, ca asta, ne-ar putea ajuta să ştim la ce să ne aşteptăm. Dacă am fost neruşinaţi şi complet nepotriviţi pentru rolul în care ne-am aşezat, o să avem parte de o căsătorie cu un demon şi de dezastre. Dar chiar şi aici o voce salvatoare ne-ar putea transforma aventura într-o victorie dincolo de puterea noastră de imaginaţie.

MOYERS: E mai uşor să stai acasă, să rămâi în pântec, să nu pleci în călătorie.

CAMPBELL: Da, dar viaţa ţi se poate usca atunci când eşti departe de propria ta aventură. Pe de altă parte, am avut o experienţă contrarie şi destul de surprinzătoare când am cunoscut o persoană a cărei tinereţe a fost complet controlată şi condusă de alţii. Prietenul de care vorbesc este tibetan; când era mic,

a fost recunoscut ca reîncarnarea unui abate care se reîncarna încă din secolul al XVII-lea. A fost dus într-o mănăstire pe la patru ani şi, din acel moment, nu a mai fost întrebat niciodată ce ar vrea să facă. Dar el a urmat cu sfinţenie regulile şi învăţăturile maeştrilor săi. Întreaga lui viaţă a fost plănuită conform cerinţelor ritualice ale vieţii monahale din budismul tibetan. Fiecare etapă din dezvoltarea lui spirituală a fost celebrată cu o ceremonie. Viaţa lui personală a fost tradusă într-o călătorie arhetipală astfel încât, chiar dacă la exterior părea să nu aibă nicio existenţă personală, la un nivel spiritual foarte profund trăia viaţa arhetipală a unei divinităţi.

În 1959, această viaţă s-a încheiat. Postul militar al Chinei comuniste din Lhasa a bombardat palatul de vară al lui Dalai Lama şi aşa a început o eră a masacrelor. În jurul oraşului Lhasa erau mănăstiri de până la şase mii de călugări – toate au fost distruse, iar călugării şi abaţii lor au fost ucişi şi torturaţi. Mulţi au fugit în India alături de sute de alţi refugiaţi, trecând munţii Himalaya, cei aproape de netrecut. E o poveste oribilă – în mare parte rămasă sub tăcere.

În cele din urmă, toţi aceşti oameni zdruncinaţi au ajuns în India, care abia poate avea grijă de propria populaţie. Printre refugiaţi erau însuşi Dalai Lama şi unii dintre conducătorii şi abaţii marilor mănăstiri distruse. Toţi au fost de acord: Tibetul budist era terminat. Prietenul meu şi ceilalţi călugări tineri care reuşiseră să scape au fost sfătuiţi să-şi dea uitării jurămintele. Erau liberi să aleagă: fie să rămână cumva călugări, fie să renunţe la viaţa monahală şi să găsească un mod de a-şi modela viaţa după cerinţele şi posibilităţile omului laic modern.

Prietenul meu a ales a doua variantă, fără să-şi dea seama, bineînţeles, cât de multă frustrare, sărăcie şi suferinţă avea să îndure. A avut o viaţă foarte grea, dar a rezistat cu voinţa şi răbdarea unui sfânt. Nimic nu-l tulbură. Îl cunosc şi lucrez cu el de peste un deceniu şi în tot acest timp n-am auzit nicio învinuire la adresa chinezilor şi nicio plângere despre cum a fost tratat în Occident. Nici de la Dalai Lama nu vei auzi vreun cuvânt de indignare sau de condamnare. Aceşti oameni şi toţi prietenii lor au fost victimele unei crize groaznice, pline de violenţă, şi cu toate acestea nu au pic de ură. De la aceşti oameni am învăţat ce este religia. Asta este religia adevărată, vie – în zilele noastre.

MOYERS: Iubeşte-ţi duşmanii.

J > J

CAMPBELL: Iubeşte-ţi duşmanii fiindcă sunt instrumen- J > J tele destinului tău.

MOYERS: Ce ne spun miturile despre un Dumnezeu care permite să moară doi copii ai unei familii la scurt timp unul după altul şi care continuă să abată peste acea familie o nenorocire după alta? Îmi amintesc povestea tânărului Buddha, care l-a văzut pe bătrânul ramolit şi a spus: „Să-i fie ruşine naşterii, căci bătrâneţea va veni peste tot ce se naşte". Ce spune mitologia despre suferinţă?

CAMPBELL: Dacă tot ai adus vorba de Buddha, hai să vorbim despre acest exemplu. Povestea copilăriei lui Buddha este că s-a născut prinţ şi, atunci când s-a născut, un profet i-a spus tatălui său că cel mic va deveni fie un conducător al lumii, fie un profesor al lumii. Bunului rege îi plăcea profesia lui şi ultimul lucru pe care îl voia era ca fiul lui să ajungă profesor. Aşa că a aranjat astfel încât copilul

să fie crescut într-un palat superb unde să nu aibă parte de niciun lucru urât sau neplăcut care să-i îndrepte mintea spre lucruri serioase. Copilul era îngrijit de tinere frumoase, care îi cântau. Era înconjurat de grădini frumoase, iazuri cu lotuşi, şi aşa mai departe.

Dar într-o zi micul prinţ i-a spus vizitiului său, care îi era cel mai apropiat prieten:

— Mi-ar plăcea să merg să văd cum e viaţa în oraş.

Tatăl său, auzind acest lucru, a încercat să aranjeze totul astfel încât fiul său să nu vadă durerea şi suferinţa lumii. Dar zeii au avut grijă ca planul regelui să eşueze.

Pe când trăsura regală se plimba prin oraş, care fusese curăţat şi toate lucrurile urâte fuseseră ascunse, unul dintre zei a luat forma unui bătrân ramolit şi s-a aşezat în dreptul trăsurii.

— Ce e aia? l-a întrebat micul prinţ pe vizitiu.

— E un bătrân, i s-a răspuns. Aşa e bătrâneţea.

—Toţi oamenii trebuie să îmbătrânească? a întrebat prinţul.

— Ah, da, i-a răspuns vizitiul.

— Atunci să-i fie ruşine vieţii, a spus prinţul traumatizat şi a implorat, cu durere în suflet, să fie dus acasă.

În a doua lui călătorie în oraş, a văzut un om bolnav, slab şi fragil, care se clătina. Aflând ce înseamnă acest lucru, a cerut iar, cu durere în suflet, să se întoarcă la palat.

În a treia lui călătorie, prinţul a văzut un mort urmat de bocitoare.

— Asta e moartea, i-a spus vizitiul.

— Întoarce-te, a spus prinţul, ca să scap de

aceşti distrugători ai vieţii – bătrâneţea, boala şi moartea.

Încă o călătorie şi atât – de această dată vede un călugăr cerşetor.

— Ce fel de om este acesta? a întrebat prinţul.

— E un om sfânt, a răspuns vizitiul. Un om care a abandonat bunurile acestei lumi şi trăieşte fără dorinţă sau frică.

Atunci tânărul prinţ, întorcându-se la palat, a decis să plece din casa tatălui său şi să caute un mod de a se elibera de suferinţele vieţii.

MOYERS: Majoritatea miturilor spun că suferinţa este o parte intrinsecă a vieţii şi că nu o putem evita?

CAMPBELL: Nu-mi vine în minte niciunul care să spună că poţi să trăieşti fără suferinţă. Miturile ne spun cum să înfruntăm, cum să suportăm şi cum să interpretăm suferinţa, dar nu ne spun că în viaţă poate să nu existe sau că nu ar trebui să existe suferinţa.

Atunci când Buddha declară că există scăpare de suferinţă, acea scăpare e Nirvana, care nu este un loc, cum e raiul, ci o stare psihologică în care eşti eliberat de dorinţă şi de frică.

MOYERS: Şi viaţa devine...

CAMPBELL: .armonioasă, centrată şi afirmativă.

MOYERS: Chiar şi cu suferinţă?

CAMPBELL: Exact. Budiştii vorbesc despre *bodhisattua* – cel care cunoaşte nemurirea, dar pătrunde de bunăvoie în domeniul fragmentării timpului şi participă intenţionat şi bucuros la suferinţele lumii. Asta înseamnă nu numai că simte el însuşi suferinţa, ci şi că participă la suferinţa altora prin compasiune. Compasiunea este trezirea

inimii din egoismul animalic către umanitate. Cuvântul „compasiune” înseamnă literalmente „suferinţă cu”.

MOYERS: Dar nu susţii că suferinţa e compensată prin compasiune, nu?

CAMPBELL: Bineînţeles că suferinţa e scuzată prin compasiune, în sensul că aceasta recunoaşte că suferinţa face parte din viaţă.

MOYERS: Recunoaşte că viaţa e trăită cu suferinţă.

CAMPBELL: ... *cu* suferinţă – şi nu vei scăpa de ea. Cine, când sau unde a fost vreodată scutit de suferinţa vieţii în această lume?

Am avut o experienţă revelatoare cu ajutorul unei femei care suferise dureri fizice groaznice de ani de zile, din cauza unei boli care debutase când era tânără. Fusese crescută în religia creştină şi credea că asta era pedeapsa lui Dumnezeu pentru ceva ce făcuse sau nu făcuse. Suferea şi spiritual, nu doar fizic. I-am spus că, dacă vrea eliberare, ar trebui să afirme, nu să nege că suferinţa era viaţa ei şi că prin ea devenise creatura nobilă din prezent. În timp ce-i spuneam toate astea, mă gândeam: „Cine sunt eu să-i vorbesc aşa unei persoane în dureri groaznice, când pe mine nu m-a durut niciodată mai mult decât o măsea?” Dar în această conversaţie, când şi-a afirmat suferinţa ca fiind modelatorul şi profesorul vieţii ei, a avut loc o convertire – chiar acolo, pe loc. Am păstrat legătura de atunci – au trecut mulţi ani – şi, într-adevăr, e o femeie schimbată.

MOYERS: A avut un moment de iluminare?

CAMPBELL: Chiar în faţa mea.

MOYERS: I-ai spus ceva din aria mitologiei?

CAMPBELL: Da, deşi e puţin greu de explicat. I-am spus că ea însăşi este cauza suferinţei ei, că ea a cauzat-o. Nietzsche expune o idee importantă: *amor fati,* „iubirea faţă de soartă", adică faţă de viaţa ta. După cum spune el, dacă zici „nu" unui singur factor din viaţa ta, ai reuşit să destrami tot. În plus, cu cât e mai provocatoare sau mai ameninţătoare situaţia sau contextul care trebuie asimilate sau afirmate, cu atât mai puternic va fi omul care reuşeşte. Demonul pe care poţi să-l înghiţi îţi dă puterea lui şi, cu cât este mai mare durerea vieţii, cu atât este mai mare şi răspunsul vieţii.

Prietena mea se gândise: „Dumnezeu mi-a făcut asta". Eu i-am spus: „Nu, tu ţi-ai făcut-o. Dumnezeu e în tine. Th eşti creatorul tău. Dacă găseşti în tine acel loc din care ai adus durerea, vei putea să trăieşti cu ea şi s-o afirmi, poate chiar să te bucuri de ea ca fiind viaţa ta".

MOYERS: Singura alternativă ar fi să nu trăieşti.

CAMPBELL: „Viaţa este suferinţă", a spus Buddha, iar Joyce are o replică: „Merită să părăseşti viaţa?"

MOYERS: Dar cum rămâne cu tânărul care zice: „N-am ales să mă nasc – mama şi tatăl meu au luat decizia pentru mine".

CAMPBELL: Freud ne spune să ne învinovăţim părinţii pentru toate problemele vieţii noastre, iar Marx ne spune să învinovăţim clasa socială superioară. Dar singurii pe care trebuie să-i învinovăţim suntem noi înşine. Asta este util în ideea indiană a karmei. Viaţa ta este rodul faptelor tale. Nu poţi să învinovăţeşti pe nimeni în afară de tine.

MOYERS: Dar întâmplarea? Să zicem că un şofer beat ia curba şi te loveşte. Nu e vina ta. Nu ţi-ai făcut

asta cu mâna ta.

CAMPBELL: Din acest punct de vedere, există ceva în viaţa ta care nu este întâmplător? Problema este să fii capabil să accepţi întâmplarea. Fundamentul vieţii este întâmplarea – întâmplarea că părinţii tăi s-au cunoscut, de exemplu! Întâmplarea, sau ceea ce pare întâmplare, este modalitatea prin care viaţa se îndeplineşte. Ideea nu este să învinuim sau să explicăm, ci să facem faţă vieţii care apare. S-a declarat un alt război undeva în lume şi eşti trimis pe front. Acolo încep cinci sau şase ani din viaţa ta în care vei avea parte de un cu totul alt set de evenimente întâmplătoare. Cel mai bun sfat este să consideri că totul a fost intenţia ta – astfel evoci participarea voinţei tale.

MOYERS: În toate aceste călătorii mitologice există un loc pe care toată lumea vrea să-l găsească. Budiştii vorbesc despre Nirvana, Isus vorbeşte despre pace, despre casa cu multe camere. Este un element tipic al călătoriei eroului faptul că există un loc care trebuie găsit?

CAMPBELL: Locul care trebuie găsit e în interiorul nostru. Am învăţat câte ceva despre asta din sport. Cei mai buni sportivi au un loc liniştit înăuntrul lor şi toată acţiunea se petrece cumva în jurul acestui loc. Dacă iese complet în câmpul acţiunii, nu va avea o performanţă la fel de mare. Soţia mea e dansatoare şi îmi spune că acest lucru este valabil şi în dans. În interiorul nostru există un centru liniştit pe care trebuie să-l cunoaştem şi să-l păstrăm. Dacă pierzi acest centru, începi să fii tensionat şi să te destrami.

Nirvana budistă este un astfel de centru de pace. Budismul este o religie psihologică. Începe cu

problema psihologică a suferinţei: viaţa este suferinţă; există, totuşi, o eliberare de suferinţă; eliberarea este Nirvana – o stare mentală, o stare a conştiinţei, nu un loc, ca raiul. E chiar aici, în mijlocul tumultului vieţii. Este starea pe care o găseşti atunci când nu te mai ghidezi după dorinţe, frici şi angajamente sociale, când îţi găseşti centrul libertăţii şi din el poţi începe să acţionezi voluntar. Acţiunea voluntară din acest centru este acţiunea unui *bodhisattua* – participarea bucuroasă la suferinţele lumii. Nu eşti captiv, fiindcă te-ai eliberat de lanţurile fricii, ale poftei şi ale datoriei. Acestea conduc lumea.

Există o pictură budistă tibetană în care este reprezentată aşa-numita Roată a Devenirii. În mănăstiri, această pictură nu apare în claustru*, ci pe peretele exterior. Este ilustrată imaginea lumii pe care o vede mintea prinsă în lanţurile fricii pricinuite de Stăpânul Morţii. Şase tărâmuri ale existenţei sunt reprezentate ca spiţe ale roţii aflate în rotaţie perpetuă: unul este cel al vieţii animale, al doilea cel al vieţii umane, al treilea al zeilor din rai, al patrulea al sufletelor care suferă în iad. Al cincilea este tărâmul demonilor beligeranţi, al anti-zeilor sau al Titanilor. Şi, în cele din urmă, al şaselea este tărâmul fantomelor înfometate, sufletele celor care au iubit ataşându-se, agăţându-se şi având aşteptări. Fantomele înfometate au burţi enorme şi lacome, dar guri mici ca vârful de ac. În mijlocul fiecăruia dintre aceste tărâmuri apare un Buddha, simbolizând posibilitatea eliberării şi a iluminării.

* Parte a unei mănăstiri care duce către sălile principale, claustrul este format dintr-o zonă centrală neacoperită, înconjurată de coridoare acoperite. (*N.t.*)

În butucul roţii sunt trei animale simbolice – un porc, un cocoş şi un şarpe. Acestea sunt puterile care învârt roata – ignoranţa, dorinţa şi răutatea. Şi apoi, în final, marginea roţii reprezintă limita conştiinţei oricărui om care este mişcat de triada din centrul roţii, prins în mrejele fricii de moarte. În centru, în jurul butucului şi în jurul celor „trei otrăvuri", unele suflete coboară spre întuneric şi altele urcă spre iluminare.

MOYERS: Ce este iluminarea?

CAMPBELL: Iluminarea este recunoaşterea strălucirii unei eternităţi prin toate lucrurile, indiferent dacă în dimensiunea temporală le judecăm ca fiind bune sau rele. Pentru a ajunge aici, trebuie să te eliberezi complet de dorinţa faţă de lucrurile pământeşti şi de frica de a le pierde. „Nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi", spune Isus. „Dacă uşile percepţiei ar fi curăţate", scrie Blake, „omul ar vedea totul aşa cum este, infinit".

MOYERS: E o călătorie grea.

CAMPBELL: E o călătorie *divină.*

MOYERS: Dar este rezervată sfinţilor şi călugărilor?

CAMPBELL: Nu, cred că este şi pentru artişti. Artistul adevărat e cel care a învăţat să recunoască şi să redea ceea ce Joyce a numit „strălucirea" tuturor lucrurilor, ca o epifanie, ca o dezvăluire a adevărului lor.

MOYERS: Dar nu ne lasă asta pe noi, toţi ceilalţi muritori de rând, blocaţi pe ţărm?

CAMPBELL: Nu cred că există muritori de rând. Fiecare om are posibilitatea de a simţi extazul în viaţă. Tot ce trebuie să facă este să-l recunoască, să-l cultive şi să meargă mai departe cu el. Mereu mă

simt incomod când se vorbeşte despre muritori de rând, fiindcă n-am întâlnit niciodată un bărbat, femeie sau copil „de rând”.

MOYERS: Dar arta este singura cale prin care se poate obţine această iluminare?

CAMPBELL: Arta şi religia sunt cele două modalităţi recomandate. Nu cred că poţi ajunge acolo doar prin filosofie academică, fiindcă aceasta se încurcă în concepte. Dar cu toţii putem să trăim cu inima deschisă în compasiune faţă de alţii, această cale ne este deschisă tuturor.

MOYERS: Deci experienţa iluminării este disponibilă oricărui om, nu doar sfinţilor sau artiştilor. Dar dacă acest potenţial se află în fiecare dintre noi, încuiat în acea cutie a memoriei, cum îl descuiem?

CAMPBELL: Îl descui cu ajutorul cuiva. Ai un prieten drag sau un profesor bun? Ajutorul poate veni de la o fiinţă umană sau de la o experienţă, de exemplu un accident de maşină, sau de la o carte care te-a iluminat. În viaţa mea, ajutorul a venit în principal de la cărţi, deşi am avut mulţi profesori extraordinari.

MOYERS: Când îţi citesc lucrările, mă gândesc: „Moyers, mitologia te-a aşezat pe o creangă a unui copac străvechi. Faci parte dintr-o societate a viilor şi a morţilor care a început cu mult înainte ca tu să apari şi va rămâne aici mult după ce tu vei dispărea. Te-a hrănit şi te-a protejat, iar tu trebuie s-o hrăneşti şi s-o protejezi, la rândul tău”.

CAMPBELL: Ei bine, să ştii că a fost un sprijin extraordinar în viaţa mea. Această resursă care a curs în viaţa mea a avut un efect uriaş.

MOYERS: Dar oamenii se întreabă: „Mitul nu e o

minciună?” CAMPBELL: Nu, mitologia nu este o minciună, mitologia e poezie, e metaforică. S-a spus, pe drept cuvânt, că mitologia este adevărul penultim – penultim fiindcă adevărul ultim nu poate fi pus în cuvinte. Este dincolo de cuvinte, dincolo de imagini, dincolo de marginea Roţii budiste a Devenirii. Mitologia îţi aruncă mintea dincolo de acea margine, către ceea ce poate fi cunoscut, dar nu spus. Deci acesta este adevărul penultim.

Este important să trăim viaţa cu experienţa – şi, prin urmare, cunoaşterea – misterului ei şi misterului tău. Asta dă vieţii o nouă strălucire, o nouă armonie, o nouă splendoare. Gândind în termeni mitologici, te poţi pune în concordanţă cu lucrurile inevitabile din această vale a plângerii. Înveţi să recunoşti valorile pozitive în ceea ce par a fi momente şi aspecte negative ale vieţii. Marea întrebare este dacă vei fi capabil să spui „da” din toată inima aventurii tale.

MOYERS: Aventura eroului?

CAMPBELL: Da, aventura eroului. Aventura de a fi viu.

VI
Darul zeiţei

Miturile Marii Zeiţe ne învaţă să avem compasiune faţă de toate fiinţele vii. Atunci începi să apreciezi adevărata sfinţenie a pământului însuşi, fiindcă este trupul Zeiţei.

* * *

MOYERS: Rugăciunea domnească începe aşa: „Tatăl nostru care eşti în ceruri...” Ar fi putut să înceapă cu „Mama noastră”?

CAMPBELL: Aceasta este o imagine simbolică. Toate imaginile religioase şi mitologice se referă la planuri ale conştiinţei sau la domenii de experienţă potenţiale în spiritul uman. Aceste imagini evocă atitudini şi experienţe adecvate unei meditaţii asupra misterului sursei existenţei noastre.

Există sisteme religioase în care mama este părintele primordial, sursa. Adevărul este că mama e un părinte mai direct decât tatăl, fiindcă din mamă ne naştem şi mama este prima experienţă a nou-născutului. M-am gândit adesea că mitologia este o sublimare a imaginii mamei. Vorbim despre Mama Pământ. În Egipt există Mama Cerurilor, zeiţa Nut, care este reprezentată ca sfera cerurilor.

MOYERS: Când am fost în Egipt, m-a cucerit imaginea lui Nut de pe tavanul unuia dintre temple.

CAMPBELL: Da, ştiu templul acela.

MOYERS: Te copleşeşte prin felul în care inspiră veneraţie, dar şi prin caracterul ei senzual.

CAMPBELL: Da. Ideea Zeiţei are legătură cu faptul că te naşti din mamă şi poate că nu-ţi cunoşti tatăl sau poate că a murit. Adesea, în poveşti, tatăl eroului a murit înainte ca el să se nască sau se află în alt loc, iar eroul trebuie să plece în căutarea lui.

În povestea întrupării lui Isus, tatăl lui era tatăl din ceruri, cel puţin din punct de vedere simbolic. Atunci când Isus merge spre cruce, se îndreaptă spre tată, lăsându-şi mama în urmă. iar crucea, care simbolizează pământul, este simbolul mamei. Prin urmare, pe cruce, Isus îşi lasă trupul mamei, de la care l-a primit, şi merge către tată, care este sursa supremă a misterului transcendent.

MOYERS: Ce impact a avut asupra noastră de-a lungul timpului această căutare a tatălui?

CAMPBELL: Este o temă majoră în mituri. E un mic motiv care apare în multe poveşti despre vieţile eroilor, în care copilul întreabă: „Mamă, cine e tatăl meu?", iar mama îi răspunde: „Ei bine, tatăl tău e în cutare loc", aşa că băiatul pleacă în căutarea lui.

În *Odiseea,* Telemah, fiul lui Ulise, e doar un bebeluş atunci când Ulise pleacă în Războiul Troian. Războiul durează zece ani, apoi, în drum spre casă, Ulise rătăceşte încă zece ani în lumea misterioasă a Mediteranei mitologice. Atena vine la Telemah, care are acum douăzeci de ani, şi îi spune: „Du-te şi găseşte-ţi tatăl". Băiatul nu ştie unde este tatăl lui. Se duce la Nestor şi îl întreabă:

— Unde crezi că e tatăl meu?

Iar Nestor îi spune:

— Păi, du-te şi întreabă-l pe Proteus.

Telemah a pornit deja în căutarea tatălui.

MOYERS: În *Războiul stelelor,* Luke Skywalker le spune însoţitorilor lui:

— Aş vrea să-mi fi cunoscut tatăl.

E ceva puternic în această imagine a căutării tatălui. Dar de ce nu este niciodată vorba despre căutarea mamei?

CAMPBELL: Păi, mama e chiar acolo. Eşti născut din ea, ea te îngrijeşte şi te educă până la vârsta la care trebuie să-ţi găseşti tatăl.

Găsirea tatălui are de-a face cu găsirea propriului tău caracter şi a propriului tău destin. Există ideea că moştenim caracterul de la tată, iar corpul şi, adesea, mintea, de la mamă. Dar caracterul este misterul; caracterul este destinul. Prin urmare, căutarea tatălui simbolizează descoperirea propriului tău destin.

MOYERS: Deci, atunci când îţi găseşti tatăl, te găseşti pe tine?

CAMPBELL: În engleză avem acest cuvânt, „ispăşirea”* faţă de tată. Ştii povestea lui Isus care s-a pierdut în Ierusalim când avea doisprezece ani. Părinţii l-au căutat şi, când l-au găsit în templu, discutând cu învăţătorii Legii, l-au întrebat:

— Copile, de ce ne-ai făcut aceasta? Iată că tatăl Tău şi cu mine Te-am căutat cu îngrijorare!

Iar el le-a răspuns:

— De ce M-ati căutat? Nu ştiati că trebuie să fiu în Casa

> J >

Tatălui Meu?

Avea doisprezece ani – vârsta adolescenţei, a iniţierii. Vârsta la care afli cine eşti.

MOYERS: În societăţile primitive era venerată figura Marii Zeiţe, a mamei pământ. Ce s-a întâmplat

între timp cu această veneraţie?

CAMPBELL: Ei bine, această veneraţie era asociată în primul rând cu agricultura şi cu societăţile agricole. Are legătură cu pământul. Femeia naşte copii aşa cum pământul naşte plante. Oferă hrană, aşa cum oferă şi plantele. Deci

---

În original, *atonement*. (*N.t.*) magia femeii şi magia pământului sunt la fel. Sunt înrudite. Iar personificarea energiei care naşte şi hrăneşte forme este, bineînţeles, femeie. Zeiţa este forma mitică dominantă în lumea agricolă a Mesopotamiei antice, a Nilului egiptean şi în sistemele agricole dinaintea acestora.

S-au descoperit sute de figurine ale Zeiţei datând de la începutul Neoliticului european şi aproape nicio figură masculină. Taurul şi alte animale, ca mistreţul şi ţapul, pot fi simboluri ale puterii masculine, dar Zeiţa era singura divinitate vizualizată în acea perioadă.

Atunci când ai o Zeiţă în poziţia creatorului, universul este trupul ei. Zeiţa este universul. Asta înseamnă acea imagine a zeiţei Nut pe care ai văzut-o în templul egiptean. Ea este întreaga sferă a cerurilor care cuprind tot ce e viu.

MOYERS: Este o scenă în care Zeiţa înghite soarele. Îţi aminteşti?

CAMPBELL: Ideea este că înghite soarele în vest şi îl naşte în est, iar pe timpul nopţii îi traversează corpul.

MOYERS: Deci este firesc că oamenii care încearcă să explice minunile universului apelează la imaginea feminină.

CAMPBELL: Nu numai asta, dar, atunci când treci la un punct de vedere filosofic, cum s-a

întâmplat în religiile indiene ale Zeiţei – în care simbolistica Zeiţei este dominantă până în ziua de azi –, femeia reprezintă *maya.* Femeia reprezintă ceea ce în terminologie kantiană numim *forme ale sensibilităţii.* Ea este timpul şi spaţiul în sine, iar misterul de dincolo de ea depăşeşte perechile de contrarii. Deci nu este bărbat şi nici femeie. Nici este, nici nu este. Dar *totul* se află în ea, astfel încât zeii sunt copiii ei. Toate lucrurile la care te poţi gândi, tot ce vezi este creaţia Zeiţei.

Am văzut odată un documentar despre protoplasmă. A fost o revelaţie pentru mine. Protoplasma se află în mişcare continuă, în curgere constantă. Uneori pare să curgă încoace şi încolo, apoi modelează lucruri. Are potenţialul de a da formă lucrurilor. Am văzut acest film când eram în nordul Californiei şi, pe tot drumul cu maşina pe coastă spre Big Sur, tot ce vedeam era protoplasmă sub forma ierbii păscută de protoplasmă sub forma vacilor; protoplasmă sub formă de păsări care pescuieşte protoplasmă sub formă de peşti. Pur şi simplu am avut acest sentiment minunat al abisului din care a venit totul. Dar fiecare formă are propriile sale intenţii, propriile posibilităţi; de aici vine sensul. Nu din protoplasmă.

MOYERS: Atunci, ne-am întors la indieni, care consideră că pământul reprezintă viaţa şi energia tuturor lucrurilor. Ai citat acele rânduri din *Upanişade:* „Eşti pasărea albastru-în- chis şi papagalul verde cu ochi roşii. Fulgerul îţi e odraslă. Tu eşti anotimpul şi marea. Eşti fără început şi sălaşul tău e în imanenţa din care toate s-au născut". Asta este ideea, nu? Că noi şi pământul suntem una.

Dar nu era inevitabil ca această idee să moară

sub greutatea descoperirilor ştiinţifice? Acum ştim că plantele nu cresc din cadavre, ci urmează legile seminţei, ale solului şi ale soarelui. Crezi că Newton a ucis mitul?

CAMPBELL: Oh, cred că mitul se întoarce. Un tânăr cercetător din ziua de azi foloseşte termenul „câmp morfoge- netic", câmpul care produce forme. Asta este Zeiţa, câmpul care produce forme.

MOYERS: Ce semnificaţie are pentru noi?

CAMPBELL: Păi, înseamnă că trebuie să găsim sursa vieţii noastre şi să descoperim relaţia dintre corpul nostru, forma fizică, şi energia care îl animă. Corpul fără energie nu e viu, aşa-i? De aceea distingi în viaţa ta ceea ce aparţine corpului şi ceea ce aparţine energiei şi conştiinţei.

În India, cel mai comun simbol suprem este falusul sau *lingam*-ul, cum îl numesc ei; el reprezintă zeul generator ce penetrează vaginul Zeiţei (sau *yoni*, cum îi spun ei). Contemplând acest simbol, contempli momentul generator al întregii vieţi. Tot misterul generării vieţii este reprezentat metaforic în acel simbol.

Vezi tu, misterul sexual este un mister sfânt în India şi în cea mai mare parte a lumii. Este misterul generării vieţii. Actul generării unui copil este un act cosmic şi trebuie privit ca fiind sfânt. Deci simbolul ce reprezintă cel mai direct misterul curgerii energiei vieţii în domeniul temporal este uniunea dintre *lingam* şi *yoni*, puterea masculină şi cea feminină aflate în conjuncţie creativă.

MOYERS: Ce ar fi însemnat pentru noi dacă la un moment dat am fi început să ne rugăm la „Mama noastră" în loc de „Tatăl nostru"? Ce diferenţă psihologică ar fi fost?

CAMPBELL: În mod cert, acest lucru ar fi generat o diferenţă psihologică în caracterul culturii noastre. De exemplu, naşterea civilizaţiilor occidentale a avut loc în văile marilor râuri – Nilul, Tigrul şi Eufratul, Indul şi, mai târziu, Gangele. Aceasta era lumea Zeiţei. De exemplu, numele râului Gange (Gangă) este numele unei zeiţe.

Apoi au început invaziile. Acestea au început mai serios în mileniul al patrulea î.Hr. şi au devenit din ce în ce mai devastatoare. Au venit dinspre nord şi dinspre sud şi au ras oraşe de pe faţa pământului peste noapte. Trebuie doar să citeşti povestea din Geneză despre rolul tribului lui Iacob în căderea oraşului Shechem. Oraşul a fost distrus de aceşti păstori veniţi peste noapte. Invadatorii semiţi păstoreau capre şi oi, iar invadatorii indo-europeni păstoreau vite. Ambele culturi au fost înainte culturi de vânătoare, aşa că sunt, la bază, orientate spre animale. Când ai de-a face cu vânători, ai de-a face cu ucigaşi. Şi când ai de-a face cu păstori, ai de-a face cu ucigaşi, fiindcă ei sunt în continuă mişcare, sunt nomazi care intră în conflict cu alte popoare şi cuceresc zonele în care se mută. Iar aceste invazii aduc cu ele zei luptători, zei ai tunetului, ca Zeus sau Yahweh.

MOYERS: Sabia şi moartea în locul falusului şi al fertilităţii?

CAMPBELL: Exact. Cele două simboluri sunt egale.

MOYERS: Spuneai o poveste despre detronarea zeiţei mamă Tiamat.

CAMPBELL: Cred că ar putea fi considerat evenimentul arhetipal cheie în această situaţie.

MOYERS: L-ai numit un moment critic în istorie.

CAMPBELL: Da. Popoarele semitice au invadat lumea Zeiţei Mamă, aşa că mitologiile bazate pe imagini masculine au devenit dominante, iar Zeiţa Mamă a devenit un fel de Zeiţa Bunică.

S-a întâmplat pe vremea creşterii oraşului Babilon. Toate oraşele timpurii aveau câte un zeu sau o zeiţă protectoare. Caracteristica unui popor imperialist este să încerce ca zeul lui local să fie considerat şeful întregului univers. Nicio altă divinitate nu contează. Şi poate obţine acest lucru anihilând zeul sau zeiţa care era acolo înainte. Ei bine, înaintea zeului babilonian Marduk a fost Zeiţa Mamă a Tuturor. Deci povestea începe cu un mare sfat al zeilor bărbaţi în ceruri. Fiecare zeu este o stea. Zeii au auzit că vine Bunica, bătrâna Tiamat, Abisul, Sursa inepuizabilă. Zeiţa vine sub forma unui peşte mare sau a unui dragon – ce zeu va avea curajul să i se opună şi să o ucidă? Cel care are curajul este, bineînţeles, zeul actualului mare oraş. El e cel mare.

Atunci când Tiamat deschide gura, tânărul zeu Marduk din Babilon îi trimite vânturi prin gât în burtă, ea se umflă şi explodează, apoi zeul o dezmembrează şi creează pământul şi cerurile din bucăţi din corpul ei. Apare în multe mitologii, în forme diferite, acest motiv în care o fiinţă primordială este dezmembrată, iar trupul ei este transformat în întregul univers. În India apare sub forma lui Purusha, a cărui reflexie este universul.

Zeiţa mamă din mitologiile vechi era deja universul, aşa că marea faptă creatoare a lui Marduk a fost un exces de zel. Nu era nevoie s-o taie în bucăţi şi să facă universul din ea, fiindcă ea era deja universul. Dar mitul masculin preia conducerea şi *el*

devine – aparent – creatorul.

MOYERS: Şi interesul s-a mutat de la Zeiţă la fiul ei, acest tânăr parvenit care...

CAMPBELL: Ei bine, interesul s-a mutat către interesele guvernatorilor de sex masculin ai Babilonului.

MOYERS: Deci societatea matriarhală a început să facă loc unei.

CAMPBELL: A, pe atunci – prin 1750 î.Hr. – era deja terminată.

MOYERS: Unele femei din ziua de astăzi spun că spiritul Zeiţei a fost exilat timp de cinci mii de ani, de când.

CAMPBELL: Nu poate fi plasată atât de demult, acum cinci mii de ani. A fost o figură foarte puternică în perioada elenistică în zona Mediteranei şi s-a întors odată cu imaginea Fecioarei din tradiţia romano-catolică. Nicio tradiţie a Zeiţei nu este celebrată mai frumos decât în catedralele franţuzeşti din secolele XII-XIII, fiecare dintre ele fiind denumită Notre Dame.

MOYERS: Da, dar toate aceste motive şi teme erau controlate de bărbaţi – preoţi, episcopi – care excludeau femeile, aşa că, indiferent ce însemna acea formă pentru credincios, imaginea se afla în mâinile figurii masculine dominante.

CAMPBELL: Poţi să accentuezi aşa, dar cred că e puţin exagerat, având în vedere existenţa marilor sfinte. Hildegarde de Bingen – comparabilă cu Inocenţiu al III-lea. Şi Eleanor de Aquitane – nu cred că a existat cineva în Evul Mediu care să aibă o poziţie comparabilă cu a ei. Acum putem să privim înapoi şi să protestăm, dar situaţia femeilor nu era în niciun caz atât de rea.

MOYERS: Nu, dar niciuna dintre aceste sfinte nu avea să ajungă papă.

CAMPBELL: Să fii papă nu e atât o slujbă, cât o funcţie. Niciunul dintre papi nu ar fi putut fi mama lui Cristos. Sunt roluri diferite. Era treaba bărbatului să protejeze femeia.

MOYERS: De aici a crescut ideea paternalistă.

CAMPBELL: Femeile sunt o pradă, sunt bunuri. Atunci când era cucerit un oraş, toate femeile erau violate.

MOYERS: În cartea ta menţionezi o contradicţie etică, citând Exodul: „Să nu ucizi, să nu doreşti femeia aproapelui tău – decât când eşti în altă ţară. Atunci ar trebui să treci toţi bărbaţii prin sabie, iar femeile să le iei ca pradă pentru tine”. Asta e direct din *Vechiul Testament*.

CAMPBELL: *Deuteronomul.* Sunt nişte pasaje înverşunate.

MOYERS: Şi ce-ţi spun despre femei?

CAMPBELL: Spun mai mult despre *Deuteronom* decât despre femei. Evreii erau absolut nemiloşi faţă de vecinii lor. Dar în acest pasaj apare o declaraţie extremă a unei idei inerente majorităţii mitologiilor despre societate: iubirea şi compasiunea sunt rezervate pentru membrii grupului, iar agresivitatea şi abuzurile sunt proiectate asupra altora. Compasiunea este rezervată pentru oamenii tăi. Cei din afară trebuie trataţi aşa cum descrie *Deuteronomul*.

Astăzi nu mai există „cei din afară”. Problema unei religii moderne este de a încuraja compasiunea pentru întreaga omenire. Dar atunci ce se întâmplă cu agresivitatea? Lumea se va confrunta cu această problemă – fiindcă agresivitatea este un instinct la

fel de natural, dar mai accesibil decât compasiunea, un instinct care va fi mereu prezent. E o realitate biologică. Bineînţeles, în vremurile biblice, atunci când au venit evreii, au nimicit Zeiţa. În *Vechiul Testament*, zeiţa canaaniţilor este numită „Abominaţia". Se pare că, de exemplu, pe parcursul perioadei prezentate în Cartea Regilor, a existat un conflict între cele două culte. Mulţi regi evrei au fost condamnaţi în *Vechiul Testament* pentru idolatrie pe vârful munţilor. Acei munţi erau simbolul Zeiţei. Evreii au fost foarte porniţi împotriva Zeiţei, lucru pe care nu-l vezi în mitologiile indo-europene. Aici, Zeus se *însoară* cu Zeiţa şi se joacă împreună. Deci în Biblie avem un caz extrem, iar subjugarea femeii în Occident este un rezultat al gândirii biblice.

MOYERS: Pentru că, atunci când înlocuieşti masculinul cu femininul, rezultă o psihologie diferită, tendinţe culturale diferite. Şi ţi se permite să faci ceea ce fac zeii din cultura ta, aşa că pur şi simplu...

CAMPBELL: Exact. Văd trei situaţii aici. Prima este situaţia iniţială a Zeiţei, atunci când bărbatul abia dacă reprezintă o divinitate semnificativă. Urmează situaţia opusă, în care bărbatul îi preia rolul. Şi, în final, etapa clasică, în care cele două interacţionează – de exemplu, în India.

MOYERS: Cum apare asta?

CAMPBELL: Provine din atitudinea indo-europenilor, care nu au devalorizat complet principiul feminin.

MOYERS: Dar imaculata concepţie? Deodată, Zeiţa reapare sub forma recipientului cast şi pur ales de Dumnezeu.

CAMPBELL: În istoria religiilor occidentale, acesta este un eveniment extrem de interesant. În

Vechiul Testament, Dumnezeu creează lumea fără o zeiţă. Apoi, când ajungi la *Proverbe,* dai de Sophia, Zeiţa Înţelepciunii, care spune: „Când El a creat lumea, eu eram acolo şi eram bucuria Lui cea mai mare”. Dar în tradiţia iudaică ideea unui *fiu* al lui Dumnezeu este dezgustătoare şi nu este nici măcar luată în considerare. Mesia ca fiu al lui Dumnezeu nu este cu adevărat fiul lui Dumnezeu. Este un om care, datorită caracterului şi demnităţii lui, merită să fie *asemănat* cu fiul lui Dumnezeu.

Sunt convins că în această tradiţie nu apare nicio concepţie imaculată. Această idee pătrunde în creştinism prin intermediul tradiţiei greceşti. De exemplu, dacă citeşti cele patru evanghelii, observi că singura care menţionează concepţia imaculată este Evanghelia după Luca, iar Luca era grec.

MOYERS: Şi în tradiţia grecească apăreau imagini, legende, mituri ale concepţiei imaculate?

CAMPBELL: Oh, da. Leda şi lebăda, Persefona şi şarpele, şi altele, şi altele. Concepţia imaculată este puternic reprezentată.

MOYERS: Deci aceasta nu a fost o idee nou apărută în Betleem. Dar care este semnificaţia ei?

CAMPBELL: Cred că cel mai bun mod de a răspunde este să vorbesc despre un sistem utilizat în India pentru descrierea stadiilor dezvoltării spirituale. Este un sistem de şapte centre psihologice care urcă pe coloana vertebrală. Ele reprezintă planurile psihologice ale intereselor, ale conştiinţei şi ale acţiunii. Primul este situat la nivelul rectului, reprezentând alimentaţia, funcţia primordială care susţine viaţa. Şarpele este un reprezentant adecvat al acestei compulsii – un fel de esofag ambulant care doar mănâncă, mănâncă, mănâncă. Niciunul dintre

noi n-ar mai fi aici dacă n-am mânca încontinuu. Tot ceea ce mănânci a fost viu cu o clipă înainte. Acesta este misterul sacru al mâncării şi al mâncatului, un mister care nu ne prea trece prin cap când ne aşezăm la masă. Atunci când spunem rugăciunea înainte de masă, îi mulţumim acestei figuri din Biblie pentru mâncarea noastră. Dar, în mitologiile timpurii, când se aşezau la masă, oamenii mulţumeau animalului pe care aveau să-l consume pentru că s-a sacrificat de bunăvoie.

În una dintre *Upanişade* sunt nişte rânduri frumoase: „Oh, minune, oh, minune, oh, minune, sunt mâncare, sunt mâncare, sunt mâncare! Sunt mâncător de mâncare, sunt mâncător de mâncare, sunt mâncător de mâncare". În ziua de astăzi nu ne mai privim aşa. Dar dacă te izolezi de tine însuti şi nu-ti dai voie să devii mâncare, comiţi un act care neagă viaţa. Opreşti curgerea! Şi, atunci când te laşi pradă curgerii, vei avea minunata experienţă mistică de a mulţumi animalului pe care îl vei mânca pentru că ţi s-a oferit. Va veni şi timpul tău să te oferi.

MOYERS: Sunt natură, natura sunt eu.

CAMPBELL: Da. Cel de-al doilea centru psihologic este simbolizat în ordinea indiană a dezvoltării spirituale de către organele sexuale, adică de către nevoia de a procrea. Cel de-al treilea centru este în dreptul ombilicului. Aici se află centrul dorinţei de a avea putere, de a stăpâni, de a reuşi; sau, privind aspectul negativ, este centrul dorinţei de a cuceri, de a zdrobi şi de a-i umili pe alţii. Aceasta este cea de-a treia funcţie, cea agresivă. După cum putem recunoaşte în simbolismul sistemului psihologic indian, prima funcţie, cea de alimentaţie, ţine de instinctul animal; cea de-a doua, procrearea,

ţine de instinctul animal; şi cea de-a treia, stăpânirea şi cucerirea, ţine tot de instinctul animal – aceste trei centre sunt localizate simbolic la nivelul bazinului.

Următorul centru, al patrulea, este situat la nivelul inimii; aceasta este deschiderea spre compasiune. Aici pătrunzi din domeniul acţiunii animale într-un domeniu uman şi spiritual.

Fiecare dintre aceste patru centre are o formă simbolică. De exemplu, la bază, primul este simbolul *lingam*-ului şi al *yoni*-ului, organele masculin şi feminin în conjuncţie. În centrul inimii apar – din nou – *lingam-ul* şi *yoni*-ul, adică organele masculin şi feminin în conjuncţie, dar aici sunt reprezentate cu auriu, ca simbol al concepţiei imaculate – naşterea omului spiritual din omul animalic.

MOYERS: Şi asta se întâmplă...

CAMPBELL: Se întâmplă atunci când trezeşti compasiunea în inima ta. Com-pasiunea, suferinţa împărtăşită: participarea la suferinţa altuia. Aici începe umanitatea. Şi meditaţiile din cadrul religiilor se situează la acest nivel, la nivelul inimii.

MOYERS: Spui că aici începe umanitatea. Dar, în aceste poveşti, aici se nasc zeii. În urma concepţiei imaculate se naşte un zeu.

CAMPBELL: Şi ştii cine e acel zeu? *Tu*. Toate aceste simboluri din mitologie se referă la tine. E posibil să te blochezi *afară* şi să crezi că totul este *afară.* Te gândeşti la Isus şi la cum a suferit – în exterior. Dar ar trebui să simţi acea suferinţă în tine. Te-ai renăscut spiritual? A murit natura ta animală şi ai revenit la viaţă ca o întrupare umană a compasiunii?

MOYERS: De ce contează faptul că este vorba despre o fecioară?

CAMPBELL: Născătoarea este spirituală. E o naştere spirituală. Fecioara a aflat vestea prin intermediul urechilor.

MOYERS: Şi vestea a venit ca o rază de lumină.

CAMPBELL: Da. Se spune că Buddha s-a născut din pieptul mamei sale, din chakra inimii. Acest lucru are aceeaşi semnificaţie.

MOYERS: Chakra inimii înseamnă...?

CAMPBELL: Oh, chakra inimii este centrul simbolic asociat inimii. Chakra înseamnă „cerc" sau „sferă".

MOYERS: Deci Buddha iese.

CAMPBELL: Buddha se naşte din pieptul mamei lui. E o naştere simbolică. Nu s-a născut fizic din pieptul mamei lui, ci simbolic.

MOYERS: Dar Cristos s-a născut pe unde ne-am născut şi noi doi.

CAMPBELL: Da, dar dintr-o fecioară. Şi apoi, conform doctrinei romano-catolice, virginitatea ei a fost refăcută. Deci ai putea spune că nu s-a întâmplat nimic fizic. Simbolul nu se referă la naşterea fizică a lui Isus, ci la semnificaţia ei spirituală. Asta reprezintă concepţia imaculată. Eroii şi semizeii se nasc astfel ca fiinţe motivate de compasiune, şi nu de dorinţa de stăpânire, de sexualitate sau de autoconservare.

Acesta este sensul celei de-a doua naşteri, atunci când începi să trăieşti din centrul inimii. Cele trei centre de la bază nu trebuie respinse, ci depăşite; trebuie să devină supuşi ai inimii.

MOYERS: Dacă ne întoarcem în Antichitate, găsim imagini cu Madona ca mamă a copilului salvator?

CAMPBELL: Modelul antic pentru Madona este,

de fapt, Isis cu Horus la sân.

MOYERS: Isis?

CAMPBELL: E o poveste complicată. Într-adevăr, toate astea devin destul de complicate. Dar Isis şi soţul ei, Osiris, erau gemeni, copiii zeiţei Nut. Fraţii lor mai mici erau Seth şi Nephthys, şi ei gemeni. Într-o noapte, Osiris s-a culcat cu Nephthys, crezând că era Isis – puţină neatenţie la detalii. În urma acelei nopţi s-a născut Anubis, primul născut al lui Osiris, dar născut de nevasta greşită. Seth, soţul ei, s-a supărat şi a plănuit să-şi ucidă fratele mai mare. În secret, l-a măsurat pe Osiris şi a pregătit un sarcofag superb pe măsura lui. Şi apoi, într-o seară, în timpul unei petreceri a zeilor, Seth a intrat cu sarcofagul şi a declarat că cel căruia i se potrivea mărimea putea să-l păstreze ca dar pentru mormântul lui. Toată lumea de la petrecere a încercat şi, bineînţeles, atunci când a intrat Osiris, sarcofagul i s-a potrivit perfect. Imediat au intrat şaptezeci şi doi de complici, care au trântit capacul, l-au legat şi au aruncat sarcofagul în Nil. Deci avem de-a face cu moartea unui zeu. Şi, când ai de-a face cu moartea unui zeu, te poţi aştepta la o înviere.

Moartea lui Osiris a fost asociată simbolic cu inundaţiile anuale ale Nilului, care fertilizau pământul Egiptului. Era ca şi cum putreziciunea corpului lui Osiris fertiliza şi aducea viaţă pământului.

Osiris a plutit în jos pe Nil şi s-a oprit pe ţărmul unei plaje din Siria. Un copac superb, frumos mirositor, a crescut şi a încorporat sarcofagul în trunchiul său. Regelui acelei zone tocmai i se născuse un fiu şi avea de gând să construiască un palat. Şi, fiindcă aroma acelui copac era atât de

minunată, a cerut să fie tăiat şi adus ca să fie stâlpul central din camera principală a palatului.

Între timp, biata zeiţă Isis, al cărei soţ fusese aruncat în Nil, a plecat în căutarea corpului său. Tema căutării soţului zeu este o temă mitologică principală a acelei perioade: Zeiţa pleacă în căutarea soţului sau a iubitului pierdut şi îl salvează prin loialitate, coborând în tărâmul morţii.

Isis ajunge la palat, unde află de coloana parfumată. Bănuieşte că ar putea avea ceva de-a face cu Osiris, aşa că se angajează ca bonă pentru copilul nou-născut. Îl lasă pe copil să sugă din degetul ei – până la urmă, e o zeiţă şi există o limită a înjosirii. Dar se ataşează de băieţel şi decide să-l facă nemuritor, punându-l în foc ca să-i topească trupul muritor. Fiind zeiţă, putea împiedica focul să-l omoare. Şi, în fiecare seară, când copilul stătea în foc, Isis se transforma într-o rândunică şi zbura îndurerată în jurul coloanei în care era închis soţul ei.

Într-o seară, mama copilului intră în cameră, îşi vede copilul în foc şi ţipă, ceea ce rupe vraja, iar copilul trebuie salvat din flăcări. Între timp, rândunica se transformă înapoi în frumoasa zeiţă şi bonă, care îi explică reginei situaţia şi îi spune:

— Apropo, în coloana aia e soţul meu şi v-aş fi recunoscătoare dacă m-aţi lăsa să-l iau acasă.

Aşa că regele, care a apărut între timp, spune:

— Da, sigur!

Regele pune să se scoată coloana, i-o dă lui Isis, iar frumosul sarcofag în care era Osiris este aşezat pe o barcă regală.

Pe drumul spre delta Nilului, Isis scoate capacul sicriului, se întinde peste soţul ei mort şi concepe un

copil. Acest motiv apare tot timpul în mitologiile antice sub multe forme simbolice – *din moarte iese viaţa.* Când barca ajunge pe ţărm, zeiţa îl naşte pe Horus în mlaştina de papirus; figura acestei mame divine şi a copilului conceput cu un zeu a reprezentat modelul pentru Madona.

MOYERS: Şi rândunica a devenit porumbel, nu-i aşa?

CAMPBELL: Porumbelul, pasărea în zbor, e un simbol aproape universal al spiritului, aşa cum simbolizează Sfântul Duh în creştinism...

MOYERS: .asociat cu mama sfântă?

CAMPBELL: Cu mama care concepe spiritul, da. Dar mai este un mic detaliu. Între timp, Seth, fratele mai tânăr şi gelos, a uzurpat tronul lui Osiris. Dar, ca să reprezinte cum se cuvine tronul, trebuie să se însoare cu Isis. În iconografia egipteană, Isis reprezintă tronul. Faraonul stă pe tron, care este Isis, ca un copil în poala mamei. Similar, dacă te duci în faţa catedralei Chartres vei vedea peste unul dintre portalurile de pe latura de vest imaginea Madonei reprezentate ca tronul pe care stă Isus şi binecuvântează lumea ca un împărat. Exact această imagine este cea care ne-a fost transmisă din Egiptul Antic. Primii preoţi şi primii artişti au preluat intenţionat aceste imagini.

MOYERS: Preoţii creştini au preluat imaginea lui Isis?

CAMPBELL: Clar. Au recunoscut ei înşişi. Citeşte textul în care declară că „acele forme care erau pur mitologice în trecut sunt acum reale şi întrupate în Mântuitorul nostru”. Mitologiile despre care vorbesc se referă la zei morţi şi înviaţi: Attis, Adonis, Ghilgameş, Osiris, unul după altul. Moartea

şi învierea zeului sunt pretutindeni asociate cu luna, care moare şi învie în fiecare lună. Două nopţi sau trei zile e întuneric; similar, Cristos petrece două nopţi sau trei zile în mormânt.

Nimeni nu ştie data reală a naşterii lui Isus, dar a fost aşezată pe data la care se sărbătorea solstiţiul de iarnă, 25 decembrie, când nopţile încep să devină mai scurte şi zilele mai lungi. Acela este momentul renaşterii luminii. Aceea este data exactă a naşterii zeului persan al luminii, Mithra, Sol, Soarele.

MOYERS: Ce-ţi spune asta?

CAMPBELL: Îmi spune că în vieţile şi în minţile noastre există ideea morţii trecutului şi a naşterii viitorului: moartea naturii animalice şi naşterea celei spirituale. Aceste simboluri despre asta vorbesc, într-un fel sau altul.

MOYERS: De aceea, Isis poate să spună: „Eu sunt cea care este mama naturală a tuturor lucrurilor. Doamna şi stăpâna tuturor elementelor. Şefa puterilor divine, regina tuturor celor din iad, dar conducătoarea tuturor celor din rai. Manifestarea unică şi sub o singură formă a tuturor zeilor şi zeiţelor".

CAMPBELL: Această declaraţie a apărut foarte târziu. Apare în *Măgarul de aur* al lui Apuleius, în secolul al II-lea d.Hr. Apropo, *Măgarul de aur* este unul dintre primele romane din lume. Eroul poveştii a fost transformat într-un măgar din cauza poftelor sale carnale şi trebuie să treacă prin multe aventuri dureroase şi umilitoare până când este salvat de zeiţa Isis. Ea apare cu un trandafir în mână (simbol al iubirii divine, nu al poftelor) şi, atunci când eroul mănâncă trandafirul, se transformă din nou în om. Dar acum este mai mult decât un om, e un om

iluminat, un sfânt. Vezi tu, a trăit cea de-a doua concepţie imaculată. Deci, din carnalitatea animalică, omul poate să treacă printr-o moarte spirituală şi să renască. Cea de-a doua naştere este o întrupare exaltată, spirituală.

Iar zeiţa este cea care face posibil acest lucru. Cea de-a doua naştere are nevoie de o mamă spirituală. Notre Dame de Paris, Notre Dame de Chartres – Mama Biserică. Renaştem spiritual atunci când intrăm şi ieşim dintr-o biserică.

MOYERS: E o putere specifică principiului feminin.

CAMPBELL: Aşa a fost pusă problema în romanul menţionat, dar nu este neapărat o putere specifică femeii. Renaşterea poate avea loc şi prin bărbat. Dar, da, utilizând acest sistem de simboluri, femeia devine regeneratorul.

MOYERS: Deci atunci când Consiliul din Efes s-a reunit în anul 431, după moartea lui Cristos, şi a proclamat că Maria era Mama lui Dumnezeu, n-a fost prima dată?

CAMPBELL: Nu, de fapt această discuţie avea loc în Biserică de ceva timp. Dar, întâmplător, locul în care s-a luat decizia, Efes, cuprindea cel mai mare templu al zeiţei Diana (sau Artemis) din Imperiul Roman. Se spune că, în timpul consiliului, oamenii din Efes au organizat un protest, strigând despre Maria: „Zeiţa, Zeiţa, desigur că ea e Zeiţa”.

În acel moment, în tradiţia catolică se îmbină ideea iudaică patriarhală, monoteistă, a unui Mesia care uneşte puterile spirituale şi pe cele temporale, şi ideea elenistă, clasică, a Mântuitorului ca fiu mort şi îngropat al Marii Zeiţe, creat prin concepţie imaculată. Au existat mulţi astfel de mântuitori

renăscuţi.

În Orientul Apropiat, zeul care a coborât în domeniul temporal era iniţial o zeiţă. Isus a preluat ceea ce era, de fapt, rolul Zeiţei: întruparea compasiunii. Dar, atunci când Fecioara consimte să devină recipientul întrupării, deja influenţează mântuirea. Devine din ce în ce mai evident că suferinţa Fecioarei este echivalentă cu suferinţa fiului său. Cred că în credinţa catolică este numită astăzi „co-mântuitoarea".

MOYERS: Ce spun toate acestea despre reuniunea dintre masculin şi feminin? În societăţile primitive, multă vreme femeia a fost imaginea mitologică dominantă. Apoi a apărut imaginea masculină, agresivă, războinică, iar nu peste mult timp, femeia a început să joace din nou un rol în creaţie şi în recreaţie. Toate acestea spun ceva despre dorul reciproc dintre bărbat şi femeie?

CAMPBELL: Da, dar cred că este vorba de un dor în termeni istorici. Este foarte interesant de văzut că Zeiţa Mamă era regină până la Valea Indului din India. Ea este figura dominantă de la Egee la Ind. Apoi, indo-europenii vin din nord în Persia, India, Grecia şi Italia, aducând cu ei o mitologie masculină. În India apar Vedele, în Grecia, tradiţia homerică, apoi, vreo cinci sute de ani mai târziu, Zeiţa începe să revină. Există chiar o upanişadă din secolul al VII-lea î.Hr. – cam din perioada în care Zeiţa revenea la putere în zona Mării Egee – care povesteşte cum zeii vedici se aflau împreună, când au văzut în faţa lor o chestie amorfă, ciudată, un fel de ceaţă fumurie. Au întrebat:

— Ce este asta?

Niciunul dintre ei nu ştia ce ar putea fi. Aşa că

unul dintre ei propune:

— Mă duc să aflu ce e.

Se duce la chestia fumurie şi îi spune:

— Eu sunt Agni, Stăpânul Focului; pot să ard orice. Tu cine eşti?

Din ceaţă zboară un pai care cade pe jos şi o voce spune:

— Să vedem cum arzi asta.

Agni descoperă că nu-l poate aprinde. Aşa că se întoarce la ceilalţi zei şi spune:

— Foarte ciudat!

— Păi, spune Stăpânul Vântului, lasă-mă pe mine să încerc. Se duce şi el şi se petrece un lucru asemănător.

— Eu sunt Vayu, Stăpânul Vântului; pot să suflu orice.

Un pai sare din nou din ceaţă.

— Să vedem cum sufli asta.

Nu reuşeşte. Se întoarce şi el. Apoi se duce Indra, cel mai mare dintre zeii vedici, dar, pe măsură ce se apropia, ceaţa dispare şi în locul ei apare o femeie frumoasă şi misterioasă, care îi învaţă pe zei şi le revelează misterul fundamentului existenţei lor.

— Acesta este misterul suprem al întregii vieţi, le spune ea, cel din care şi voi, băieţi, v-aţi primit puterile. Şi Acesta vă poate opri şi porni puterile după bunul Său plac.

Numele indian pentru acea Fiinţă a tuturor fiinţelor este *brahman,* substantiv neutru, nici masculin, nici feminin. Iar numele indian al acelei femei este Maya-Shakti-Devi, „Zeiţa Dătătoare de Viaţă şi Mama Formelor”. În acea upanişadă, ea apare ca învăţătoare a zeilor vedici, arătându-le baza şi sursa puterilor şi a existenţei lor.

MOYERS: Înţelepciunea feminină.

CAMPBELL: Femeia ca dătătoare de formă. Ea este cea care a dat viaţă formelor şi care ştie de unde au venit. Au venit de dincolo de masculin şi feminin. De dincolo de fiinţă şi non-fiinţă. Din ceea ce şi este, şi nu este. Nici este, şi nici nu este. De dincolo de toate categoriile gândirii şi ale minţii.

MOYERS: În *Noul Testament* se spune: „Nu există nici bărbat şi nici femeie în Isus". Şi nici în sensul suprem al lucrurilor.

CAMPBELL: Aşa ar trebui să fie. Dacă Isus reprezintă sursa existenţei noastre, atunci cu toţii suntem, ca să spunem aşa, gânduri în mintea lui Isus. El este cuvântul care a devenit carnea noastră.

MOYERS: Tu şi cu mine avem caracteristici atât masculine, cât şi feminine?

CAMPBELL: Corpul, da. Nu ştiu datele exacte, dar cândva în perioada fetală devine evident că acest făt va fi băiat, iar celălalt va fi fată. Până atunci, corpul are potenţialul de a fi oricare dintre cele două.

MOYERS: Deci în viaţă ne asumăm sau suprimăm una dintre ele.

CAMPBELL: În acea figură chinezească yin/yang, apare o pată albă în peştele negru, sau cum vrei să-l numeşti. Şi în peştele alb apare o pată neagră. Aşa pot comunica. Nu poţi să comunici cu ceva la care nu participi într-un fel sau altul. De aceea, ideea de Dumnezeu ca fiind Celălalt-ul Absolut este ridicolă. Nu am putea avea nicio relaţie cu Celălalt-ul Absolut.

MOYERS: În această transformare spirituală despre care vorbeşti, schimbările nu depind de caracteristicile feminine? Grija, creativitatea şi

colaborarea în locul competitivităţii? Nu sunt ele la baza principiului feminin despre care discutăm?

CAMPBELL: O mamă îşi iubeşte toţi copiii – şi pe cei proşti, şi pe cei isteţi, şi pe cei obraznici, şi pe cei cuminţi. Nu contează care este caracterul lor individual. Deci femininul reprezintă, într-un fel, iubirea inclusivă faţă de progenituri. Tatăl este mai orientat spre disciplină. E asociat mult mai mult cu ordinea socială. Aşa merg lucrurile în societate. Mama dă naştere naturii copilului, iar tatăl dă naştere caracterului lui social, modului în care trebuie să funcţioneze.

Aşa că revenirea la natură va readuce la lumină principiul matern. Nu ştiu ce raport va avea cu principiul patriarhal, fiindcă organizarea planetei va fi o operaţiune enormă, iar funcţia de organizare îi aparţine bărbatului. Deci nu putem prezice cum va fi. Dar în mod cert natura se întoarce.

MOYERS: Deci, atunci când spunem „Salvaţi pământul”, vorbim despre salvarea noastră.

CAMPBELL: Da. Toată această speranţă ca acel ceva să se întâmple în societate implică o schimbare în *psyche*-ul uman, apariţia unui nou mod de a experimenta societatea. Şi întrebarea crucială aici este, după părerea mea, pur şi simplu: Cu ce societate, cu ce grup social te identifici? Cu toţi oamenii planetei sau doar cu membrii grupului tău? Aceasta este întrebarea la care s-au gândit fondatorii poporului nostru atunci când oamenii din treisprezece state au început să se considere o singură naţiune, fără să piardă din vedere interesele fiecărui stat. De ce nu se poate întâmpla aşa ceva şi acum?

MOYERS: Apare o întrebare în toate aceste

discuţii – despre principiile masculin şi feminin, despre concepţia imaculată, despre puterea spirituală care ne oferă cea de-a doua naştere. Înţelepţii din toate timpurile au spus că putem trăi o viaţă bună dacă învăţăm să trăim spiritual. Dar cum putem învăţa să trăim spiritual dacă suntem făcuţi din carne? Pavel a spus: „Dorinţele cărnii sunt împotriva sufletului şi dorinţele sufletului sunt împotriva cărnii". Cum învăţăm să trăim spiritual?

CAMPBELL: În timpurile străvechi, acesta era rolul profesorului: să-ţi dea indicaţii pentru o viaţă spirituală. Acesta era şi rolul preotului, şi al ritualului. Ritualul poate fi definit ca *interpretarea artistică* a unui mit. Prin participarea la un ritual, participi de fapt la o viaţă mitologică. Şi prin această participare poţi învăţa să trăieşti spiritual.

MOYERS: Poveştile din mitologie ne arată direcţia în care putem găsi viaţa spirituală?

CAMPBELL: Da, avem nevoie de indicii. Ne trebuie doar o hartă şi le putem găsi peste tot în jurul nostru. Dar nu toate indiciile sunt la fel. Unele ne prezintă doar interesele unui grup sau ale altuia, interesele unui zeu tribal sau ale altuia. Alte indicii, în special cele pe care le primim ca revelaţii din partea Marii Zeiţe, mama universului şi a tuturor oamenilor, ne învaţă să avem compasiune faţă de tot ce e viu. Atunci ajungi să apreciezi sfinţenia pământului în sine, care este trupul Zeiţei. Când Yahweh creează, face omul din pământ şi suflă viaţă în trupul format. Nu este el însuşi prezent în acea formă. Dar Zeiţa e înăuntrul formei şi în jurul ei. Corpul tău face parte din corpul ei. În aceste mitologii este recunoscută această identitate universală.

MOYERS: De aceea nu sunt foarte sigur că viitorul şi salvarea rasei umane vor fi în spaţiu. Cred că ar putea fi chiar pe pământ, în trup, în pântecul fiinţei noastre.

CAMPBELL: Cu siguranţă aşa este. Când ieşi în spaţiu, îţi cari corpul după tine şi, dacă acesta nu a fost transformat, nici spaţiul nu te va transforma. Dar gândindu-te la spaţiu ai putea ajunge să-ţi dai seama de ceva. Dacă te uiţi într-un atlas al lumii, găseşti o imagine întinsă pe două pagini, cu galaxia noastră între multe alte galaxii şi cu sistemul solar în interiorul galaxiei noastre. Aici începi să intuieşti magnitudinea spaţiului pe care abia începem să-l descoperim. Acele pagini mi-au revelat viziunea unui univers de o magnitudine inimaginabilă şi de o violenţă de neconceput. Miliarde şi miliarde de furnale termonucleare care se îndepărtează unul de altul. Fiecare furnal este o stea şi soarele nostru e printre ele. Multe dintre ele explodează, împrăştiind până în cele mai îndepărtate colţuri ale spaţiului praf şi gaze din care se nasc alte stele înconjurate de planete. Şi de dincolo de acestea vin murmure, microunde care sunt ecouri ale celei mai mari explozii cataclismice, Big Bangul creaţiei, care se presupune că ar fi avut loc acum vreo optsprezece miliarde de ani.

Acolo suntem, puştiule. Ca să-ţi dai seama de asta trebuie să vezi cât eşti de important – un simplu bit în toată acea magnitudine. Şi apoi trebuie să simţi că tu şi toată acea magnitudine sunteţi cumva una. Tu faci parte din ea.

MOYERS: Şi de aici începe.

CAMPBELL: De aici începe.

VII
Poveşti despre dragoste şi căsnicie

Prin ochi, iubirea capturează inima:
Căci ochii sunt iscoadele inimii,
Ochii pleacă să găsească
Ceea ce i-ar plăcea inimii să aibă.
Şi, când se-nţeleg pe deplin,
Toate trei cu-aceeaşi hotărâre,
Atunci se naşte iubirea perfectă
Din ceea ce ochii au făcut bine-venit inimii.
În niciun alt fel nu poate iubirea să-nceapă Decât născându-se din atracţie.

Din îndurarea şi din ordinul Acestor trei şi din plăcerea lor, Se naşte dragostea; speranţa ei Umblă să-şi aline prietenii. Căci, aşa cum ştiu toţi îndrăgostiţii, Iubirea e bunătate,
Care se naşte – fără îndoială – din inimă şi ochi.
Ochii o înfloresc; inima o coace:
Iubirea e fructul din sămânţa lor.

— Guiraut de Borneilh (cca. 1138 – 1200?)

* * *

MOYERS: Iubirea este un subiect atât de vast, încât, dacă aş veni la tine şi ţi-aş spune: „Hai să vorbim despre iubire”, de unde ai începe?

CAMPBELL: Aş începe cu trubadurii din secolul al XII-lea. MOYERS: Cine erau?

CAMPBELL: Trubadurii făceau parte din

nobilimea din Provence şi, mai târziu, şi din alte părţi ale Franţei şi ale Europei în general. În Germania sunt cunoscuţi sub numele de *Minnesingers* – „cântăreţii iubirii”. *Minne* este cuvântul nemţesc medieval pentru iubire.

MOYERS: Trubadurii erau poeţii acelei vremi?

CAMPBELL: Erau un fel de poeţi, da. Perioada lor a fost secolul al XII-lea. Întreaga tradiţie a trubadurilor s-a stins în Provence în aşa-numita Cruciadă Albigensiană din 1209, iniţiată de Papa Inocenţiu al III-lea, una dintre cele mai monstruoase cruciade din istoria Europei.

Trubadurii au început să fie asociaţi cu erezia maniheistă a albigenzilor, care era în floare în acea vreme – deşi mişcarea albigensiană era, de fapt, un protest la adresa corupţiei clerului din acea perioadă. Aşa că trubadurii şi modul în care au transformat ideea de iubire au ajuns să se amestece în viaţa religioasă într-un mod foarte complicat.

MOYERS: Transformarea iubirii? Cum adică?

CAMPBELL: Trubadurii erau extrem de interesaţi de psihologia iubirii. Şi ei sunt primii oameni din Occident care au privit iubirea aşa cum o facem noi astăzi – ca pe o relaţie între două persoane.

MOYERS: Ce a fost înainte de asta?

CAMPBELL: Înainte, iubirea era pur şi simplu Eros, zeul care îţi stimulează dorinţa sexuală. Aceasta nu este experienţa îndrăgostirii aşa cum o vedeau trubadurii. Eros e mult mai impersonal decât îndrăgostirea. Vezi tu, oamenii nu-l cunoşteau pe Amor. Amor a fost ideea personală pe care au recunoscut-o trubadurii. Eros şi Agape sunt iubiri *impersonale.*

MOYERS: Explică-mi.

CAMPBELL: Eros e o nevoie biologică. Este pofta unui organ sexual pentru celălalt. Factorul personal nu contează.

MOYERS: Şi Agape?

CAMPBELL: Agape înseamnă să-ţi iubeşti aproapele ca pe tine însuţi – iubirea spirituală. Nu contează cine îţi este aproapele.

MOYERS: Asta nu este pasiunea în sensul reprezentat de Eros, cred că e compasiune.

CAMPBELL: Da, e compasiune. Este deschiderea inimii. Dar nu este individualizată, ca Amor.

MOYERS: Agape e un impuls religios.

CAMPBELL: Da. Dar şi Amor ar putea deveni un impuls religios. Trubadurii l-au recunoscut pe Amor ca fiind cea mai înaltă experienţă spirituală.

Vezi tu, experienţa lui Eros e un fel de şoc electric. În India, zeul iubirii este un tânăr masiv şi viguros, cu un arc şi o tolbă cu săgeţi. Numele săgeţilor sunt: „Agonia aducă- toare-de-moarte", „Deschide-te" şi aşa mai departe. Săgeţile te pătrund într-o explozie completă, fizică şi psihologică.

Celălalt tip de iubire, Agape, este iubirea faţă de aproapele tău. Din nou, nu contează cine e acea persoană. E semenul tău, faţă de care trebuie să ai acest tip de iubire.

Dar la Amor avem un ideal pur personal. Acel tip de şoc electric pe care îl simţi când ochii tăi întâlnesc ochii celuilalt, cum zic trubadurii, aceea este o experienţă interpersonală.

MOYERS: Într-una dintre cărţile tale este o poezie despre această întâlnire a ochilor: „Prin ochi, iubirea capturează inima..."

CAMPBELL: Acest lucru este complet împotriva

tuturor lucrurilor susţinute de Biserică. E o experienţă personală, individuală şi cred că acesta este principalul lucru extraordinar în Occident, cel care face tradiţia noastră diferită de toate celelalte pe care le ştiu.

MOYERS: Deci curajul de a iubi a devenit curajul de a-ţi afirma propria experienţă împotriva tradiţiei – tradiţiei Bisericii. De ce a fost acest lucru atât de important în evoluţia Occidentului?

CAMPBELL: A fost important fiindcă astfel Occidentul a început să pună accentul pe individ, pe ideea că ar trebui să avem încredere în propriile noastre experienţe, şi nu doar să dăm mai departe informaţiile pe care le-am primit de la alţii. S-a pus accentul pe validitatea experienţei individului: cum vede el umanitatea, cum înţelege viaţa, ce valori are, toate acestea în opoziţie cu sistemul monolitic. Acest sistem este un sistem de maşinării: fiecare maşinărie funcţionează exact la fel ca toate celelalte produse din acelaşi magazin.

MOYERS: Ce voiai să spui atunci când ai scris că iubirea romantică a început în Occident prin „libido mai presus de credo”?

CAMPBELL: Ei bine, *credo* înseamnă credinţă, dar nu numai credinţa în legi, ci şi încrederea că aceste legi au fost stabilite de Dumnezeu; şi cu El nu te cerţi. Aceste legi sunt o povară grea, dar încălcarea lor e un păcat şi are legătură cu caracterul meu etern.

MOYERS: Acesta este credoul?

CAMPBELL: Acesta este credoul. Ai credinţă, apoi mergi la spovedanie şi îţi înşiri lista de păcate. În loc să te duci la preot şi să-i spui: „Binecuvântează-mă, părinte, căci am fost

extraordinar săptămâna asta", meditezi asupra păcatelor tale şi, meditând la ele, devii cu adevărat păcătos. Credoul este, de fapt, o condamnare a dorinţei de a trăi.

MOYERS: Şi libidoul?

CAMPBELL: Libidoul este impulsul de a trăi. Vine din inimă.

MOYERS: Şi inima este...

CAMPBELL: ... inima este organul deschiderii faţă de altcineva. Această caracteristică umană este opusă caracteristicilor animalelor, care au în centru interesul personal.

MOYERS: Deci spui că iubirea romantică este opusă poftei sexuale, pasiunii sau sentimentelor religioase generale?

CAMPBELL: Da. După cum ştii, căsătoria în culturile tradiţionale era în general aranjată de familii. Nu era o decizie interpersonală. Chiar şi în ziua de astăzi, ziarele din India au rubrici cu potenţiale soţii cărora le fac reclamă brokerii de nunţi. Ştiam o familie din India, iar fiica lor urma să se căsătorească. Nu-l văzuse niciodată pe tânărul cu care avea să se mărite şi îşi tot întreba fraţii: „E înalt? E brunet? E blond? Cum e?"

În Evul Mediu, acest tip de căsătorie era sanctificat de Biserică. Aşa că ideea trubadurilor de Amor real interpersonal era extrem de periculoasă.

MOYERS: Fiindcă era o erezie?

CAMPBELL: Nu numai erezie, era adulter. Un fel de adulter spiritual. Din moment ce toate căsătoriile erau aranjate de societate, iubirea născută din întâlnirea ochilor avea o valoare spirituală mai înaltă.

De exemplu, în povestea lui Tristan, Isolda

trebuia să se mărite cu regele Mark. Nu se văzuseră niciodată. Tristan este trimis s-o aducă pe Isolda la Mark. Mama Isoldei pregăteşte o poţiune de dragoste, pentru ca cei doi miri să se iubească cu adevărat. Această poţiune este lăsată în grija doicii care trebuia s-o însoţească pe Isolda. Dar aceasta o lasă nepăzită, Tristan şi Isolda cred că este vin, o beau şi sunt copleşiţi de iubire. Oricum, deja se îndrăgostiseră, numai că nu ştiau. Poţiunea doar le-a aprins scânteia. Ne amintim cu toţii din tinereţe acest tip de experienţă.

Problema, din punctul de vedere al trubadurului, este că regele Mark şi Isolda, care urmează să se căsătorească, nu sunt cu adevărat calificaţi pentru iubire. Nu s-au văzut niciodată. Adevărata căsătorie este cea născută din recunoaşterea identităţii din celălalt, iar uniunea fizică este doar taina sfântă care o confirmă. Nu începe invers, cu interesul fizic spiritualizat ulterior. Începe cu impactul spiritual al iubirii – Amor.

MOYERS: Cristos a vorbit despre „adulterul cu inima”, încălcarea spirituală a uniunii, în minte şi în suflet.

CAMPBELL: Fiecare căsătorie era o astfel de încălcare atunci când era aranjată de societate, şi nu de suflet. Aceasta este semnificaţia iubirii curteneşti din Evul Mediu. Se află în contradicţie directă cu Biserica. Cuvântul AMOR scris invers este ROMA, Biserica Romano-Catolică, cea care confirma căsătoriile realizate în scopuri politice şi sociale. Apoi a venit această mişcare ce valida alegerea individuală; asta numesc eu să-ţi urmezi fericirea.

Dar, bineînţeles, e periculos. În povestea lui Tristan, după ce cuplul bea poţiunea de dragoste şi

doica îşi dă seama ce s-a întâmplat, se duce la Tristan şi îi spune:

— Ţi-ai băut moartea.

Iar Tristan îi spune:

— Moartea mea, adică această durere a iubirii?

Aceasta era una dintre principalele idei, că omul ar trebui să simtă durerea iubirii. În această lume nu se poate împlini acea identitate pe care o simte îndrăgostitul. Tristan spune:

— Dacă moartea mea înseamnă această agonie a iubirii, atunci e viaţa mea. Dacă moartea mea înseamnă pedeapsa pe care o vom suferi dacă ne află, o primesc. Şi, dacă moartea mea înseamnă pedeapsa veşnică în flăcările iadului, o primesc şi pe aceea.

Asta e cu adevărat măreţ.

MOYERS: În special pentru catolicii medievali, care credeau în existenţa unui iad literal. Atunci, care este semnificaţia cuvintelor lui Tristan?

CAMPBELL: Tristan spune că iubirea lui e mai mare decât moartea şi durerea, decât orice. Aceasta este afirmarea durerii vieţii într-un mod grandios.

MOYERS: Şi este dispus să aleagă durerea iubirii chiar dacă ar putea însemna suferinţă şi pedeapsă veşnică în iad.

CAMPBELL: Orice carieră pe care o alegi urmându-ţi fericirea ar trebui aleasă aşa – fără să te laşi speriat şi descurajat de nimeni. Indiferent ce se întâmplă, aceasta este validarea vieţii şi a acţiunilor mele.

MOYERS: La fel şi atunci când alegi iubirea?

CAMPBELL: La fel şi atunci când alegi iubirea.

MOYERS: Ai scris odată că ideea din spatele iadului, ca şi cea din spatele raiului, este că acolo te

afli în locul potrivit pentru tine. Locul unde vrei să ajungi în final.

CAMPBELL: Era ideea lui Bernard Shaw; şi, de fapt, ideea lui Dante înainte de el. Pedeapsa în iad este că ai parte pentru totdeauna de ceea ce ai crezut că vrei pe pământ.

MOYERS: Tristan a vrut iubirea, a vrut fericirea şi a fost dispus să sufere pentru ea.

CAMPBELL: Da. Dar William Blake scrie în superba lui serie de aforisme, *Căsătoria raiului cu iadul:* „Pe când mergeam printre flăcările iadului... care îngerilor le par un chin" – adică, pentru oamenii de acolo, care nu sunt îngeri, focul din iad nu este un foc al suferinţei, ci unul al plăcerii.

MOYERS: Îmi amintesc că, în *Infernul* lui Dante, acesta îi priveşte pe marii amanţi ai istoriei, aflaţi în iad. O vede pe Elena, o vede pe Cleopatra, îl vede pe Tristan. Ce înseamnă asta?

CAMPBELL: Dante preia atitudinea Bisericii cu privire la iad şi consideră că amanţii suferă acolo. Aminteşte-ţi că îi vede şi pe cei doi tineri îndrăgostiţi din Italia zilelor lui, Paolo şi Francesca. Francesca a avut o aventură amoroasă cu Paolo, fratele soţului ei. Iar Dante, ca un sociolog, spune:

— Dragă, cum s-a întâmplat asta? De ce s-a întâmplat?

Urmează cele mai cunoscute replici din Dante. Francesca îi spune că stătea cu Paolo sub un copac în grădină, citind povestea lui Lancelot şi Guinevere:

— Şi când am citit despre primul lor sărut, ne-am uitat unul la celălalt şi nu am mai citit din carte în acea zi.

Acesta a fost începutul căderii lor.

Trubadurul refuză ca această experienţă superbă să fie considerată păcat. Iubirea este sensul vieţii – este punctul culminant al vieţii.

MOYERS: Asta a vrut să spună Wagner în marea lui operă despre Tristan şi Isolda? „În această lume lăsaţi-mă să-mi am lumea, să fiu blestemat cu ea sau să fiu salvat.”

CAMPBELL: Da. Exact asta a spus Tristan.

MOYERS: Adică „îmi vreau iubirea, îmi vreau viaţa”.

CAMPBELL: Exact, asta este viaţa mea şi sunt dispus să suport orice suferinţă pentru ea.

MOYERS: A fost nevoie de curaj, nu-i aşa?

CAMPBELL: *Este nevoie.* Chiar şi să te gândeşti la asta.

MOYERS: Ai pus verbul la timpul prezent.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Chiar şi în prezent?

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Ai spus că toţi aceşti pionieri în dragoste au decis să fie sursa şi mijlocul propriei lor împliniri. Şi-au dat seama că realizarea iubirii trebuie să fie cea mai nobilă lucrare a naturii şi că înţelepciunea lor trebuie să vină din experienţa proprie, nu din dogme, politică şi diferite concepte sociale ale binelui. Acesta este începutul ideii romantice occidentale a individului care îşi ia viaţa în propriile mâini?

CAMPBELL: Absolut. În unele poveşti orientale mai apar astfel de exemple, dar acolo nu a devenit un sistem social. În lumea occidentală, acesta a devenit idealul de iubire.

MOYERS: Iubirea din experienţa individuală, experienţa proprie ca sursă a înţelepciunii?

CAMPBELL: Da, acesta este individul. Cea mai mare parte a istoriei sale, tradiţia occidentală a inclus recunoaşterea şi respectul faţă de individ ca entitate vie. Funcţia societăţii este aceea de a cultiva individul. Nu este funcţia individului să susţină societatea.

MOYERS: Dar ce se întâmplă cu instituţiile – universităţile, corporaţiile, bisericile, instituţiile politice ale societăţii noastre – dacă toţi ne luăm lumea-n cap şi ne urmăm iubirea? Nu apare o tensiune? Individ versus societate? Trebuie să existe un punct dincolo de care intuiţia individuală, libidoul individual, iubirea individuală, impulsul individual de a face ce vrei – toate acestea să fie limitate – altfel, ar urma haos şi anarhie şi nicio instituţie nu ar putea supravieţui. Chiar eşti de părere că ar trebui să ne urmăm fericirea, iubirea, indiferent unde ne-ar duce?

CAMPBELL: Ei bine, trebuie să-ţi foloseşti şi mintea. Ştii, se spune că o cale îngustă e periculoasă – ca tăişul unei lame.

MOYERS: Deci mintea şi inima nu ar trebui să se războiască?

CAMPBELL: Nu, nu ar trebui. Ar trebui să coopereze. Mintea ar trebui să fie prezentă, iar inima ar trebui s-o asculte din când în când.

MOYERS: Sunt şi momente în care inima conduce?

CAMPBELL: Asta ar fi de dorit în majoritatea timpului. Aici şi-ar găsi locul cele cinci virtuţi principale ale cavalerului medieval: cumpătarea, curajul, iubirea, loialitatea şi curtoazia. Curtoazia înseamnă respect faţă de ordinea societăţii în care trăieşti.

MOYERS: Deci iubirea nu merge singură, ci este

însoţită de... CAMPBELL: Este una dintre funcţii. O iei razna dacă una dintre funcţii domină întregul sistem şi nu slujeşte ordinea.
Ideea medievală, în ciuda protestului faţă de autorităţile bisericeşti, era că societatea trebuie respectată. Totul se făcea conform regulilor. Atunci când doi cavaleri se luptau, nu încăl- cau regulile luptei, chiar dacă se luptau până la moarte. Curtoazia nu trebuia pierdută din vedere.

MOYERS: Existau reguli ale legii? Reguli ale iubirii? Reguli cu privire la adulter, de exemplu? Dacă privirea ţi se întâlnea cu privirea cuiva care nu îţi era soţ sau soţie, cum trebuia să reacţionezi în epoca medievală?

CAMPBELL: Acela a fost începutul iubirii curteneşti. Jocul avea reguli, iar regulile erau respectate. Aveau propriul lor sistem de reguli. Nu erau cele ale Bisericii, însă datorită lor jocul putea fi jucat armonios şi putea avea rezultatele intenţionate. Tot ce facem implică un sistem de reguli care stabilesc cum trebuie făcute lucrurile şi cum să procedezi ca să le faci bine. Se spune că arta înseamnă să faci lucrurile bine. Iar comportamentul într-o idilă – ei bine, este posibil să fii un bădăran stângaci, aşa că ar fi mult mai bine să ştii anumite reguli care să-ţi permită o exprimare mai elocventă şi mai satisfăcătoare.

MOYERS: Deci era cavalerilor se dezvolta odată cu era iubirii romantice.

CAMPBELL: Aş spune chiar că erau acelaşi lucru. A fost o perioadă foarte ciudată, fiindcă era extrem de brutală. Nu exista o lege centrală. Fiecare era pe cont propriu şi, bineînţeles, existau multe încălcări. Dar în această brutalitate exista o forţă

civilizatoare reprezentată de femei, care stabiliseră regulile jocului. Iar bărbaţii trebuiau să-l joace conform cerinţelor femeilor.

MOYERS: Cum de femeile au avut influenţa principală?

CAMPBELL: Pentru că, dacă vrei să faci dragoste cu o femeie, ea deja are un avantaj. Termenul tehnic pentru ceea ce oferă femeia este *merci.* Femeia îşi oferă *merci*-ul. Acesta poate însemna permisiunea de a o săruta pe gât în fiecare an de Rusalii, ştii tu, ceva de genul acesta – sau poate însemna o noapte întreagă de iubire. Depinde de cum estimează femeia caracterul candidatului.

MOYERS: Deci existau reguli pentru această testare?

CAMPBELL: Da. Exista o cerinţă esenţială – candidatul trebuia să aibă o inimă blândă, capabilă de iubire, nu doar de poftă carnală. Femeia încerca să testeze blândeţea inimii candidatului, să afle dacă este capabil de iubire.

Trebuie să ţinem cont şi de faptul că toate aceste doamne făceau parte din nobilime, iar nobilii din acea vreme erau persoane destul de sofisticate şi de competente, atât în brutalitate, cât şi în gingăşie. Nu ştiu cum ar putea cineva în ziua de azi să testeze blândeţea unei inimi. Nici măcar nu ştiu dacă blândeţea inimii ar mai fi un ideal pentru cineva.

MOYERS: Ce-ţi sugerează ideea unei inimi blânde?

CAMPBELL: O inimă capabilă de – ei bine, pentru mine cuvântul-cheie este „compasiune”.

MOYERS: Care înseamnă?

CAMPBELL: „A suferi cu”. „Pasiune” înseamnă „suferinţă”, iar „con” înseamnă „cu”. Termenul

nemţesc ilustrează şi mai clar ideea: *mitleid* – „cu” (*mit*) „suferinţă” (*leid*). Ideea era să testezi bărbatul ca să vezi că e dispus să sufere pentru iubire, că nu este vorba doar de poftă carnală.

MOYERS: Joe, poate că această idee a apărut în epoca trubadurilor, dar era încă actuală în estul Texasului, la începutul anilor ’50.

CAMPBELL: Atât de puternică este. A apărut în Provence în secolul al XlI-lea şi a ajuns până în Texas, în secolul al XX-lea.

MOYERS: Trebuie să recunosc că în ultima vreme a fost cam zdruncinată. Adică nu cred că mai este un test atât de serios cum era înainte. Eram recunoscător pentru acest test – cred. Nu sunt sigur...

CAMPBELL: La acea vreme, probele însemnau, de exemplu, să-l trimiţi pe pretendent să păzească un pod. Traficul din Evul Mediu era oarecum stânjenit de aceşti băieţi care păzeau poduri. Dar o probă putea să însemne şi să-l trimiţi în luptă. O femeie prea nemiloasă, care îi cerea pretendentului să-şi rişte viaţa înainte să-i ofere ceva, era considerată *sauvage,* „sălbatică”. De asemenea, femeia care se oferea fără probe era considerată tot „sălbatică”. Era vorba de un joc foarte interesant de estimări psihologice.

MOYERS: Trubadurii nu intenţionau să dizolve căsătoriile sau lumea, nu-i aşa? Scopul lor nu era nici interacţiunea sexuală şi nici apropierea sufletului de Dumnezeu. Ai scris: „Mai degrabă, trubadurii sărbătoreau viaţa prin experienţa iubirii; iubirea ca o forţă ce rafinează, ce sublimează, ce deschide inima către melodia tristă, dulce-amăruie, a iubirii, suferinţei şi bucuriei”. Nu încercau să distrugă

nimic, nu-i aşa?

CAMPBELL: Nu, vezi tu, nu erau animaţi de dorinţa de putere. Ci de dorinţa experienţei personale şi a sublimării. Este destul de diferit. Nu au atacat direct Biserica. Ideea era sublimarea vieţii într-un plan spiritual al experienţelor.

MOYERS: Iubirea e chiar în faţa mea – Amor este calea ce-mi stă înainte, ochii...

CAMPBELL: ... întâlnirea dintre ochi, da. „Prin ochi, iubirea capturează inima: /Căci ochii sunt iscoadele inimii."

MOYERS: Ce au învăţat trubadurii despre *psyche?* Am auzit despre *psyche* – Eros a iubit-o pe Psyche –, şi în prezent ni se spune că trebuie să ne înţelegem *psyche*-ul. Ce au descoperit trubadurii despre *psyche*-ul uman?

CAMPBELL: Au descoperit un aspect individual despre care nu se poate vorbi în termeni generali. Ceea ce contează sunt experienţa individuală, angajamentul individual faţă de experienţă, credinţa individului în experienţa lui şi pur şi simplu trăirea experienţei.

MOYERS: Deci iubirea nu este iubire în general, ci iubire faţă de *acea* femeie?

CAMPBELL: Pentru acea femeie unică. Exact.

MOYERS: De ce crezi că ne îndrăgostim de un anumit om şi nu de altul?

CAMPBELL: Ei bine, nu-ţi pot da un răspuns. E ceva foarte misterios, e ceva ca un impuls electric care este urmat uneori de agonie. Trubadurii celebrează agonia iubirii, acea boală pe care niciun doctor nu o poate vindeca, acele răni care nu pot fi vindecate decât de arma care le-a produs.

MOYERS: Şi asta înseamnă?

CAMPBELL: Rana înseamnă rana pasiunii mele şi agonia iubirii mele pentru această creatură. Singurul om care mă poate vindeca este cel care m-a rănit. Acest motiv apare sub forma simbolurilor în multe poveşti medievale. De exemplu, rana de lance care nu poate fi vindecată decât printr-o nouă atingere a lăncii.

MOYERS: Nu apărea ceva similar şi în legenda Sfântului Graal?

CAMPBELL: În varianta monastică a poveştii, Graalul este asociat cu patimile lui Cristos. Graalul este cupa de la Cina cea de Taină şi cupa în care a curs sângele lui Cristos când a fost coborât de pe cruce.

MOYERS: Atunci, ce reprezintă Graalul?

CAMPBELL: Se spune ceva foarte interesant despre originea Graalului. Unul dintre primii scriitori care l-au menţionat zicea că Graalul a fost adus din rai de către îngerii neutri. Vezi tu, în războiul dintre Dumnezeu şi Satana, dintre bine şi rău, unii îngeri au trecut de partea Satanei şi alţii de partea lui Dumnezeu. Îngerii neutri au adus Graalul între cele două tabere. Reprezintă calea spirituală dintre perechile de contrarii, dintre frică şi dorinţă, dintre bine şi rău.

Tema poveştii Graalului este că pământul, ţara, întregul teritoriu a fost pustiit. A ajuns un tărâm pustiu. Şi care este natura tărâmului pustiu? E un tărâm în care oamenii trăiesc vieţi neautentice, fac ce fac şi ceilalţi, ce le spun ceilalţi, fiindcă nu au curaj să-şi trăiască viaţa. Acesta este tărâmul pustiu. Asta a vrut să ilustreze T.S. Eliot în poemul „Tărâmul pustiu”.

Într-un tărâm pustiu, suprafaţa nu reprezintă

ceea ce ar trebui să reprezinte, iar oamenii trăiesc vieţi neautentice. Ştii tu: „N-am făcut niciodată în viaţa mea ceea ce am vrut. Am făcut ce mi s-a spus”.

MOYERS: Iar Graalul devine?

CAMPBELL: Graalul devine – cum să-i spunem – acel lucru obţinut şi realizat de oamenii care şi-au trăit propriile vieţi. Graalul reprezintă îndeplinirea celor mai înalte posibilităţi ale conştiinţei umane.

Regele Graalului, de exemplu, era un tânăr simpatic, dar nu *câştigase* funcţia de rege al Graalului. Iese călare din castel strigând: „Amor!” Un strigăt de luptă potrivit pentru un tânăr, dar nu şi pentru gardianul Graalului. Un cavaler musulman, păgân, iese din pădure în calea regelui. Cei doi îşi potrivesc lăncile şi se îndreaptă unul către celălalt. Lancea regelui Gra- alului omoară păgânul, dar lancea păgânului îl castrează pe regele Graalului.

Acest lucru înseamnă că separarea creştină dintre materie şi spirit, dintre dinamismul vieţii şi tărâmul spiritului, dintre graţia naturală şi graţia supranaturală este o separare ce a castrat natura. Mintea europeană şi viaţa europeană au fost emasculate prin această separare. A fost ucisă adevărata spiritualitate, cea provenită din uniunea materiei cu spiritul. Şi atunci, ce simboliza păgânul? Era un om din suburbiile Edenului. Era privit ca un om al naturii, iar în vârful lăncii lui era inscripţionat cuvântul „Graal”. Ceea ce înseamnă că natura intenţionează ca Graalul să existe. Viaţa spirituală este floarea, parfumul, împlinirea vieţii umane, nu o virtute supranaturală impusă.

Aşa că impulsurile naturii sunt cele care dau autenticitate vieţii, nu regulile unei autorităţi supranaturale – aceasta este semnificaţia Graalului.

MOYERS: Asta voia să spună Thomas Mann când a zis că omul este cea mai nobilă lucrare, fiindcă uneşte natura şi spiritul?

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Natura şi spiritul tânjesc una după cealaltă. Iar Graalul căutat în aceste legende romantice reprezintă reunirea celor care au fost despărţite, reprezintă pacea reunirii.

CAMPBELL: Graalul devine simbolul unei vieţi autentice trăite după propria voinţă, după propriul sistem de impulsuri; o viaţă trăită între perechile de contrarii bine şi rău, lumină şi întuneric. Unul dintre scriitorii care au consemnat legenda Graalului îşi începe opera epică printr-o scurtă poezie: „Orice faptă are şi urmări bune, şi urmări rele". Orice acţiune pe care o facem în viaţă are ca rezultat perechi de contrarii. Tot ce putem face este să ne înclinăm spre lumină, spre relaţiile armonioase pe care ni le formează compasiunea – înţelegerea suferinţei celuilalt. Aceasta este semnificaţia Graalului. Şi acesta este mesajul care transpare din poveştile de dragoste.

În legenda Graalului, tânărul Parsifal a fost crescut la ţară de către o mamă care refuzase viaţa la curtea regelui şi voia ca fiul ei să nu ştie nimic din regulile curţii. Parsifal îşi trăieşte viaţa după dinamica propriului sistem de impulsuri până când devine mai matur. Atunci, bărbatul care l-a antrenat să devină cavaler i-o oferă pe frumoasa lui fiică de nevastă. Iar Parsifal spune:

— Nu, trebuie să câştig o nevastă, nu s-o primesc.

Aşa a început Europa.

MOYERS: Aşa a început Europa?

CAMPBELL: Da – Europa individuală, Europa Graalului.

Când Parsifal ajunge la castelul Graalului, îl întâlneşte pe regele Graalului, purtat pe o lectică, rănit, menţinut în viaţă doar prin prezenţa Graalului. Din compasiune, Parsifal ar vrea să întrebe: „Ce te doare, unchiule?" Dar nu o face, fiindcă instructorul lui l-a învăţat că un cavaler nu pune întrebări inutile. Parsifal respectă regula, iar aventura eşuează.

Abia după cinci ani de chinuri şi ruşine, tânărul se întoarce la castel şi pune întrebarea care îl vindecă pe rege şi întreaga societate. Întrebarea exprimă nu regulile societăţii, ci compasiunea, deschiderea naturală a inimii omului către un alt om. Acesta este Graalul.

MOYERS: Este un fel de dragoste care...

CAMPBELL: Este compasiune spontană, o consuferinţă.

MOYERS: Ce zicea Jung – că sufletul nu poate trăi în pace până când îşi găseşte un „celălalt", iar „celălalt" este întotdeauna un „tu"? Aceasta este ideea romantică.

CAMPBELL: Da, exact, romantism. Acesta este romantismul. Despre asta sunt miturile.

MOYERS: Nu este vorba despre un tip sentimental de romantism?

CAMPBELL: Nu, sentimentalismul este un ecou al violenţei. Nu este cu adevărat o expresie a vieţii.

MOYERS: Ce crezi că ne spun toate acestea despre iubirea romantică? Despre sinele nostru individual?

CAMPBELL: Spun că ne aflăm în două lumi. Suntem în propria noastră lume, dar şi în lumea care ni s-a oferit în exterior; problema este să le împăcăm

armonios. Mă aflu în societate, deci trebuie să trăiesc după regulile acestei societăţi. E ridicol să nu trăieşti după regulile societăţii, fiindcă asta ar însemna că nu trăieşti. Dar nu trebuie să lăsăm societatea să ne dicteze cum să trăim. Trebuie să ne construim propriul sistem; este posibil ca acesta să încalce aşteptările societăţii şi societatea să nu accepte. Dar trebuie să trăieşti în aria oferită de societatea care te susţine.

Vine un moment – de exemplu, un război în care tinerii trebuie să se înroleze. Atunci trebuie luată o decizie enormă. Cât de departe eşti dispus să mergi pentru a îndeplini ceea ce îţi cere societatea? Eşti dispus să ucizi oameni pe care nu-i cunoşti? Pentru ce? Pentru cine? Toate lucrurile astea.

MOYERS: La asta mă refeream mai devreme, când am spus că societatea n-ar putea exista dacă toate inimile ar pribegi, dacă toate privirile ar hoinări.

CAMPBELL: Da, sigur. Dar să ştii că unele societăţi n-ar trebui să existe.

MOYERS: Mai devreme sau mai târziu...

CAMPBELL: .se dărâmă.

MOYERS: Trubadurii au dărâmat lumea veche.

CAMPBELL: Nu cred că ei au fost cei care au dărâmat-o. MOYERS: A fost iubirea.

CAMPBELL: A fost – ei bine, cam aşa ceva. Într-un fel, Luther a fost un trubadur al lui Cristos. Avea propria sa idee despre ce înseamnă să fii preot. Acea idee a zdrobit Biserica medievală şi nu şi-a mai revenit niciodată.

Să ştii că e foarte interesant să te gândeşti la istoria creştinismului. În primele cinci secole d.Hr. erau mai multe tipuri de creştinism, o mulţime de

moduri de a fi creştin. Apoi, în vremea lui Theodosius, în secolul al IV-lea, singura religie permisă în Imperiul Roman era creştinismul, iar singura formă de creştinism permisă era creştinismul bizantin. Vandalismul cu care au fost distruse templele păgâne antice este inegalabil în istoria lumii.

MOYERS: Au fost distruse de Biserica organizată?

CAMPBELL: Da, de Biserica organizată. De ce n-au putut creştinii să trăiască alături de altă religie? Care a fost problema lor?

MOYERS: TU ce părere ai?

CAMPBELL: Cred că problema a fost puterea. Cred că impulsul de a obţine puterea este impulsul fundamental din istoria Europei. Şi a pătruns şi în tradiţiile noastre religioase.

Este interesant faptul că legendele despre Graal apar la vreo cinci sute de ani după ce creştinismul a fost impus în Europa. Ele reprezintă îmbinarea a două tradiţii.

Pe la sfârşitul secolului al XII-lea, abatele Joachim de Floris a scris despre cele trei epoci ale spiritului. După Căderea din Rai, spunea el, Dumnezeu a trebuit să remedieze dezastrul şi să reintroducă principiul spiritual în istorie. A ales o rasă care să-i transmită mesajul. Aceasta este epoca Tatălui şi a lui Israel. Apoi, dintre aceşti oameni, pregătiţi ca o rasă de preoţi ca să devină vasul Întrupării, vine Fiul. Prin urmare, cea de-a doua epocă este cea a Fiului şi a Bisericii, atunci când nu doar o singură rasă, ci întreaga omenire trebuia să primească mesajul voinţei spirituale a lui Dumnezeu.

A treia epocă, despre care autorul scria pe la

1260 că urma să înceapă, este epoca Sfântului Duh, care vorbeşte direct individului. Orice om care întrupează sau aduce în viaţa lui mesajul Cuvântului este echivalentul lui Isus – asta este semnificaţia celei de-a treia epoci. Aşa cum instituţia Bisericii l-a înlocuit pe Israel, devenit arhaic, experienţa individuală a înlocuit Biserica, devenită arhaică.

Aşa au început pustnicii să plece în pădure pentru a căuta această experienţă. Sf. Francisc de Assisi este considerat primul reprezentant al acestei mişcări. El era echivalentul lui Cristos, fiind el însuşi o manifestare a Sfântului Duh în lumea materială.

Asta se afla în spatele căutării Graalului. În căutarea lui, Galahad era echivalentul lui Cristos. El a fost prezentat la curtea lui Arthur într-o armură roşu-aprins, de Rusalii, sărbătoarea pogorârii Sfântului Duh asupra apostolilor sub forma unor limbi de foc. Fiecare dintre noi poate fi Galahad, să ştii. Aceasta este o poziţie gnostică faţă de mesajul creştinismului. Există documente gnostice, îngropate în deşert în vremea lui Theodosius, care exprimă această idee.

De exemplu, în Evanghelia gnostică după Toma, Isus spune: „Cel care bea din gura mea va fi ca mine şi eu voi fi el”. Aceasta este ideea poveştilor de dragoste din legendele Graalului.

MOYERS: Ai spus că în secolele XII-XIII a avut loc una dintre cele mai importante mutaţii ale simţirii umane şi ale conştiinţei spirituale, că a apărut un nou mod de a experimenta dragostea.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Şi această nouă cale se opunea despotismului ecleziastic care îi obliga pe oameni, în special pe tinerele fete, să se căsătorească cu cine

voia Biserica sau părinţii lor. Ce influenţă avusese Biserica asupra pasiunii?

CAMPBELL: Voi răspunde întâi la prima parte: trebuie să conştientizăm că în viaţa domestică ajunge să se dezvolte o relaţie de iubire între soţ şi soţie, chiar dacă sunt într-o căsătorie aranjată. Cu alte cuvinte, chiar şi căsătoriile aranjate sunt pline de iubire. Este vorba de iubirea faţă de familie, care întreţine o viaţă sentimentală bogată. Dar acolo nu apare celălalt lucru, şocul pe care îl simţi când îţi recunoşti perechea sufletească în cealaltă persoană. Asta au susţinut trubadurii şi acesta a devenit idealul nostru în ziua de azi.

Dar căsătoria e căsătorie. Căsătoria nu e o relaţie amoroasă. O relaţie amoroasă e cu totul altceva. Căsătoria este un angajament faţă de tine. Cealaltă persoană este literalmente cealaltă jumătate a ta. Tu şi ea sunteţi unu. O relaţie amoroasă nu e aşa. Este o relaţie de plăcere, care se termină atunci când începe să devină neplăcută. Dar căsătoria e un angajament pe viaţă şi un astfel de lucru devine principala grijă a vieţii tale. În cazul în care căsătoria nu este principala grijă a vieţii tale, nu eşti căsătorit cu adevărat.

MOYERS: Crezi că iubirea romantică rezistă în căsnicie?

CAMPBELL: În unele căsătorii, da. În altele, nu. Dar problema, marele cuvânt din tradiţia trubadurilor, este „loialitatea”.

MOYERS: Ce vrei să spui prin „loialitate”?

CAMPBELL: Să nu înşeli, să nu trădezi – să rămâi fidel în ciuda încercărilor şi suferinţelor.

MOYERS: Puritanii numeau căsătoria „mica biserică dinăuntrul Bisericii”. În căsătorie iubeşti în

fiecare zi şi ierţi în fiecare zi. E o sfântă taină continuă – iubirea şi iertarea.

CAMPBELL: Cred că termenul adecvat ar fi „canon”, în sensul propriu. Supunerea individului faţă de ceva mai mare decât el. Viaţa adevărată a unei căsătorii sau a unei poveşti de dragoste adevărate stă în relaţie, acolo unde te afli şi tu. Înţelegi ce spun?

MOYERS: Nu, nu-mi e foarte clar.

CAMPBELL: Ştii, e ca simbolul yin/yang. Eu sunt aici, ea e aici, noi suntem aici. Când trebuie să fac un sacrificiu, nu-l fac pentru ea, ci pentru relaţie. Resentimentele împotriva celuilalt nu-şi au locul. Acum, viaţa ta stă în relaţie. Asta înseamnă o căsătorie. În schimb, într-o relaţie amoroasă sunt două vieţi aflate într-un raport mai mult sau mai puţin reuşit, pentru o vreme, până când devine neplăcut.

MOYERS: În căsătoria religioasă, ceea ce Domnul a unit rămâne unit şi nu poate fi desfăcut de către om.

CAMPBELL: Era o unitate încă de la început, iar căsătoria reface simbolic acea unitate.

MOYERS: Era o unitate încă de la început?

CAMPBELL: Căsătoria este recunoaşterea simbolică a identităţii noastre – două aspecte ale aceleiaşi fiinţe.

MOYERS: Ştii vechea poveste a profetului orb Tiresias?

CAMPBELL: Da, e o poveste măreaţă. Tiresias mergea prin pădure într-o zi, când a văzut doi şerpi care se împerecheau. Şi-a pus toiagul între ei şi a fost transformat într-o femeie, apoi a trăit ca femeie câţiva ani. Mai târziu, Tiresias femeia mergea prin

pădure, când a văzut doi şerpi care se împerecheau. Şi-a pus toiagul între ei şi a fost transformată înapoi în bărbat.

Într-o bună zi, pe Muntele lui Zeus...

MOYERS: Muntele Olimp?

CAMPBELL: Da, Muntele Olimp. Zeus şi soţia lui se contraziceau cu privire la cel căruia îi place cel mai mult sexul: bărbatul sau femeia. Bineînţeles, niciunul dintre ei nu putea decide, fiindcă erau de părţi opuse ale baricadei. Atunci cineva a spus:

— Să-l întrebăm pe Tiresias.

Aşa că s-au dus la Tiresias şi l-au întrebat, iar el a spus:

— Bineînţeles, femeii îi place mai mult. De nouă ori mai mult decât bărbatului.

Dintr-un motiv pe care nu-l prea înţeleg, Hera, soţia lui Zeus, s-a simţit jignită şi l-a orbit pe Tiresias. Iar Zeus, simţindu-se oarecum vinovat, i-a oferit lui Tiresias darul profeţiei în orbirea lui. Aici este un mesaj interesant – când închizi ochii la fenomenele care te distrag, pătrunzi în intuiţie şi poţi intra în contact cu morfologia, cu forma fundamentală a lucrurilor.

MOYERS: Care este ideea? Că Tiresias, fiindcă fusese transformat în bărbat şi în femeie de către şerpi, cunoştea experienţele ambilor, aşa că ştia mai mult decât un zeu sau o zeiţă?

CAMPBELL: Exact. În plus, el era simbolul unităţii dintre cele două sexe. Atunci când Ulise a fost trimis de Circe în lumea de dincolo, adevărata lui iniţiere a avut loc după ce l-a întâlnit pe Tiresias şi a conştientizat unitatea dintre bărbat şi femeie.

MOYERS: Mereu m-am gândit că, dacă poţi intra în legătură cu partea ta feminină sau, în cazul

femeilor, cu partea ta masculină, ai şti ceea ce ştiu zeii şi poate chiar mai mult.

CAMPBELL: Aceasta este informaţia pe care o obţinem din căsătorie. Aşa intri în legătură cu partea ta feminină.

MOYERS: Dar ce se întâmplă cu această autodescoperire în iubire atunci când ai de-a face cu altcineva şi deodată îţi trece prin cap: „O cunosc pe această persoană" sau „Vreau s-o cunosc pe această persoană"?

CAMPBELL: E ceva foarte misterios. E aproape ca şi cum viaţa pe care o vei avea cu acea persoană ţi-ar fi spus deja: „Acesta este omul cu care vei avea acea viaţă".

MOYERS: Acest sentiment vine dintr-o rezervă de amintiri pe care nu le înţelegem şi nu le recunoaştem? Faptul că acea persoană ne impresionează în acel mod...

CAMPBELL: E aproape ca şi cum ai reacţiona la viitor. Îţi vorbeşte din ceea ce urmează să vină. Are legătură cu misterul timpului şi cu transcendenţa acestuia. Dar cred că atingem un mister foarte profund.

MOYERS: În propria ta viaţă, laşi neatins acest mister? Sau crezi că este posibil ca oamenii să aibă o căsătorie şi o relaţie în afara ei?

CAMPBELL: Tehnic, s-ar putea spune: „Da, bineînţeles".

MOYERS: Dar se pare că ceea ce oferim relaţiei extraconjugale furăm de la căsătorie şi diminuăm astfel loialitatea faţă de aceasta.

CAMPBELL: Cred că fiecare trebuie să-şi lămurească aceste lucruri singur. Este posibil să simţi acel şoc electric al iubirii după ce ai intrat într-

o căsnicie; şi este posibil să fie un şoc atât de puternic încât, dacă nu-i răspunzi, ţi se va stinge întreaga vitalitate a iubirii.

MOYERS: Cred că aici este miezul întrebării. Dacă ochii sunt iscoadele inimii şi îi aduc ceea ce doreşte cu pasiune, inima va dori o singură dată?

CAMPBELL: Iubirea nu ne imunizează faţă de alte relaţii. Dar este posibil să ai o relaţie amoroasă, o poveste de dragoste reală, şi în acelaşi timp să fii loial căsătoriei? Nu cred că asta s-ar putea întâmpla acum.

MOYERS: Pentru că?

CAMPBELL: S-ar dărâma. Dar loialitatea nu-ţi interzice să ai o relaţie plină de afecţiune, chiar de iubire, cu o persoană de sex opus. Poveştile cavalereşti descriu gingăşia pe care o are în relaţiile cu alte femei un cavaler loial iubirii lui; este o descriere plină de sensibilitate şi delicateţe.

MOYERS: Trubadurii le cântau doamnelor lor chiar dacă nu prea aveau speranţa de a începe o relaţie cu ele.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Mitologia spune cumva dacă e mai bine să fi iubit şi să fi pierdut?

CAMPBELL: Mitologia la modul general nu prea tratează problemele iubirii personale, individuale. Te căsătoreşti cu cel cu care ai voie să te căsătoreşti. Dacă eşti în acest clan, ai voie să te căsătoreşti cu acel om, dar nu cu celălalt şi aşa mai departe.

MOYERS: Atunci ce are a face iubirea cu moralitatea?

CAMPBELL: O încalcă.

MOYERS: O încalcă?

CAMPBELL: Da. Iubirea nu se exprimă după

regulile de viaţă aprobate de societate. De aceea este totul aşa de secret. Iubirea nu are nimic de-a face cu ordinea socială. Este o experienţă spirituală mai înaltă decât cea a căsătoriei organizate social.

MOYERS: Atunci când spunem că Dumnezeu e iubire, are vreo legătură cu iubirea romantică? Mitologia creează vreo paralelă între Dumnezeu şi iubirea romantică?

CAMPBELL: Asta a făcut. Iubirea era o vizită din partea divinităţii, de aceea era superioară căsătoriei. Aceasta a fost ideea trubadurilor. Dacă Dumnezeu este iubire, ei bine, atunci iubirea este Dumnezeu. Meister Eckhart a spus: „Iubirea nu cunoaşte durere". Şi exact asta a vrut să spună şi Tristan când a zis: „Sunt gata să accept durerile iadului pentru iubirea mea".

MOYERS: Dar ai tot spus că iubirea implică suferinţă.

CAMPBELL: Aceasta este cealaltă idee. Tristan simţea iubirea – Meister Eckhart vorbea despre ea. Durerea iubirii nu este celălalt tip de durere, este durerea vieţii. Ai putea spune că acolo unde-ţi este durerea îţi este şi viaţa.

> ! J !

MOYERS: În *Epistola I către Corinteni,* e acel pasaj în care Pavel spune: „Dragostea suportă totul, suferă totul*".

CAMPBELL: E acelaşi lucru.

MOYERS: Şi totuşi, unul dintre miturile mele preferate este povestea persană care spune că Satana a fost condamnat la iad pentru că l-a iubit prea mult pe Dumnezeu.

CAMPBELL: Da, musulmanii au această idee conform căreia Satana l-a iubit cel mai mult pe Dumnezeu. Îl putem privi pe Satana în multe moduri,

dar această perspectivă se bazează pe întrebarea: De ce a fost Satana aruncat în iad? Povestea standard spune că, atunci când Dumnezeu a creat îngerii, le-a spus să nu se închine la altcineva în afară de el. Apoi a creat omul, pe care îl considera superior îngerilor, şi i-a pus pe îngeri să-l slujească. Iar Satana n-a vrut să se închine omului.

Din câte îmi amintesc din copilărie, în tradiţia creştină acest lucru este considerat expresia egoismului Satanei. Nu voia să se închine omului. Dar în povestea persană, Satana nu se putea închina omului din cauza iubirii pentru

i Corinteni 13:7. (*N.t.*) Dumnezeu – nu I se putea închina decât Lui. Dumnezeu schimbase semnalele, înţelegi? Dar Satana era atât de loial primului set de semnale, încât nu le putea încălca, aşa că în mintea lui – nu ştiu dacă Satana are suflet – nu se putea închina nimănui în afară de Dumnezeu, pe care îl iubea. Şi apoi Dumnezeu îi spune: „Piei din ochii mei”.

Cea mai mare tortură a iadului este absenţa Celui Iubit, adică Dumnezeu. Cum întreţine Satana această situaţie în iad? Amintindu-şi ecoul vocii lui Dumnezeu atunci când i-a spus: „Du-te în iad”. Acesta este un mare semn de iubire.

MOYERS: Într-adevăr, cel mai mare chin este să fii despărţit de cel pe care îl iubeşti. De asta mi-a plăcut mitul persan. Satana îl iubeşte pe Dumnezeu^

CAMPBELL: „.şi este separat de el. Acesta este, de fapt, motivul suferinţei Satanei.

MOYERS: Mai există o poveste persană despre primii doi părinţi.

CAMPBELL: Da, e o poveste extraordinară. La început era unul singur, ce creştea ca o plantă. Apoi

s-au separat şi au devenit doi şi au făcut copii. Iubeau copiii atât de mult, încât i-au mâncat. Dumnezeu s-a gândit: „Nu poate să continue aşa”. Astfel că a scăzut iubirea părinţilor cu vreo 99,9%, ca să nu-şi mai mănânce copiii.

MOYERS: Şi acest mit este despre...

CAMPBELL: Am auzit oameni spunând: „Ce omuleţ adorabil, mânca-l-ar mama”.

MOYERS: Deci, e despre puterea iubirii.

CAMPBELL: Puterea iubirii.

MOYERS: Atât de intensă, încât a trebuit redusă.

CAMPBELL: Da. Am văzut odată o imagine cu o gură larg deschisă cu o inimă înăuntru. Acest gen de iubire te mănâncă, te consumă. Este genul de iubire pe care mamele trebuie să înveţe să-l reducă.

MOYERS: Doamne, învaţă-mă când să dau drumul.

CAMPBELL: Da. În India erau nişte ritualuri care să ajute mamele să se detaşeze în principal de fiii lor. Un guru, capelanul familiei, venea şi îi cerea mamei să-i dea lucrul ei cel mai de preţ. Putea fi o bijuterie foarte valoroasă sau aşa ceva. Urmau un fel de exerciţii prin care mama învăţa să renunţe la ceea ce preţuia cel mai mult. În cele din urmă, trebuia să renunţe la fiul ei.

MOYERS: Deci în iubire este şi bucurie, dar şi durere.

CAMPBELL: Da. Iubirea este flacăra vieţii şi, din moment ce viaţa este suferinţă, aşa este şi iubirea. Cu cât e mai puternică iubirea, cu atât e mai mare durerea.

MOYERS: Dar dragostea suportă totul.

CAMPBELL: Ai putea spune că dragostea e o durere în sine – durerea de a fi cu adevărat viu.

VIII
Măştile eternităţii

Imaginile din mituri sunt reflexii ale potenţialului spiritual din fiecare dintre noi. Contemplând imaginile miturilor, trezim aceste puteri în viaţa noastră.

* * *

MOYERS: După ce ai descoperit diferite viziuni asupra lumii, după ce ai pătruns în diferite culturi, civilizaţii şi religii, ai identificat în acestea un element comun care să creeze nevoia existenţei lui Dumnezeu?

CAMPBELL: Orice om care a avut experienţa misterului ştie că există o dimensiune a universului care nu este deschisă simţurilor sale. Într-una dintre *Upanişade* stă scris: „Atunci când, în faţa frumuseţii unui apus sau a unui munte, te opreşti şi exclami «Ah!», participi la divinitate”. Un astfel de moment de participare implică o conştientizare a minunii şi a frumuseţii existenţei. Oamenii care trăiesc în natură au astfel de experienţe în fiecare zi. Trăiesc constant cu ideea că există ceva mult mai mare decât dimensiunea umană. Totuşi, tendinţa omului este de a personifica aceste experienţe, de a antropomorfiza forţele naturii.

Sistemul de gândire din Occident îl consideră pe Dumnezeu ca fiind sursa primă sau cauza energiilor şi a minunii universului. Dar în majoritatea

sistemelor de gândire orientale şi în cele primitive, zeii sunt mai degrabă manifestări şi furnizori ai unei energii impersonale. Zeii nu sunt sursa energiei. Zeul este recipientul energiei. Iar forţa sau calitatea energiei implicate ori reprezentate determină caracterul şi funcţia zeului. Există zei ai violenţei, zei ai compasiunii, zei care unesc cele două lumi, cea văzută şi cea nevăzută, şi zei care sunt doar protectori ai regilor sau ai naţiunilor în război. Toţi aceştia sunt personificări ale energiilor. Dar sursa primordială a energiilor rămâne un mister.

MOYERS: Asta nu face ca soarta să fie un fel de anarhie, un război continuu între regi?

CAMPBELL: Da, aşa este viaţa şi aşa este şi mintea noastră – când avem de luat o decizie, va ieşi război. De exemplu, când acţionăm în funcţie de alţi oameni, putem avea patru-cinci posibilităţi. Influenţa divinităţii dominante din mintea mea este cea care îmi va determina decizia. Dacă divinitatea care mă ghidează e brutală, aşa va fi şi decizia mea.

MOYERS: Ce influenţă are acest lucru asupra credinţei? Eşti un om al credinţei, al minunilor şi...

CAMPBELL: Nu, nu am nevoie de credinţă. Am experienţă.

MOYERS: Ce fel de experienţă?

CAMPBELL: Experienţa uluirii în faţa vieţii. Experienţa iubirii. Experienţa urii, a răutăţii şi a dorinţei de a-i da un pumn în falcă unui tip. Din punctul de vedere al imaginilor simbolice, acestea sunt forţe diferite care lucrează în mintea mea. Ai putea considera că fiecare dintre ele – uluirea, iubirea, ura – este inspirată de o divinitate diferită.

Când eram mic, fiind crescut în religia romano-catolică, mi s-a spus că am un înger păzitor pe

umărul drept şi un drăcuşor ispititor pe umărul stâng. Şi că deciziile pe care le iau în viaţă vor depinde de influenţa mai puternică a unuia sau a celuilalt. Copil fiind, am concretizat aceste gânduri, şi la fel cred că au făcut şi profesorii mei. Credeam că există cu adevărat un înger, că e o realitate, că drăcuşorul este şi el o realitate. Dar, în loc să le privesc ca pe realităţi concrete, acum le pot privi ca pe metafore pentru impulsurile care mă influenţează şi mă ghidează.

MOYERS: De unde vin aceste energii?

CAMPBELL: Din propria noastră viaţă, din energiile corpului nostru. Diferitele organe din corpul nostru, inclusiv capul, se află în conflict unele cu celelalte.

MOYERS: Şi de unde vine viaţa noastră?

CAMPBELL: Din energia supremă care reprezintă viaţa universului. Şi acum o să spui: „Da, dar trebuie să fie cineva care generează acea energie”? De ce trebuie să spui asta? De ce nu se poate ca misterul suprem să fie impersonal?

MOYERS: Oamenii pot trăi cu ceva impersonal?

CAMPBELL: Da, şi o fac peste tot. Trebuie doar să te duci la est de Suez. Ştii că în Occident există această tendinţă de a antropomorfiza, de a accentua umanitatea zeilor, a personificărilor: de exemplu, Yahweh este fie un zeu al mâniei, al dreptăţii şi al pedepsei, fie un zeu bun care te însoţeşte în viaţă, aşa cum citim în *Psalmi.* Dar în Orient zeii sunt mult mai elementari, mai puţin ca nişte oameni şi mai mult ca nişte forţe ale naturii.

MOYERS: Atunci când i se cere să şi-l imagineze pe Dumnezeu, un copil din cultura noastră îl va descrie: „Un bătrân bărbos cu o robă lungă şi albă”.

CAMPBELL: Da, în cultura noastră. Este specific nouă să-l privim pe Dumnezeu ca având formă masculină, dar multe tradiţii consideră că puterea divină are formă feminină.

MOYERS: Ideea este că nu ne putem imagina ceea ce nu putem personifica. Crezi că este posibil să ne concentrăm mintea pe ceea ce Platon numea „gânduri nemuritoare şi divine”?

CAMPBELL: Bineînţeles. Asta este meditaţia. Meditaţia înseamnă să te gândeşti constant la o temă specifică. Se poate petrece la orice nivel. Eu nu separ foarte clar planul fizic şi cel spiritual. De exemplu, meditaţia asupra banilor este o meditaţie foarte bună. Creşterea unei familii este un subiect de meditaţie bun. Dar există şi un tip de meditaţie solitară, de exemplu atunci când intri în catedrală.

MOYERS: Deci rugăciunea este, de fapt, meditaţie.

CAMPBELL: Rugăciunea înseamnă raportarea la un mister şi meditaţia asupra lui.

MOYERS: Invocarea unei puteri din interior.

CAMPBELL: În romano-catolicism există o formă de meditaţie în care reciţi aceeaşi rugăciune, rozariul, la nesfârşit. Asta îţi adună mintea. În sanscrită, această practică este numită *japa,* „repetarea numelui sfânt”. Blochează orice alt interes şi îţi permite să te concentrezi asupra unui singur lucru. Atunci, în funcţie de puterea imaginaţiei tale, poţi experimenta profunzimea misterului.

MOYERS: Cum putem avea o experienţă profundă? CAMPBELL: Având o intuiţie profundă a misterului.

MOYERS: Dar dacă Dumnezeu este doar un zeu

pe care ni l-am imaginat, cum ne putem minuna în faţa propriei noastre creaţii?

CAMPBELL: Cum ne poate îngrozi un vis? Trebuie să treci dincolo de imaginea pe care ţi-ai format-o despre Dumnezeu şi să ajungi la iluminarea conotativă. Jung a spus: „Religia este protecţia împotriva experimentării lui Dumnezeu”.

Misterul a fost redus la un set de concepte şi idei, iar accentuarea acestora poate scurtcircuita experienţa transcendentă, conotativă. Experienţa religioasă supremă este experienţa intensă a misterului.

MOYERS: Mulţi creştini cred că, pentru a afla cine este Isus, trebuie să treci de credinţa creştină, de doctrina creştină, de Biserica creştină...

CAMPBELL: Trebuie să treci de reprezentarea imaginară a lui Isus. O astfel de imagine a zeului devine o obstrucţie, o barieră. Te agăţi de propria ideologie, de propriul mod de
gândire limitat, şi, atunci când experienţa reală se apropie de tine, o experienţă mai intensă decât eşti pregătit să simţi, fugi de ea, agăţându-te de imaginea din mintea ta. Şi asta se numeşte că-ţi păstrezi credinţa.

Ştii ideea conform căreia spiritul urcă prin diferitele centre sau stadii arhetipale ale experienţei. Începi cu experienţele animalice elementare de foame şi lăcomie, apoi continui cu impulsul sexual şi cu dorinţa de stăpânire. Toate aceste stadii ale experienţei îţi dau putere. Dar apoi, când este atins centrul inimii şi ţi se trezeşte compasiunea faţă de o altă persoană sau creatură, atunci când îţi dai seama că tu şi celălalt faceţi parte din aceeaşi viaţă, se deschide un nou stadiu al vieţii spirituale.

Deschiderea inimii în faţa vieţii este simbolizată mitologic prin concepţia imaculată. Ea semnifică aprinderea vieţii spirituale în ceea ce era înainte un om animalic elementar ale cărui unice scopuri erau sănătatea, procrearea, puterea şi puţină distracţie.

Dar acum am ajuns la un alt nivel. Modul de viaţă religios începe cu sentimentul de compasiune, de concordanţă sau chiar de identitate cu alt om sau cu un principiu care transcende eul, un principiu care s-a fixat în mintea ta ca fiind demn de veneraţie. Acest lucru ar putea declanşa o căutare care îţi va consuma viaţa, căutarea experienţei depline a acelei unice Fiinţe a tuturor fiinţelor pe care o reflectă toate formele temporale.

Putem experimenta acest fundament al existenţei în două sensuri, unul cu formă şi celălalt fără formă şi dincolo de aceasta. Când îţi experimentezi zeul cu formă, există o minte care şi-l reprezintă şi există un zeu. Există un subiect şi un obiect. Dar scopul mistic suprem este unirea cu zeul. Astfel se transcende dualitatea şi formele dispar. Nu mai există nimic, nici zeu, nici tu. Mintea ta, depăşind toate conceptele, s-a dizolvat în identificarea cu fundamentul fiinţei tale, fiindcă imaginea metaforică a zeului reflectă însuşi misterul existenţei tale, care este în acelaşi timp misterul existenţei lumii.

MOYERS: Desigur, la baza creştinismului stă ideea că Dumnezeu era în Cristos, că aceste forţe elementare pe care le-ai menţionat s-au întrupat într-o fiinţă umană care a împăcat omenirea cu Dumnezeu.

CAMPBELL: Da, iar la baza gnosticismului şi a budismului stă ideea că acelaşi lucru este valabil şi

despre mine şi tine. Isus a fost un personaj istoric care şi-a dat seama că el şi cel pe care îl numea Tată erau una; şi şi-a trăit viaţa conştient de natura sa de Cristos.

Am ţinut odată un curs în care am vorbit despre cum să-ţi trăieşti viaţa conştient de Cristosul din tine, iar un preot din public (după cum mi s-a povestit ulterior) s-a întors către femeia de lângă el şi i-a şoptit: „Asta e blasfemie”.

MOYERS: Ce ai vrut să spui prin „Cristosul din tine”?

CAMPBELL: Am vrut să spun că nu trebuie să trăieşti după propriul eu, după propriile dorinţe, ci după sentimentul umanităţii – sentimentul de Cristos – din tine. O vorbă hindusă spune: „Doar un zeu se poate închina unui zeu”. Trebuie să te identifici într-o oarecare măsură cu principiul spiritual pe care îl reprezintă zeul tău pentru tine, astfel încât să i te poţi închina aşa cum se cuvine şi să trăieşti conform legii lui.

MOYERS: Dacă vorbim despre zeul din noi, despre Cris- tosul din noi, despre iluminarea care vine din interior, nu riscăm să devenim narcisişti? Să dezvoltăm o obsesie faţă de sine care să ne distorsioneze perspectiva asupra noastră şi asupra lumii?

CAMPBELL: Se poate întâmpla asta, bineînţeles. E un fel de scurtcircuitare. Dar scopul este să ne depăşim pe noi înşine, să ne depăşim conceptul de sine şi să ajungem la esenţa acestei manifestări imperfecte pe care o considerăm sine. De exemplu, după o meditaţie ar trebui să oferim întregii lumi toate beneficiile obţinute, să le oferim tuturor fiinţelor vii, nu să le păstrăm pentru noi înşine.

Există două moduri în care poţi să te gândeşti că eşti Dumnezeu. Dacă te gândeşti: „Aici, în prezenţa mea fizică şi în caracterul meu temporal, sunt Dumnezeu”, eşti nebun şi ai scurtcircuitat experienţa. Eşti Dumnezeu, dar nu în eul tău, ci în adâncul fiinţei tale, acolo unde eşti una cu transcendentul non-dual.

MOYERS: Ai spus mai demult că putem deveni cu toţii mântuitori ai celor din jurul nostru – copii, soţii, oameni iubiţi, vecini –, dar niciodată nu putem fi Mântuitorul. Spuneai că putem fi mame şi taţi, dar niciodată Mama şi Tatăl. Aceasta este o recunoaştere a limitării, nu-i aşa?

CAMPBELL: Da, este.

MOYERS: Ce părere ai despre Isus Mântuitorul?

CAMPBELL: Nu ştim prea multe despre Isus. Toate informaţiile noastre provin din patru texte contradictorii care pretind că prezintă ce a spus şi ce a făcut.

MOYERS: Scrise la mulţi ani după moartea lui.

CAMPBELL: Da, dar, în ciuda acestui lucru, cred că ştim cu aproximaţie ce a spus Isus. Cred că vorbele lui Isus din aceste texte sunt destul de apropiate de original. De exemplu, învăţătura principală a lui Cristos este: „Iubeşte-ţi duşmanii”.

MOYERS: Cum poţi să-ţi iubeşti duşmanul fără să fii de acord cu ceea ce face el, fără să-i accepţi agresiunile?

CAMPBELL: Îţi spun eu cum: nu încerca să scoţi paiul din ochiul duşmanului, scoate bârna din ochiul tău. Nimeni nu are dreptul de a desconsidera modul de viaţă al duşmanului său.

MOYERS: Crezi că Isus ar fi creştin, dacă ar trăi în zilele noastre?

CAMPBELL: Nu genul de creştin pe care îl ştim. Probabil că ar fi mai similar cu acei călugări aflaţi în contact cu misterele spirituale înalte.

MOYERS: Deci ar fi fost posibil ca Isus să nu facă parte din Biserica militantă?

CAMPBELL: Nu e nimic militant la Isus. Nu citim nimic de acest fel în niciuna dintre evanghelii. Petru şi-a scos sabia şi a tăiat urechea slugii, iar Isus i-a zis: „Pune-ţi sabia la loc”*†‡. Dar Petru şi-a mânuit sabia de atunci înainte.

Am trăit în secolul XX şi îmi amintesc ce mi s-a spus când eram mic despre un popor care nu era încă şi nu fusese niciodată duşmanul nostru. Ca să-i poată reprezenta ca potenţiali duşmani şi ca să justifice atacurile noastre asupra lor a fost lansată o campanie de ură, denaturare şi denigrare ale cărei ecouri se aud şi astăzi.

MOYERS: Şi totuşi, ni se spune că Dumnezeu e iubire. Cândva considerai că vorbele lui Isus, „lubiţi-vă duşmanii şi rugaţi-vă pentru cei ce vă persecută, ca să fiţi astfel fii ai Tatălui vostru, Care este în ceruri! Căci El face să răsară soarele Lui şi peste cei răi, şi peste cei buni şi trimite ploaie şi peste cei drepţi, şi peste cei nedrepţi”", reprezintă învăţătura creştină cea mai înaltă, cea mai nobilă şi cea mai curajoasă. Încă eşti de aceeaşi părere?

CAMPBELL: După mine, compasiunea este experienţa religioasă fundamentală şi fără ea nu există nimic.

MOYERS: Ştii ce pasaj din *Noul Testament* m-a marcat cel mai tare? „Cred! Ajută necredinţei mele.”‡‡ Cred în această realitate supremă, cred că o pot experimenta şi că o experimentez. Dar întrebările mele n-au primit răspuns. Cred în întrebarea: „Există Dumnezeu?”

---

*Matei 26:52. (*N.t.*)
†Matei 5:44-45. (*N.t.*)
‡Marcu 9:24. (*N.t.*)

CAMPBELL: Acum câţiva ani am avut o experienţă foarte amuzantă. Eram în piscina Clubului de Atletism din New York, unde mi-a fost prezentat un preot care era profesor la una dintre * ** *** universităţile noastre catolice. După ce am înotat, m-am întins pe un şezlong, iar preotul, care era lângă mine, m-a întrebat:

— Domnule Campbell, sunteţi preot?

— Nu, părinte, i-am răspuns.

— Sunteţi catolic?

— Am fost, părinte.

Apoi m-a întrebat – şi mi se pare interesant cum a pus întrebarea:

— Credeţi într-un zeu personal?

— Nu, părinte, i-am spus.

Iar el mi-a răspuns:

— Da, presupun că nu se poate demonstra raţional existenţa unui zeu personal.

— Dacă s-ar putea, părinte, atunci ce valoare ar mai avea credinţa?

— Domnule Campbell, a spus repede preotul, mi-a părut bine de cunoştinţă.

Şi a plecat. M-am simţit de parcă aş fi executat o mişcare de jiu-jitsu.

Dar acea conversaţie m-a iluminat. Faptul că un preot catolic mă întrebase: „Credeţi într-un zeu personal?” însemna că era conştient de posibilitatea unui zeu impersonal, adică o energie transcendentă. Conştiinţa Buddha este o conştiinţă imanentă, luminoasă, care hrăneşte tot ce există, tot ce e viu. Fără să ne dăm seama, trăim prin fragmente din acea conştiinţă, din acea energie. Dar modul de viaţă religios înseamnă să nu trăieşti după intenţiile egoiste ale acestui corp specific în acest moment

specific, ci să ţii cont de conştiinţa universală.

În recent descoperita *Evanghelie după Toma,* o evanghelie gnostică, citim pasajul: „Când va veni împărăţia? întreabă discipolii lui Cristos". Cred că, în *Evanghelia după Marcu,* capitolul 13, citim că sfârşitul lumii se apropie. Adică imaginea mitologică a sfârşitului lumii este luată drept previziune a unui eveniment real, fizic, istoric. Dar, în versiunea lui Toma, Isus răspunde: „Împărăţia Tatălui nu va veni pentru că o aşteptaţi. Împărăţia Tatălui se întinde pe tot pământul şi oamenii nu o văd" – aşa că acum te privesc din această perspectivă şi prin tine cunosc prezenţa divinităţii.

MOYERS: Prin mine?

CAMPBELL: Prin tine, bineînţeles. Atunci când Isus spune: „Cel care bea din gura mea va fi ca mine şi eu voi fi el", vorbeşte din punctul de vedere al acelei fiinţe a fiinţelor, fiinţa din fiecare dintre noi, pe care o numim Cristos. Orice om care trăieşte conform acestei idei este asemenea lui Cristos. Orice om care aduce în viaţa lui mesajul Cuvântului este echivalentul lui Isus. Asta este semnificaţia.

MOYERS: Deci asta vrei să spui prin „Radiez Dumnezeu către tine".

CAMPBELL: Da, asta faci.

MOYERS: Şi tu către mine?

CAMPBELL: Vorbesc serios.

MOYERS: Şi eu te iau în serios. Simt că există divinitate în celălalt om.

CAMPBELL: Nu numai asta, dar ceea ce reprezinţi tu în această conversaţie şi ceea ce încerci să scoţi la iveală este o înfăptuire a acestor principii spirituale. Deci tu eşti vasul. Tu radiezi spiritul.

MOYERS: Este valabil pentru orice om?

CAMPBELL: Pentru orice om care a atins în viaţa lui nivelul inimii.

MOYERS: Chiar crezi că există o geografie a *psyche*-ului? CAMPBELL: Discutăm în termeni metaforici, dar s-ar putea spune că unii oameni trăiesc la nivelul organelor sexuale şi atât. Pentru ei, acesta este sensul vieţii. Aceasta este ñlosoña lui Freud, nu? Apoi ajungi la ñlosoña adleriană a dorinţei de putere, la ideea că viaţa este centrată pe obstacole şi pe depăşirea lor. Într-adevăr, şi aceasta e o viaţă bună, şi acestea sunt forme de divinitate. Dar se află la nivelul animalic. Apoi urmează un alt tip de viaţă, în care te oferi altora într-un fel sau altul. Acest tip de viaţă e simbolizat prin deschiderea inimii.

MOYERS: Care este sursa acelei vieţi?

CAMPBELL: Trebuie să-ţi recunoşti viaţa în celălalt, să recunoşti existenţa unei singure vieţi în amândoi. Dumnezeu este imaginea acelei vieţi unice. Ne întrebăm de unde vine această viaţă unică, iar oamenii care cred că toate lucrurile trebuie să fie create de cineva îşi spun: „Dumnezeu a creat-o". Deci Dumnezeu este sursa tuturor acestor lucruri.

MOYERS: Atunci, ce este religia?

CAMPBELL: Cuvântul „religie" vine din *religia',* „reconectare". Dacă vorbim despre viaţa unică din amândoi, atunci viaţa mea separată a fost conectată cu viaţa unică, a fost reconectată – *religia.* Acest lucru este simbolizat în imaginile religioase, în care este reprezentată tocmai această legătură.

MOYERS: Jung, faimosul psiholog, spune că cercul este unul dintre cele mai puternice simboluri religioase. Spune că aceasta este una dintre marile imagini primordiale ale omenirii şi că, atunci când

analizăm simbolul cercului, analizăm sinele. Ce părere ai?

CAMPBELL: Întreaga lume e un cerc. Toate aceste imagini circulare reflectă *psyche*-ul, aşa că este posibilă existenţa unei relaţii între aceste conformaţii arhitecturale şi structura noastră spirituală.

Atunci când un magician vrea să facă magie, desenează un cerc în jurul lui. În interiorul acestui cerc, al acestei arii

Re („din nou") + *ligare* („a lega"). *(N.t.)* închise ermetic, pot fi scoase la iveală puteri care se pierd în afara cercului.

MOYERS: Citeam despre o căpetenie amerindiană care spunea: „Atunci când ne aşezăm tabăra, o aşezăm în cerc. Atunci când vulturul îşi construieşte cuib, îl construieşte în cerc. Când privim spre orizont, orizontul e într-un cerc". Cercurile erau extrem de importante pentru unii amerindieni, nu-i aşa?

CAMPBELL: Da. Dar le regăsim şi în multe elemente pe care le-am moştenit din mitologia sumeriană. Am moştenit cercul cu cele patru puncte cardinale şi trei sute şaizeci de grade. Anul sumerian oficial era de trei sute şaizeci de zile, cu cinci zile sfinte care nu intrau la numărătoare; în aceste zile aflate în afara timpului se ţineau ceremonii în care societatea lor era asociată cu cerurile. Am început să pierdem noţiunea asocierii dintre cerc şi timp, fiindcă acum avem ceasurile digitale, pe care timpul trece zumzăind. Ceasurile digitale ne dau sentimentul curgerii timpului. În Penn Station din New York este orologiu cu ore, minute, secunde, zecimi de secundă şi sutimi de secundă. Când vezi

cum trec sutimile de secundă, îţi dai seama cum trece timpul prin tine.

Pe de altă parte, cercul reprezintă totalitate. Tot conţinutul cercului este un singur lucru, este închis. Acesta este aspectul spaţial. Dar aspectul temporal al cercului este acela că pleci, parcurgi un drum şi te întorci întotdeauna. Dumnezeu este alfa şi omega, sursa şi sfârşitul. Cercul ne sugerează imediat o totalitate completă, fie ea în timp sau în spaţiu.

MOYERS: Fără început şi sfârşit.

CAMPBELL: Rotund, rotund, rotund. De exemplu, când vine luna noiembrie, sărbătorim din nou Ziua Recunoştinţei. Când vine decembrie, sărbătorim din nou Crăciunul. Nu doar lunile calendaristice se succedă la fel, ci şi zilele şi nopţile. Ne amintim de acest lucru când ne uităm la ceas şi vedem ciclul timpului. E aceeaşi oră, dar altă zi.

MOYERS: China îşi spunea în trecut Regatul din Centru, iar aztecii aveau un termen similar despre ei înşişi. Presupun că orice cultură care îşi reprezintă ordinea cosmologică prin simbolul cercului se aşază în centrul acestuia. De ce crezi că cercul a devenit un simbol universal?

CAMPBELL: Pentru că îl experimentezi tot timpul: în fiecare zi, în fiecare an, când îţi părăseşti casa şi pleci într-o aventură – la vânătoare sau oriunde te-ai duce –, iar apoi te întorci. Există şi o experienţă mai profundă, misterul pântecului şi al mormântului. Oamenii sunt îngropaţi în scopul renaşterii. Asta este originea ideii de înmormântare. Aşezi un om înapoi în pântecul mamei pământ, ca să renască. În unele imagini foarte timpurii, Zeiţa este reprezentată ca o mamă care primeşte sufletele înapoi în ea.

MOYERS: În lucrările tale – *The Masks of God, The Way of the Animal Powers* sau *The Mythic Image* –, întâlnesc adesea imaginea cercului, fie în configuraţii magice, fie în arhitectură antică şi modernă; întâlnim cercul în templele indiene în formă de dom, în gravurile paleolitice în piatră din Rhodesia sau în viziunile profetului Ezechiel din *Noul Testament*, care vorbeşte despre roata din cer. Mă tot întâlnesc cu această imagine. Şi acest inel, verigheta mea, este tot un cerc. Ce simbolizează?

CAMPBELL: Depinde de cum înţelegi căsătoria. Cuvântul „sim-bol" în sine înseamnă două lucruri puse laolaltă. O persoană are o jumătate, cealaltă persoană are cealaltă jumătate şi cei doi se unesc. Unirea inelelor completează cercul. Aceasta este căsătoria mea, aceasta este unirea vieţii mele individuale într-o viaţă mai mare, unde doi sunt unu. Inelul arată că ne aflăm împreună în acelaşi cerc.

MOYERS: La instituirea unui nou papă, acesta primeşte inelul pescarului – un alt cerc.

CAMPBELL: Acel inel simbolizează ceea ce le-a spus Isus apostolilor, care erau pescari: „Vă voi face pescari de oameni". Acest motiv datează dinaintea creştinismului. Orfeu este numit „Pescarul", cel ce scoate la lumină oamenii care trăiesc ca peştii în apă. Este o idee veche a metamorfozei peştelui în om. Natura de peşte este cea mai rudimentară parte animalică a caracterului nostru, iar religia intenţionează să fie frânghia de care ne agăţăm pentru a ieşi de acolo.

MOYERS: Când este încoronat un rege sau o regină a Angliei, primeşte un inel de încoronare.

CAMPBELL: Da, pentru că inelul mai are şi o altă semnificaţie – legământul. Regele este legat de

un principiu. Nu-şi trăieşte doar propria viaţă. A fost însemnat. În riturile de iniţiere, atunci când oamenii sunt sacrificaţi şi tatuaţi, se leagă de ceilalţi şi de societate.

MOYERS: Jung foloseşte termenul *mandala* pentru cerc.

CAMPBELL: *Mandala* este cuvântul sanscrit pentru „cerc”, dar un cerc coordonat sau conceput simbolic astfel încât să aibă sensul unei ordini cosmice. Când creezi mandale, încerci să-ţi coordonezi cercul personal cu cercul universal. De exemplu, într-o mandala budistă foarte elaborată, zeitatea este situată în centru, ca sursă a puterii, a iluminării. Imaginile periferice sunt manifestări sau aspecte ale strălucirii zeităţii.

Atunci când îţi creezi o mandala proprie, desenezi un cerc şi apoi te gândeşti la diferitele sisteme de impulsuri şi de valori din viaţa ta. Apoi le pui laolaltă şi încerci să-ţi găseşti centrul. Crearea unei mandale te disciplinează, adună toate aspectele împrăştiate din viaţa ta, te ajută să găseşti un centru şi să te ordonezi în raport cu el. Încerci să-ţi coordonezi cercul cu cercul universal.

MOYERS: Ca să fii în centru?

CAMPBELL: Da, în centru. De exemplu, la amerindienii Navaho, ceremoniile de vindecare au loc prin picturi de nisip, care sunt practic mandale aşezate pe pământ. Persoana care trebuie vindecată se aşază în mandala, simbolizând intrarea în contextul mitologic cu care se va identifica – omul se identifică cu puterea simbolizată. Şi în Tibet apare ideea picturii mandalelor în nisip, acestea fiind utilizate şi în scopul meditaţiei. Călugării tibetani pictează în nisip imagini cosmice care reprezintă

forţele spirituale implicate în vieţile noastre.

MOYERS: Se pare că există un efort de a centra viaţa individuală cu centrul universului...

CAMPBELL: .prin imagistica mitologică, da. Imaginea te ajută să te identifici cu forţa simbolizată. Nu te poţi aştepta ca o persoană să se identifice cu ceva nediferenţiat. De aceea este util să oferi acestui ceva caracteristici care sugerează anumite revelaţii.

MOYERS: Există o teorie conform căreia Sfântul Graal reprezenta centrul armoniei perfecte, căutarea perfecţiunii, a totalităţii şi a unităţii.

CAMPBELL: Se vorbeşte despre mai multe surse ale Sfântului Graal. Una dintre ele este un ceaun cu multe Graaluri aflat în casa zeului mării, în adâncurile inconştientului. Energiile vieţii ne vin din adâncurile inconştientului. Ceaunul este sursa inepuizabilă, centrul, izvorul din care iese viaţa.

MOYERS: Crezi că acesta este inconştientul?

CAMPBELL: Nu doar inconştientul, ci şi valea întregii lumi. Lucrurile prind viaţă tot timpul în jurul nostru. Viaţa curge în lume dintr-o sursă inepuizabilă.

MOYERS: Ce părere ai despre faptul că întâlnim aceleaşi imagini în culturi extrem de diferite, separate de timp şi spaţiu?

CAMPBELL: Acest lucru evidenţiază existenţa anumitor puteri ale *psyche*-ului, comune întregii omeniri. Altfel nu ar fi posibile aceste similarităţi atât de detaliate.

MOYERS: Deci, dacă mai multe culturi diferite spun povestea creaţiei sau povestea concepţiei imaculate sau povestea unui mântuitor care moare şi învie, înseamnă că toate aceste poveşti vorbesc despre ceva dinăuntrul nostru, ceva ce trebuie să

înţelegem.

CAMPBELL: Exact. Imaginile mitice sunt reflexii ale posibilităţilor spirituale ale fiecăruia dintre noi. Contemplând imaginile, trezim în vieţile noastre puterile pe care le simbolizează.

MOYERS: Deci, atunci când o scriptură vorbeşte despre cum omul este făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, vorbeşte despre anumite calităţi pe care le posedă orice fiinţă umană, indiferent de religie, cultură sau geografie?

CAMPBELL: Dumnezeu ar fi ideea elementară supremă a omului.

MOYERS: Nevoia primitivă.

CAMPBELL: Şi toţi suntem creaţi după chipul lui Dumnezeu. Acesta este arhetipul suprem al omului.

MOYERS: Eliot vorbeşte despre punctul fix în lumea care se învârte, punctul în care mişcarea şi repausul sunt una, centrul roţii, care reuneşte mişcarea timpului şi nemişcarea eternităţii.

CAMPBELL: Acesta este centrul inepuizabil reprezentat de Graal. Când apare viaţa, ea nici nu se teme şi nici nu doreşte, doar devine. Când deja este, începe să se teamă şi să dorească. Atunci când poţi să te debarasezi de frică şi de dorinţă şi să te întorci la starea de devenire, ai găsit acel centru. Goethe spune că dumnezeirea este eficace în ceea ce trăieşte, nu în ceea ce e mort, în ceea ce devine şi se schimbă, nu în ceea ce deja a devenit şi s-a fixat. Deci, susţine el, raţiunea tinde spre divinitate prin devenire şi prin schimbare, în timp ce inteligenţa utilizează ceea ce s-a fixat deja, ceea ce este cognoscibil, cunoscut, ceea ce poate fi folosit pentru modelarea vieţii. Dar scopul cunoaşterii de sine se află în acel punct arzând din tine, în acel ceva aflat în

devenire, pentru care bunele şi relele lumii nu au devenit deja, astfel încât nu simte frică şi nici dorinţă. Aceasta este starea unui războinic care intră în luptă cu vitejie absolută. Aceasta este viaţa aflată în mişcare. Aceasta este esenţa misticismului războiului şi, în acelaşi timp, al unei plante care creşte. Mă gândeam la iarbă – la fiecare două săptămâni vine un tip să tundă iarba. Cum ar fi dacă iarba ar spune: „Păi, ce rost mai are, dacă eşti tăiată încontinuu?" Nu, ea continuă să crească. Asta este energia din centru. Acesta este sensul imaginii Graalului, a fântânii inepuizabile, a sursei. Sursei nu-i pasă ce se întâmplă după ce dă naştere existenţei. Ceea ce contează este dăruirea, existenţa, devenirea dinăuntrul tău. Asta încearcă să-ţi transmită toate miturile.

În mitologia comparată, comparăm imaginile dintr-un sistem cu cele din altul şi amândouă devin mai clare, fiindcă una accentuează şi exprimă mai clar un aspect al celeilalte şi invers. Se clarifică una pe cealaltă.

Când am început să predau mitologie comparată, m-am temut că aş putea distruge credinţele religioase ale studenţilor mei. Dar s-a întâmplat exact opusul. Tradiţiile religioase primite de la părinţi, tradiţii care nu însemnau prea mult pentru ei, au fost iluminate cu o lumină nouă prin comparaţia cu alte tradiţii, în care unele imagini similare fuseseră interpretate într-o manieră mai spirituală.

Am avut studenţi creştini, evrei, budişti, câţiva zoroastri- eni – toţi au avut această experienţă. Nu e niciun pericol în interpretarea simbolurilor sistemelor religioase, nu e niciun pericol dacă le

numim metafore în loc să le considerăm realităţi. Astfel se transformă în mesaje care să te ghideze în experienţa personală. Deodată, sistemul devine o experienţă personală.

MOYERS: Credinţa mea e întărită de faptul că alţii au avut aceleaşi dorinţe şi au căutat imagini similare prin care să exprime o experienţă dincolo de straiele limbajului uman obişnuit.

CAMPBELL: De asta sunt utili clovnii şi religiile care îi menţionează. Miturile germanice şi celtice sunt pline de personaje de acest fel, zeităţi cu adevărat groteşti. Acestea nu sunt imaginea supremă, sunt transparente. „Uită-te prin mine, prin forma mea amuzantă."

MOYERS: Într-o tradiţie africană e o poveste superbă. Un zeu mergea pe drum purtând o pălărie roşie pe jumătate şi albastră pe cealaltă jumătate. Când fermierii se întorc de la câmp în acea seară, unii dintre ei întreabă:

— L-aţi văzut pe zeul cu pălăria albastră?

Şi ceilalţi zic:

— Nu, nu, avea o pălărie roşie.

Şi încep să se certe.

CAMPBELL: Da, acela este zeul trickster nigerian, Edshu. Şi nu se opreşte acolo. Întâi merge într-o direcţie, apoi începe să meargă în cealaltă, dar îşi învârte şi pălăria, ca să fie ori roşie, ori albastră. Atunci când doi ţărani încep să se certe şi sunt aduşi la judecată în faţa regelui, apare tricksterul şi spune:

— E vina mea, eu am făcut-o şi am vrut s-o fac. Cea mai mare bucurie a mea e să bag zâzanie.

MOYERS: E ceva adevăr acolo.

CAMPBELL: Sigur că da. Conform lui Heraclit, conflictul este creatorul tuturor lucrurilor măreţe.

Este posibil ca o idee similară să fie implicită în simbolul tricksterului. În tradiţia noastră, acest rol a fost îndeplinit de şarpele din Grădina Edenului. Atunci când totul era fixat şi bun, el a aruncat un măr.

Indiferent ce sistem de gândire ai avea, nu poate include o viaţă fără limite. Atunci când ai impresia că totul e fixat, apare tricksterul, totul explodează şi revine la schimbare şi devenire.

MOYERS: Joe, observ că spui aceste poveşti cu umor. Par să-ţi placă, chiar şi atunci când sunt despre lucruri ciudate şi crude.

CAMPBELL: O diferenţă-cheie între mitologie şi religia noastră iudeo-creştină este aceea că imaginile din mitologie sunt redate cu umor. Conştientizezi faptul că imaginea este un simbol. Te afli la distanţă de ea. Dar în religia noastră totul este prozaic şi extrem, extrem de serios. Nu poţi să te prosteşti cu Yahweh.

MOYERS: Cum explici ceea ce psihologul Maslow a numit „experienţe de vârf", iar James Joyce – „epifanii"?

CAMPBELL: Păi, nu sunt chiar acelaşi lucru. Experienţa de vârf se referă la momente reale din viaţă în care trăieşti armonia existenţei. Toate experienţele mele de vârf, pe care le-am recunoscut ca fiind experienţe de vârf, au avut loc în domeniul atletismului.

MOYERS: Care a fost Everestul experienţelor tale?

CAMPBELL: Când alergam la Universitatea Columbia, am avut parte de două curse superbe. În a doua cursă, ştiam că o să câştig chiar dacă nu aveam niciun motiv să cred asta; eram ancora*, tocmai

primisem ştafeta, iar alergătorul care conducea era cu vreo treizeci de metri înaintea mea. Dar pur şi simplu am ştiut şi a fost experienţa mea de vârf. Nimeni nu mă putea doborî în ziua aceea. Asta înseamnă să fii în formă maximă şi s-o ştii. Nu cred că am făcut în viaţa mea ceva mai bine decât am alergat în acele două curse – am trăit sentimentul de a fi la capacitate maximă şi de a face o treabă perfectă.

MOYERS: Nu toate experienţele de vârf sunt fizice.

Ultimul alergător care primeşte ştafeta, înainte de încheierea cursei. (*N.t.*)

CAMPBELL: Nu, există şi alte tipuri de experienţe de vârf. Dar acestea îmi vin în minte când mă gândesc la experienţe de vârf.

MOYERS: Iar epifaniile lui James Joyce?

CAMPBELL: Acestea sunt cu totul altceva. Joyce spune că experienţa estetică este cea care nu te determină să-ţi doreşti să posezi obiectul. Conform lui Joyce, o operă de artă care te determină să-ţi doreşti să posezi obiectul reprezentat e pornografie. Experienţa estetică nu te determină nici să critici sau să respingi obiectul – el numeşte o astfel de lucrare „artă didactică" sau „critică socială sub formă de artă". Experienţa estetică este pur şi simplu admirarea obiectului. Joyce spune că pui o ramă în jurul obiectului şi îl vezi întâi ca pe un singur lucru. Apoi conştientizezi relaţia dintre părţile sale, dintre fiecare parte şi întreg şi dintre întreg şi fiecare parte. Acesta este factorul estetic esenţial: ritmul – ritmul armonios al relaţiilor. Iar atunci când artistul a atins un ritm reuşit, trăieşti o strălucire. Eşti prins

într-o transă estetică. Aceea este epifania. În termeni religioşi, s-ar putea considera că aceasta este manifestarea principiului omniprezent al lui Cristos.

MOYERS: Chipul sfântului care îl priveşte pe Dumnezeu?

CAMPBELL: Nu contează cine este. Poate să fie şi un om pe care îl consideri un monstru. Experienţa estetică transcende etica şi didactica.

MOYERS: Aici nu sunt de acord cu tine. Mi se pare că, pentru a experimenta epifania, obiectul pe care îl admiri, dar pe care nu vrei să-l posezi, trebuie să fie frumos într-un fel sau altul. Mai devreme, când ai vorbit despre experienţa ta de vârf din timpul cursei, ai spus că a fost superbă. „Superbă" este un cuvânt ce ţine de estetic. Frumuseţea înseamnă armonie.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Dar ai spus că frumuseţea se regăseşte şi în definiţia epifaniilor lui Joyce, care au legătură cu arta şi cu estetica.

CAMPBELL: Da.

MOYERS: Mi se pare că sunt acelaşi lucru, din moment ce ambele sunt frumoase. Cum poţi să priveşti un monstru şi să ai o epifanie?

CAMPBELL: Mai există o emoţie asociată cu arta, care nu ţine de frumuseţe, ci de sublim. Cei pe care îi numim monştri pot fi sublimi. Reprezintă puteri prea vaste pentru ca formele de viaţă normale să le poată cuprinde. O întindere imensă este sublimă. Budiştii ştiu să realizeze acest efect în situarea templelor lor, care se află de obicei pe dealuri înalte. De exemplu, unele dintre grădinile templelor din Japonia sunt aranjate astfel încât să treci iniţial printre obiecte situate foarte aproape

unele de celelalte. Urci până când treci de un paravan şi în faţa ta se deschide orizontul. Cumva, odată cu această diminuare a eului, conştiinţa ta se extinde către o experienţă a sublimului.

Un alt aspect al sublimului este acela de energie, forţă, putere colosală. Ştiu câţiva oameni care se aflau în Europa Centrală atunci când anglo-americanii le-au bombardat oraşele – unii dintre ei au descris această experienţă inumană ca fiind nu doar oribilă, ci şi sublimă în felul ei.

MOYERS: Am intervievat odată un veteran din al Doilea Război Mondial. Am vorbit despre experienţa lui în Bătălia din Ardeni, în acea iarnă groaznică în care asaltul-surpriză al nemţilor a fost pe cale să reuşească. L-am întrebat:

— Acum, uitându-te în urmă, cum ţi se pare că a fost?

Iar el mi-a zis:

— A fost sublim.

CAMPBELL: Astfel, monstrul apare ca un fel de zeu.

MOYERS: Prin monstru te referi la...

CAMPBELL: Prin monstru mă refer la o prezenţă sau apariţie cumplită, care îţi detonează toate standardele de armonie, ordine şi comportament etic. De exemplu, Vishnu aflat la capătul lumii apare ca un monstru. Distruge universul, întâi cu foc, apoi cu un potop care stinge focul şi îneacă tot. Nu mai rămâne decât cenuşă. Tot universul şi toate vieţile din el au dispărut. Acesta este Dumnezeu în rolul distrugătorului. Astfel de experienţe trec dincolo de judecăţi etice sau estetice. Etica dispare. În timp ce în religiile noastre, cu accentul pe componenta umană, se pune accentul şi pe etică – Dumnezeu este

considerat bun. Nu, nu! Dumnezeu e groaznic. Niciun zeu care a fost în stare să creeze iadul nu e un candidat pentru Armata Salvării. Gândeşte-te, sfârşitul lumii! Dar musulmanii au o vorbă despre Îngerul Morţii: „Când Îngerul Morţii se apropie de tine, e teribil. Când ajunge la tine, e extaz".

În sistemele budiste, în special cele din Tibet, Buddha meditatorul apare sub două forme: una paşnică şi una furioasă. Dacă te agăţi de eul tău şi de mica lui lume temporală cu bucurii şi tristeţi, îl vei scoate la iveală pe Buddha cel furios. Va părea îngrozitor. Dar în momentul în care eul tău cedează, acelaşi Buddha meditator îţi va aduce extazul.

MOYERS: Isus a spus că a venit să aducă sabia*, dar nu cred că intenţiona ca noi s-o folosim împotriva aproapelui nostru. Voia s-o folosim ca să ne deschidem eul – am venit să vă eliberez de închisoarea eului vostru.

CAMPBELL: Există un termen sanscrit pentru asta – *viveka,* „discriminare". O imagine importantă a lui Buddha este reprezentată cu o sabie înflăcărată deasupra capului – pentru ce este sabia? Este sabia discriminării, a separării temporalului de etern. Este sabia care diferenţiază ceea ce e etern de ceea ce e trecător. Tic-tacul timpului ţine eternitatea la

* Matei 10:34. (*N.t.*)

distanţă. Trăim în acest domeniu temporal. Dar în el se manifestă un principiu etern.

MOYERS: Experienţa eternităţii.

CAMPBELL: Experienţa a ceea ce eşti.

MOYERS: Da, dar indiferent ce este eternitatea, acum este aici.

CAMPBELL: Şi nicăieri altundeva. Sau oriunde altundeva. Dacă nu o experimentezi aici şi acum, nu

o să ai parte de ea în rai. Raiul nu este etern, doar durează pentru totdeauna.

MOYERS: Nu înţeleg.

CAMPBELL: Se consideră că raiul şi iadul sunt pentru totdeauna. Raiul are un timp infinit. Dar nu este etern. Etern înseamnă dincolo de timp. Conceptul de timp ţine eternitatea la distanţă. Peste acea experienţă profundă a eternităţii vin şi trec toate suferinţele şi problemele temporale. Există un ideal budist de a participa de bunăvoie şi cu bucurie la suferinţele trecătoare ale lumii. Acolo unde există timp, există şi suferinţă. Dar experienţa suferinţei se mişcă peste un sentiment de existenţă eternă, existenţă ce reprezintă viaţa noastră adevărată.

MOYERS: E o imagine cu Shiva, zeul Shiva, înconjurat de cercuri de foc.

CAMPBELL: Aceea este strălucirea dansului zeului. Dansul lui Shiva este universul. Poartă în păr un craniu şi o lună nouă – moartea şi renaşterea în acelaşi moment, momentul devenirii. Într-o mână are o mică tobă care face tic-tac. Aceea este toba timpului, ticăitul timpului care ţine la distanţă eternitatea. Suntem închişi în timp. Dar în cealaltă mână, Shiva ţine o flacără care topeşte vălul timpului şi ne deschide minţile către eternitate.

Shiva e o zeitate extrem de veche, poate cea mai veche zeitate venerată încă în prezent. Există imagini din anii 2000-2500 î.Hr., mici sigilii care îl reprezintă în mod clar pe Shiva.

În unele dintre manifestările lui, Shiva chiar e un zeu oribil, ce reprezintă aspectele îngrozitoare ale naturii existenţei. El este yoghinul arhetipal, care anulează iluzia vieţii, dar este şi creatorul vieţii, generatorul şi iluminatorul său.

MOYERS: Miturile au de-a face cu metafizica. Dar religia are de-a face şi cu etica, binele şi răul, cu felul cum trebuie să interacţionez cu tine, cum trebuie să mă port cu tine şi cu soţia mea şi cu aproapele meu sub ochii lui Dumnezeu. Care este locul şi rolul eticii în mitologie?

CAMPBELL: Am vorbit despre experienţa metafizică în care conştientizezi că tu şi celălalt sunteţi una. Etica reprezintă un mod de a te învăţa cum să trăieşti ca şi cum ai fi una cu celălalt. Nu este nevoie să ai experienţă, fiindcă doctrina religiei îţi dă matriţe de acţiuni care implică o relaţie de compasiune cu celălalt. Te stimulează să acţionezi aşa, învăţându-te că este un păcat să acţionezi în propriul tău interes. Asta înseamnă identificarea cu propriul corp.

MOYERS: Iubeşte-ţi aproapele ca pe tine însuţi, fiindcă el este tu însuţi.

CAMPBELL: Asta înveţi când acţionezi aşa.

MOYERS: De ce crezi că atât de mulţi oameni îşi doresc cu ardoare să trăiască pentru totdeauna?

CAMPBELL: Asta nu pot să înţeleg.

MOYERS: Crezi că frica de iad face alternativa mai dezirabilă?

CAMPBELL: Asta este doctrina creştină standard – ideea că la sfârşitul lumii va avea loc o judecată universală, cei care s-au comportat bine vor fi trimişi în rai, iar cei care s-au comportat rău vor fi trimişi în iad.

Originea acestei teme este în Egipt. Osiris este zeul care a murit şi a înviat, iar aspectul lui etern va judeca toţi morţii. Mumificarea avea rolul de a pregăti persoana să dea ochii cu zeul. Dar este interesant în Egipt faptul că persoana care merge la

zeu trebuie să-şi recunoască identitatea cu acesta. În tradiţia creştină, aşa ceva nu este permis. Deci, dacă am de ales între rai şi iad, vreau raiul pentru totdeauna. Dar atunci când îţi dai seama că raiul înseamnă să priveşti chipul lui Dumnezeu – acela ar fi un moment atemporal. Timpul explodează, aşa că eternitatea nu este ceva ce durează pentru totdeauna. O poţi simţi aici şi acum, în experienţele relaţiilor din această lume.

Mi-am pierdut mulţi prieteni, mi-am pierdut şi părinţii. Dar am început să simt foarte, foarte puternic că nu i-am pierdut. Momentele în care am fost cu ei vor exista pentru totdeauna în mine. Ceea ce am primit atunci rămâne în mine şi asta îi face nemuritori.

Este o poveste în care Buddha s-a întâlnit cu o femeie care tocmai îşi pierduse fiul şi suferea enorm. Buddha i-a spus:

— Îţi sugerez să cauţi în jurul tău pe cineva care nu a pierdut un copil drag sau un soţ sau o rudă sau un prieten.

Este greu să înţelegi relaţia dintre mortalitate şi acel ceva din tine care transcende mortalitatea.

MOYERS: Miturile sunt pline de dorinţa imortalităţii, nu-i aşa?

CAMPBELL: Da. Dar uneori imortalitatea este înţeleasă greşit, ca fiind vorba despre veşnicia trupului, şi atunci se transformă într-o bufonerie. Pe de altă parte, e cu totul altceva atunci când imortalitatea este identificată cu eternitatea din acest trup, din acest moment.

MOYERS: Ai spus că tot sensul vieţii se învârte în jurul opoziţiei dintre existenţă şi devenire.

CAMPBELL: Da. Devenirea e întotdeauna

fracţionară. Iar existenţa e totală.

MOYERS: Cum adică?

CAMPBELL: Păi, să ne gândim la procesul de a deveni om. În primii câţiva ani, eşti copil, doar o fracţiune dintr-o fiinţă umană. După câţiva ani, eşti adolescent, din nou doar o fracţiune dintr-o fiinţă umană. La maturitate, eşti tot fracţionar – nu eşti copil, dar nu eşti nici bătrân. În *Upanişade* apare o imagine a acelei energii originare, concentrate, care a reprezentat Big Bangul prin care s-a format lumea, supunând toate lucrurile la fragmentarea timpului. Dar arta ne permite să vedem prin fragmentele timpului întreaga putere a existenţei originare.

MOYERS: Frumuseţea este o expresie a extazului de a fi viu.

CAMPBELL: Fiecare moment ar trebui să fie o astfel de experienţă.

MOYERS: Şi ceea ce vom deveni mâine nu este la fel de important ca această experienţă.

CAMPBELL: Acesta este marele moment, Bill. Ceea ce încercăm să facem este să transmitem întreaga noastră existenţă prin modalitatea parţială de transmitere de care dispunem.

MOYERS: Dar, dacă nu-l putem descrie pe Dumnezeu, dacă limbajul nostru nu este adecvat, cum putem construi aceste clădiri sublime? Cum creăm aceste opere de artă care reflectă modul în care artistul îl vede pe Dumnezeu? Cum reuşim?

CAMPBELL: Asta este ceea ce reflectă arta – modul în care artistul îl vede pe Dumnezeu, modul în care oamenii îl experimentează. Dar misterul suprem şi inexprimabil este dincolo de experienţa umană.

MOYERS: Deci, orice am experimenta, suntem nevoiţi să ne formulăm experienţa într-un limbaj pur

şi simplu insuficient.

CAMPBELL: Exact. De asta există poezia. Poezia este un limbaj care trebuie penetrat. Poezia implică alegerea specifică a unor cuvinte încărcate de implicaţii şi sugestii ce trec dincolo de cuvinte în sine. Atunci experimentezi strălucirea, epifania. Epifania este esenţa care transpare.

MOYERS: Deci experienţa lui Dumnezeu este dincolo de descrieri, dar simţim nevoia de a încerca s-o descriem?

CAMPBELL: Exact. Schopenhauer, în splendidul lui eseu *Despre intenţia aparentă din soarta individului,* arată că, atunci când ajungi la bătrâneţe şi îţi contempli viaţa, aceasta pare să fi avut o ordine coerentă, să fi fost încadrată într-un plan, ca şi cum ar fi fost creată de un romancier. Evenimentele care au părut întâmplătoare şi neimportante la vremea lor devin factori indispensabili pentru crearea unei intrigi coerente. Deci cine a creat firul narativ? Schopenhauer sugerează că, aşa cum visele sunt create de o latură a noastră din afara conştiinţei, întreaga noastră viaţă este creată de voinţa din noi. Şi, aşa cum oamenii pe care pare că i-am cunoscut din întâmplare ajung factori principali în structurarea vieţii noastre, şi noi suntem agenţi ce dau inconştient sens vieţii altora. Acest angrenaj funcţionează ca o mare simfonie, în care totul structurează tot restul. Iar Schopenhauer ajunge la concluzia că este ca şi cum vieţile noastre ar fi aspecte ale unui singur vis visat de un singur visător, un vis ale cărui personaje visează şi ele; totul este conectat cu tot restul şi totul este mişcat de acea unică voinţă de a fi, care este voinţa universală a naturii.

E o idee magnifică – o idee care apare în India, în imaginea mitică a Pânzei lui Indra, o pânză pe care este aşezată o piatră preţioasă la fiecare intersecţie dintre două fire; şi fiecare piatră le reflectă pe toate celelalte. Totul apare în reciprocitate cu tot restul, deci nimeni nu poate fi învinovăţit de nimic. Este ca şi cum ar fi o singură intenţie în spatele întregii existenţe, o intenţie care are întotdeauna sens într-un fel sau altul, chiar dacă niciunul dintre noi nu cunoaşte sensul şi chiar dacă niciunul dintre noi n-a trăit viaţa pe care a vrut-o.

MOYERS: Si totuşi, cu toţii am trăit o viată care a avut un scop. Asta crezi?

CAMPBELL: Nu cred că viata are un scop. Viata e o grămadă de protoplasmă care simte nevoia să se reproducă şi să continue să existe.

MOYERS: Nu-i adevărat. Nu-i adevărat.

CAMPBELL: Stai putin. Nu se poate spune că viata, pur şi simplu, are un scop. Uite câte scopuri diferite are. Dar poţi spune că fiecare încarnare are un potenţial şi misiunea vieţii este aceea de a trăi potenţialul. Cum? „Urmează-ţi fericirea." Ceva din tine ştie când te afli în centru, când eşti pe calea cea bună sau pe calea greşită. Dacă o iei pe calea greşită pentru bani, ţi-ai pierdut viaţa. Dacă stai în centru şi n-ai niciun ban, tot ai fericire.

MOYERS: Îmi place ideea că nu destinaţia contează, ci călătoria.

CAMPBELL: Da. Aşa cum a zis Karlfried Graf Durckheim, „când te afli într-o călătorie şi finalul ei pare să se tot îndepărteze, îţi dai seama că finalul era călătoria".

Amerindienii Navaho au o imagine pe care o numesc „calea de polen". Polenul este sursa vieţii.

Calea de polen este calea spre centru. Ei spun: „Oh, frumuseţe în faţa mea, frumuseţe în spatele meu, frumuseţe în dreapta mea, frumuseţe în stânga mea, frumuseţe deasupra mea, frumuseţe dedesubtul meu, înseamnă că sunt pe calea de polen”.

MOYERS: Edenul nu a fost. Edenul va fi.

CAMPBELL: Edenul *este*. „Împărăţia Tatălui se întinde pe tot pământul şi oamenii nu o văd.”

MOYERS: Edenul *este* – în această lume plină de durere şi de suferinţă şi de moarte şi de violenţă?

CAMPBELL: Nouă aşa ni se pare, dar acesta este. Acesta este Edenul. Când vezi împărăţia întinsă pe tot pământul, vechiul mod de viaţă este anihilat. Acela este sfârşitul lumii.

Nu e un eveniment care se va petrece, ci un eveniment de transformare psihologică, vizionară. Nu vezi lumea materială, ci o lume a luminii.

MOYERS: Sunt de părere că acel pasaj puternic şi misterios, „Cuvântul a devenit trup”*, reflectă prezenţa acestui principiu etern în călătoria omului, în experienţa sa.

CAMPBELL: Poţi găsi cuvântul şi în tine.

MOYERS: Unde l-ai putea găsi dacă nu în tine?

CAMPBELL: S-a spus că poezia face să se audă cuvintele de dincolo de cuvinte. Iar Goethe spune: „Toate lucrurile sunt metafore”. Tot ceea ce este trecător e doar o referinţă metaforică. Asta suntem.

MOYERS: Dar cum te închini unei metafore, cum iubeşti o metaforă, cum mori pentru o metaforă?

CAMPBELL: Asta fac toţi oamenii pământului – mor pentru metafore. Dar, când conştientizezi că sunetul AUM, sunetul misterului cuvântului, e peste tot, nu mai ai de ce să mori pentru nimic, căci cuvântul e peste tot în jurul tău. Doar stai liniştit, ca

să-l vezi, să-l experimentezi, să-l cunoşti. Asta este o experienţă de vârf.

MOYERS: Explică-mi ce înseamnă AUM.

CAMPBELL: AUM este pentru urechile noastre sunetul energiei universului, cea pe care o manifestă tot ceea ce există. Sunetul începe în fundul gurii, „ah", apoi îţi umple gura, „oo", apoi „mm" închide gura. Când îl pronunţi cum trebuie, sunetul include toate vocalele. AUM. Consoanele sunt privite ca simple întreruperi ale sunetului vocalic esenţial. Astfel, toate cuvintele sunt fragmente din AUM, aşa cum toate imaginile sunt fragmente ale Formei formelor. AUM este un sunet simbolic care te pune în contact cu existenţa răsunătoare a universului. Dacă asculţi înregistrări în care călugării tibetani incantează

Ioan 1:14. *(N.t.)* AUM, înţelegi semnificaţia cuvântului. Este AUM-ul existenţei în lume. Când eşti în contact cu acest lucru şi când îl înţelegi, ai parte de cea mai înaltă experienţă de vârf.

A-U-M. Naşterea, începutul existenţei şi dezintegrarea, apoi reluarea ciclului. AUM este numită „silaba celor patru elemente". A-U-M – dar care este al patrulea element? Tăcerea din care începe AUM, tăcerea în care se întoarce, tăcerea care stă la baza lui. Viaţa mea este A-U-M, dar este şi tăcerea de sub ea. Tăcerea este ceea ce numim imortal. Viaţa este mortalul şi tăcerea este imortalul; nu ar exista mortal dacă n-ar exista imortal. Trebuie să diferenţiem aspectul mortal şi cel imortal al existenţei noastre. După ce am trecut prin moartea părinţilor mei, din care m-am născut, am înţeles că între noi a fost mai mult decât relaţia noastră temporală. Bineînţeles că erau anumite momente în

acea relaţie când primeam o demonstraţie emfatică a naturii relaţiei noastre. Pe unele dintre ele mi le amintesc foarte clar. Ies în evidenţă ca momente de epifanie, de revelaţie, de strălucire.

MOYERS: Sensul este, în esenţă, inexprimabil prin cuvinte.

CAMPBELL: Da. Cuvintele sunt întotdeauna caracterizări şi limitări.

MOYERS: Şi totuşi, Joe, tot ce ne rămâne nouă, fiinţe umane mărunte, este limbajul acesta amărât care, oricât ar fi de frumos, nu reuşeşte să descrie...

CAMPBELL: Exact, şi de aceea e o experienţă de vârf să treci din când în când de toate astea şi să realizezi: „Oh. ah."

Mulţumiri

Bill Moyers ar dori să le mulţumească următoarelor persoane pentru că au făcut posibilă această serie televizată:

Producători executivi: Joan Konner, Alvin H. Perlmutter

Producător al serialului: Catherine Targe

Producător asociat: Vera Aronow

Consultant: Betty Sue Flowers

Cercetători: Lynn Novick, Elizabeth Fischer, Ilisa Barbash

Asistenţi de producţie: John Farinet, John Moyers

Director de producţie: Douglas P. Sinsel

Montaj înregistrări video: Leonard Feinstein, Girish Bhargava

Înregistrat în biblioteca din cadrul Lucasfilm Ltd., Ferma Skywalker, San Rafael, statul California, şi în Muzeul American de Istorie Naturală, New York City.

Produs cu sprijinul Alfred van der Marck Editions.

O producţie Apostrophe S Productions, Inc., în colaborare cu Alvin H. Perlmutter, Inc., şi Public Affairs Television, Inc.

Serialul *Moyers: Joseph Campbell şi puterea mitului* a fost posibil datorită finanţării din partea Societăţii pentru Transmisiuni Publice, posturilor publice de televiziune şi Fundaţiei John D. şi Catherine T. MacArthur.

Index

a doua naştere/naşterea spirituală. *Vezi* Naştere 147, 252, 257
aborigeni, australieni 96, 119, 128
Agape 260-261 agricultură, timpurie 18, 133, 154, 157,158
amerindieni 15, 37, 41, 215, 223, 296 amerindieni Apache 150
amerindieni Navaho 140-143, 150, 157, 299, 312
amerindieni Pima 76-77, 169-170
amerindieni Sioux 137, 141
amor 230
animale 61, 113, 116, 118, 119, 122, 126, 127, 142, 147, 153, 170, 184, 185, 203, 217, 232, 233, 239, 241, 247
animal familiar 122
arhetipuri, definiţie 86-87
arhitectura, ca indicator al valorilor sociale 144
arme, ca simbol 157
artişti 99, 149, 204, 220, 233, 251 creatori de mituri 134
AUM 313-314
automobile, ca simbol mitic modern 47
avion, ca simbol 48
balauri 195, 210-212
balena, ca simbol 207
bani 130, 176, 181, 312 basme 191
bizonul, mitul tribului Blackfoot 117118, 123-125
bodhisattva 166, 229, 232 boşimanii africani 118-119, 134,
Buddha/budism 25, 27, 29, 51, 53, 61, 79, 95, 102, 111, 141, 160, 193, 194, 198-199, 200-202, 213, 217218, 227, 229, 230, 232, 248, 293, 306, 309,
Cain şi Abel 157
calculatoare 49
catedrala din Chartres 146-147, 251, 253
catedrale 145, 148
catolicism 288
cavaleria 218 căderea omului 276
călătoria
~ eroului. Vezi erou 14
~ spre interior 42, 70 căpetenia Seattle 67 căsătorie 30-32, 39, 126, 133, 225, 263 264, 277, 278, 280-282
~ aranjată 263, 264, 277
definiţie 30
~ vs. relaţie amoroasă 30-31, 277-278
stadiile ~ 31 căutarea tatălui 237, 238 cercul, ca simbol 137, 295, 296, 297, 298 chakre (centre psihologice) pe coloana vertebrală 248
circumcizie 129 compasiune 167, 171, 172, 178, 186, 229, 234, 236, 247, 249, 257, 261, 269, 274, 289, 308 conştiinţă 17, 42-43, 96, 115, 161, 177, 293
definiţie 42-43 contrarii 58, 60, 79, 81-82, 85, 109, 157, 160-161, 239, 271, 273
creştinism 276-277
Vezi şi miturile creaţiei, Dumnezeu, Isus Cristos
Cristos interior 75 Cristos. *Vezi* şi Isus Cristos 36, 57, 72, 95, 100, 147, 160, 166-167, 169, 171, 173, 190, 193, 196, 200, 201, 214, 244, 248, 252-253, 264, 271, 275-276, 290, 291, 293-294, 304 culturi agrare 154-156, 160 dans în transă 134, 136 Dedal şi Icar 188-189 democraţie 57, 60 Diavolul/Satana 167, 198 droguri 41, 100 Dumnezeu
găsirea lui ~ prin căsătorie 30-31 muzele ca ~ 97
~ interior, *vezi* Cristos interior Elan Negru 137, 150 energie şi conştiinţă 240 epifanii 303
Eros 109, 260, 261, 270 erou
caracteristici 108-109 ~ vs. lider 74, 183
eternitate 105, 112, 138, 170, 307
etică 67, 92, 244, 306
etos 34
eu
definiţie 211-213 sacrificarea ~ în căsătorie 31-32 existenţă vs. devenire 177, 226, 307, 309, 310
experienţă de vârf 313-314 extaz 14, 22, 112, 136, 137, 149, 161, 177, 192, 306
femeia
~ şi iubirea curtenească 148
~ ca păcătoasă 79-80
~ ca simbol al formelor sensibilităţii 239
Vezi şi Zeiţa, Mamă/Pământ

fericire 7, 140, 161, 165, 174, 175, 176, 177, 221, 312
filme 44, 45, 129 forme de sensibilitate 239 frică 85, 90, 108, 119, 161, 199, 200, 215, 218, 223, 224, 228, 229, 271, 300, 301 frumuseţe 122, 127, 305, 312 Grădina Edenului 54, 80, 84, 167, 302 *Vezi* şi căderea omului imaculata concepţia 20, 245-248, 252253, 257, 289, 300 imaginaţie 17, 47, 75, 98, 109, 187, 225 imortalitate 309 inconştient 70-71, 86, 97, 134, 202, 207-208, 224, 299, 311 Indra 102, 103, 104, 105, 106, 255, 311 Iona 207, 208 Isis/Osiris/Horus 249, 250, 251, 252 Isus Cristos
~ interior 75
iubire
~ curtenească 148
~ romantică 262-263, 264, 278, 281
~ spirituală 261 îmbătrânire 115 împărtăşanie
~ în Noua Guinee 159 Japonia 22, 54, 55, 305 Joyce, James 11, 12, 26, 108, 171, 172, 204, 230, 233, 303, 304, 305 conceptul de epifanie 233 Kali 50 Karma 231 Kennedy, John F., asasinarea şi înmormântarea 9, 12 lege vs. etos 164, 268 libido 262 locuri sfinte 143 luna, ca simbol 78, 79, 156, 251, 296 magie 54, 202, 295 mama
părăsirea ~ la pubertate 129 Mama Pământ 66, 236 mandala 147, 298, 299 Marele Sigiliu al Statelor Unite 56-57, 60 maşinării ca simbol mitic modern 47 maternitate
~ ca sacrificiu 169 măştile eternităţii (imaginile lui Dumnezeu) 19, 285 mâncatul 78, 118, 246
Vezi şi uciderea ca parte fundamentală a vieţii mântuitor 300
Vezi şi Isus Cristos meditaţie 43, 72, 100, 142, 145, 191, 288, 290 mediu
impactul ~ asupra mitului 140-141
locuri sfinte 143 metafore 47, 50, 53, 93, 99, 287, 301, 313 mit(ologie)
absenţa ~ în lumea modernă 130-131
creatorii de ~ 134
moartea/viaţa de după în ~ 114-115
definiţii 20, 74-75, 83
~ vs. poveşti folclorice şi basme 195-196
~ ca adevăr penultim 234
~ culturilor agrare 154-156
~ ca vis public 74
scopuri/funcţii ale ~ 64-65
ritualul ca manifestare a ~ 130-131
ştiinţa şi ~ 189-190 mitul furtului focului 184 mituri cu animale 79, 119 miturile creaţiei 37, 85-86, 169 moarte 28-29, 70, 72, 75, 107, 114, 116, 131, 158-159, 168, 214-215, 228, 242, 249, 251-253, 264, 307 simbolismul înmormântării 297 ~ în culturile agrare şi în cele vânătoreşti 117-121, 154-156
~ ca viaţă 160-164
~ în raport cu naşterea 159-160 mod de viaţă religios 289, 293 monştri 59, 98, 193, 199, 210, 305 mortalitatea, ca primă condiţie a vieţii 11
Vezi şi moartea naşterea 29, 37, 75, 85, 136, 147
~ copilului ca moarte a părintelui 164
~ ca act eroic 181
~ în relaţie cu moartea 160-164
~ spirituală/simbolică 247 natură 52, 54, 63, 65, 66, 71, 79, 126, 141, 148, 166, 247, 256, 285 Nirvana 229, 231, 232 păcat 80, 92, 172, 190, 262, 266, 308 păsări, ca simboluri 110, 127, 184, 220, 240 personaje mitologice, oameni reali
care reprezintă ~ 39 picturi rupestre 127 piramidă, ca simbol

56, 63 planul temporal al visului
definiţie 72 poezie 91, 94, 149, 192, 201, 234, 261,
273 poveşti din folclor 97 preot 25, 80, 92, 132, 149, 152, 162
funcţia ~ 99, 251, 257
~ vs. şaman 99 principiul Gaia 66 *psyche* 72, 74, 86, 119, 122, 153, 180,
202, 256, 270, 294, 295, 299 rai şi iad 92, 309
Ramakrishna 19, 92 Rambo 45, 47 raţiune 14, 56, 57, 61, 63
Războiul Stelelor 13, 48, 63, 186,
204-208, 237 Regele Graalului 167, 272 reîncarnare 11, 95, 96
relaţie amoroasă vs. căsătorie
277-278 religie 18-19, 22, 30, 50, 54, 151, 182,
232, 275, 308
conservatoare 40
Dumnezeu considerat bun eroii 200-201
naturală vs. sociologică 92-93
originea ~ 295
~ vs. teologie 201
ritual 12, 18, 39, 117, 119, 122,
125, 130, 159, 162
~ ca manifestare a mitului 257
sentimentul de vină şi ~ 116-119
vânătoarea ca ~ *Vezi* vânătoare/culturi vânătoreşti
căsătoria ca ~ 30-32, 133 rituri ale pubertăţii 220 rituri de iniţiere 44, 100-101, 129, 180,
298
rituri de iniţiere a bărbaţilor 128, 130 rituri de iniţiere a femeilor 130-131 roata devenirii 232-233 roata norocului 174 sacrificiu/sacrificare 76, 140, 159, 161,
162, 169, 209, 278
~ animal *Vezi* Vânătoare/culturi vânătoreşti
~ eului 195, 305
~ eului în căsătorie 133
maternitatea ca ~ 169
~ de sine 171
~ ca victorie 192-193 sămânţă, simbolismul ~ 153 sentimentul de „tu” 126, 142 sentimentul de vină 117, 119 sex 75, 80, 84, 109, 134-135, 159, 164,
241, 249, 260-261, 279 Sfântul Graal 299 Shiva 72, 105, 110, 111, 307, 308 simboluri 57, 61, 62, 78, 93, 239, 242,
248, 252, 253, 295 Sir Gawain şi Cavalerul Verde 215 Skywalker, Luke. *Vezi* Războiul stelelor 9, 13, 14, 48, 63, 186, 206, 237,315 societate
~ modernă, probleme 26-27, 30-31, 73-74
~ patriarhală 152
Solo, Han 186 Statele Unite, ca simbol 55, 56, 60, 67 stăpânul animalelor 18 sublim 305 suferinţă 11, 81, 107, 108, 166, 167,
169, 226, 227, 228, 229, 230, 232,
248, 265, 266, 269, 274, 282, 284, 307, 312 supranatural, conceptul de 28, 148 şamani
Elan Negru 137, 150
~ vs. preoţi 99
şarpe 70, 77, 78, 79, 110, 222, 223, 224,
233 tatăl, ca prim duşman 120
tăcerea de dincolo de sunet (marea tăcere) 147
tehnologie 35 televizor 20, 45, 55, 168 timp 9, 12, 28, 30, 37-38, 41, 45, 49, 55,
71, 75, 78, 80-81, 84-86, 90, 99, 101, 103-106, ill. 127, 129, 136, 138, 141, 147, 164-165, 170-171, 173, 176, 180, 186-187, 190, 193-195, 197, 199, 213, 215, 219, 227, 230, 238, 243, 250-251, 253-254, 281, 290, 296, 299, 300-301, 306-307
tinereţe 219, 225
~ în miturile greceşti 115-116
Tiresias 278, 279 transcendentul 60, 82, 87, 101, 109,
147, 291 treisprezece, simbolism 56, 57, 58, 59,
60, 257 Tristan şi Isolda 263, 266 trubaduri 148, 260-261, 263, 266, 269
271, 275, 277-278, 281-282
uciderea ca parte fundamentală a vieţii 319
Vader, Darth 205, 208, 209
vânătoare/culturi vânătoreşti 18, 68, 118, 121, 133, 150, 154-155, 157, 216, 224, 241, 297
vânătoarea de capete 164 viaţă afirmarea ~ 108, 265
~ ca moarte 158, 160-161
experienţa de a fi viu 310
semnificaţia ~ 107, 110 şarpele ca simbol al ~ 78-79 femeia ca simbol

al ~ 131 vise 44-45, 66, 72-73
~ personale vs. arhetipale 75
vulturul, ca simbol 58, 59, 60, 68, 296
zei
~ trickster 184, 302-303
~ ai morţii/ai sexului 164
definiţie 285-286
geografia ca modelator al imaginilor zeilor 151, 294
imagini ale ~ (măşti ale eternităţii) 19-20, 297, 299 ~ locali 201
~ vs. Dumnezeul occidental 285-287
zeiţa cerului 144 zeiţa focului 120
Zeiţa Mamă/Pământ 63, 82, 242-243, 254